इसमपूर्वार्द्धपत्र१६२

श्री भाग दु १ ॐ श्रीगणेशाय नमः ॥ ॐ नमः सरस्वत्यै ॥ ॐ विश्वसर्गविसर्गादि लक्षणा लक्षितं ॥ श्रीकृष्णाख्यं परं ब्रह्म जगद्धाम नमामि तत् ॥ दशमे दशमं लक्ष्यमाश्रिताश्रयविग्रहं ॥ श्रीकृष्णाख्यं परं धाम जगद्धाम नमामि तत् ॥ दशमे कृष्णसत्कीर्तिविताना ॥ यं चाप्यते ॥ धर्मग्लानिनिमित्तस्य विरोधार्थं स्वभूभुजां ॥ प्राकृतादिः स्वर्गयोग्यो निरोधः सम्यगीरितः ॥ तत्र मत्स्य संगम स्थितं सर्गादिनिरूपणात् ॥ अथ कृतानुवृत्तिरध्यायादशम्केकानां ॥ य आधिः स्वनाभिरध्याये श्रुतवाक्यार्थमत्वेष्वप्यावेदं हि वर्णनमस्य संयानिरूप्यते ॥ श्लोकेन मथुरायां

ॐ नमो वा ॥ ॐ कथितो वंशविस्तारो भवता सोमसूर्ययोः ॥ राज्ञां चोभयवंश्यानां चरितं परमाद्भुतम् ॥१॥

॥ यदुवंशवर्णनं क्रमात् ॥ कृष्णलीला श्रियाशोका तत्र देदे स्वनेकधा ॥ स्वयं वर्णितं ध्याये हृदि दा ॥ नादिष्टा लोकलेवस तो लीला वर्णते सरहस्य ॥ एकेन पृच्छनाविस्तरेण कृष्णावतारः ॥ एकादशा भिराध्याना लीला भक्त्येकाधा ॥ शेष दीर्घ ब्रह्मलीलायुत्रिमस्ता ॥ दिवर्णते ॥ प्रश्न ॥ पूर्वं नवविरध्यायाद्या
क०५ मेविष्टा र्थ ॥१॥ तत्र मत्स्य प्रथमेकस्मिन् स्वयं देवकीसुतान ॥ अतःस्वभोक्तावयोः स्मात् वसुदेवमिति तिव र्णते ॥ कृतसु मन्यवि तव प्रयाणमतनिरूपः ॥ प्रयातवते नोमतकथा दानाशकृत नितलानः ॥ कविनिवेदितिक भयवंशस्था सोमसूर्यगुणान ॥१॥ ॐ नमो भगवते सहायनमो नमः ॥ ॥ ॐ श्रीकृष्णाय नमः ॥ दशमिका ५ १

पूर्वोक्तविषयं कीर्तिमिमन्यत्र: अंशेनेति श्रमीय्यपि प्रायेणेति। नन्वेकामिन्नातोवातः पितृगुरुतु अमेधित पश्चात्प्रदिनासते पुनर्विष्णावेशा वदन्ताह प्रवर्तीयेति ॥२॥ भूतानि भावयन्निदेवो यद्वा दत्तेति ॥ भूतभा वनः प्रवलोके विभजनाम ज्ञात्रा सुरत बोधित्वविषयमिन्तद्धु ॥ नृषोमध्ये ॥ पूर्व यवनत्व स्याप्यालेपु मायपुरुषाहे ॥३॥ नित्यमनर्थमिनत्वमिनुमेक्षो न्योमयर्थः ॥ प्रकृतत्वमात्मबोधो ॥ मेतोपायपद्मनाह ॥ अभीष्ट यादिति ॥ विषविनाम पिन्नरमो विषयायमिन्याह ॥ श्रीकमनोभिरा मादिति ॥ प्रयतीतापुराणानां इत्ती न्य पश्चम्न ॥ नमस्तम पुत्रा

१

यदोद्भवधर्मपीन्नम्यनितरोमुनिमुत्रम ॥ तथांशेनावतीर्णस्य विप्णोर्वीर्याणिधीमनः ॥ ३ ॥ अवती र्यं यदोर्वंशे भगवान्भूतभावनः कृतवान्यानिविश्वात्मा तानिनोवद विस्तरात् ॥ ४ ॥ निह न्तर्यैरुपगीयमानाद्भवोषधात् श्रोत्रमनोभिरामात् ॥ कउत्तमश्लोकगुणानुवा दात्पुमान्विरज्येत विना पशुघ्नात् ॥ ५ ॥ पितामहा मे समरेमरञ्जयै र्देवव्रताद्या तिरथैस्तिमिङ्गिलैः ॥ दुरत्ययं कौरवसैन्यसागरं कृत्वातरन्वत्सपदं स्म यत्प्लवाः ॥ ५ ॥

नित इति वालस्मादिमेतस्मः श्लोकोयशोय्यस्यसउत्तमश्लोकः पीड्यास स्य गुणानुवादात्कः पुमान्विरज्येत विरक्तोभवेत ॥ अस्मत्कुलदेवत्वेकुतः अनेनात्मकत्येवनितंस्रोतव्यमाया येनाह्ं ४ ॥ समरान्समयातियेतैः देवव्रतो भीष्मः तद्यायेवतिरथो ॥ तिमिङ्गिलतुल्यैर्दुरत्ययंकौरवसैन्यमेवसागरं वत्सपदं समलकृत्वामनि ता महाशुचिष्ठिरायाप्रचक्षे हेतुर्यः प्रोत्साहः सर्वेभ्योतस्यवीर्याणिवदसेतिनत्वीयश्रीकेनान्व यः ॥ नकेवलपोडवानेवारक्तादिदंस्म कृतीस्मयाप्याह ॥ ५ ॥

२

यत्रैव ॥ गङ्गायमुनयोः पीडितस्य क्षुत्तृषया ... [illegible] ॥ तेभ्यो ॥ ... [illegible] दृष्ट्वा पितामहो ... [illegible] कृत्वा ...
वनितेति ॥ तत्र ... [illegible] ... नत्वादि सर्वं ॥१४॥ श्रुत्वा नैव ... [illegible] ... पात्रं किं
यौवनक: विलसन्ने परीक्षितेभागवतं श्रोष्यते ॥१३॥ ॥ व्यासो ... [illegible] ... ॥१५॥ ॥ तस्मात् सलिलं

देहे मानुषमात्रं कति वर्षाणि ... [illegible] ... भवति नीभोः ॥१६॥ हरति
सर्वं ... [illegible] ... तस्य ॥ ... [illegible] ... ॥१७॥ निर्याति ... [illegible]
यत्नेन ... [illegible] ... ॥१८॥ सूत उवाच ॥ एवं निशम्य शृणु नन्द
नसाथवादे वेयासकिः स भगवान् ... [illegible] ... कलिकल्मषघ्नं व्याहर्तुमारभत भा-
गवतप्रधानः ॥१९॥ शुक उवाच ॥ सम्यग्व्यवसिता बुद्धिस्तव राजर्षिसत्तम । वासुदेवकथायां ते यज्जाता
नैष्ठिकी मतिः ॥२०॥ वासुदेवकथाप्रश्नः पुरुषांस्त्रीन् पुनाति हि । वक्तारं पृच्छकं श्रोतॄन् तत्पादसलिलं
यथा ॥२१॥ भूमिर्दृप्तनृपव्याजदैत्यानीकशतायुतैः । आक्रान्ता भूरिभारेण ब्रह्माणं शरणं ययौ ॥२२॥
गौर्भूत्वाश्रुमुखी खिन्ना क्रन्दती करुणं विभोः । उपस्थितान्तिके तस्मै व्यसनं स्वमवोचत ॥२३॥ ॥ राम

मोदकं तत्र तावत् धर्मं भगवद्देव ... [illegible] ... ॥१९॥ दृप्तनृपव्याजदैत्यानां तेषामनेकशतानामयुतैर्यो
भूरिभारस्तेनाक्रान्ता ॥ २ ॥ विशीर्यतीति उपस्थिता ॥ स्वं व्यसनमवोचत ॥२३॥

रूपेणावधृतेऽस्मिन् [illegible] तद्वृषाकपिः ॥२०॥ पौरुषीं पुरुषस्य भगवतो गां वाचं मम [illegible] विलंबि
तेयथा भवति ॥ [illegible] यतो वेति विज्ञापनार्थं ॥२१॥ पुरैव पुंसा ईश्वरेणैव ज्वरः संतापश्च धृतो निश्चितः एवं
मेवा [illegible] श्वरेश्वरः [illegible] ईश्वराणां लोकपालादीनामपीश्वरः स्वकालशक्त्या [illegible]

दे ३४/३ हरेर्[illegible]

ब्रह्मा तदुपधार्याथ सह देवैस्तया सह ॥ जगाम सत्रिनयनस्तीरं क्षीरपयोनिधेः ॥१९॥ तत्र गत्वा जगन्नाथं
देवदेवं वृषाकपिम् ॥ पुरुषं पुरुषसूक्तेन उपतस्थे समाहितः ॥२०॥ गिरं समाधौ गगने समीरि
तां निशम्य वेधास्त्रिदशानुवाच ह ॥ गां पौरुषीं मे शृणुतामराः पुनर्विधीयतामाशु तथैव मा
चिरम् ॥२१॥ पुरैव पुंसावधृतो धराज्वरो भवद्भिरंशैर्यदुषूपजन्यताम् ॥ स यावदुर्व्या
भरमीश्वरेश्वरः स्वकालशक्त्या क्षपयंश्चरेद्भुवि ॥२२॥ वसुदेवगृहे साक्षाद्भग
वान्पुरुषः परः ॥ जनिष्यते तत्प्रियार्थं संभवन्तु सुरस्त्रियः ॥२३॥ वासुदे
वकलानन्तः सहस्रवदनः स्वराट् ॥ अग्रतो भविता देवो हरेः प्रियचि
कीर्षया ॥२४॥ विष्णोर्माया भगवती यया संमोहितं जगत् ॥ आदि
ष्टा प्रभुणांशेन कार्यार्थे संभविष्यति ॥२५॥ रामश्री

म ॥ यावद्भूमिभारं [illegible] ॥२२॥ तत्प्रियार्थं ॥ [illegible] ॥२४॥ दे
[illegible] कार्यार्थे [illegible] भविष्यति ॥२५॥ [illegible] ३

सह भोजेंद्रकंसनामा रेवतस्य प्रत्त्या वसा हस्तेन इत्यादिया वद भाव समाप्ति ॥ २८ ॥ मथुरा यासामवसन्नवि
षयाँश्च ॥ २७ ॥ सूर्ययानवोढया प्रयाणे प्रयाणार्थं ॥ २९ रश्मीन् जग्राह ॥ ३० ॥ पारिबर्हं उपस्कारं स

वा पति

श्रीशुक उवाच । इत्यादिश्यामरगणान् प्रजापतिपतिर्विभुः । आश्वास्य च महीं गीर्भिः स्वधाम परमं ययौ ॥ २६ ॥
वहदव पिता२ शूरसेनो यदुपतिर्मथुरामावसन् पुरीम् । माथुराञ्छूरसेनांश्च विषयान् बुभुजे पुरा ॥ २७ ॥ राजधानी ततः
साभूत् सर्वयादवभूभुजाम् । मथुरा भगवान् यत्र नित्यं सन्निहितो हरिः ॥ २८ ॥ तस्यां तु कर्हिचिच्छौ
रिर्वसुदेवः कृतोद्वहः । देवक्या सूर्यया सार्धं प्रयाणे रथमारुहत् ॥ उग्रसेनसुतः कंसः स्वसुः प्रि
यचिकीर्षया । रश्मीन् हयानां जग्राह रौक्मै रथशतैर्वृतः ॥ ३० ॥ चतुःशतं पारिबर्हं गजानां हेम
मालिनाम् । अश्वानामयुतं सार्धं रथानां च त्रिषट्शतम् । दासीनां सुकुमारीणां द्वे शते समलंकृ
ते । दुहित्रे देवकः प्रादाद्याने दुहितृवत्सलः ॥ ३२ ॥ शङ्खतूर्यमृदङ्गाश्च नेदुर्दुन्दुभयः समं । प्र
याणप्रक्रमे तावद्वरवध्वोः सुमङ्गलम् ॥ ३३ ॥ पथि प्रग्रहिणं कंसमाभाष्याहाशरीरवाक् । अस्याः
त्वामष्टमो गर्भो हन्ता यां वहसेऽबुध ॥ ३४ ॥ इत्युक्तः स खलः पापो भोजानां कुलपांसनः । भगिनीं
हन्तुमारब्धः खड्गपाणिः कचेऽग्रहीत् ॥ ३५ ॥

यं मथुरेति षट्पञ्चाशत् सहस्राणि प्रयाणे शिवपुर शतमष्टादश ग्रामानि रथानां हेममालिनामिति सर्वत्र योजनीयं ॥ ३१ ॥
प्रग्रहिणं रश्मिधुतं आभाष्य संबोध्य समत्वं वाहयिष्यति ॥ ३४ ॥ कुलपांसनः कुलदूषणः आरब्धं यत्नं

[illegible]

श्री-
भाग
पु॰ टी॰
५

न्दयोः संकरे स महाभागवत्स्य ये भाव शब्द च मनि हर्ष तादा वेदे देवानक हर्षि बोधमता आ विभवदवतावे
ता शब्दं प्रतीकारतारे भवतीति सोनय अन्नमाह पाविषय सोप्यपि मि सामा मार्गेण संबोधयन् ॥५॥
मरतों भये न हन्तीति च तत्त्वापि मरणा स्नान विहरणी यस्मादि राजस्तात्पय वर्षे भाविमुक्तानपि बन्धे
य प्रमा स्पदत्वादी नामविशेषात्प्रश भयेन पापाचरता मणुक्तमित्य भ्युपे माहात्म्य ॥ देहेन सह तिकिया ताल

तेजस्वरूपितनकर्मलिंगं पंसं नित्यपरं वा ॥ वसुदेवो महाभागवत वासुपरिसंलयपर ॥५५॥ वसुदेवो
वाच आयती यो राज्ञेः सर्वभेकाको जय पापामवः ॥ मकर्थवशिनी सन्या प्रियय प्राज्ञा स्वर्गलि ४
रुद्रमुर्भिन्नवृषीनीरदेहेनसहृ आयतो ॥ आपवान्हसालोनेका स्वमुबंधापतिमोयकवचश्छत् ॥ इहपे
श्री॰ वं॰ ५ वान्नमायेनदेहीकर्मात्रलोवशाः ॥ दिशोमरमतुप्रापणज्ञानेन जानबधः ॥५५॥ ॥ तासली ॥

त्योदेलिखितमत्मामहति ॥ तथापि कालविमेवाय कुमारीति चेत ॥ तत्राह अथवेति ॥ अथ यं भविनि
मरतो विस्तव मायया ॥ किं बल मत्रमिति विभाव ॥ किं बन्धमिन्ने देहगते यदि देहान रेनस्यात् ॥ तदा
शुभेन पापेनापि ॥ तस्मात्तेन तान हलीमायया ॥ देहे ये वन्नमापने आपन्नप्राये कर्मवशपद्यवनतप
वः ॥ अयमेदेहान रेप्राप्य पश्चात् स्वर्ग वसु ॥ समाति ॥ अत्र हसोतः
बुजनिति ॥ ॥५॥ माय ॥ ॥

५

यं को न प्राप्तो निहितेन पथा तिष्ठन् अथ स यत्स्वप्न आह मे न पूर्वं प्रदेशात् उपायपूर्वो निहितेन पदा गच्छति वद
न स्वप्ने सर्वाकारमिति ध्यानान् मे तमेव अभिवक्ष्यति सा सा इति अन्यत्र आह । यथा स्वप्ना लोके निस्साहिता
सीत तस्य तत्स्वप्ने ध्यायतेर्न मनो जानते एवं तत्सर्वं यस्त्वं तमात्मनो नौ जो नेति । ५५ । इहैव विषयास्तेव सर्वाकारयवि
भ्यमाना दर्शयन्तीति । तु स्वात्मतत्त्वमाह । प्रिय । इति तामात्मा दिदृक्षते भूतमिन्द्रादि स्वप्ने तत्र या तदिन्द्रियं सत्यं तेषु
मनसा तदेवात्र पिबति यन्न । इत्थं ज्ञात्वा आत्मन इष्टकृतं तस्य इव दोषः दृश्य नादिदृश्यं किमपि । मन्दित स्वप्नश्च तृप्तिरथ ।

इमं निहितस्वदेहेन यथैवैकेन गच्छति । यथा त्वणस्तलो वै सदे
हैकर्मयातिं यातः । ५५ । स्वमेव यथा पश्यति देहसीदृशं मनोर
थेनाभिनिविष्टचेतनः । इष्टकृताभ्यामस्य सान्त्वितम्
यस्य पश्यतेन तत्किमपि स्वाप करोति ॥ ५६ ॥

तेषु स तदेवाहमिति प्रपद्यते । मन्यते । ततश्च आत्मा देहादप्यतस्तत्र विभवति । प्रकृत्यो यथा निजानुभवः ।
इत्युक्ते दर्शयितुमाह । मनोरथेनेति । प्राणापि च स्वप्नाभ्यामिन्द्रियोन्मत्तत्वान्वस्ति । ते तेषु केवल
विदेहेन स्वप्नेऽपि तत्र विक्षति जाग्रत्स्वामन्यात्मत्वमात्मनः आदिविषयस्यैवाहं ता स्वप्न मनोर
थेना । स्वप्ने मनसः एव केवलो मनोविरमस्य सान्निध्यादिः । तद्दर्शनादिकं मन्ये बाह्ये तदात्मनः प्रतीति
ति प्रकृतिचिन्तं देहस्वतो कर्मणा तत् स्वात्मतः देह विशेषतयामोक्षिकारणमत आह ॥ ५६ ॥ राम ॥ राम

श्री·
भाग·
सु·टी·
५

देहस्य पंचत्वसमये यं च स्वगुणेषु मायारचितेषु नानादेहरूपेणारचितेषु देवेन फलाभिमुखेन कर्मणा चोदितेषु
चित्तं नानाविकारात्मकं मनो मध्ये देहे तिर्यगादिरूपे पतितं धावति यावच्च मध्ये शमाय प्रभिद्यते तावत्तस्याभिमानेन
सोऽदेही जायते ननु मनसः कर्मकर्तृत्वात्तदेव जायतां न तु अकर्तात्मेत्याह अथ घ्मान इति तदेवाहमिति प्रप
द्यमानः तेन सह जायते इति ननु सम्यग्भविष्यमेव किमिति देहमात्रे तथाप्यस्याति प्रियसुखादेहस्यात्म
याकस्मात्प्रक्रियते इत्यमिनगाह ४१ अदः वेदादिज्योतिस्तद्वत् शुकेषु पार्थिवेषु घटादिषु यदा उदकेषु

यतोऽयमात्मा वर्तिष्ठे च चोदितं मनो विकारात्मकमापपंचसु गुणेषु माया
रचितेषु देह्यसौ प्रपद्यमानः सह तेन जायते ४० ज्योतिर्यथैवोदकपा
र्थिवेष्वदः समीरवेगानुगतं विभाव्यते एवं स्वमायारचितेष्वसौ
गुणेषु रागानुगतो विमुह्यति ४१ ॥ ॐ भावन्नभ्येन मो नमः ॥ ॥

पार्थिवेषु तैलघृतादिषु च प्रतिबिंबेन स्थितं समीरस्य वायोर्वेगमनुगतं कंपादियुक्तं यथा एवं स्वमा
यारचितेषु गुणेषु देहेषु सोऽसौ रागानुगतः प्रविष्टो मुह्यति प्रभिनिवेशमाप्नोति अयं भावः आत्मनः
स्वतो देहाद्यध्यासात् जन्मादि सह तेन नावर्तते इति तत्राविद्यमानमध्यासाद्देहधर्माः का सर्पादि
ध्यासात्मनि प्रतीयते एवं मनः धर्मप्रेमासंदमादयोऽपि देहादिस्थितिरासस्य कर्तृदेहयोर्विशेषाभावात्
नवधर्मस्य प्रतीकाव इति ४१ ॥

५

एवंशुश्रूषासमोपायमुपसंहरन्नोपदेशमाह सतथाविधोदेहीकस्यचिद्दोनावरतः प्रतइतिप्रभिद्रुतमानात नत्वेवेति
नवयमादपि इहामुत्रचभयमितिभेदोदर्शितः ४४ पुनःसामेवाह प्रतिकोपमादारुमयीवाचेतनाया ४५
योऽप्रमानउपदिश्यमानः स्वयंप्रतिदारुणः पुनःप्रकृमादोदेशानन्तरतः प्रजुसतइति ४८ आनकाउडुभिरि
तिपदे महाभागइत्यन्नोक्ताभिप्रायप्रतिबोधप्रतिकर्तृमित्यर्थः इदंवल्समाप्तमपरस्मन्नमवर्णामन्यपयतत्वो

तस्मान्नवस्यचित्रोहमाचरेत्सतथाविधः आत्मनःक्षेममन्विच्छन्द्दोस्युवैपरतोभयं ४४ पयात
वानुजाबालाकृपणाप्रतिकोपसा हेतन्नाहिंसिकल्याणीमिमात्वंदीनवत्सलः ४५ शुकउवाच ए
म२ वेसःशादिभिर्भेदैःबोध्यमानोपिदारुणः नस्यवर्ततकौव्यप्रकृपादानप्रत्रतः ४६ निर्वर्थतस्यते
नानाविधिवियानकंडुभिः प्रामेकालेप्रतिबिंदुभिदनुजान्तपुयत ४७ स्मर्तुद्धि
मता योसोयावबुद्धिवलोदये यथमोतननिवर्ततनापरायोहिदे
हिनः ४८ प्रदायसमवेप्राल्पोचयेकपणा
मिर्मा सुतामेयदिजायेसमवानि
स्रियेतयेत ४९

न ५० नरवलोपमेतनुमयतेइत्याशंक्याह स्मृतमिति तस्मादेशापविद्यावायएवेकविष्यामीत्याह स्तनु
वेकसाय नतदमपिवैवमाययमित्याशंक्याह सुताइति असाययतिसुसताओयेयन् तदायद्वातित्व
वते जीवितताबत्वेरेतदनयथमेवप्रियेत तदानकिंचिदन्याय ४९ ॥

श्री· भाग· मू· ९

यदिवा सता भविष्यति रवयं प्रिये तमनुभादेवास्या मरणमिति विपर्ययो वा किं न स्यात् ॥ नत्रमे हस्पकं समानुवाल
कालवषसत्रः स्वाहिस्पत प्राह रातिचितिधातः अस्माभ्यामहमेयभोगहेतुम्त्रमतः अतवादीमपुत्रापप्रतिरोक्षम
वः तथासति इयस्थितोस्तु नययेनिवर्ततेन तत ॥ निह्नवः पुनः कालोतवपपपतज्जुतनापराभाममकपर्णः अथया
मतनावउपस्थितामरस्यः अस्माव्यापाद्विवर्ततनुप्रनवत्र्वमेव गाभवेदितियह्वागतिधात ईरत्ययेमतस्य प्रपंचउप
स्थित इति ॥ ४९ ॥ प्राणिनामदिष्ट उर्वितर्कीमितिसदृष्टान्तमाह ॥ अग्निरिति वनेहस्तान्यदहन्वह्नत्रा जिहितानपिह

विपर्ययोर्वकिंनस्यात्तु विर्भातउर्वरायं ॥ उपस्थितोनिवर्तते निह्नवः पुनरापतेत् ॥ ५० ॥ अग्नेर्यथा दारु
वियोगयोगयोर्वदृष्टतोस्पन्नविमितं भक्ति ॥ एवंहिजंत्वपिउर्विभाव्यः शरीरसंयोगवियोगहेतुः ॥ ५१
एवंविमृश्यतयापसावहत्मनिदर्शन ॥ प्रजयासान्वेष्टोविर्वक्रमत्त्वपुनःसवे ॥ ५२ ॥ त्रिकसंवदनो २
भोजोन्दशोसानिरूपचयं ॥ मनसाद्वयमानेनप्रह्वसजिदसब्रवीत् ॥ ५३ ॥ वसुदेवउवाच ॥ नचास्मा
संभयंसौम्यपद्वेआहाशरीरवाहे ॥ पुत्रानसमर्पयिष्यस्या यतसभयमागतं ॥ ५४ ॥ ॥ ॥

त्वा ॥ यदितात्रकदाचिद्वरस्या नपिदहतितामेषु ॥ त्वा इतस्यप्रमाणपदृष्टव्यतिरेकेनकिंचित्प्रियाम
कमस्तियया ॥ एवं जन्मे जन्मसततार्थावयिह्वेतउर्विभाव्योविंतः ॥ यावदामनिदर्शनस्तत्त्वान पिविवार्य ५८
तस्यविसामायविकसितवदनाभोजः प्रहसन्नब्रवीत् ॥ ५३ ॥ यत्पयाअपारीतिताविगहतयानिश्वितेभ्रस्याः
सकाशात् ॥ तेभयेनास्तियतोयेभ्यः प्रवेभ्यः तेभयोसत्त्वत्तुआहमोहतेपुत्रोअन्योन्यावेदयासर्वयाहमाभ
वेष्करिति ॥ ततउक्तोनमर्पयिष्यतेमासः ॥ ५४ ॥ ५ राम ॥ ९

निवृत्तेनिमित्ते:तद्वाक्यसारस्योपपत्ति:तद्वित ५४ प्रसूतिकालेप्राप्तेसर्वान्प्रभावानेवदेवतायस्या:सात
थासर्वदेवतामयीतिवाभगवदाश्रयत्वात् ५६ सत्येनैवपुत्रंकंसायार्पितवानित्यपेक्षायामाह ५७ साधू
नांसहयं नापुत्रलालनसुखापेक्षाकदर्याणांकिंतिप्रतन्त्राह विदुषामितिभगवानेव तदन्यस्तदितिकै

श्रीशुकउवाच स्वसुर्वधान्निववृतेकंस:तद्वाक्यसारवित् वसुदेवोपितंप्रीत:प्रशस्यप्राविशद्गृ
हं ५५ अथकालउपावृत्तेदेवकीसर्वदेवता पुत्रान्प्रसुषुवेचाष्टौकन्यांचैवानुवत्सरं ५६ कीर्ति
मंतंप्रथमजंकंसायानकदुंदुभि: अर्पयामासकृच्छ्रेणसोनृतादतिविह्वल: ५७ किंदु:सहंनु
साधूनांविदुषांकिमपेक्षितं किमकार्यंकदर्याणांदुस्त्यजंकिंधृतात्मनां ५८ दृष्ट्वासमत्वंतच्छौरे:
सत्येचैवव्यवस्थिते कंसस्तुष्टमनाराजन्प्रहसन्निदमब्रवीत् ५९ कंसउवाच प्रतियातुकुमा
रोयंनह्यस्मादस्तिमेभयं अष्टमाद्युवयोर्गर्भान्मृत्युर्मेविहित:किल ६० तथेतिसुतमा
दायययावानकदुंदुभि: नाभ्यनंदततद्वाक्यमसतोविजितात्मन: ६१ नंदाद्यायेव्र
जेगोपायाश्चामीषांचयोषित: वृष्णयोवसुदेवाद्यादेवक्याद्यायदुस्त्रिय:
६२ ॥

नत्याज्यमित्यर्थ: नन्वस्वयंनीतंकंसोबालंनहन्यादितिमत्वानीतवानितिकिंनस्यात्इतिनेत्याह किमकार्यमिति
किंनस्यात्इतिनेत्याह किमकार्यमिति नन्वदेवकीपुत्रंकथंत्यजेत्तत्राह दुस्त्यजमिति हरिर्नेत्यत्तत्यात्मा
हविर्यै:तेषां ५८ कंसस्यशांतिर्देवकार्याननुगुणानभवतीतिनारदस्तत्प्रतिप्रियस्यानेतदाह नंदाद्याइति

भा०टी०

श्री. भाग. टी. ८

उभयोर्वसुदेवनंदकुलयोः ॥६२॥ वधोद्यमे देवकृतमिति शेषः ॥६४॥ निर्गमे सुरानिति ॥ स्वनो विष्णुः तस्य घातक या ॥६८॥ इति श्रीभावार्थदीपिकायां दशमस्कंधे प्रथमोऽध्यायः ॥१॥ द्वितीये कंसभीतानाय देवकीगर्भगो हरिः ॥

सर्वे वै देवताप्राया उभयोरपि भारत ॥ ज्ञातयो बंधुसुहृदो ये च कंसमनुव्रताः ॥६२॥ एतत्कंसाय भगवाञ्छशंसाभ्येत्य नारदः ॥६३॥ भूमेर्भारायमाणानां दैत्यानां च वधोद्यमं ॥६४॥ ऋषेर्विनिर्गमे कंसो यदून्मत्वा सुरानिति ॥ देवक्या गर्भसंभूतं विष्णुं च स्ववधं प्रति ॥६५॥ देवकीं वसुदेवं च निगृह्य निगडैर्गृहे ॥ जातं जातमहन्पुत्रं तयोरजनशंकया ॥६६॥ मातरं पितरं भ्रातॄन्सर्वांश्च सुहृदस्तथा ॥ घ्नंति ह्यसुतृपो लुब्धा राजानः प्रायशो भुवि ॥ आत्मानमिह संजातं जानन्प्राग्विष्णुना हतं ॥ महासुरं कालनेमिं यदुभिः स व्यरुध्यत ॥६७॥ उग्रसेनं च पितरं यदुभोजांधकाधिपं ॥ स्वयं निगृह्य बुभुजे शूरसेनान्महाबलः ॥६८॥ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे प्रथमोऽध्यायः ॥१॥ श्रीशुक उवाच ॥ प्रलंबबकचाणूरतृणावर्तमहाशनैः ॥ मुष्टिकारिष्टद्विविदपूतनाकेशिधेनुकैः ॥१॥ अन्यैश्चासुरभूपालैर्बाणभौमादिभिर्युतः ॥ यदूनां कदनं चक्रे बली मागधसंश्रयः ॥२॥

तत्रादिभिः सह तेन सात्वतानिति त्रिभिरुपाते ॥ यदुभिः सह व्यरुध्यतेत्युक्तं तमेव विरोधं प्रपंचयति त्रयादेवकी गर्भस्थापनस्तोत्राभ्यां भगवतः प्रवेशं कृष्णलेचन्यादिसार्थत्रयाणां महतां नोद्यः स्वरः ॥ द्विविधो जनसंशयः ९

अत्र संधानात्त्रयुर्वर्तमानः ॥४॥ प्राप्तकालात्त देवसप्तमो गर्भो विभुर्वर्णितः प्रामेयाम आह ॥ यमनंतमिति सर्वयो
कृ विवर्धनं आनंदरूपस्यावतीर्णत्वाद्धर्षः पूर्वराभिः स्थाय रागाद्यैश्च शोकात इति ॥५॥ समादिशदिति
नंदगोकुले किमित्याभेति तत्राह ॥७॥ नेकवलमेवमस्मात्प्रयति इति विशेषु अलेद्गोकुले ॥८॥ देवक्या जठरे ग
र्भं नेतु शोक प्रमाणः कथंजो वदित्यत आह मामकं धामेति नमः ॥९॥ किमर्थमेवं कार्यमित्यत आह अथे
नेतरस्मेनमर्थः ॥ अथाभागेनेति अंशेः शक्तिभिर्भजते चिति इति सर्वज्ञः ॥ अस्मादि सत्तभयर्थ नानिमेः ॥ अथाभा

गे पीडितानि विविशुः कुरुपांचालकैकयान् ॥ साल्वान्विदर्भान्निषधान्विदेहान्कोसलानपि ॥३॥ एके
तमनुरुंधाना ज्ञातयः पर्युपासते ॥ मगधाद्या विषता अव येन ज्ञानविशां पते ॥४॥ हतेषु षट्सु बालेषु
देवक्या औग्रसेनिना ॥५॥ सप्तमो वैष्णवं धाम यमनंतं प्रचक्षते ॥ गर्भो बभूव देवक्या हर्षशोकविवर्ध
नः ॥५॥ भगवानपि विश्वात्मा विदित्वा कंसजं भयं ॥ यदूनां निजनाथानां योगमायां समादिशत् ॥ गच्छ
देवि व्रजं भद्रे गोपगोभिरलंकृतं ॥ रोहिणी वसुदेवस्य भार्यास्ते नंदगोकुले ॥७॥ अन्याश्च कंससंवि
ग्ना विवरेषु वसंति हि ॥८॥ देवक्या जठरे गर्भं शेषाख्यं धाम मामकं ॥ तत्संनिकृष्य रोहिण्या उदरे सं
निवेशय ॥९॥ अथाहमंशभागेन देवक्याः पुत्रतां शुभे ॥ प्राप्स्यामि त्वं यशोदायां नंदपत्न्यां भविष्यसि ॥१०॥

गः तेन परिभूताः पीडितास्तयेर्थः ॥ यद्वा अंशो नत्वानेषर्षक त्वादिभियो नयति स्वीयानिति तथानेनेति यद्वा अंशे
न पुरुषरूपेण मायया भागो भजनं यत्वा यस्य तेन ॥ यद्वा अंशे मायया ऽऽरूपेण नवादि रूपभागेन भेदाय ॥
सतेन यद्वा अंशा एव मत्स्यकूर्मादिरूपा भजनीयाः ॥ तत्र सा तात्तद्विभेदासते न मायया अंशे सात्त्वादिभिर्भजन
मनुवर्तनं भक्तेष्वस्य तेन सर्वथा प्रियशिरोदेवी ॥ इति विवक्षितः ॥ कुसस्वभगवान्मायमिस्तु कवादिति तो ऽन्म

९

दशमस्कंधे श्रीधरस्वामिकृतटीकायां ॥ १० अ० २

श्री॰ भाग॰ द॰ टी॰ ८

सर्वान्प्रकरीन्कामये तेषां ते योऽवरा मांश्रेष्ठा नोचितयैः। सर्वकामान्सर्वानितामवरान्प्रदस्य इति यावत् ॥१५॥ तदिष्ट
मेतावतस्य ब यदेवाभवेति इत्याह ॥१७॥ गार्भसंकर्षणादिनादिभिर्वत्या शेषहृतेन गर्भोऽतिमेकघेतावा से
ति संवो यन्कर तिलो कस्य समाप इत्याफदना तः ॥१८॥ तयोर्निपुन वाहिओमिमाद्येशा प्रतिगृह्याद्यो

अर्चितोऽसितमत्र्यास्तां सर्वकामवरेश्वरी ॥ धूपोपहारबलिभिः सर्वकामवरप्रदां ॥१९॥ नामधेयानि
कुर्वति स्थानानि च नरा भुवि । दुर्गेति भद्रकालीति विजया वैष्णवीति च ॥२०॥ कुमुदा चंडिका कृष्णा
माधवी कन्यकेति च । माया नारायणीशानी शारदेत्यम्बिकेति च ॥२१॥ गर्भसंकर्षणात्तं वै प्राहुः
संकर्षणं भुवि । रामेति लोकरमणाद्बलभद्रं बलोच्छ्रयात् ॥ १४॥ संदिष्टैवं भगवता तथेत्योमिति
तद्वचः । प्रतिगृह्य परिक्रम्य गां गता तत्तथाकरोत् ॥१५॥ गर्भे प्रणीते देवक्या रोहिणीं योगनिद्रया
अहो विस्रंसितो गर्भ इति पौरा विचुक्रुशुः ॥१६॥ भगवानपि विश्वात्मा भक्तानामभयंकरः आविवेशां
शभागेन मन आनकदुन्दुभेः ॥१७॥ स बिभ्रत्पौरुषं धाम भ्राजमानो यथा रविः । दुरासदोऽतिदुर्धर्षो
भूतानां संबभूव ह ॥१८॥

ततो जगन्मङ्गलमच्युतांशं समाहितं शूरसुतेन देवी । दधार सर्वात्मकमात्मभूतं काष्ठा यथानंदकरं मनस्तः ॥१८॥
सा देवकी सर्वजगन्निवासनिवासभूता नितरां न रेजे । भोजेन्द्रगेहेऽग्निशिखेव रुद्धा सरस्वती ज्ञानखले यथा सती ॥१९॥ तां वीक्ष्य कंसः प्रभयाजितान्तरां विरोचयन्तीं भवनं शुचिस्मिताम् । आहैष मे प्राणहरो हरिर्गुहां ध्रुवं श्रितो यन्न पुरेयमीदृशी ॥२०॥

गतासतीतथैवाकवोत ॥१७॥ विसंमितो विस्मृतस्त्वर्य इति विचुक्रुशुः ॥ ततनाद्धिदुरिरत्वर्य ॥१७॥ म
नश्राविवेश मनसा विर्वभूव ॥१७॥ धामसूर्तिः ॥१८॥ ॥१७॥ ॐ नमो नारायणाय नमः ॥ ॥ ॐ नमो भेद
गोपालाय नमः ॥ ॥ ॐ राम ॥ राम ॥ ॥ ८

अथ लोकमूर्तिं विना संक्रमणं भूतिरहिताऽर्थापि सर्वाद्येषु सर्वं॥ बुद्ध्या प्रभातस्येवांशो भक्तानामनुग्र
हार्थं प्रतिकार्यभूतस्य रिपुर्यः समाहितं सम्यग्भूतमित्याहितं वेददीत्यर्पितं देवी धारितमानाव्यक्तस्येत्यर्थः
सर्वात्मकं सर्वस्यात्मानं अत एवात्मभूतं स्वस्मिन्नात्माभासं वेदकं तेन मनस्तो मनसैव दधार यथा प्राक् तत्वतीयमानं
पूर्वस्यां दिशि यथा कलापायी दिक् आनन्दकरं चंद्रं ॥१८॥ सर्वजगन्निवासस्य निवासभूतापि सा
नितरां न रेजे न राजति स्म किंतु स्वस्थैव आनंदमग्नाभवत्॥ यतः कंसस्य गेहे रुद्धा अग्निशिखेव नरेजे इत्यादि

ततो जगन्मंगलमच्युतांशं समाहितं शूरसुतेन देवी। दधार सर्वात्मकमात्मभूतं काष्ठा यथानंद
करं मनस्तः ॥१९॥ सा देवकी सर्वजगन्निवासनिवासभूता नितरां न रेजे। भोजेन्द्रगेहेऽग्निशिखेव रुद्धा
सरस्वती ज्ञानखले यथा सती ॥२०॥ तां वीक्ष्य कंसः प्रभयाजितांतरां विरोचयंतीं भवनं शुचि
स्मितां। आहैष मे प्राणहरो हरिर्गुहां ध्रुवं श्रितो यन्न पुरेयमीदृशी ॥२१॥ किमद्य तस्मिन्करणी
यमाशु मे यदर्थतंत्रो न विहंति विक्रमं। स्त्रियाः स्वसुर्गुरुमत्या वधोऽयं यशः श्रियं हन्त्यनुकालमायुः ॥२२॥

गुरुद्धाग्निशिखादीपवत् यथा सती शोभमाना सरस्वती ज्ञानखले ज्ञानं केवलं अध्याय यान्येषामनुपका
रिणी न राजते न चकास्ति तद्वत् ॥१९॥ प्रभया भवनं विरोचयंती अजिता विस्फुरिता अंतर्यस्याः नाहं विरोचमानोऽहं
नेदृशी स्वयं तः पुरा ईदृशी पूर्वं नासीत् ॥२०॥ मया किं करणीयं ननु तस्मिन् मारयितव्ये उपायेन हिंस्य
मेवाह मयमर्थतंत्रो देवकार्यप्रधानो विक्रमं न विहंति तस्मिन्नुद्यमे यत्करणीयं न विद्यते सर्वथा॥ यद्वा तर्हि इ
दानीमेव हन्मि तामिति विचिन्त्याह अथ तेजोपि प्रमाणिनि कुसमेन विहंति न नाशयतिस्वीय येन जयः स्यादिति
भावः तदेवाह स्त्रिया इति गुरुमत्या गर्भिण्याः ॥२१॥ ॥

श्री- मद्- [illegible] ४

किं च सञ्जीव [illegible] न स्यात् [illegible] न कौर्य नयोवर्तते तेजीवं लभेवमनुजः शापंतिष्ठ [illegible] वीक्ष्य [illegible]
[illegible] तेन मुमुक्षुणः पापिनो [illegible] इति ॥ [illegible] तनुमानिलो [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] समस्ते नैव [illegible]
[illegible] इति ॥ [illegible] संकल्पो [illegible] परे [illegible]
[illegible] ॥ सम [illegible] इति ॥ [illegible]
[illegible] ॥ सम [illegible] इति [illegible]

सम [illegible] ॥ देहे [illegible] मनुजः शापं [illegible]
[illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥२५॥
[illegible] ॥२६॥ [illegible]
[illegible] ॥ सम [illegible]

[illegible] ॥ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ॥ [illegible]
[illegible]

[illegible] ॥ [illegible]

नभुअवं तेषि सो केवलमात्र तात्पर्यव किल मंत्रपारता अपयं वेनैव प्रत्याचार्य वेकः सर्वेश्वरः सर्वेस्य स्यादिकारणम् त्मानं वयेन सदेक कारणा एव सो वृक्षादि रूपस्य द्वैतं सर्वं न प्रतिरिक्तम् नास्तीति वक्तव्ये न निरूपयति ॥ एकायन प चयति घ्रायेता अथवा आदिवृक्षः वृक्षात्मत इति हेतुः समाहितं रूपः कथं इत्यतः एकायनः एकाश्रय प्रकृतिरूपम् मात्र यो यस्य सः ॥ द्वे फले सुखदुःखे यस्य सः त्रयो गुणा मूलानि यस्य सः धर्मार्थकाममोक्षाः चत्वारो रसा यस्य सः पंच इंद्रियाणि विधा ज्ञानप्रकारा यस्य सः षट् ऊर्मयः आत्मा स्वभावो यस्य सः सप्तधा तव वः त्वचो यस्य सः पंच भूतानि मनो बुद्धिरहंकार इत्यष्टौ विटपाः शाखा विस्तारा यस्य सः ॥ नवद्वाराणि अक्षा

एकायनोसौ द्विफलस्त्रिमूलः चतूरसः पंचविधः षडात्मा ॥ सप्तत्वगष्टविटपो नवाक्षो दशच्छदी द्विखगो ह्यादिवृक्षः ॥२७॥ त्वमेक एवास्य सतः प्रसूतिः त्वं सन्निधानं त्वमनुग्रहश्च ॥ त्वन्माययासंवृतचेतसस्त्वां पश्यंति नाना न विपश्चितो ये ॥२८॥

छिद्राणि यस्य सः दशप्राणा वयः छदाः पत्राणि विद्यंते यस्य सः द्वौ खगौ जीवेश्वरौ यस्मिन् स आदिवृक्षः एवं प्रपंचस्य सार रूपत्व सतः कार्यस्य त्वमेक एव प्रसूतिः प्रकाशकारणमिति अन्नमयस्य कार्यम् ॥ २८
विमर्शः त्वं सत्त्वं विधाय सम्यक् निधीयते स्मिन् सन्निधानं लयस्थानं त्वमेव अनुग्रहश्च रक्षणमिति पाल इत्यर्थः ॥ ननु ब्रह्मादिरुद्रपर्यंतभूतः कथमहमिति चेत् आह त्वन्माययेति त्वन्मायया संवृतचेतसः पि हि तचेतसः त्वां नाना पश्यंति ॥ ये विपश्चितो विद्वांसः तेन पश्यंति ॥ २९ ॥ ॥

श्री-भाग-पु-टी-
१०

न तु देवत्वे पुंस्त्वांश संदर्शयन्त्येति । तत्राहुः । ध्रुव येकस्वरूपमनामन्तं [illegible] विभर्षि भन्ते न न कुस्या
विध्व मइ सर्पः तेसाय यालनाय सतत धर्मवर्तिनो सपक्ष [illegible] नामेस [illegible] शाखा [illegible]
[illegible] सार्थमयी [illegible] । [illegible] त्वय सम्मधिनम्भावे [illegible] निर्विकेन [illegible] तनएके
[illegible] सहाङ्किः [illegible] तेनसे [illegible] ॥ यदा [illegible] मास्तदेनैव महत्वेवान्त [illegible]
[illegible] मतेनेमर्थः भवान्नितर्यति । अनाया [illegible] नान्विष्या [illegible] तेन ते [illegible] इत्यर्थः ३।

विभर्षि [illegible] आत्मानं मायलोकस्य चराचरस्य । स त्वं [illegible] निरस्तसमस्तमद
[illegible] ॥ [illegible] ॥
[illegible] भवान्हि । [illegible] ॥
[illegible] भवान्भवोऽकृत्स्नाय संस्थितिर्याय [illegible] भवान् । ३८ ॥ रामाज्ञी ॥

[illegible] यथा तेन चतुर्वर्ग्या [illegible] न हि यदा [illegible] तत्राहुः । अयमर्थः । हे [illegible]
[illegible] यदमात्रे जाते [illegible] । तजिर [illegible]
[illegible] भवत्प्रसादा [illegible] नियाय [illegible] प्रवर्त्यर्थ । [illegible] किंतु [illegible]
[illegible] ॥ सर्वभूत [illegible] यति [illegible] ॥ कथं [illegible]
[illegible] अतः [illegible] भवान्स [illegible] इति ॥ ३८ ॥ ॥ १०

ननु विवेकिनो ... [illegible] ... ॥ [illegible] ... भक्त

[illegible] ... [illegible]

[illegible] ... [illegible]

[illegible] ... [illegible]

[illegible] ... ॥ [illegible] ... तिसे ... चरोतो ॥ प्रतिज्ञा ... ॥

[illegible] ... [illegible] ॥ [illegible] ...

[illegible] ... ॥ [illegible] ...

[illegible] ... ॥ [illegible] ...

[illegible] ... ॥ [illegible] ...

[illegible] ... समीहते ॥१५॥

दीपार्थः [illegible] ... ॥ [illegible] ...

[illegible] ... ॥ [illegible] ...

[illegible] ... ॥ [illegible] ...

[illegible] ... भवति ... इति ॥ १५ ॥

श्री
भाग.
सु.टी.
११

स्वयं गुरुत्वादेवमादिना लोकत्रयेण भगवद्गुणानामेव मोक्षे [illegible] कर्म फलं भक्तिं विना [illegible]
गुणमोदर [illegible] पूर्णानि भगवन्नाम [illegible] समेन विहिते ति [illegible]
[illegible] भूतपशानेभिराम [illegible] नेपूर्णानेतव
[illegible] ज्ञानमार्गेन श्रीपदाम [illegible]
ये ज्ञानी [illegible] प्रकाशः [illegible] प्रकाशी भव
[illegible] पञ्चाप्रकारमाह प्रकाशानय
[illegible] गुणाः प्रकाशाति योगुणा [illegible]

सर्वं मयेदमितिरिति नित्रभवे [illegible] ततभिवाय [illegible] गुणप्रकाशे [illegible]
[illegible] भवतो [illegible]
मनोभवाभ्यां [illegible] क्रियापञ्च [illegible] ॥ २०॥

गोगुणाः प्रकाशाते [illegible] वर्गः [illegible] मान्तकाशेयेनः [illegible]
[illegible] विभा [illegible]
पिभूजनी [illegible] मनममा [illegible]
[illegible] ज्ञानानि [illegible] भवतः [illegible]
[illegible] नस्य [illegible] गोवेन्दुमूर्ध्यः [illegible]
[illegible] क्रियाथा [illegible] कार्या [illegible]

तस्मादद्वैतबोधेन्तःस्तुपरोहस्वतिमुक्तेरिति। अन्यानपि संस्मरयन् क्रियास्तदेवार्चनादिकर्मस्तु। स्तुत्वा विशो।
यतः श्रीकृष्णावतारमपि नेदति। दिग्विजिदियादहं नव पदः पादश्च तस्याः ईश्वरस्तत्त्वजन्मनावेशायन्ती
न यत्र त्वमदकैः कामसेः पदेः सुशोभनैः वज्राङ्कुशादिभुमलक्षणैः पादश्चीयादिवेचन तव मयाजके
यितो ४४ तवजन्मनाभावे पर्वतिस्त्रकुलमत्ता विनीयतेस्त्वत्कौ न हि न हीत्याह नेतेइति वर्तते ईशा

त्व

शृण्वन्नर्कोऽसम रयंश्च विनयश्नामानि हयानिच मेंगलानि ते। क्रियासु यस्त्वच्चरणारविंदयो
मनिविष्टचित्तो न भवाय कल्पते ४५ दिग्विजयेस्याभवतः पदैर्भुवो भारोपनीतः न वे जन्म निमि
ते। दिग्विजितांत्वत्पदकैः सुशोभनैः ईत्याम गावागोचनवाजकैर्यितो ४६ नते भवस्येश भव
स्य कारणं विना विनोदं बत तर्कयामहे। भवो निरोधः स्थितिरप्यविद्यया कृता यतस्त्वय्यभया
श्रयात्मनि ४७ मत्स्याश्वकच्छपनृवराहहंससिंहहंसराजन्यविप्रविबुधेषु कृतावतारः। त्वंपा
सि नः त्रिभुवनं च तथाधुनेश भारं भुवो हर यदूत्तम वंदनं ते ४८ ॥

असंसारिणस्ते जन्मनः कारणं विनोदं क्रीडां विना न तर्कयामः किं च हे ईश यस्य भयाश्रय नभय माश्रयने इ
ति तथा तेभवेन इति मुक्तेस्तर्थं तव जन्म कारणं नास्तीति किंच त्वद् यतो लीला न त्वपि भवादय
त्वयि विषयभूतेऽविद्यया कृताः न परमार्थेन सेति ४९ प्रस्तु तमाह यथा तेमत्स्यादेति सो स्मान्
त्रिभुवनं च यथा पासि तथा पाहीति वेदनं ते इति वंदनः सर्वशिरोभिः प्रणामं इति ५० ॥

श्री- भाग- दशमी- १२

देवकीशयनात् दिशं तिमिरं कुंभवायो द्वायमालालयः पुमांसे कृदिवतः अतो भयं भूयादिति अथ याम पिवेत कृदि शुद्धये गतोऽहं निर्भवति ने यो भयं न भवति कृतसत्वे ॥५२॥ यस्य हृ एव मनिदं च वै प्रत्यक्ष तेयथायथावत ॥ अस्यान वेचयित्वा एतां विदस्याम्येति ॥ इति मन्यमाना ब्रह्म शापो पुरी या यपुरं तं कृता ययुरिति ॥५२॥ इति श्रीभागवते दशमस्कंधे द्वितीयोऽध्यायः ॥ ततः तृतीये निजरूपेण संभूत स्तद्विः स्तुतः पितृ भ्यां सह तो नीतः पिता सौ ते नगोकुले ॥ अथेति मंगलार्थं यदि यदा सर्वगुणोपेतः कालो बभूव तदा देव

दिशो वेत कृदिगतः परः पुमान् वेशेन साक्षाद्वासा अर्थस्य तत्पूर्वं संभोजयते गुणर्गोमायत् नो भवितातत्वा नाम जः ॥५३॥ शुकउवाच इमा मिष्य प्रकथयद् यमनिदं यथा ॥ चे यस्य ग्रातो ग्रुत्र धाय्यदेवाः प्रतिययुर्दिवं ॥५४॥ इति श्रीभागवते दशमस्कंधे वैयासिक्यां संहितायां द्वितीयोऽध्यायः २
शुक उवाच ॥ अथ सर्वगुणोपेतः कालः परमशोभनः ॥ यर्ह्येवाजनजन्मर्क्षं शान्तर्क्षग्रहतारकं १
दिशः प्रसेदुर्गगनं निर्मलोडुगणोदये ॥ मही मंगलभूयिष्ठपुरग्रामव्रजाकरा ॥ २ ॥ सम ॥

कवी निश्चितादिसीत ॥ इत्यनेना हमस्तो भवता तेना न्वयः परमशोभन नु सेवाहृ पसेषां यादि ना ॥ प्रजया मासा ॥ ययाग्नि न्यस्यसः ॥ यत्र जन्मनात्रजायति ॥ तस्य रक्षं रोहिणी नक्षत्रं कथं भूतं शान्ता नि ग्रहस्ताराश्च यस्मिन् निग्रहा ग्रहतारकाश्च यस्मिन् तत्तथा ॥ ग्रहा शान्ताः ॥२॥ निर्मला नाम उडुगणा मा शुद्ध यो यस्मिन् तथा मंगलभूयिष्ठाः पुरादयो यस्यां ॥ २ ॥ सम ॥

जलकर्हेशयी॰ योअयमेतेदुजापति जलानां समादायेषु मेलयकाप्यातता ॥ [illegible] धिनमृगस्ये स्या
पुदोदुणार्णवः स मेधनेति [illegible] ममकदी मामुभवृरितमर्थं ॥ [illegible] सुरदरः केयाई बोतिरिक्तमामर्दे [illegible]
देवा नायेति ॥ प्रजनमयाय मानेपा सप्रे॰ प्रसवीप सिन्नान येतम [illegible] ॥ जमन [illegible] मेयनतमसिरिना

नयः प्रसन्नसलिलाज्ज्ञवा जलकेदशियः ॥ हिजालिकलमगाद्द ननरका वनगामव ॥१॥ देवी
वायुः सर्वस्पर्शः [illegible] ॥ २ ॥ [illegible] मानि धनाभ ॥ प्र
[illegible] ॥ अमला [illegible] ॥ ५ ॥ जगुः [illegible]
गन्धर्वा [illegible] ॥ [illegible] ॥ ६ ॥ [illegible]
देवाः [illegible] ॥ ७ ॥ [illegible] ॥ [illegible]
समुने [illegible] ॥ [illegible] ॥ ८ ॥ [illegible]
दिवी [illegible] ॥ ९ ॥ [illegible]
वृतमल [illegible] यथादनो भव ॥ १० ॥

श्रीधरीके ॥ २ ॥ [illegible] ॥ [illegible]
तमजनं बालकं [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ १ ॥

जनार्दनेन [illegible] कालम
[illegible] जनार्दन
६८ ३

परिमितसकलजंतले ॥ किरीटकुंडलादीनां विषयकृत परिमितमेव पानिमित्यर्थः ॥२॥ विस्मयेन अङ्क
लौकिकमिमं सोत्तमेयस्य सः गवामस्य दृष्टः [illegible] परमेश्वरसत्तावाच कामनिपुटीनस्य
दानमेभवानस्य संदेतः कृतावमातेति [illegible] ॥३॥ कृतधी ॥ [illegible] ॥४॥
प्रथमप्रयत्नयापरमतसोपमितस्वरूप ॥ अयमसौ विदितोसीतिकृष्ण विदितोसिभवान प्रकृतेः परःपुरुष

महार्हवैदूर्यकिरीटकुंडलत्विषापरिष्वक्तसहस्रकुंतलः ॥ उद्दाममकाञ्च्यंगदकंकणादिभिः
विरोचमानं वसुदेव ऐक्षत ॥ [illegible] हर्षविह्वलात्मा
[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] कृतधीः कृताञ्जलिः [illegible]
गतभीः प्रभाषितः ॥ [illegible] विदितोसि भवान् साक्षात्पुरुषः प्रकृतेः परः केवला
नुभवानंदस्वरूपः सर्वबुद्धिदृक् ॥१३॥

इति [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] सः [illegible]
[illegible] किंचिदसौ [illegible] केवल [illegible] स्वरूपस्य
सः ॥ किंच सर्वबुद्धिदृक् ॥ [illegible] ॥१३॥ ॥

मेतु देवकी भवदेव प्रविष्टस्य मेकिमियमर्मितानि ः क्रियते यत माघात्जन एवेति सपयोक्त सत्नुपपवमेदेव
बीसवदे प्रविष्टस्तूर्णः मनविष्पमहत मस्त प्रविष्टस्य विभेन हृदु चपाक मन्प्र कुमेनि [illegible]
मद्दलमय प्रविष्टपर्वतेन न कृत्यानि [illegible] लोवानेः तत्र तदान रसो प्रविवादिस्यन चाह प्रविष [illegible]
मेत्रिकृपम प्रविष्टवृत्तस्य [illegible] इनमविकृता भावा महदा स्यो [illegible] सदस्य विवि
दर्यमेतनविकृ नीरिति तेविविक्त्तः भोऽशविकारे ः सहवीन पत्न विवासनमय [illegible] सोऽयमयस्यानि

समवेतसप्रकृमेदेसक्षारेविगुणालकं ः मतन्नुमेप्रविष्टः प्रवि
ष्टस्यभागसि ः ॥४५॥ प्रपि नविकृता भावास्ता यानिविकृतेः सह
नानावीर्यप्रयस्भूताविवर्जनयं तिति ः ॥४६॥ सन्निपतसम्
तम्प्र दर्यपनेनु गताःच ॥ प्रागेवविद्यमानमन्तमेयामिह सम्भू
वेः॥४७॥

सन्निपतितेष्वेतर्थतरसप्रभूताः नानावीर्यविशिष्टकार्यसमर्थानभवंतिमूलः॥४५॥ सन्निपातेनिपवेस
मुत्पादप्रमभूता ः प्रविष्टविशेष प्रमेयमहतस्तः नपुनः प्रविष्टः कृतः उपाधिकृ ः प्रागेवकाररनकावि
युमानवान् ः नन्वसम्मिहस्तत्कार्य पश्चात्भवः प्रागेव पाश्चिमानन्तेषां कार्यप्रवेषाः प्रपकास्य [illegible]
यत्र चाभिनमासानवजायते ः इति किं नस्यादिति चेत्नाह प्रागेव मेघागूलमामिहकार्य सम्भवः॥४८॥

दासीमित्येवेति शातिएवं भवानिति मनुष्य इव स प्रभुत्व स्य प्रपंचकारणो तथाप्यकार्यमलेनहितेनैतदिवे गु॥
[illegible] गुरुगणा [illegible] सुपलभे य सदा [illegible] पाद [illegible]॥
[illegible] प्राप्ते गुणैः सह सत्वपि [illegible] सह [illegible]॥
[illegible] कार्ये [illegible]॥
[illegible] विषय [illegible]॥
[illegible] मानमात्मवेचानो [illegible] किमपरिछिन्न [illegible]॥

एवं भवानव्ययमेषु सत्सु [illegible] सत्स्वपि [illegible]॥
[illegible] सर्वात्मनश्चात्म [illegible]॥ १२ ॥

[illegible] प्रवे [illegible]॥
[illegible]॥
[illegible]॥
[illegible] परमार्थ [illegible]॥
[illegible]॥
[illegible] सर्गो ॥१२॥ ॥ ॥ ॥

मनेनहु लघवंशपंचलास स्थाने वदेवतमु संभवति समनेन श्रीनिरिमेति मा वकु [illegible] मानो दोषि
शुन्ये पुरेषु विशुम वाति रेकाभे: [illegible] निरेकेणा [illegible] सु सम्यं देवा [illegible] नि [illegible] नि मिम [illegible]
मान पुमस पवाधः पवि हान स्थाति रेकु [illegible] साम [illegible] सर्वे मुतः [illegible]
[illegible] भागमध्य विमा सम्य [illegible] पितवक्तव्य [illegible] पारा [illegible] गु [illegible]
इत्यर्थः पमपरमे स्थार ट सव सपत स्थाति रेकेणा सत्त्व सुशा परमे [illegible] स्थाति रेके [illegible]

पुर्णमान

पुमात्मनो ह्लपय गुणेषु सत्त्विति स्वं स्थानेव स्थाति रेकालों बुध ॥ १८
विमाजुवारन्नुयतम्मनीधि [illegible] स्यु गपत्त [illegible] पाद [illegible] न्न ॥ १८ ॥
[illegible] जन्स स्थिति [illegible] मि भा [illegible]
न: [illegible] मापी सरे [illegible] पर्यति पुरीतः ॥

॥ १९ ॥

मात्र नैव [illegible] स्मपि [illegible] का [illegible] न [illegible] कारि [illegible]
सर्वः न [illegible] कार्य [illegible] कारि [illegible] परमात्मक
[illegible] तिन [illegible] पमादिति गणेः [illegible] काले न।
[illegible] पगम्ति: यदा भुम [illegible] राजनीति ॥ २४
॥ ॥

एवंभूतस्येश्वरस्य चापाविश्वस्थितिसर्गलयार्थं त्रिवर्णगुणावतारः एवं भगवानेव स्वमायया त्रिमूर्तिर्भव
तीत्याह स त्वमिति त्रिभुवने ॥ २० ॥ रिरक्षिषुः रक्षितुमिच्छुः यस्मात्तमाशु कुरु नेनवतीर्णोऽसि अतः साधूनां रक्ष
णार्थं राजन्यसंज्ञासुरकोटियूथपाः तैर्निर्व्यूह्यमानाः चतस्रः चमूः सेनाः निह ॥

टि

स त्वं त्रिलोकस्थितये स्वमायया बिभर्षि शुक्लं खलु वर्णमात्मनः । सर्गा
य रक्तं रजसोपबृंहितं कृष्णं च वर्णं तमसा जनात्यये ॥२०॥ त्वमस्य लोकस्य
विभो रिरक्षिषुर्गृहेऽवतीर्णोऽसि ममाखिलेश्वर । राजन्यसंज्ञासुरकोटि
यूथपैर्निर्व्यूह्यमाना निहनिष्यसे चमूः ॥२१॥ अयं त्वसभ्यस्तव जन्म नौ गृ
हे श्रुत्वाग्रजांस्ते न्यवधीत्सुरेश्वर । स तेऽवतारं पुरुषैः समर्पितं श्रुत्वाधुन
ैवाभिसरत्युदायुधः ॥२२॥ श्रीशुक उवाच ॥ अथैनमात्मजं वीक्ष्य महापुरुष
लक्षणम् । देवकी तमुपाधावत्कंसाद्भीता शुचिस्मिता ॥२३॥ गोविदाम्

देवक्युवाच॥

निष्यसे हरिष्यसि ॥२१॥ किं तत्र त्वागमनमेव भाव्यमित्याह । अयमिति । असभ्यः खलः ।
नवीनके चित्ते प्रविष्टः समागमिष्यति ॥२२॥ उपाधावत् अस्तौत् ॥२३॥ ॥ ५ ॥ ५ ॥

सर्विभय गंके [illegible] तिस्तोत्रकस्तस्य तेनाह देवकी [illegible] किं चिद्रूपमिति [illegible]
[illegible] यस्मिन्नित्यादिनामपि [illegible]
[illegible] निर्गुण [illegible] आत्मा [illegible]
[illegible] निर्विशेष [illegible]
[illegible] इति अपरोक्ष।

तूर्यं यत्साक्षिरूपः
मायाकल्पोऽतीतनिर्गुणो
निर्विकारः सत्तामात्रो निर्वि-
शेषो निरीहः सोऽहं साक्षात्
विश्वरूपात्मदीपः

[illegible] इति [illegible] विकाररहित [illegible] प्रकाशस्वरूपः [illegible]
[illegible] सर्व [illegible] कार्य [illegible]
[illegible] निर्गुण [illegible] निर्विकार [illegible] विकार [illegible]
[illegible] निर्विशेष [illegible] निरीह [illegible] इति [illegible]
[illegible] भावः ॥ २५ ॥ ॥

श्री
भाग
स्कं
१२

किं च महाप्रलये पदार्थानां सामान्यरूपेणैव नाशो न विशेषरूपेणेत्याहुः लोके ह्यवयवेषु सदा भूतेषु वर्तमानेषु
घटपटादिरूपं भूतानामवस्थामात्रं नश्यति तत्र आकाशानधिष्ठानस्य प्रधानस्य प्रलये सत्यस्य एव न पिधी
न क्षितादि दृष्टं तु योगिभिः संवाद एव सः। योषितश्चाहेतुका॥२५॥ किं च एवं प्रलयहेतुः कालः हि
प्रतिक्षणं प्रकृतिप्रवर्तकेन तस्य प्रलयस्याधिभूतस्यात्मनश्चेतःसीमातीतेन निपरीत्य भगवत्यपि

नहि लोके हि पदार्थस्य स्थाने महाभूतेषु हि भूतगतेषु। आकाशात्कालवेगेन प्राप्ते भवाने कः
स्थिता येषाम् सः॥ २४॥ योगकालः सर्वान्भावान् विशामाहुः येषामपि न विद्यः निमेषा
दिर्वत्सरान्ता महायामास्ते गर्भ ते सर्वाम्भपुष्पा॥२५॥ सत्त्वाशुक्लानामाक्षानीतः पश्यामहं
लोकानिर्भयं नामधरं गतः। तस्मात्प्राप्य यथायं सास्थिः तेन मृत्युमृदस्मादपि किञ्चि
दत्रोपास्तु प्रसङ्गात्मनो ग्रस्ता इत्युक्तभूत्वा विज्ञानमस्मि रूपे देहपोहेयमध्यानं धर्मतागु
रूपेण संस्थापकपीडा॥२८॥

त्वरा नृप महीयानस्मि परार्थरूपा। पत्रत्तस्य येऽप्याहुः येषां दोषकाल यानमनस्वर्गे स्वरूपे परगुणे
२७।२८ तेन यथासुखेष वारः सर्वतिलोकाः मर्पण निर्भयं परं प्राप्य पदस्थाकं न भिता यो॥
इत्यर्थः स्मात् पुरस्तात्परायणं॥ सर्वमिति॥२७॥ भूतानां विज्ञानं देहीति भूतादि दिक्काकाः पाद
येषु पार्थ्यापिशमध्याये रूपस्तु वयस्य प्रस्थामो कथा॥ २८॥ ॥ ॥

भवभेदहेतोर्निमित्तभूतानां सनकादीनां विभेमि यतः आपी रचिता ॥१९॥ [illegible] पर्मीरुषो [illegible]
दिना [illegible] मूर्त्या [illegible] विपत्तिमिति ॥ विशांते प्रलया [illegible] नेयथा [illegible]
[illegible] यतः [illegible] भावितमात्र [illegible] तेव स्यादिमर्थः ॥ २॥ [illegible]

२

अन्तेम यासौ पापीयसी [illegible] सृष्टिः ॥ ससर्जाग्रे भवेद्भेतो: कंसादह मधीरधी: ॥१७॥ उपसे [illegible]
व विद्यात्मजदोह [illegible] लौकिके ॥ [illegible] ॥२४॥ विशेयदेन त्वमेतो
निर्गोति य [illegible] भवान् ॥ विधर्षित [illegible] लोकस्य विडंबेत
त ॥ ३॥ श्रीभगवानुवाच ॥ त्वमेव सर्वे सर्वेभ्य: [illegible] स्वायंभुवे सति ॥ तदा येसततपानाम [illegible]
तिरवकल्पय: ॥ ३२ ॥ अवोचे [illegible] सर्गे यदा ततः ॥ सक्रियमिंद्रियग्रामे ने ॥४॥
यातेयवसंत य: ॥ ३३ ॥ [illegible] कालधर्म [illegible] ॥ सहस्रा [illegible]
यविनिर्गत [illegible] ॥ ३४ ॥ [illegible] तेनचैन [illegible]
मन: कामानभीतो [illegible] सदराधन [illegible] ॥ ३५ ॥ [illegible]

त्वमेवैत्यादि चतुर्दशभिः ॥ त्वं सर्वसर्गे प्रथम जनानि [illegible] सी: [illegible] स्वायंभुवे मन्वंतरे [illegible]
वे: स्वतपा नाम ब्रह्मणः पुत्र आसीत ॥ ३२ ॥ तेषां [illegible] ॥३३॥३४॥३५॥

श्री भाग ह्ती ७ तस्ततो नवखावरतोः ईर्प्युर्गता निसद्ा कमेर्मिलितयोः ॥ ३८ ॥ प्रवृत्तनावप्रयाप्रादुर्भूतोस्मि ॥ ३९ ॥ वरदराद्व
रूदेवेश्वरस्य धः ॥ तेन सकृद्देराणां वरे वारमाविर्भविताराणां कामप्रदेनायादृशसिद्धयामाद्यो

एवं वीतपतोः तीव्रेण तपः परमदुष्करे ॥ दिव्यवर्षसहस्राणि द्वादशेषु गतेषु [illegible] ॥ ४५ ॥ तदा वामप
वितरेणहमसप्तनावप्रयामके ॥ तपसा प्रहृष्या मिलिभक्ता च रुद्रेष्वाविता ॥ ४६ ॥ [illegible] वरदस
हुग्रवयोः कामदिनया ॥ त्रियतां वर इत्युक्तेसाहश्री वा वृतः स्ततः ॥ ४७ ॥ [illegible] प्रास्यति यो च
नपयो च देपतीः ॥ नवत्रा वेपसर्वे सिमोसिहो समसमाय या ॥ ४८ ॥ गतेमपि च वेदमा प्रवरमसदृश
सतेः ॥ प्राम्या नवो वामभेजायी पुत्रौ प्राममसनोर वे ॥ ४९ ॥ अहं सुत्वानमैलोके यो सोदार्यगुणैः
समं ॥ अहं सुतो वामसवे पृश्निगर्भ इति श्रुतः ॥ ५० ॥ तयोर्वा पुनरेवाहमदित्यामास कश्यपात् ॥
उपेन्द्र इति विख्यातो वामनत्वाच्च वामनः ॥ ५१ ॥ तृतीये स्मिन्भवे हं वै तेनैव वपुषा युवां ॥ जातो भूय
स्तयोरेव सत्यं मे व्याहृतं सति ॥ ५२ ॥ राम

मत्प्रसादान्न ॥ ५३ ॥ ममभ्येषिवुवी प्राप्य वरीन्नत्राद्येनहुतत्ववेनी ॥ ५४ ॥ यवेदस्मामप्यिगतेसतिग्राम्याति
यायाभूतानवेतो ॥ ५५ ॥ सातियोकप्रणपाद्यामनस्त्रासेति ॥ त्यामदपित हृदुखो रहसे व पुनराससिमयधिः
॥ ५६ ॥ इत्यतियपतिव्रतेः ॥ ५७ ॥ राम ॥ ॥ ७

प्रभृ प्रभृतं तावदेवैनं [illegible] राजा यज्ञमा [illegible] प्रथम [illegible] शरीरे [illegible] पुत्रा
ने [illegible] ॥ ४४ ॥ [illegible]
[illegible] ॥ ४५ ॥ [illegible]
मानयेति ॥ अथ [illegible] भगवन्तम् [illegible] ॥ प्रचोदितो [illegible] ॥ तदा [illegible]

यतन्नोदर्शितं [illegible] ॥ [illegible] उच्यते ॥ ४७ ॥ [illegible]
[illegible] ॥ चिन्तयतो [illegible] ॥ ४५ ॥ [illegible]
[illegible] भगवान् [illegible] ॥ पितोः [illegible] ॥ ४८ ॥
[illegible] चोदितः [illegible] ॥ यदा [illegible]
[illegible] ॥ ४९ ॥ [illegible]
[illegible] ॥ ५० ॥

सानंद [illegible] ॥ [illegible] ॥ ५८ ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ ५८ ॥

श्री
भाग
सु टी
१८

द्वारमया द्वारः स्वयं व्यवर्यन्त विवृता बभूवुः छान्दसः वेवः निविडात ॥४८॥ गंभीरो यस्तोयौघः तस्य जवेन
ये ऊर्मयः तैः फेनिला फेनवत्याः भयानकैरावर्तशतैराकुलाः श्रियः पतेः सीतापतेः सिंधुः समुद्र इव
निद्रया ज्ञात्वा निमित्तभूतया ॥५०॥ प्रतिमुच्य बद्ध्वा पदोः पादयोः लोहं निगडं आस्ते स्म ॥५१॥ जातं किं

ताः कृष्णवाहे वसुदेव आगते स्वयं व्यवर्यन्त यथा तमो रवेः ॥ ववर्ष पर्जन्य उपांशुगर्जितः शेषोऽन्व
गाद्वारि निवारयन्फणैः ॥४८॥ मघोनि वर्षत्यसकृद्यमानुजा गंभीरतोयौघजवोर्मिफेनिला भ
यानकावर्तशताकुला नदी मार्गं ददौ सिंधुरिव श्रियः पतेः ॥४९॥ नंदव्रजं शौरिरुपेत्य तत्र तान्
गोपान्प्रसुप्तानुपलभ्य निद्रया ॥ सुतं यशोदाशयने निधाय तत्सुतामुपादाय पुनर्गृहानगात् ५०
देवक्याः शयने न्यस्य वसुदेवोऽथ दारिकां ॥ प्रतिमुच्य पदोर्लोहमास्ते पूर्ववदावृतः ॥५१॥ यशोदा
नंदपत्नी च जातं परमबुध्यत ॥ न तल्लिंगं परिश्रांता निद्रयापगतस्मृतिः ॥५२॥ इति श्रीभागवते
दशमस्कंधे तृतीयोऽध्यायः ॥३॥ श्रीशुक उवाच ॥ बहिरंतःपुरद्वाराः सर्वाः पूर्ववदावृताः ततो बा
लध्वनिं श्रुत्वा गृहपालाः समुत्थिताः ॥१॥

स्त्रीति वा केवलं जातमबुध्यत न तल्लिंगं निद्रयापगता स्मृतिर्यस्याः सा हि नेति ॥५२॥ इति श्रीभावार्थदीपिकायां द
शमस्कंधे टीकायां तृतीयोऽध्यायः ॥३॥ अथ चतुर्थे विज्ञाप्य मायावाक्यमाकर्ण्य निर्भयाकुलः कंसः दुर्मतिर्हिंसने केशे
वादीन् हि हिंसनम् ॥१॥ ॥ कृष्णाय नमः ॥ ॥ ॥ राम ॥ १८

ततो कृमस्य स्वभम २ कातेोस्तु ३ अंगदेशात ४ दीनदीनवत ५ दीनादपि दीनवत ६ [illegible]
स चनीतज्ञानस्य घोरा मा येति तत्वतात ७ याचितोप्याचि किं देशाद् [illegible] ८ अयोध्यायन वलेन [illegible]

तेतनु पीड्य नृसेवक [illegible] तत ॥ [illegible] सदित्यः प्रतीयते ॥ २ ॥ स तत्पाद
[illegible] कालो यमि तिविकलं ॥ तेनु हृ [illegible] सूर्यः ॥ ३ ॥ [illegible]
देवी कृपणा करुणा सती ॥ स्तु येयं त वक स्या [illegible] माहे तम हर्हसि ॥ ४ ॥ वह दोर्हि [illegible] तः [illegible]
प्राव: पावको यमाः ॥ [illegible] देव निस्स [illegible] चिके का प्रदीयता ॥ ५ ॥ नन [illegible] जादीना हनस
ता प्रभो ॥ दा ह मर्ह सि संदा या [illegible] मो चर मोप्र तो ॥ ६ ॥ श्री [illegible] वाच । [illegible]
दीनदीनवत ॥ यापि तत्त्वो विनि [illegible] चि क्रिदेयत ॥ ७ ॥ [illegible] यो भी तमा [illegible]
स्व स: सती ॥ [illegible] दा ॥ ८ ॥ [illegible]
[illegible] महाभुजा ॥ ९ ॥ [illegible]
[illegible] दायवा ॥ १० ॥ [illegible]
वलिभि: स्तूयमाने दमब्रवीत ॥ ११ ॥ किं मया हत [illegible] यत्र कचिमूर्ध [illegible]
मोहिसी: कृपणा नृपा ॥ १२ ॥

प ८ स यपवदेवी [illegible] कृपणानि [illegible] मार्गे कृपणां त्वा
हिंसी: हिंसितव्यानसिइति ॥ १२ ॥ कमाय नम: ॥ ॥

बहुनामनिकेतेषु वाराणस्यादिस्थानेषु बहुनामा दुर्गा कालीत्यादि ।।१३।। परमविस्मितः कथं देवी वाचा नयया जातेति ।।१४।। हे भाम स्वभगिनीभर्तः पुरुषादो राक्षसो यथा स्वापत्यमेवं हिंसितास्तद्वत् ।।१५।। जीवन्नपि मृतोऽहं ।।१६ हे सन्धाभाषो स्वकृतं भुजः स्वारब्धकर्मभोक्तारौ किं च जन्तवः प्राणिनः सदैकत्र नासते किं तु भूम्यतामेव नदा ध्येकत्र नासते किं तु विप्रयुज्यन्ते यतो दैवाधीनाः ।।१८।। सदा नासते इत्यनेनैव उक्तौ जन्ममरणादिना देहा नाशं

टि० क्र ति

श्रीशुक उवाच । इति प्रभाष्य तं देवी माया भगवती भुवि । बहुनामनिकेतेषु बहुनामा बभूव ह ।।१३।। तयाभिहितमाकर्ण्य कंसः परमविस्मितः । देवकीं वसुदेवं च विमुच्य प्रश्रितोऽब्रवीत् ।।१४।। कंस उवाच । अहो भगिन्यहो भाम मया वां बत पाप्मना । पुरुषाद इवापत्यं बहवो हिंसिताः सुताः ।।१५।। स त्वहं त्यक्तकारुण्यस्त्यक्तज्ञातिसुहृत्खलः । कांल्लोकान्वै गमिष्यामि ब्रह्महेव मृतः श्वसन् ।।१६।। दैवमप्यनृतं वक्ति न मर्त्या एव केवलम् । यद्विश्रम्भादहं पापः स्वसुर्निहतवाञ्छिशून् ।।१७।। मा शोचतं महाभागावात्मजान्स्वकृतं भुजः । जान्तवो न सदैकत्र दैवाधीनाः सदासते ।।१८।। भुवि भौमानि भूतानि यथा यान्त्यपयान्ति च । नायमात्मा तथैतेषु विपर्येति यथैव भूः ।।१९।।

न नात्मन इत्याह ।। भूमिविकारा एव यान्ति ।। अपयान्ति भवन्ति न भवन्ति च मृद्घटादयः ।। यथा भूर्विशेषमात्रं घटादीनि ।। तद्वदेतेषु देहेषु प्रजननादिभिर्विक्रियमाणेष्वपि ।। अयमपरोक्ष आत्मा यथा भूर्नान्यो विपर्येति ।। विपर्ययं विक्रियां न प्राप्नोति ।। एकरूप एव वर्तत इत्यर्थः ।। भौमेषु विक्रियमाणेष्वपि यथा भूः तद्वत् ।। एवं विचार्यमाणे सति न शोकः ।। अज्ञानस्यैवमनर्थमूलत्वमित्याह ।। यथेति ।। १९ ।। १९

स्यंते वेविदः । एवं च आनतः तानविपर्ययः । इत्या त्मभिन्नः भवति यतो विपर्ययात् भेदो भवति देहाहं
कारे गाद्रिषु त्वमित्पाद्रि त्विहं त्रिकार्य स्वयं भ्रमति । यतो भेद देवदत्तवादि देहे एवं णो विधान
घतनः स स तिः स्वरवः वित्रिपावं म यस्ता न मनि वर्मतेत्यर्थः । एवमनुक्त्रे कारण मतेन स्वः स इत्य
वृत्ता त्रयादि तत्वान न पा प्तातानुष्यातन पा म पा अपादितानापि मातृवृत्त्ये तत्ति सामयित स्मादि
ति ॥ यस्तामा कार्य कर्मवाद्र माद ये मंडि कर्मणाद्विभानणादि इतः तद्वय देशाद्विनुष्म वा गामता

यथाने वेविदो भेदो यत्तमाम विपर्ययः ॥ देहयोगवियोगमस्तु सविनं निवर्तते ॥ २ ॥ तस्माद् दे
हतत्कुपसंबन्धाद्यादितानपि ॥ मातृपातो च घतः सर्वः सकृवैविदतेम् ॥ २४ ॥ यावद् तोविधाह
नात्मन्यात्मानमनुसंदृक् ॥ तावन्न दृश्यसामसो कथ्यावाधकं मोमिवा तं ॥ २५ ॥ तमधुमम
देशात्मनाथवादीनवस्ताओ ॥ गुणान् स्त्नणः पादे स्याल स्वस्य स्यावृद्धीत ॥ २६ ॥ मोगथा
मासान्निद्रावि स्वप्नः कल्पकामाया ॥ देवकीय सुदेवेयदर्शनल्लयके हृदय ॥ २७ ॥

नमूसर्वेमेसाद ॥ २८ ॥ अस्सह कदेहाभिमानीन स्य देह ये न नमालनवि मसमानं इत्यर्थः स्याल ॥ कोम
स्वस्थितिविधाने न द्विवचना नुपयात्मा सित्प्रानगुणादृष्टान्मिन्नुनलन्तणाय समनः तमात्मानिधावसिय
समवायेन प्राणोमनुतु पादस्थात्मोति विदेवं स्थवपुत्रके पादमगृहीविरत्यर्थः स्यात्यादेन ॥ कथ्यविद्व
स्वस्वाभिधानम ॥ २९ ॥ पात्मनो हृदेविप्रवादहीदर्शीघनम ॥ १२ ॥ २४ ॥

श्री
भाग
टी
४

स्वपरेतिभेदः यो नेकिं भवति। तदाह शोकहर्षेति। १९। आद्येष्वनिमित्तभूतेर्मिथ्योभावान्ज्ञानभावमीप्स
रेणयन्दशास्तेन प्रपश्यतिकिं [illegible] तत्र [illegible] मन्यते सर्वः २१ अहं ममेत्यभावनितया १८ मा

भ्रातः समनुज्ञाप्य सोमाये यच्च देवकी। वसुदेवश्च [illegible] मुवाच ह॥ २४ ॥ स तु देवोभ
च पयच [illegible] महाभाग यथावदभिरक्षिता। अज्ञान प्रभवा बुद्धिः स्वपरेति भिदा [illegible] २५ शोकह
र्ष भय द्वेष लोभ मोह मदान्विता। मिथ्याज्ञेतन [illegible] भिर्मावि [illegible] २६ ॥ श्रीशुक उवाच
[illegible] देवकी वसुदेवश्च [illegible] २७ ॥ तस्येव
[illegible] २८ ॥ [illegible] भवेग
[illegible] २९ ॥ एवं [illegible] पुर
[illegible] ३० ॥ [illegible] करिष्यति देवाः स
[illegible] ३१ ॥ [illegible] समन्ततः ॥ ति
[illegible] ३२ ॥ [illegible] ॥ हु के
केऽक्रिं [illegible] ३४ ॥

धीति।

ति को विदा [illegible] विनिर्मिता [illegible] नाम। [illegible]
[illegible] ॥ ३४ ॥ [illegible] ॥ ३५ ॥ ५॥

प्रयासस्क विमुखस्वेति नहंसि ३५ तेमेनिर्यदिदेशभूरेः संयुगादसवविकत्थनैर्मौढवादः यथातेनत्रदूरेविभि
मिपाभीश्वितिलज्जाह रहोऽस्ययेनिसर्वस्मातः विविहेनकविदपिवद्भिरहहेतेनयर्थः पुरुषश्रुवेग्रामविनमित्त
सततवनमोकायस्तेनप्रोक्तुना ३६ यद्यप्युयमेर्देवानकिंचिदपिकर्तसमर्थास्तथापि नीतिरनुसर्तव्या इ

न त्वं विस्मृतशस्त्रास्त्रान्विरथान्भयसंवृतान् हंस्यन्यासक्तविमुखान्भग्नचापानयुध्यतः ३५ किं क्षेम-
शूरैर्विबुधैरसंयुगविकत्थनैः रहोजुषा किं हरिणा शंभुना वा वनौकसा ३६ किमिन्द्रेणाल्पवीर्ये-
ण ब्रह्मणा वा तपस्यता तथापि देवाः सापत्न्यान्नोपेक्ष्या इति मन्महे ३७ ततस्तन्मूलखनने नियुङ्क्ष्व-
स्माननुव्रतान् ३८ यथामयोऽङ्गे समुपेक्षितो नृभिर्न शक्यते रूढपदश्चिकित्सितुं यथेन्द्रिय-
ग्राम उपेक्षितस्तथा रिपुर्महान्बद्धबलो न चाल्यते ३९ मूलं हि विष्णुर्देवानां यत्र धर्मः सनातनः
तस्य च ब्रह्मगोविप्रास्तपो यज्ञाः सदक्षिणाः ४० तस्मात्सर्वात्मना राजन्ब्राह्मणान्ब्रह्मवादिनः त-
पस्विनो यज्ञशीलान्गाश्च हन्मो हविर्दुघाः ४१ विप्रा गावश्च वेदाश्च तपः सत्यं दमः शमः श्रद्धाद-
या तितिक्षा क्रतवश्च हरेस्तनूः ४२ स हि सर्वसुराध्यक्षो ह्यसुरद्विड्गुहाशयः तन्मूला देवताः
सर्वाः सेश्वराः सचतुर्मुखाः ४३ अयं वै तद्वधोपायो यदृषीणां विहिंसनं ४३ ॥ रामायनमः

माह तथापीति ३८ आमयो रोगः रूढपदो बद्धमूलः ३९ देवानां विष्णुः मूलं यत्र धर्मः तत्रास्य धर्म-
मस्य मूलं वेदादय इति ४० किंच विप्रादयो हरेरेव तनवो यस्मात्तस्मादयमेवोपाय इत्याहुः ४१ ४२

श्री·
भाद·
टी·
४

ग्रामसमीपगमनात्परं यत्तेन केवलं सलोकविद्वेषोऽस्तु मा भूदिति किं तत्र बहुना सर्वकार्यं पीडाद्य ४५ हन्ति श्रीभा
कार्येदशसु चलपर्वाः ॥ ४ ॥ एवं सज्जातकैर्नन्दः कृतो महोत्सवे ॥ गोपालपुरे प्रापय सह देवाः गमोत्सवे भ्रातृ
मनाक्षु सविन्नः ॥ १ ॥ निःश्रितेऽलंकृते समनन्तर्पर्वतां प्रावृत कथं श्रुतान् ॥ रत्नौघः रत्नसमूहः शातकौम्भं सु
सुवर्णं रिसाकिरवेश्या हतान् ॥ ३ ॥ द्रव्याणि शोधयति शापादीनां तत्र येषां यो विधानैरेव शुद्धिर्यथा तथा दानादि॥

श्रीशुकः ॥ एवं दुर्मन्त्रिभिः कंसः सह संमन्त्र्य दुर्मतिः ॥ ब्रह्महिंसां हितं मेने कालपाशावृतोऽसुरः ॥ ४३ ॥ सं
दिश्य साधुलोकस्य कदने कदनप्रियान् ॥ कामरूपधरान्दिक्षु दानवान्गृहमाविशत् ॥ ४४ ॥ ते वै रजः
प्रकृतयः तमसा मूढचेतसः ॥ सतां विद्वेषमाचेरुरारादागतमृत्यवः ॥ ४५ ॥ आयुः श्रियं यशो धर्मं लो
कानाशिष एव च ॥ हन्ति श्रेयांसि सर्वाणि पुंसो महदतिक्रमः ॥ ४६ ॥ इति श्रीभागवते दशमस्कन्धे चतु
र्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ श्रीशुकः ॥ नन्दस्त्वात्मज उत्पन्ने जाताह्लादो महामनाः ॥ आहूय विप्रान्वेदज्ञान्स्नातः शु
चिरलंकृतः ॥ १ ॥ वाचयित्वा स्वस्त्ययनं जातकर्मात्मजस्य वै ॥ कारयामास विधिवत्पितृदेवार्चनं तथा ॥ २
धेनूनां नियुते प्रादाद्विप्रेभ्यः समलंकृते ॥ तिलाद्रीन्सप्त रत्नौघशातकौम्भाम्बरावृतान् ॥ ३ ॥ कालेन ।
स्नानशौचाभ्यां संस्कारैस्तपसेज्यया ॥ शुध्यन्ति दानैः संतुष्ट्या द्रव्याण्यात्मात्मविद्यया ॥ ४ ॥ ॥ सम

श्रुक आत्मकर्मादिसंस्कारैरेव गर्भाशयशुद्धिरिति विधिनैव शक्तिनियता विशेषनिरूपणे तत्रेनोपास्यति कालेन
भूम्यादिर्यथा ॥ स्नानेन घटादिः ॥ शौचेन लेपनात् ॥ गोभिराक्रमणं तावत्काला भूमिः शुद्ध्यति स्नानेन
देहादिः शौचेन मलत्वनिवृत्तिः संस्कारैर्भास्वित्त पसेन्द्रियादिः इज्यया ब्राह्मणादिः दानैः द्रव्याणि संतुष्ट्या मन ॥ आ

२

श्रीभागवतदशम

टि·
२१

सोऽसेगलस्तिनः स्वकिवावकाविप्रावयोनरश्रैः नवं। सज्जाः पोताशिकाः प्रोक्ताः मातायावं वाशीसकाः। वंदि
नस्तमलपत्ताः पुस्तकवसङ्गपोत्सवः ॥५॥ सामन्तार्नि सप्तिकानिहत्तावाणिज्ञविवानि श्रेगानानि शुद्धोमतानि
शुद्धमध्यानि वयस्मिंस्तथा विनध्रुते पुष्पताकानां सज्जः चेलतीवनानि चंनेभूषिताः ॥६॥ द्विडानेस्तभूषिताः

सोऽसेगलश्रितोविप्राः स्वनमागधवन्दिनः। गायकाः सूतगर्ने ईर्भर्योवतुङ्ग भयोसुदृढः ॥५॥ खजः संमर
स्तेसिंजरूढा वाजिवगुरुस्तनाः। विचयजयनानां सत्कुलपल्लवतोवणाः ॥७॥ नानोद्धावसानना
हरिद्रातेस्तभूषिताः। विचित्रमाल्यवर्ण सगवसकांचनमालिनः ॥८॥ महार्हवस्त्राभरणाः कंचुको
ष्णीषभूषिताः। गोपाः समाययुः राजन्नानोपायनपाणयः ॥९॥ गोप्यश्चाकर्ण्य
दिनायशोदायाः सुतोद्भवं। आत्मानं भूषयांचक्रुर्वस्त्राकल्पांजनादिभिः
॥१०॥ नवकुंकुमकिंजल्कमुखपंकजभूतयः। बलिभिस्त्वरितंजग्मुः
पृथुश्रोण्यश्चलत्कुचाः ॥११॥ राम

ते

विचित्राधातवस्त्रवर्ह स्नग्नवसासिचकांचनमालासु अलंकारवतया विधेते। येषां ते तथाभूतायावा
दयोवश्लुविद्यर्थः ॥८॥ आकल्पाअलंकाराः ॥९॥ नवकुंकुमैर्मुखपंकजेषुभूतिः श्री
र्यासांताः बलिभिस्तत्पाणैः ॥११॥ राम ॥१॥

श्री भाग० पू० ४३

समस्ता गुञ्जलितानि सर्गिमयानि कुंडलानि निष्काः पदका विकं[illegible]
लयं याति या गोप्यः नंदालयं व्रजतीः शोभाः पथि विरेजुः सवर्णयाः कंकणभूषिताः चालोलैः चंचलकुंड-
लादिभिः शोभायमानाः ॥१०॥ जनसिंचनमुज्जगुः जनमुद्दिश्य गीतिका ॥१३॥ तेभ्यो गोपेभ्यः प्रादात ॥१४॥ य

गोप्यः सुमृष्टमणिकुंडलनिष्ककंठ्यः चित्रांबराः पथि शिखाच्युतमाल्यवर्षाः ॥ नंदालयं सवलया
व्रजतीर्विरेजुर्व्यालोलकुंडलपयोधरहारशोभाः ॥१०॥ ता आशिषः प्रयुंजानाः चिरं पाहीति बालके
हरिद्राचूर्णतैलाद्भिः सिंचंत्यो जनमुज्जगुः ॥११॥ अवाद्यंत विचित्राणि वादित्राणि महोत्सवे कृष्णे वि-
श्वेश्वरेऽनंते नंदस्य व्रजमागते ॥१२॥ गोपाः परस्परं हृष्टा दधिक्षीरघृतांबुभिः ॥ आसिंचंतो विलिंपंतो
नवनीतैश्च चिक्षिपुः ॥१३॥ नंदो महामनास्तेभ्यो वासोऽलंकारगोधनं । सूतमागधवंदिभ्यो येऽन्ये वि-
द्योपजीविनः ॥१४॥ तैस्तैः कामैरदीनात्मा यथोचितमपूजयत् ॥ विष्णोराराधनार्थाय स्वपुत्रस्योदा-
याय च ॥१५॥ रोहिणी च महाभागा नंदगोपाभिनंदिता ॥ व्यचरद्दिव्यवासःस्रक्कंठाभरणभूषि-
ता ॥ तत आरभ्य नंदस्य व्रजः सर्वसमृद्धिमान ॥ हरेर्निवासात्मगुणैः रमाक्रीडमभून्नृप ॥१७॥ गोपा-
न्गोकुलरक्षायां निरूप्य मथुरां गतः ॥ नंदः कंसस्य वार्षिक्यं करं दातुं कुरूद्वह ॥१८॥ ॥ गम्भी

पोषितमन्वानस्तिष्ठन्ति पुत्र ॥१५॥ हरेर्निवासेन ये आत्मनिगुणाः तैः रमायाः लक्ष्म्याः आक्रीडं विहारस्था-
नं ॥१७॥ वार्षिकं प्रतिवर्षं देयं ॥१८॥ ॥ श्रीरामरामाय नमः ॥ ॥ ॐ नमो भगवते नमः ॥

राम ३

भ्रातॄन्संस्त्वा ये तदत्र मोचने तस्य शाकटोपाख्यानं प्रसक्तं निरूपि ॥१९॥ पुनर्भवः पुनर्जन्म तत्र तस्य हेतुः यद्यपि तेषां प्राणै ...
... विवर्तमान इति दुर्लभत्वमेवाह ॥२४॥ प्रियसुहृदां चित्रकर्मणां प्रियसंवासः ... तथा स्रोतसा ...
... मानानां ... स्थितिः नास्तीत्यर्थः ॥२५॥ कच्चिदिति ...

वसुदेव उपश्रुत्य भ्रातरं नंदमागतं। ज्ञात्वा दत्तकरं राज्ञे ययौ तदवमोचने ॥२०॥ तं दृष्ट्वा सहसोत्थाय देहः प्राणमिवागतं। प्रीतः प्रियतमं दोर्भ्यां सस्वजे प्रेमविह्वलः ॥२१॥ पूजितः सुखमासीनः पृष्ट्वानामयमादृतः। प्रसक्तधीरात्मजयोरिदमाह विशांपते ॥२२॥ दिष्ट्या भ्रातः प्रवयस इदानीमप्रजस्य ते। प्रजाशाया निवृत्तस्य प्रजा यत्समपद्यत ॥२३॥ दिष्ट्या संसारचक्रेऽस्मिन्वर्तमानः पुनर्भवः। उपलब्धो भवानद्य दुर्लभं प्रियदर्शनं ॥२४॥ नैकत्र प्रियसंवासः सुहृदां चित्रकर्मणां। ओघेन व्यूह्यमानानां प्लवानां स्रोतसो यथा ॥२५॥ कच्चित्पशव्यं निरुजं भूर्यंबुतृणवीरुधं। बृहद्वनं तदधुना यत्रास्से त्वं सुहृद्वृतः ॥२६॥ भ्राता मम सुतः कच्चिन्मात्रा सह भवद्व्रजे। तातं भवंतं मन्वानो भवद्भ्यामुपलालितः ॥२७॥

भ्रात्रादि रूपे तस्मिन् अनेन निर्दिष्टो यशोदयादिना प्रभु तयोः पितृकात्स्न्यादिना प्रवर्तते भविष्यत्याह एकत्रेति ...
सहस्थितिः स्वात्मजयोर्विकृतत्वात् ॥२६॥ भवद्व्रजे उपलालितः सन् ॥ कच्चिद्वर्तत इति शेषः ... प्रसादयन्तं के ...
... सरति ॥ २७॥ २० ॥ राम

श्री·
भा·टी·
२१

सुहृदो वृत्सस्य नृप भावितेसि तस्मादिनः धर्मिसुवर्णः अभिहितो विहितः पुत्रः शास्ते गाना योऽकः नखमासपर्यव।
सिकृप्तानिर्मिमुपमानं प्रसूसायनमेवतीसर्पः ॥७५॥ तेदेवसुरेवे मातव्य मातः। अहेतेरति: केवलम
मयो कामनुः कुटान्तोमड नवदत्वानदेवाह।॥७७॥ आरह एवानि हा समानि येसयः यदेवपुत्राविन्दुः समवश
दमरह ईदीयते। तदेवतेपुत्राद्यो पिनभवतीत्यर्थः ॥ आरह एव रसः तथा अरह एव परमेयसयः यपि

प्रसक्तिर्मोक्षविहितः सुहृदो यत्र भावितः। निमुक्तिमपि मानेषु विवर्गोर्थ्यकल्पने ॥७५॥ तेर
कर्माव। अहोतेदेवकीपुत्राः केसेनवद्दमोहतः। एकावशिष्टावरजा कन्यासापि दिवंगता ॥७६॥
न वैस्वर्ष्टं निहोवमदृष्टपरमोजनः। अदृष्टमात्मनस्तत्त्वं योवेद न सन्मुह्यति ॥७७॥ नमोदेवो
वाव।। कर्मदेवाधिकोवस्त्रोवलेहाघवंयचरः। नेहस्पेषवहृति येन सतां तात्रगोकलौ ॥७८॥
एकवाव। इतिन्देवादयो गोपाः प्रोक्तास्तेशोविलापयश्चेवां नेभिनरूपकोलसमन्वामयो
हतम ॥ ७५ ॥

पुत्राद्यो विपुत्राः तथापि तानहृष्टमेव ॥ पुनः पुनः संगमयतीत्यर्थः। एवमहृष्टमात्मनस्तत्त्वं प्रवभिया
तिको विकारो भवतुः स्वयोपि वेदसन्नमुह्यति ॥ तथा हि दानीं तथा दुःखनभावनीयेमरतानां पितृ
तानामपि बन्धूनां न दर्शनयोग्यसंभवत ॥ अस्त्वविमिरपि। त्वासांतेरतष्टिकोवासम्यपि इतिन्देव
वीवभिमामर्षसृचिता ॥७८॥ तावद्दृशायसदेवोः रवमानेदयाद्वकोवेरविवत्प्रथाभिः ॥ श्री॥

इति श्रीभावार्थदीपिकायां दशमस्कंधे पंचमोऽध्यायः ॥५॥ [illegible] नंदः पथि । [illegible] तिरस्कृतः [illegible] नवनीत [illegible] शकटं [illegible] पूतना [illegible] ॥ [illegible] इति [illegible] इति भावः ॥१॥ यो [illegible] [illegible] नारीविभावात्मा [illegible] । [illegible] [illegible] हि कामचारिणी [illegible] ॥ ५ ॥ तां [illegible] पतिं [illegible] प्रियमिव ।

इति श्रीभागवते दशमस्कंधे पंचमोऽध्यायः ॥५॥ श्रीशुकः ॥ नंदः पथि वचः शौरेर्न मृषेति विचिंतयन् । हरिं जगाम शरणमुत्पातागमशंकितः ॥१॥ कंसेन प्रहिता घोरा पूतना बालघातिनी । शिशूंश्चचार निघ्नंती पुरग्रामव्रजादिषु ॥२॥ न यत्र श्रवणादीनि रक्षोघ्नानि स्वकर्मसु । कुर्वंति सात्वतां भर्तुर्यातुधान्यश्च तत्र हि ॥३॥ सा खेचर्येकदोत्पत्य पूतना नंदगोकुलं । योषित्वा मायया आत्मानं प्राविशत्कामचारिणी ॥४॥ तां केशबंधव्यतिषक्तमल्लिकां बृहन्नितंबस्तनकृच्छ्रमध्यमां । सुवाससं कल्पितकर्णभूषणत्विषोल्लसत्कुंतलमंडिताननां ॥५॥

[illegible] स्नेहेनान्वयः । श्रीसामान्यानि विशेषणानि केशबंधे व्यतिषक्ता मल्लिका केशग्रथिता [illegible] मल्लिका [illegible] बृहन्नितंबस्तनाभ्यां कृच्छ्रं मध्यं यस्याः तां सु शोभनं वासो यस्याः ॥ कल्पितयोः कर्णभूषणयोः त्विषा उल्लसद्भिः कुंतलैर्मंडितमाननं यस्याः तां
५ । [illegible] ॥ ५ ॥

श्री-
भाग-
पू-टी-
२५

वत्सावस्थं खितं तेषु तेन तथाभूतमप्यपांगविसर्गैः येषु तैः वीक्षितैः अनेकसांमनोहृदं तीसतेभयोपाहृतमनसः
तेन तानेनि वाचित वतः इस्यक्रमेणविरोधमप्रियमिवमज्ञानतलीमासत् ॥ अतः केवलाध्यनिवारिता सतीप्रविवे
शति भाव ॥ ७ ॥ बालग्रहः पूतना असदेनकं ददर्श अनसौ मंतकं दृष्टा कथनेविभेतिनत्याह ॥ प्रतिच्छन्नतिजो

वत्सा सितापांगविसर्गवीक्षितैर्मनो हरंतीं वनितां व्रजौकसां ॥ अमंसतांभोजकरेण रूपिणीं गो
प्यः श्रियं द्रष्टुमिवागतां पतिं ॥ ६ ॥ बालग्रहस्तत्र विचिन्वती शिशून्यदृच्छया नंदगृहेसदंतकं बालं ८
प्रतिच्छन्ननिजोरुतेजसं ददर्श तल्पेऽग्निमिवाहितं भसि ॥ ७ ॥ विबुध्य तां बालकमारिका
ग्रहं चराचरात्मा स निमीलितेक्षणः ॥ महासरेनु स तिवालभावविभावया
मार्गि किं वा विचिन्नु अ ॥ अनंतमारोपयदंकमंतकं यथोरगं सुप्तमबुद्धिरज्जुधीः ॥
तिष्ठतमगाह्येहिते ॥ अनंतमारोपयदंकमंतकं यथोरगं
सुप्तमबुद्धिरज्जुधीः ॥ ८ ॥

स्तेनजमांपात्तभावेन यविकुर्वंतिरोहितनिजबलतेजोयेन तं वलिमिवभस्मिन्यस्तमिवाहितमग्निमिव ॥ ७ ॥ चरा
चरात्मत्वादेव तां विबुध्य निमीलिते क्षणः आसन्नयमनमेतेद्रष्टारागमनंतीसाः कमतोपयस्याले मत्वायपोर
तीसमङ्ग्रदिश्य सो ॥ तस्यवधिय मशः अनंतमतोजंते बुध्याबुद्धास्यनीतिः ॥ यथातदुक्तं ॥ ८ ॥ तामाप्यनमः ॥ २५

नमुष श्रोदाचेहिएवेतांनकर्यमयारयेतांतनासहतामिति ।। आमेवलगुननन्नसर्वचेक्षितेपरसरत्नेवरत्नियेयस
हसेत्रातवाशुहमध्येवीत्पयेतस्तन्निस्तत्वेवद्दिर्मडत्वेचहष्टानशकोशापविकवासिवतरुद्रवर्णत्रिभ्रमयः
कोशाःपविकवआवरणायस्य ःसेःस्वरूपस्यतहत । तत्वमयाथर्थितश्रभिश्चतेवहमसस नगोपवृत्तिमो
हिमसत्वोजननोजनत्वोनिरीक्षमाणोपवकेवलमतिष्टांननिवारितवत्वो ।। १० ।। तस्मिन्सपानेउर्जवीर्य

वंतीवणविज्ञामाः स्वकामचेष्टितंवीर्यांतराकोशापविकदासिवत ।। ववस्त्रियंनतमथापवर्षिति
निरीक्ष्यमानेअननीसतिष्टतो ।। १० ।। तस्मिन्ननन्तेऊर्जवीर्यमुत्सवो चोरोकमादायपिशाचदावथ ।।
यासेकरांभेभवायश्रपीयूतनयायोः समेवेषसमन्वितोपिवत ।। ११ ।। सा चैव चेत्सतिशिशुभ्रमापि
यामिनिःपीयमानाखिलजीवमर्मणि विशुद्धानेनेचवपोशुजोस्तुत्कृविरिस्वनगायातिप्रतीरुवाद
ह १२ तस्याःस्वनेनातिगभीरंहसासाद्रिर्महीद्योस्वचवालसग्रहा नसादिषाद्रप्रतिनेदिरेजनाः
पेतःस्थितोवज्रनिपातशंकया १३ ।।

एवमिन्नस्तनंवंकालमंकमादाय नसौशाशिवेदहो ।। आपानेतस्मेवश्रपीय्वेवलंविषममृथ्यमिति त
देवतस्याःशरोःसहापिवत ।। १४ ।। वक्षोऽभुजोमहूर्जहःस्थितनीविस्विनासिस्वेदप्रज्ञानिगाजानिय
स्याःसा १५ रसातस्यातलानिव १६ ।। राम ।।

यादायस्य वैविशन्ति न ब्रह्म सान्निध्य तास व ताः समपेक्ष पस्म प्रभवन्ती ॥ ५४ ॥ पतनपि तस्मात् देहः [illegible]
भ्यवर्तिनो कुमान त्वराया मास ॥ ५५ ॥ ईश्वरोत्पलादेः तन्मम [illegible] यादे सायसिमत या भूत मा स्वयं सिमना न
मस्यो काल वरे वीस्या त च गोपा गोप्य भूतन सः सो वास है तु तेन प्रवर ष्ट भिः पदे विभिन्न नहिरी विके न्दर वचासि
के व सिम न्तः ॥ श्रुतो सूलो पनावि व स्त भीय सिम न्तले रो दे यौर प्रकीतो प्रारु रा म स्वजाय सिम न्त ॥ ५७ ॥ अथ।

निशाव वीर्यं यथि तम न्त नाश इर्वा सायके संगच्च रगौ भ्रम न वधि ॥ अमार्य गो हेनि मड प सानिध्य नाचया
ह तेन्द्र नड वाप सन्न प ॥ ५८ ॥ पव मानेपि नदे हः भिग वा तेन व कुमान् ॥ त्वरा या मा सेवा जेनु महदा
मी मद इते ॥ ५९ ॥ ईश्वरा मा केषु देहा सी वि दिकोंद व नासिको ॥ वंड भोल सतने वो दे प्रकी सकिताम्पृथि जे
६० ॥ सूर्य इह पवा भीत संपुलिना नो ह भी वाण ॥ तद्वस्मन गोर्वे विपुस्सो य कृष्टो दरे ॥ ६१ ॥ मां न के स
मव दौ वय नेमापा सौ मः कले वरे ॥ सर्वेत न जि: सू [illegible] स्वनि न भिम ह न्ताणी म सलकाः ॥ ६२ ॥ ॥ राम

कृष्ण विवन भी रेखा नि गागी यसिन् मत ॥ पुलिन वक्ता वे से ज न्ह ने न भ पंभी मना वदा: से तव्र ख कड कंग्री
य यसिम त ॥ भुत्पो ताय ह ट ड वो देनुय सिम न्तर ॥ ६३ ॥ सर्व मेव न स्म: रा जे न भी ता: पुन र्दर्यो ने ना ति तव
सुवि मा र ॥ सुर्वेति तिन स्पानि: स्वनि तेप्रर: मेव निर्भि ज्ञा नि हा न्ताणी मस लका नि पेषो त ॥ ६४ ॥ ॥ राम। २५

स्फटिकांगो धवलकायः द्विजकेशवादि द्वादश नामभिः १७ अनन्ताख्याः प्रथममति संभ्रमो गोवत्सो कला
किं विलसत्साक्षात् पुनः नामर्थागावीश्या सम कुर्वते त्याह ॥ सेस्या सलिला प्रचातोत्रा नामि प्रथमे
गे प्रवनयोः स्वयं प्रजाघे वादशवीजानो मध्येकरस्थ देवी धीकरयो स्थि प्रचन्ता रितयो ज्ञादावे

वालेच तस्याऽसिकीडंतमकुलो भयं ॥ गोपाः सर्विसमभ्येत्य जगृहुर्जातसंभ्रमाः ॥ १८ ॥ य
शोदारोहिणी भूपांतोः समं बालस्य सर्वतः ॥ स्तोविदधिरे सम्यक गोपुच्छभ्रमणादिभिः ॥ २० ॥
गोमूत्रेणा स्नापयित्वा पुनर्गोरजसाभितः ॥ रक्षां चक्रुश्च शकृता द्वादशा गेषु नामभिः ॥ २१ ॥ गो
पाः सेस्यादृसलिला प्रगोपुष्करयोः पृथक् ॥ न्यस्तानुन्यपि बालस्य बीज न्यासमकुर्वत ॥ २२ ॥
प्रयात्वजोंघ्रि मणिमांस्तव जान्वथोरु यज्ञोच्युतः कटितटं जठरं हयास्यः ॥ हृत्केशवस्त्वदुर
मीश इनस्तु कंठं विष्णुर्भुजं मुखमुरुक्रम ईश्वरः कं ॥ २३ ॥ चक्र्यग्रतः सहगदो हरिरस्तु प
श्चात्त्वत्पार्श्वयोर्धनुरसी मधुहाजनश्च ॥ कोणेषु शंखउरुगाय उपर्युपेंद्रः तार्क्ष्यः क्षितौ हल
धरः पुरुषः समंतात् ॥ २४ ॥

केकस्मिंश्च गोश्चजायवीजंच्य स्ववालस्यापि गोपत्नीसेना कुर्वत ॥ २२ ॥ श्रीह्रिमसुश्रीजानुजानुनीभुजंभुजो
केशिनः २३ तथादिलरवामकर्ववित्रिमारु चक्रगतइति चक्रसहितोहरिः तवाग्रतोस्तुसहगदोप
दासहितो हरिः तवपृष्ठतोस्तु तस्य पार्श्वयोः धनुरसिमधुहाऽजाजनच ॥ समंतात् शंखधरः उरुगाय
श्रीकोणेषु क्षितो प्रथमस्तान ॥ २४ ॥ राम ॥

पर्वबर्हिः सत्तोकृत्वा प्रतेन सऊर्धमिमाह इंद्रियाणीति ॥२७॥ आत्मानमहंकारं ॥२८॥ सर्वगुरुभयंकरो
ऽ सहृपरीवारे ॥२७॥ संमवेश्यत शापयुक्तस्ता ॥३०॥ विस्मयमेवाहन्नमिति ॥३१॥ वतेविस्मये सा

इंद्रियाणि हृषीकेशः प्राणानारायणोभवत् ॥ श्वेतद्वीपपतिः चित्तं मनो योगीश्वरोवतु ॥२५ बु
द्धिं गार्भस्तितेबुद्धिं मालानं भगवान्परः ॥ क्रीडंतं पातु गोविंदः शयानं पातु माधवः ॥२६॥ व्रज
तमव्याद्वैकुंठ आसीनं त्वांश्रियः पतिः ॥ भुंजानं यज्ञभुक्पातु सर्वग्रहभयंकरः ॥२७॥ डाकिन्यो
यातुधान्यश्च कुष्मांडा येर्भकग्रहाः ॥ भूतप्रेतपिशाचाश्च यक्षरक्षोविनायकाः ॥२८॥ कोटरा
रेवती ज्येष्ठा पूतना मातृकादयः ॥ उन्मादा ये ह्यपस्मारा देहप्राणेन्द्रियद्रुहः ॥२९॥ स्वप्नदृष्टा म
होत्पाता वृद्धा बालग्रहाश्च ये ॥ सर्वे नश्यंतु ते विष्णोर्नामग्रहणभीरवः ॥ ३०॥ इति प्रणयब
द्धाभिर्गोपीभिः कृतरक्षणं ॥ पाययित्वा स्तनं माता संन्यवेशयदात्मजं ॥३१॥ तावन्नंदादयो
गोपा मथुराया व्रजं गताः ॥ विलोक्य पूतनादेहं बभूवुरतिविस्मिताः ॥३२॥ नूनं बतर्षिः संजा
तो योगेशो वा समास सः ॥ स एव दृष्टो ह्युत्पातो यदाहानकदुंदुभिः ॥३३॥ कलेवरं परशुभिः
छित्त्वा तत्ते व्रजौकसः ॥ दूरे क्षिप्त्वावयवशो न्यदहन्काष्ठवेष्टितं ॥३४॥ दह्यमानस्य देहस्य धू
मः चागुरुसौरभः ॥ उत्थितः कृष्णनिर्भुक्तसपद्याहतपाप्मनः ॥३५॥

प्रकेसकथेः तुपः प्रभवचान् ॥ सोऽयं सोऽज्ञानीवाससप्तगासयलः ॥ सप्तवट इति ॥३३॥ विस्मयांतर
माह ॥ कृष्णनिर्भुक्तिमलप वसपदितत्स्तोत्रमेव ॥ आहतः पाप्मायस्यस ॥ ३५ ॥ ॥६॥ समाप्तकमः ॥ २६

प्रसंगाद् द्विषैर्भवेदैः श्लाघ्यकन्यायेनाहृहतं वेति ॥३४॥ अहृद्यास्तत्रिलोके नृभ्यः सवारिभ्यः शिवाः तन्मा
मवद्धितानां ... यालीलाभिप्रायेणाद्भुतवचनेभ्यो पिका: तस्मात्ते भवेदिति ॥ ... मुत्तरस्य ॥३७॥ एत

पूतना लोकबालघ्नी राक्षसी रुधिराशना ॥ जिघांसयापि हरये स्तनं दत्त्वाप सद्गतिं ॥ ३५ ॥ किं पुनः
श्रद्धया भक्त्या कृष्णाय परमात्मने ॥ यच्छन् प्रियतमं किं नु रक्तास्तन्मातरो यथा ॥ ३६ ॥ पद्भ्यां भक्तहृ
दिस्थाभ्यां वन्द्याभ्यां लोकवन्दितैः ॥ अंगं यस्याः समाक्रम्य भगवानपि तत्स्तनं ॥ ३७ ॥ यातुधान्यपि
सा स्वर्गमवाप जननीगतिं ॥ कृष्णभुक्तस्तनक्षीराः किमु गावोऽनु मातरः ॥ ३८ ॥ पयांसि यासामपि
बत्पुत्रस्नेहस्नुतान्यलं ॥ भगवान्देवकीपुत्रः कैवल्याद्यखिलार्थदः ॥ ३९ ॥ तासामविरतं कृष्णे
कुर्वतीनां सुतेक्षणं ॥ न पुनः कल्पते राजन्संसारोऽज्ञानसंभवः ॥ ४० ॥ कटधूमस्य सौरभ्यमव
घ्राय व्रजौकसः ॥ किमिदं कुत एवेति वदन्तो व्रजमाययुः ॥ ४१ ॥ ते तत्र वर्णितं गोपैः पूतनागम
नादिकं ॥ श्रुत्वा तन्निधनं स्वस्ति शिशोश्चासन्सुविस्मिताः ॥ ४२ ॥ नन्दः स्वपुत्रमादाय प्रेत्यागत
मुदारधीः ॥ मूर्ध्न्युपाघ्राय परमां मुदं लेभे कुरूद्वह ॥ ४३ ॥ य एतत्पूतनामोक्षं कृष्णस्यार्भकमद्भु
तं ॥ शृणुयाच्छ्रद्धया मर्त्यो गोविन्दे लभते रतिं ॥ ४४ ॥

४४ ॥ इति श्रीभागवते दशमस्कंधे षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥

... पूतनामोक्षमार्भकं मर्भकचरितमिति ॥ किं तत्पूतनामोक्षमिति ॥ ४४ ॥ इति श्रीभावार्थदीपिकायां दशमे

इति पुरस्ताद् कंसो विज्ञाय तत्र मय: [illegible] इत्यसौ निष्कामम् एव कल: [illegible] कुसुम भक्ति सुधा
सिक्त [illegible] भूय: तदेवसी [illegible] राजा [illegible] पियो निया निकर्मा [illegible]
करो इति [illegible] नि मन: [illegible] ॥ ५ ॥ [illegible]
रति: [illegible] विविधात् [illegible] गच्छति ॥ [illegible] हरिदास [illegible] निचभवे

[illegible] ॥ [illegible] ॥ ३ ॥ करोति करोति [illegible] प्रभो १
[illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ ८ ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ ४ ॥ ॥ इति सप्तमाध्याय: ॥

इति [illegible] हरे: [illegible] ॥ २ ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥ ३ ॥ [illegible]
[illegible]
[illegible]

अज्ञानैः सदृशिमेर्वित्रिः एकतमेवासंसंज्ञानतिर्देश्यक्षिणीयस्यमंततत्वमप्रवेशयमंतमविततत्वतीशुक्रस्याथा-
लाविरते ॥५॥ कथं बालितवान् ॥८॥ अथ शाप्यानम्यपितोः अल्पकामुसोमवालवनकक्ष्मपीस्त्रिः तेन हते
शाकटेव्याव तेन विपरीतमथतत्वं । कथं विश्वसता नास्त जपभाजनेविधजानिनाभार सर्वेति सर्वपोयत

नेदस्यपत्नीकृतमजनाधिकेविधेः कृतस्वस्यपनेसप्रशिते ॥ यमाज्ञकामसः स्वगभीष्टयेत्रुमिः संनात
निद्रासमशूशायकृतेत्रा ॥५॥ ॐ म्यानिकोतकामनामनस्विनीसमागतान्जयतीव्रमोकुसुने
वाग्भाणोदेसत्थितंसतस्यमातृदन्तमाथीवरमाजुदलिपत ॥५॥ अथः शप्यो नमपिशाशीर्वनोस्य
कामवालमदेश्चिहतेव्यवर्तते ॥ विश्रुतनानावसजपभावनैविसस्तचक्रान्तविभिन्नहत्वर्त ॥८
रुद्रायशोदाप्रमुखाव्रजस्त्रियः ॐ स्पानिकेकुर्मणोयासमागताः ॥ वेदादयः याडुमद
र्शनाकुलाः कथंस्वयंवैयाकदेविपर्ययात् ॥ ७ ॥ ॐ सुरस्थवसितमलीनगो
पानगोपीस्त्रवालकाः ॥ रुदतोनेनपदेनत्विममेतजसेशायः ॥ ८ ॥
२५

तातिवित्तकांस्यादिमयानविक्रानिथ्याभवेति ॥ तथा चके वान्ताश्रुयकान्ताविन्यस्ताः चक्रादायसिन
विभिन्नः कृतके पुरोवोयस्यतत्रतत्रयथाभवतीति ॥८॥ अद्भुतदर्शनेनाकुलाव्रजः ॥ तदेवाहकथमि-
तिविपर्ययेणात् ॥ विपरीतमथतदिति ॥ ७ ॥ अनिश्चितबुद्धीन् ॥ ८ ॥ राम

श्री· भाग· टी· २६

नश्रद्दधिरे विश्वासं न चक्रुः। उतापि बालस्यैतत्संभवति एते च बालाः किं जानंतीति अप्रमेयं प्रमातुमशक्यं ९ सूक्तैः रक्षोघ्नैः कृत्वा १० भग्नशकटाभावान्निमित्तबुद्ध्या चेष्टितं विडंबयन्नाह पूर्ववदित्यादिना बलिभिः सूक्तैः यद्वा अग्रदिदत्तबलिभिः सहितं सपरिच्छदं यथा पूर्वं स्थापितं विप्रा दध्यादिभिरर्चयामासुः हुत्वा अग्न्यादिषु।

नतेश्रद्दधिरेगोपा बालभाषितमित्युत अप्रमेयं बलं तस्य बालकस्य न ते विदुः ९ रुदंतं सुतमादाय यशोदा ग्रहशंकिता कृतस्वस्त्ययनं विप्रैः सूक्तैः स्तनमपाययत् १० पूर्ववत्स्थापितं गोपैर्बलिभिः सपरिच्छदं विप्रा हुत्वार्चयांचक्रुः दध्यक्षतकुशांबुभिः ११ येऽसूयानृतदंभेर्ष्याहिंसामानविवर्जिताः नतेषां सत्यशीलानामाशिषो विफलाः कृताः १२ इति बालकमादाय सामर्ग्यजुरुपाकृतैः जलैः पवित्रौषधिभिरभिषिच्य द्विजोत्तमैः १३ वाचयित्वा स्वस्त्ययनं नंदगोपः समाहितः हुत्वा चाग्निं द्विजातिभ्यः प्रादादन्नं महागुणं १४ गावः सर्वगुणोपेता वासः स्रग्रुक्ममालिनीः आत्मजाभ्युदयार्थाय प्रादात्तेचान्वयुंजत
१५ ॥

मेविधाय ११ असूयादिरहितत्वाद्दोषाविष्करणं ईर्ष्या अक्षांतिः तेषामाशिषो हि कृताः तैः प्रयुक्ताः इति निष्फलं भवेति १२ इत्येवं संप्रेक्ष्य सामर्ग्यजुर्भिरुपाकृतैः संस्कृतैः पवित्राः औषधयः येषु तैः जलैः चद्विजोत्तमैः कर्तृभिः अभिषिच्याभिषेकं कारयित्वा १३ गावः गाः सुवर्णं तं अन्वयुंजत आशिषो युयु

१० टी· २६

कः शकटभञ्जनविमर्शः १५ अनसः पतनविदितमाह तत्रानुवर्तिकं कस्मात्परिहारात्प्रकृतेर्नैवात्मवर्तनं गाढत्वान्महत्वेभावस्त ज्ञानतंविज्ञातव्याकथमहापुरुषमादध्यौ आरणापि ह्निनाविस्मिताचसतीयशोदा।

विप्राशीर्विदो युक्तास्तैर्याः प्रोक्ताः न ता आशिषः ता निष्फला भविष्यन्ति न कदाचिदपि स्पृशेत् १६
एकदारोहमारूढं लालयन्ती सुतं सती गरिमाणं शिशोर्वोढुं न सेहे गिरिकूटवत् १७
भूमौ निधाय
तं गोपी विस्मिता भारपीडिता महापुरुषमादध्यौ जगतामास कर्मसु १८ दैत्यो नाम्ना तृणा-
वर्तः कंसभृत्यः प्रणोदितः चक्रवातस्वरूपेण जहारासीनमर्भकं १९ गोकुलं सर्वमावृण्वन्
मुष्णंश्चक्षूंषि रेणुभिः ईरयन्सुमहाघोरशब्देन प्रदिशो दिशः २० मुहूर्तमभवद्गो-
ष्ठं रजसा तमसावृतं सुतं यशोदा नापश्यत्तस्मिन्न्यस्तवती यतः २१ ना-
पश्यत्कश्चनात्मानं परं चापि विमोहितः तृणावर्तनिसृष्टा-
भिः शर्कराभिरुपद्रुतः २२ रामाय नमः

गतां भयं कर्मसु आसवसव नन्दजगद्गुरुं तं वेदेत्यर्थः २१ ईश्वरजिनादयविमर्शः २० यतोय
तृणस्तनवनीतमिव स्थानेनापश्यत् ॥ राम ॥ राम

श्री० भाग० टी० ५५

पांसुवर्षमिति २२ उपारतो निवृत्तः पांसुवर्षस्य वेगो यस्मिन् [illegible] तस्मिन् [illegible] नियामक [illegible]
रुरुदुः २५ वात्या चक्रवातः तद्रूपधरः कृष्णं हरन् नभो गतः कथंचिन्नभो गतः ततः परं गन्तुं नाशक्नोदित्यर्थः
गुरुमत्तया अतिगौरवेण तथा अश्मानं अश्मवद्वर्तते यस्तं तथा मन्यमानः तेनैवात्मनो गले गृहीतं त्यक्तुं [illegible] ॥

इति खरपवनचक्रपांसुवर्षे सुतपदवीमबला विलक्षमाना । अतिकरुणमनुस्मरंत्यशोचद्भुवि पतिता मृतवत्सका यथा गौः २३ रुदितमनुनिशम्य तत्र गोप्यो भृशमनुतप्तधियो स्रुपूर्णमुख्यः रुरुदुरनुपलभ्य नंदसूनुं पवन उपारतपांसुवर्षवेगे २४ तृणावर्तः शांतरयो वात्यारूपधरो हरन् कृष्णं नभोगतो गंतुं नाशक्नोद्भूरिभारभृत् २५ तमश्मानं मन्यमान आत्मनो गुरुमत्तया गले गृहीत उत्स्रष्टुं नाशक्नोदद्भुतार्भकं २६ गलग्रहणनिश्चेष्टो दैत्यो निर्गतलोचनः अव्यक्तरावो न्यपतत्सहबालो व्यसुर्व्रजे २७ तमंतरिक्षात्पतितं शिलायां विशीर्णसर्वावयवं करालं पुरं यथा रुद्रशरेण विद्धं स्त्रियो रुदत्यो ददृशुः समेताः २८ प्रादाय मात्रे प्रतिहृत्य विस्मिताः कृष्णं च तस्योरसि लंबमानं तं स्वस्तिमंतं पुरुषादनीतं विहायसा मृत्युमुखात्प्रमुक्तं २९ गोप्यश्च गोपाः किल नंदमुख्या लब्ध्वा पुनः प्रापुरतीव मोदं ३० ॥ राम

[illegible] सर्गः २८ तस्योरसि लंबमानं कृष्णं मात्रे प्रतिहृत्य समर्प्य विस्मिताः बभूवुः विहायसा [illegible] पुरुषादेन नीतं [illegible] ५६

भद्रो वनेति निवृत्तिं गमितः मृत्युं प्रापितः कोन्वविस्मयो बालकं तेषु वनेकचिदाद्यः हिंस्र इति ३० नोऽस्माभिः चीर्णं कृतं सर्वं चार्चनं तदाकादिनि मां ताडपेषेयं तापित्रो नादिदनेदानेयच किंतनेय प्राद्भ प्रणायन् दृष्ट्वा

अहो बतात्यद्भुतमेष रक्षसा बालो निवृत्तिं गमितोऽभ्यगात्पुनः। हिंस्रः स्वपापेन विहिंसितः खलः साधुः समत्वेन भयाद्विमुच्यते ३१ किं नस्तपश्चीर्णमधोक्षजार्चनं पूर्तेष्टदत्तमुत भूतसौहृदं यत्संपरेतः पुनरेव बालको दिष्ट्या स्वबंधून्प्रणयन्नुपस्थितः ३२ दृष्ट्वाद्भुतानि बहुशो नंदगोपो बृहद्वने वसुदेववचो भूयो मानयामास विस्मितः ३३ एकदार्भकमादाय स्वांकमारोप्य भामिनी प्रस्नुतं पाययामास स्तनं स्नेहपरिप्लुता ३४ पीतप्रायस्य जननी सा तस्य रुचिरस्मितं मुखं लालयती राजन् जृम्भतो ददृशे इदं ३५ खं रोदसी ज्योतिरनीकमाशाः सूर्येन्दुवह्निश्वसनांबुधींश्च द्वीपान्नगांस्तद्दुहितॄर्वनानि भूतानि यानि स्थिरजंगमानि ३६ सा वीक्ष्य विश्वं सहसा राजन्संजातवेपथुः संमील्य मृगशावाक्षी नेत्रे आसीत्सुविस्मिता ३७ इति श्रीदशमे सप्तमः ७

नु ३१ संकुमारस्य योगबलेन इति वचनं मानयामास ३३ पीतप्रायस्य पीतप्रायः स्तनो येन ३५ नगान्नदीः तद्दुहितॄः नदीः ३६ इति श्रीभागवते भावार्थदीपिकायां सप्तमोऽध्यायः ७ ॥

श्री· भाग· टी· ३०

अत्रैव नामकरणस्य बालक्रीडाकृतत्वे · · · · भियोगे चविसंरूपं निरूपयते · विषयरूपादिवालस्पनि
मायाविलः पिता · नामकरणवाक्यं न निजेनत्वं यस्य उचितं · नामकरणसौन्दर्यवाक्यं न निजेनत्वं मम उच
सकटीवत्कात्वरूपाः चेलत्वं यत निनाशुरमाशनःतजाह · मद्दिचलनामिति · मद्दलोसाय्मात्मत्वं तपोवेना
टेमबविचलनेन स्वार्थं कितगुहितमेवलाय · न अतहितत्वं वहर्षनार्थं किमितिनाराकृतिनाह · दीन
चेतसेत्यनान्यत्रापिगुहं मेवनामवाक्यमितिपर्वः ॥४ तथावालयोनीमकरणादिकमतीयमिति

श्रीशुकः ॥ गर्भः क्रोधोहितोवाजकाकृष्णोममहातपाः ॥ व्रजे त्रयाणमेदस्यवसुदेवप्रचोदितः ॥ २
तेरूपापरमप्रीतः प्रत्युत्थायकृताञ्जलिः ॥ आनर्चयित्वाद्धियाप्रणिपातप्रवःस्मरे ॥ ४ स्तुपवि
हृष्टम्मातिथिंमितास्वत्वंतयासुनि ॥ नेदयित्वात्रवीत्सम्पूर्णस्यकरवामर्कि ॥ ३ ॥ महदिचल
नंनृणांगृहिनांदीनचेतसां ॥ निःश्रेयसायभगवन्कल्पतेनान्यथाक्वचित ॥ ४ ॥ ज्योतिषामयने
साक्षाद्यत्तज्ज्ञानमतीन्द्रियं ॥ प्रणीतंभवतायेनपुमान्वेदपरावरम ॥ ५ ॥ ॥ ४

वुक्ते ॥ तस्यज्ञानातिशयमाह ॥ ज्योतिषामयनमिति यदतीन्द्रियंज्ञानंतज्ज्योतिषामयनेनतत्प्रतिपादकं
ज्योतिःशास्त्रं इत्यर्थः ॥ तन्साक्षाद्भवताप्रणीतंयेनासौपिपुमान् ॥ परावरे परेकाम्यां पूर्वजन्मकृतंकर्मा
मेवावरंकार्यंविदति ॥ जन्मनिआविफलेनहेतुवंचज्ञानकेयदुपविनमन्यजन्मनिशुभाशुभंतस्यक
मेणः शास्त्रिकोजयतिशास्त्रमेतन्नमसिद्धमिति दीयहवेति ॥ विवक्षितमाहत्वंहीति ॥५॥ राम ॥

३०

देवको मेऽत्र विशतं न मवस्मादि संस्कारान्कर्तुमर्हसीत्यर्थः ॥ तत्कथमीदृशं मयाकरणमिति ॥५॥
मन्यमाने हि तेन देवकीसुतं तत्कार्य मिश्रावेणा प्रयाचनं ताराः ॥ नाशितिभुवनं यथाविरुद्धम्
गानयति को विघातः इति चेत् ॥ तत्राह ख्याततश्चिति ततः किमतआह ॥ सुतमिति ॥ तेन मया संस्कृतं ॥ य
दि मयोः ॥ तथा कंसस्तितव्यविज्ञानं तव वसुदेवस्य पुत्रः तस्याशिदेवक्या अनेन इति कुतो ज्ञानं

त्वं हि ब्रह्मविदां श्रेष्ठः संस्कारान्कर्तुमर्हसि ॥ बालयोरनयोर्नृणां जन्मना ब्राह्मणो गुरुः ॥६॥ गर्ग
उवाच ॥ यदूनामहमाचार्यः ख्यातश्च भुवि सर्वदा ॥ सुतं मया संस्कृतं ते मन्यते देवकीसुतं ॥७॥ कं
सः पापमतिः सख्यं तव चानकदुंदुभेः ॥ देवक्या अष्टमो गर्भो न स्त्री भवितुमर्हति ॥८॥ इति सं
चिंतयञ्छ्रुत्वा देवक्या दारिकावचः ॥ अपि हंता गताशंकस्तर्हि तन्नोऽनयो भवेत् ॥९॥ नंद उवा
च ॥ अलक्षितोऽस्मिन्रहसि मामकैरपि गोव्रजे ॥ कुरु द्विजातिसंस्कारं स्वस्तिवाचनपूर्वकं ॥१०॥

यानुवाह यान्यमतिमित्यादि ॥८॥ किं भयमनयात्संदेह्यादि देवकीकन्यावचः श्रुत्वा देवक्या अष्टमो
गर्भो न स्त्री भवितुमर्हतीति संचिंतयन् ॥ सा मायेन काचित्स्त्रीति ज्ञात्वा पुनर्योगमायाचिंतयेन्
त्वं हेम्नयेदिति संभाव्यमनेन संस्कारे क्रियमाणे सा गताशंकः पापात्मा पुत्राकाय एषोऽपि हन्ताय दिह निश्चि
ति ॥ तर्हि तन्नः दानीं महाननयः स्यात् ॥९॥ द्विजातिसंस्कारं द्विजातीनामवश्यं कर्तव्यं संस्कारमात्रं केवल

श्रीभा° टी° १० अ° ८

श्री·
भाग·
द्वि·टी·
३१

यदस्मासु दृश्यमानात् कृतः चिद्रूपोऽपि प्रतिपद्यमानानां वस्तूनामसद्रूपभावात्॥ ओवोभावे मंतस्मादस्योऽन्यशि
क्षया सर्वविमतिकरतादिप्यर्थः समस्तकर्मनिष्कीकरोति सोऽकार्यणामनपुर्वांति मस्पर्शीत्यर्थः॥ भर्गसंकर्ष
णेन नश्रकाशायति॥ आत्मा येव स्वदेवस्थानात्। स्वस्तुतवान्मज्ञः इति प्रमस्त्वं तु यप्रजस्याप्रतः श्रीकृस्त
इति एकानासभविष्यति॥ ३॥ आत्मायमितिशब्दा मान्या नया ऋषि रथं अन्यात रयातेनानकथ्यन्ती तिनेदो

श्रीशुकः॥ एवं संप्रार्थितो विप्रः स्वयिव्यक्षीर्षितमेवतत॥ चकारसा मकरांगुलेऽरहविवास्यो॥ ॥
प्रयेहि वित्तिहिताशुजोऽस्यायनसुस्यदोयतो॥ आत्मास्तेसमरहतिवत्तादिकुर्वद्रेविद्ध॥ ३॥ य
त्वामस्यप्यात्मसकर्मीतासुत्रामुत॥ ५॥ आसस्यागीसुयोगुरुस्यगृहस्थानावगात्सू॥ ६॥ इ
सुकोयः॥ नपूर्वपीतइदानीकृतमतागात॥ ७॥ आत्मायवसूदेवसूज्ञातः स्वतन्तवात्मजो॥ ८॥ वा
सदेव॥ इतिस्थीमानभिज्ञा मम्रवचनो॥ वहनिसंतिन्नामाविद्युयथीण यस्यमस्यको गुणाकर्मभि
र्गुणातिनानवहेवेदनोजनाथ॥ ९॥ प्रयव॥ श्रेयआयास्यतेणायगोकेवनैदनो॥ अनेन सर्वदुर्गाणि त
मा यमञ्जसा विधास्य॥ १०॥ ॥

येभिमपत एनंबासदेवरतिसंप्रवल्स्य ते इति॥ ११॥ गुणातुरूपाणि ईषारस्वर्वरसस्मादी निर्क
र्मोऽरूपाणि गोपति॥ गोवर्धनोहररात्रयाद्दीनिसर्वाणि हमपिनोवेदज्ञानाश्चपितोविद्वरविति॥ १२॥ ज
नकपकरमाह॥ पवति अप्यान्यन॥ अयास्पति॥ अनेन॥ अंशःखत्विम॥ १३॥ ॥ ८ वामायवकः॥ ३१

अनेन स्तमनाः सजेधितमभवत्सकलजिगुविति ॥१५॥ इति श्रुत्वा नंदप्रतिसमादिश्य आत्मानं कालं वा [illegible] शिष्य सश्रीकैः सुशोभिते ॥१६॥ तत्प्रतीत्य मे वदर्शय [illegible] कालेनेति ॥१७॥ अनुकृत्य पुनः पुन [illegible] सरसिरूपे तो यतिश्रो [illegible] नच लो तौ क [illegible] किंकिन्यः नेया [illegible] यथा तं यो यो मा [illegible]

सुरानेन व्रजयते [illegible] पीडिताः सुरान्तकेर [illegible] समे धिताः ॥१॥ यथुन [illegible] प्रीतिकर्वैतिसानवाः नारयाभिभवे [illegible] तस्मानुदा [illegible] गुणाः प्रियाख्यात्यानुभावेन [illegible] माह्निताः ॥१९॥ [illegible] सम्मादिश्य गर्भे च [illegible] नंद [illegible] ॥२०॥ [illegible] परमानंद [illegible] ॥२१॥ कालेन व्रज [illegible] कौ [illegible] ॥२२॥ [illegible] तथा [illegible] ॥२३॥

[illegible] नादेन प्रीतेमनो [illegible] ॥२४॥ ॥ राम

श्री- भाग- मरी- ३२

तदा च तु नालवौनिवसतौ दोर्भ्यां सुम पुत्र प्रमोदं ययतः कृष्णभूतौ तया याक पया स्नवं मौ पयः हर्षितपयोथ
रेसमौ यकेनावा रामेण चरुविरोक पे भूतं निरीक्ष्य सुग्ध मंदस्मितं यस्मित ॥ अलेपदयानासुयस्मितनजान
जः ॥ २४ ॥ यहिय दया नानांद दर्शनीयौ कुमारलीलां ययौ ॥ तौ तयाभूतौ जातौ तदा श्रीतजैमित्र जमसमप्येतदव

तस्मात्तौ त्रिनसतौ हारत या स्तवे सौपं वसुधारा शकविराव यगुरुपादोर्भ्यां ॥ दल्गास्तनेप्रपिबतौः
स्नानं वनिरीक्ष्य सुग्धस्मितालदयानेमयतः प्रमोद ॥ २५ ॥ व्यहर्षिनादर्शनीयकुमारलीलाव नदव
नदव लाः प्रगृहीतपुच्छैः ॥ वत्सैरितस्ततमभावपिकृष्यमाणौ ॥ सहर्जितुनगृहीनरुपहँसंस: ॥ २५
चंगपगिदेयसिजसंछिनकेवदोभ्यः श्रीदायरावतिवत्सौ सततौ निषेद्धुं ॥ गुरुर्गाकर्तम
विपुत्रनतजनम्बो पीवात आयतत्वसमनसा नवस्य ॥ २६ ॥ कालेनाल्पेन राजर्षे रामः कृष्ण
श्च गोकुले ॥ आहस्यमानुभिः पद्भिः विचक्रमतुरंजसा ॥ २७ ॥ ततस्तु भगवान्कृष्णो वयस्यैर्व्र
जबालकैः ॥ सहबालो व्रजस्त्रीणां चिक्रीडे जनयन्मुदम् ॥ २८ ॥ ॥ टीका ॥ तस्य रामवेदाय नमः

लाजमंग नाता ॥ प्रसंगः प्रेतमाणा विस्मयजुष्टकामाः ॥ चेतसो जरापुत्र होवधुजः ॥ ताभ्यांप्रगृही
ता नियकाति येथौ तवसिति तमलोकहयमाणौ ॥ २४ ॥ श्रीदायमवतिचतौ तौ मुग्धदिश्यो नियन्तुं ॥
गृहौ चिता विकर्मा तीक नं यस्तदा नमनसौ नकाले ॥ नयौ मातरौ समुद्धम वसवान ॥ वदालेमनके
नवस्थाप्रस्थितिवायनविति ॥ गुहमो [illegible] दविनिः २९ ॥ ३२

म स म ये म हो ह काले य म को शो ते त र्हि सं जा त हा सः स्ने युं चो यो जि तं न त्रु द तं म म पि स्वा दु ने त स त द थि व प य श्च
प्रति किं व भाषन् सर्का न र्की टान प्रति वि न ज्य द दा नि ते या म ध्ये न म त्ये न को पिना जि चे न र्हि सो डे भि न्न ति का
चि हुक्कं स्या ला भे स नि स गुहा न् ग म्य मी ति एवं कु पि तो या ति य ह्रा स गृ हा द् हि रा : त भ्य : कु पि त : त यो त का
म यिं का दि प्र स्वभा त्रु य क्रो श रो द यि त्वा न स्वै र्विदार्य दं तैः द श प यानी ति मा त र्य थो दे व र्य शो दे व य किं ह्रुस:

क स्य गो प्या क्रु चि र्वी क्षको मा र चा प लं स्यं विर्य किल त न्ना त रि ति द्दो च ह: स मा ना त: ५५

नं वन्द्य विद सं मे ये क्रो श सेजा त हा स: स्ते ये स्वा ङ्ग म य द् धि पु य: कलि तैः स्ते य यो भैः वक्षो मक्षो
नो ना त्वि भ ज ति स चे मा नि र्भ डे भि न च्चिद् या ला भे स गु ह क पि ल या त्स्व प क्रो श मो का न २०
ह स्ता ग्र ह्यं र च य ति वि धिं पी ठ को लू ख ला द्यै: छि द्रे ह्यं त र्नि हि त व पु न: शि क्य भां डे षु त द्वि त
ध्वां त गा रे धृ त म णि म य ग त्रा मा न मर्थ प्र दी प का ले ना रि णा शं हि गु ह क स्ये षु स व्य प्र यि न्ना: २१

किं ना त्रु र्मि: गु ह व्य पा श त्रु कर्त न शाक्षु म: ३ नत्र ह स्ता ग्रा ह्ये श ब्दै: स्या पि तेद ध्या दि भां डे किं क रो ति त्वा
न्ह इति चे त्र चा ह कलि तैः स्ते य यो गैः सु मंत्र यं व य ति ह स्ता ग्रा ह्ये इ ति ते ग शि क स्य भां डे प्र श्न नि
हि ते द ध्या दो न च प्र ग्रं ज्ञा न य स्य सः छि द्रे ह य य ति न च्छि त छि द र च ना दि वि त य न प्र मे गृ हे स्वो त्से वा र्थ प्र दी
पे र चा य ति वि श य तो म्म त म णि ग णो क दे वे क रो ति य र्हि य स्मि न्का ले ना पा गृ ह क मेषु स ण्य प्र ये च्यि न्ना

श्री· भाग· पुरा· ३३

रेवे चोरेति याकृतः सर्वथा दर्शनि उत्पाति अन्य तिव मेव चोरः ॥ अहं गुरु स्वामी त्वादीनि यथार्थ्या नि श्रावल्या नि
श्रुण्वता उत्पातिस उत्पाति कमनीये भो यशोदे यदा उत्पाति वा सो स्वचित गुरु भेदनादीनि गुरीया स्वर्गादीनि ऊ
रुते स्ते योपार्थ विर विनाकृतिः कर्म येन सः स्वमामी यत्प्रतीकीय यामा कृ दिवास्ते सभयेन यतेयसि शु
वनः ॥ श्री र्कस्य व नदा रैतर्किमीभिः यापयाना यासिता प्रख्या पित जन्म कर्मा उ बाल कुमा द्वे मे निभ निर्के

एवं धार्म्या श्रावि कुरु तेमे दु नादी निवास्ते स्ते यो पार्थ विवचितकृतिः स्वप्रतीको यथा स्ते ॥ इत्यं सी
भिः सभय नयन अभिमुखो लोकि नीभि याख्याता थी प्रहसित सुरतीन हृत पाल कुमेक मा ॥ ३३ ॥ ए ।
कन्दो क्रीड मानास्ते रामा धारगो पदारकाः ॥ कृतोसदं भद्दिने वानिति मास्ये वेद
यन् ॥ ३३ ॥ सा गृहीत्वा करेकृ मस्य पालभ्य हितैषिणीः ॥ यशोदा यथा से
ऊ भेत्या भ्रमभामता ॥ तथा ॥ वेशेकृ लसुदा तानन्द भक्ति
नेवामसि ॥ स्नूः चय लगा वेशो यशोदा समभर्तीयत
३५ ॥ ॥

वानेकता ॥ ३२ ॥ कदाचिदपना थीतवेऊ पालभनता ना मस्य सर्य मभूदिति ॥ कथयमाह ॥ एकदेति ३३
उपालम्य निर्भर्त्स्य भयेन संप्रोते दुपाल व यस निरीक्षतो ॥ अतिणी सं सनं ॥ ३४ ॥ अदो नानपा वपा-
लगावरहः ॥ एकोते ॥ ३५ ॥ ॥ रामायतेस्म नमोवमः ॥ ॥ [illegible] ॥ ३३

ब्रह्ममिति यशोदा नोमाह ॥ असौ ममपतिः ममथा ब्रजेश्वरस्य सिलविस्मयापि पृथिवी ची अहं चैतेमाया एव हरेल
मेमस्तन गोपाः सदी याड्तोस्पि कुमतिः धर्मायधासएव मे सा रहा मि मिति वैसोकरीयसः भ्रमः विसवीसीय ४५
मा गोह मुत्रा गोप्रहृद्रते हेन कलिलसान हृदयेयु स्याः सापुरेवा सीत ॥ ४४ ॥ मायाच लोट का मादृश्या।
ईदृशादिद्रूपमाडमनिषद्धि वैक्षेतिसाख्ये पुरुष्व ब्रतियोगो यसमात्मेतिसाम्न ते भगवन्निति उपगीयमाने।

इत्थंविदिततत्त्वायां गोपिकायां सईश्वरः वैष्णवीं व्यतनोन्मायां पुत्रस्नेहमयीं विभुः ४३ स
द्यो नष्टस्मृतिर्गोपी सारोप्यारोहमात्मजं प्रवृद्धस्नेहकलिलहृदयासीद्यथापुरा ४४ त्र
२ य्या चोपनिषद्भिश्च सांख्ययोगैश्च सात्वतैः उपगीयमानमाहात्म्यं हरिं सामन्यतात्मजं ४५ रा मम
जोवाच नन्दः किमकरोद्ब्रह्मन् श्रेयएवं महोदयं यशोदा च महाभागा पपौ यस्याः स्तनं
हरिः ४६ पितरौ नान्वविन्देतां कृष्णोदारार्भकेहितं गायन्त्यद्यापि कवयो यल्लोकशमलापहं
४७

माहात्म्यं यस्य तं ४५ अतिविस्मयेन पृच्छति नंद इति महोदयः महानुदय उत्कर्षो यस्मात्तत् ४६ ययोः प्रस
न्नः स भगवान् तौ पितरावपि यत् नान्वविन्देतां नप्रापतुस्तां कृष्णस्योदारं महत् अर्भकेहितं बाललीला
यस्य कवयो गायन्ति यद्यापि कथंभूतं लोकशमलापहं कृष्णकीर्तिः पवित्रा सत् लोकानां शमलं पापं
अपहरति तथा विदितमस्य तमेवं भूतं स किंपुण्यं कृतवान् नंदोयशोदा वा ४७ ॥ ॥ ॥

श्री-
भाग-
सु.टी.
३४

तामाह किं स्वप्न इति। पतितो विलोकयति कल्पाद्। नन्वयं स्वभावतः किं विदेवाम्यहं भीयातथापि किमयेन।
यत्र पतिता हि किं वा मदीयएवकश्चिद्बुद्धिमोहः विपयों मोदर्पणे मुखवत्। एवं तर्हि अयं अस्मो पिकथं मा
तः प्रतीयते अतत्त्वहिस्वकरुणाकथं जगतमीयते तथासति विवप्रतिविंवयोर्द्वयपरस्परं वृथ्यतीमेन प्रती
तिः स्यादित्याशंक्य अन्यथा वितर्कयति अथो इति अथवा मम अर्भकस्य अपि सतो यः कश्चनौत्पत्तिकात्मयोगः।

२ किं स्वप्न एतदुत देवमाया किं वा मदीयो बत बुद्धिमोहः। अथो अमुष्यैव ममार्भकस्य यः कश्चनौ
त्पत्तिक आत्मयोगः ॥ ४० ॥ अथो यथावन्न वितर्कगोचरं चेतोमनःकर्मवचोभिरञ्जसा। यदाश्र
यं येन यतः प्रतीयते सुदुर्विभाव्यं प्रणतास्मि तत्पदं ॥ ४१ ॥ अहं ममासौ पतिरेष मे सुतो व्रजे
श्वरस्याखिलवित्तपा सती। गोप्यश्च गोपाः सहगोधनाश्च मे यन्माययेत्थं कुमतिः स मे गतिः
४२ ॥

स्वीयमैश्वर्ययोगः स्वाभाविकः ॥ ४० ॥ तदेवं पलमाक्षिप्य अयमेवेश्वर इति निश्चित्याह। अथो इति।
चेतः चित्तं बुद्ध्यादिभिर्न वितर्कगोचरं अञ्जसा यदाश्रयं यदधिष्ठानं यमेकारणेनाधिष्ठानतया तो बुद्धिरभिनि
वर्तता तत्। मन्त्रिदमुवितर्कं भवतु तमदेकादृगतमाह। सुदुर्विभाव्यमिदं प्रमेतन्मक्षिमसियत्॥ ४१॥ ए
वं प्रपंचप्रतीतजीवेन तत्प्रपन्नजीवसंसृतिहेतु मायया प्रपन्नेन नेन उपायेनाह ॥ ४२ ॥ ॥ रामजी ॥

नाहंभविस्तवानितिमहिवास्किंविविनयावस्तेमनुवावाशविवसर्वसत्तीतिभावःसमस्तंप्रमसंवादेहिसु
सप्रमास्य ३९ तत्रतस्मिन्नु खेविश्वदर्शदर्शितवपेचयतिजगतजोमस्यास्कस्यावेरवमेतद्विस
द्विद्वीपाब्धिगोलेयवतद्वीपसमुद्रसहितंभूगोलंभूलोकंवायुःप्रवहःअग्निःवेघतान्इंदुसूतारकाश्चतस्त
हितं ३९ ज्योतिःचक्रंस्वर्लोकंवैकारिकाणिस्वाःमनइतिवैकारिकतपाहेनगृहीतमपिदेववेलक्षण

नाहंभवांस्तवनैवसर्वेमिथ्याभिमानिनः यदिसत्वगिरःतर्हिसमस्तेयस्यमेरुखे ३९ येयेन
२ दिव्यादेहोत्तमाःसभगवान्दितिः आदत्तायाहतेस्सूर्यःक्रीडामनुजवालकः ३० सात्वदद्
योविश्वंजगन्नाथकृचवेदिशः साद्रिद्वीपाब्धिभूगोलेसवाय्वग्नीन्दुतारकं ३१ ज्योतिश्चक्रं
जलंतेजोनभस्वान्वियदेवच वैकारिकाणीन्द्रियाणिमनोमात्रागुणास्त्रयः ३२ एतद्विविधं
सहजीववासस्वभावकर्माशयलिंगभेदं स्तनौलनोवीव्यविदावितास्यवजेसहात्मानमवा
पश्यंका ३३ ॥

तपुनरूर्ध्वंइन्द्रियाणिचतेजसानिमात्राःतामसाःशब्दादयः ३९ एवंएतद्विविधंविश्वंसहैकदेवंवीस्य
चित्रतामाह जीवस्थगणादोभकःकालस्वपरिणामहेतुः स्वभावस्तजन्महेतुःकर्मचतत्संस्कारःआ
शायस्तुएतैर्लिंगानांचवायवशरीराणांभेदोयस्मिन् ततत्रवजेचसहात्मानस्वसहितंकचिद्वीप
स्तनौस्तनोभूलोविदाविते आस्यिशंकामवाप ३३ ॥ नाम

श्री· भाग· टी· दश·

ब्रह्मण आदेशांश्चोपालनादिलक्षणान् ५० द्रोणोसौ नंद इति ख्यातः सा धरा यशोदाभवत् अस्तिन्त्वुक्तः सप वेदेति वा ५१ गोपगोपीनामपि वसलसभावाद्भवेत् किं तयोः पुनः नितरामिति ५२ स्वलीलया पुत्रभा वादिकाविधया ५४ इति श्रीभावार्थदीपिकायां दशमस्कंधे ष्टमोध्यायः ८ अनंतरं यशोदा ...

द्रोणो वसूनां प्रवरो धरया भार्यया सह करिष्यमाण आदेशान् ब्रह्मणस्तमुवाच ह ५०
जातयोर्नौ महादेवे भुवि विश्वेश्वरे हरौ भक्तिः स्यात्परमा लोके ययांजो दुर्गतिं तरेत् ५१ अस्त्वित्युक्तः सभगवान्
व्रजे द्रोणो महायशाः जज्ञे नंद इति ख्यातो यशोदा सा धराभवत् ५२ ततो भक्तिर्भगवति
पुत्रीभूते जनार्दने दंपत्योर्नितरामासीद्गोपगोपीषु भारत ५३ कृष्णो ब्रह्मण आदेशं स
त्यं कर्तुं व्रजे विभुः सहरामो वसंश्चक्रे तेषां प्रीतिं स्वलीलया ५४ इति श्रीभा
४ भागवते दशमस्कंधे ष्टमोध्यायः ८ श्रीशुक उ० एकदा गृहदासी
षु यशोदा नंदगेहिनी कर्मांतरनियुक्तासु निर्ममंथ स्वयं द
धि १ यानि यानीह गीतानि तद्बालचरितानि च दधि
निर्मंथने काले स्मरंती तान्यगायत २ रामजी

... तन्यते ॥ त्रिलोकेषु ... नवमे ... ॥ ... ॥ २ ॥ ॥ रामजी ॥ ३५

सवनइं कांचीवइं रजोराकर्षणेन अमेपयोः तयोः शुजयोमूलं तोकं कतैन वकवद्दिगलंलोमालमोयस्यः स ३ श्रधिश्रितेतुलीमारोपितेः अतितायेनोत्क्रियमाने ५ इयत्स्य नाशिलापरीराशे नर्दूहमधंगतः २

तो मंवामः ए पकटितदेविभृतोसनवरं प्रवसेरस्तुनकुचपुगंजातकंपंवसः अः ॥ रत्नाकर्षचमस्तुज चेलत्कं कयोणकद्दलीवसिजेवर्कोकयविवालनास्तनीनिर्मसंप ३ ॥ तो स्तन्य कामआसाधसद्य तीजनेनीहविः शुद्धीनकदधिमेथ्यानेन्ययेथस्रीतिमावद्दने ४ नमंकस्मात्कुमथायथयत्नतनस्वे हस्केतनसमितसीचतीशुवे ॥ अत्सभुत्स्मजवेनसायथ्याजुलिमुचमानेपयसिस्थितिश्रिते ॥ ५ सत्रात्मकेप्रस्मरिताकयाधवः सदप्फदिदृधिमेथ्यमाजने ॥ मिताभस्वास्करैमदथ्यनास्ह्रो जहारदेवगाव सेतरेयतः ६ ॥ उत्रार्थसापीसभूतपयः पुनः अविशयसेज्रुपव्रद्ध्या ॥ मयके ॥ भ्रुविलोक्यस्यसतस्यकर्मतजहासतेचापिनतत्रपयपती ॥ ७ ॥ ३ ॥ त्यूखलोद्दूकपरिमवस्थितंमर्कायकासंदत्तोषिचिस्थिते हैयंग वैलेयविशोकितेनतोनिरीक्ष्यपश्चात्सुतमामभकुनेः ८ राम

हः एकातेनवनीतमभक्षयत ॥ ८ ॥ सपुत्रं सनमगुजार्यदधिमेथ्यानस्पनं प्रविश्यसित्रेसंदृपयरखादथम नेवकेचेटी ७ इत्यत्तसोक्षेः परिवर्तितस्यापविधिविधिकेवचोधविधिकितचेचलेर्हृदगोयस्यते ८ ॥

नयनाप्रपत्रप्रेरितंतत्काश्चनीतमततएवदेस्मयोगंधवेहंयोमिनोमनोपिनापनंश्रपवानुत्तयावत्केवल मत्वाप्यनतोयोगिनोमनोपियेश्रनेकुनत्समिति ॥ १८ ॥ अनेनमाना जननी एवेकसमग्रयकृतीहृदुत्तीच तो याः श्रीमतीतस्परिवालाकातो स्तत्रभातिर्यस्याकेवार्येथात ॥ युतेः प्रसतेवत्र गतिर्गमित्रेयस्याः सायदा जवेनकोपितान्कप्रवधात्म्रः पतितानिप्रसूनानि श्रुत्यथा इतिर्यस्याः सापरास्पशानपूतवनी ॥ यथामा

नामात्रयस्तिं प्रसभीत्वा सत्वरस्तत्रावरुरुधापससारभक्तिवत ॥ सोप्पानत्यात्रमयमा पयोगिनोत्तमं प्रविष्टेतपसिवितेमनः ॥ १९ ॥ अनेनमाना जेननीर्हृदत्तवल्कोगोभराकांतयातिःसमयमा ॥ जवेनवि नसितकेशावेषनस्तनप्रस्तुनायतिःपरामशानः ॥ २० ॥ कुलनाम्रासेतेप्रस्तुतेनमहिलाणीकथितमेअ न्यथि ॥ राहतपाणिना ॥ उद्दीयमानो भयविह्वलेना गृहीत्वाभिषये मुवा ग्रहजः ॥ १ ॥ [illegible] यदि स्तनभीतमात्रायामेकतनस्ता ॥ इत्ययत्किमतेवकुंदास्यानदीयकोविदा ॥ २१ ॥

तेविदमहार्णवेनिर्मथ्यमानविभया ॥ पश्चाद्वपविषमार्गमनुसरति ॥ आत्मानेप्राप्नोति तत्पादभिक्रमत मपयः ॥ २२ ॥ किंकुर्वतमेजलायितीश्रुतंतीसर्वतःप्रसरंतीमर्यायस्याससेअस्तिताभिस्याशिनाकर्षतंसंगा देयतीकस्याः क्रोडादसेभीषयतीभयमुत्पादयंती ॥ अवाप्रवतः प्रभवतियान् ॥ २३ ॥ इत्येषपंक्तनशतदीर्घा को विद्यातत्वभावानभिज्ञा ॥ २४ ॥ ॥ राम ॥ ॥ राम ॥ ॥

प्रवेशोविदधमेवाह नचांतरितिपंचभिः येथनेहिबहिःपरिच्छेत्तेनदाम्नांतरायतस्यभवति तथापूर्वापरम
ग्रावतोभवत्तुनःपूर्वेनोदामधृत्वापवतःपश्चेहनेनभवति ननुतद्दत्तीमाह नचांतरिति किंच्यापक
वेनकारणस्यैवयोभवति तत्त्वविपरीतमित्याह पूर्वापरमिति किंचतद्व्यतिरिक्तस्याभावात्स्वयमेवाह
जगत्मयइति १२ तंमत्वेति मर्त्यलिंगमथोत्तजमात्मजेमत्वाववंधेति १४ द्व्यंगुलोनेहाम्यामंगुलिभ्यां

नचांतर्नबहिर्यस्यनपूर्वंनापिचापरं पूर्वापरंबहिश्चांतर्जगतोयोजगत्मयः १३ तंमत्वात्म
जमव्यक्तंमर्त्यलिंगमधोक्षजं गोपिकोलूखलेदाम्नाववंधप्राकृतंयथा १४ तद्दामवद्ध्य
मानस्यस्वार्भकस्यकृतागसः द्व्यंगुलोनमभूत्तेनसंदधेन्यच्चगोपिका १५ यदासीत्तदपि न्यूनं तेना
य संदधे तदपिद्व्यंगुलंन्यूनंयद्यदादत्तबंधनं १६ एवंस्वगेहदामानियशोदासंदधत्यपि
गोपीनांसुस्मयंतीनांस्मयंतीविस्मिताभवत् १७ स्वमातुःस्विन्नगात्रायाविस्रस्तकवरस्र
जः दृष्ट्वापरिश्रमंकृष्णःकृपयासीत्स्ववंधने १८ एवंसंदर्शिताह्यंगहरिणाभृत्यवश्यता
स्ववशेनापिकृष्णेनयस्येदंसेश्वरंवशे १९ नेमंविरिंचोनभवोनश्रीरप्यंगसंश्रया प्रसादं
लेभिरेगोपीयत्तत्प्रापविमुक्तिदात् २० ॥

दृशी १५ स्मितंकुर्वतीनांमध्येस्वयमपिहसंतीविस्मयमाह ७ नचैवस्वातंत्र्यभंगइत्याह एवंसं
दर्शितेति सेश्वरमिदंविश्वंयस्यवशेयदधीनमित्यर्थः १९ अतावस्यसादमन्येपिभक्तालभेरिदंत
निर्विक्रमितिसरागोचित्रमाह ॥ नेममितितिविरिंचिः पुत्रोपिभवः स्वात्मापि श्रीर्जायापि २० ॥तथ

श्री॰
भाग॰
टी॰
२७

फलितमाह नायमिति देहिनां देहाभिमानिनां मनसा ... निष्ठाभिमानिना मयीति आत्मयोगा
नामनिव ... यञ्जोवाया ... सर्वे ... यथं ... नीय
प्रेति ... भक्तस्य ... ज्ञाता ... ॥ ... सर्वथनस्ती
... यथाभूतार्थीनास्तु
तेन इति दि॰

नायंसुखापोभगवान्देहिनांगोपिकासुतः ॥ ज्ञानिनांचात्मभूतानांयथाभक्तिमतामिह ॥२१॥
कृष्णस्तुगृहकृत्येषुव्यग्रायांमातरिप्रभुः । अद्राक्षीदर्जुनौपूर्वंगुह्यकौधनदात्मजौ ॥२२॥ पु
रानारदशापेनवृक्षतांप्रापितौमदात् । नलकूबरमणिग्रीवावितिख्यातौश्रियान्वितौ ॥२३॥
इतिश्रीभागवतेदशमस्कंधेगोपीप्रसादोनामनवमोध्यायः ॥९॥ राजोवाच । कथ्यतांभगवन्नेत
त्तयोःशापस्यकारणं । यत्तद्विगर्हितंकर्मयेनवादेवर्षेस्तमः ॥ श्रीशुकउवाच । रुद्रस्या
नुचरौभूत्वासुदृप्तौधनदात्मजौ ॥ कैलासोपवनेरम्येमंदाकिन्यांमदोत्कटौ ॥२॥ नाम

कृतवान् ... एवं गोपीप्रतिकर्म ... हरिः ... इति ... कृष्णस्य ...
तिवृद्धिः॥२ इति श्रीधर ... नवमः ॥९॥ दशमे ... विशेषेन ... तयोः ... चम ...
तद्विगर्हितं कर्म येन वा देवर्षेः ... तमः कोपः ... ॥१॥ २ ॥ राम
२७

पुनर्वाक्यस्तिथिविहिताचारणीस्मृता॥२३॥ यांगायामंडममध्येकथंमुतेऽभोजानांवसतिवेवाजयःता
विघ्नंतयस्मिन्॥५॥ अपश्यदृसचलीवारोणमत्तौसमबुध्यत॥७॥ ऊनंद्वेत्यतआहतौदृष्ट्वेति॥८॥ यत्रग्रह
र्योमद्यग्रहश्चमदनाशायप्रवृत्तश्रीमदांधदर्शनेनतदर्थमिदंवक्ष्यमाणं॥७॥ नह्यन्यइतिजोष्यान्प्रियान्वि

वारुणींमदिरांपीत्वामदाघूर्णितलोचनौ॥ स्त्रीजनैरनुगायद्भिश्चेरतुःपुष्पितेवने॥२॥ अंतःप्रवि
श्यगंगायामंभोजवनराजिनि॥ चिक्रीडतुर्युवतिभिर्गजाविवकरेणुभिः॥३॥ यदृच्छयाचदेव
र्षिर्भगवांस्तत्रकौरव॥ अपश्यन्नारदोदेवौक्षीबाणौसमबुध्यत॥४॥ तंदृष्ट्वाव्रीडितादेव्योविवस्त्राः
शापशंकिताः॥ वासांसिपर्यधुःशीघ्रंविवस्त्रौनैवगुह्यकौ॥५॥ तौदृष्ट्वामदिरामत्तौश्रीमदांधौ
सुरात्मजौ॥ तयोरनुग्रहार्थायशापंदास्यन्निदंजगौ॥६॥ नारदोवाच॥ नह्यन्योजुषतोजोष्या
न्बुद्धिभ्रंशोरजोगुणः॥ श्रीमदादाभिजात्यादिर्यत्रस्त्रीद्यूतमासवः॥७॥ हन्यंतेपशवोयत्रनिर्द
यैरजितात्मभिः॥ मन्यमानैरिमंदेहमजरामृत्युनश्वरम्॥८॥

षयान्जुषतःसेवमानस्यपुंसःश्रीमदादन्यःआभिजात्यादिःसत्कुलविद्यादिजनितोमदःअन्योनास्य
गुणःबुद्धिसंकार्यहासहृत्यादिहृपानंहिनस्त्याबुद्धिभ्रंशःबुद्धिभ्रंशायतीति॥ तथाकिंतत्रश्रीमदएवेति॥७॥ न
दाहन्यंतइत्यादिभिःचतुर्भिःयत्रश्रीमदेउन्मत्ताःसंतोदेहमजरामृत्युंमन्यमानाःसंतश्चभवति॥ तथा

२
दशम

नरदेव भूदेवसे [illegible] मपि चादिभिर्भक्ति तेविहोक्ति तैदग्धं भस्म संज्ञितं [illegible] मदद [illegible] क्रिमिसंज्ञितं तत्कृतेन
दर्पयि [illegible] ग्यूनधर्मः देहमापत्य भूत द्रुहान्त्रि [illegible] भवति ॥ किंस्वार्थं नैप्यदेवमपर्थः ॥ १८ ॥ निषेक्तुः पितुः मातुः पितु
र्वा [illegible] मेहस्य [illegible] विक्रीयतो ॥ १९ ॥ [illegible] प्रभवाप्यथ [illegible] तस्मिन्नेवापथियस्यतमात्मस्यान्तु ज्ञा

देवसंज्ञितमप्यन्ते क्रिमिविट्भस्मसंज्ञितं ॥ भूतध्रुक् [illegible] वेश्मा श्रीकिंवेद निरयो यतः ॥ १८ ॥ देहः किम
न्नदातुः स्वं निषेक्तुर्मातुरेव वा ॥ मातुः पितुर्वा बलिनः क्रेतुरग्नेः शुनोऽपि वा ॥ १९ ॥ एवं साधारणं देहं
अव्यक्तप्रभवाप्ययं ॥ को विद्वानात्मसात्कृत्वा हन्ति जन्तूनृतेऽसतः ॥ २० ॥ असतः श्रीमदान्धस्य दारिद्र्य
मपरं नं ॥ आत्मौपम्येन भूतानि दरिद्रः परमीक्षते ॥ २१ ॥ यथा कण्टकविद्धाङ्गो जन्तोर्नेच्छति तां व्य
थां ॥ जीवसाम्यं गतो लिङ्गैर्न तथा विद्धकण्टकः ॥ २२ ॥ दरिद्रो निरहंस्तम्भो मुक्तः सर्वमदैरिह
[illegible] कृच्छ्रं यदृच्छयाप्नोति तद्धि तस्य परं तपः ॥ २३ ॥

[illegible] मन्नात्मनो [illegible] ॥ २४ ॥ एवं श्रीमदविवेकित [illegible] तीकारं निश्चिनोति ॥ असत इति
[illegible] दारिद्र्यमेव [illegible] ॥ आत्मौपम्येनेति ततो न [illegible] तीति भावः ॥ २० ॥ सद्रूपोत [illegible] ॥ य
थेति [illegible] सर्वेषां जीवानां [illegible] साम्यं गतः ॥ २१ ॥ किं [illegible]
[illegible] साधयती [illegible] ह ॥ [illegible] ॥ २२ ॥ [illegible]

युज्यंते सत एव संस्पर्शेन नर्षितात्मनो १९ ननु साधूनां धनिक एव प्रियः स्यात् मद विदं इति तत्राह साधूनां समचित्तानामिति धनस्तंभोप
वैषयीतैः २० न सोमदमत्तानक्रते मदेस्मत्तयोः सौजितयोः २१ तमः संतो नवोन्याशे २२ आपतितोर्हतो ॥

नित्यं त्वामदेहस्य दरिद्रस्यान्नकांक्षिणः॥ इंद्रियाण्यनुशुष्यंति हिंसापि विनिवर्तते १८ दरिद्रस्यैव
युज्यंते साधवः समदर्शिनः सद्भिः क्षिणोति तं तर्षं तत आराद्विशुध्यति १९ साधूनां समचित्तानां मुकुं
दचरणैषिणां उपेक्ष्यैः किं धनस्तंभैरसद्भिरसदाश्रयैः २० तदहं मत्तयोर्माध्व्या वारुण्या श्रीमदांध
योः तमोमदं हरिष्यामि स्त्रैणयोरजितात्मनोः २१ यदिमौ लोकपालस्य पुत्रौ भूत्वा तमःप्लुतौ
न विवाससमात्मानं विजानीतः सुदुर्मदौ २२ अतोर्हतः स्थावरतां स्यातां नैवं यथा पुनः स्मृतिः स्या
न्मत्प्रसादेन तत्रापि मदनुग्रहात २३ वासुदेवस्य सान्निध्यं लब्ध्वा दिव्यशरच्छते वृत्ते स्वर्लोकतां भू
यो लब्धभक्ती भविष्यतः २४ शुक उवाच एवमुक्त्वा स देवर्षिर्गतो नारायणाश्रमं नलकूबरमणिग्री
वावासतुर्यमलार्जुनौ २५ ऋषेर्भागवतमुख्यस्य सत्यं कर्तुं वचो हरिः जगाम शनकैस्तत्र यत्रास्तां य
मलार्जुनौ २६ देवर्षिर्मे प्रियतमो यदिमौ धनदात्मजौ तत्तथा साधयिष्यामि यद्गीतं तन्महात्मना २७

मितिमनुग्रहणाति स्यातां नैनमित्यादिना मत्प्रसादेन स्मृतिः स्यात २२ स्वर्लोकतां देवत्वं पुनर्लब्धा तस्मिन्ना
दनुग्रहात लब्धभक्ती भविष्यतः इति २४ प्रस्तुतमाह ऋषेरिति २४ किमिति तस्य सत्यं कर्तव्यं तत्रा
हृदेवर्षिर्मे यतः तत्तेतः २८ ॥ राम

यमलार्जुनयोः सहजातयोः यत्तेन कृष्णस्य तन्मुखप्रवेशाभावेनातिर्यक् तत्र प्राप्य तेनोलूखलदाम्नोरुद्धतौ। ज्ञातमिति ॥ २५ ॥ प्रभुः श्रीबलोऽयमलकलदेहदामोदरोऽतिदल्तलिलउत्पादितः शाखिवृक्षा उलूखलेन यथायथा तापत्र मस्य श्रीकृष्णस्य विक्रमितेनविक्रमः तेन तिर्यक् अतिकम्पायत्तेन स्कन्दस्य बाल्ये विटपाय यास्तौ ॥ २६ ॥ कृष्णः इति

इत्यंतरे यमलार्जुनयोः कृष्णस्य यमयोरर्यसौ । अन्तर्निर्वेशाभावेन तिर्यग्भूतस्य तस्य नं ॥ २७ ॥ बालेन निष्कर्षता स्वमूलेन उलूखलेन तदाम्भोदरेणात्तरसौ ... कलितौ सुविवेदौ । निपातितः परमविक्रमितातिवेपथुस्कंदपत्रबालविटपौ कृतचण्डशब्दौ ॥ २८ ॥ तत्र श्रिया परमया ककुभः स्फुरन्तौ सिद्धावुपेत्य कुजयोरिव जातवेदाः । कृष्णं प्रणम्य शिरसाखिललोकनाथं बद्धाञ्जली विरजसाविदमूचतुः स्म ॥ २९ ॥ कृष्ण कृष्ण महायोगिंस्त्वमाद्यः पुरुषः परः । व्यक्ताव्यक्तमिदं विश्वं रूपं ते ब्राह्मणा विदुः ॥ ३० ॥ स्वमसौ

सर्वतः स्फुरंतौ इत्यर्थः । यद्वा दिशः प्रकाशयंतावितिवा ॥ २९ ॥ [illegible] पालेमो युवां देवौ किमिति निश्चयाऽतो इति चे न्नाहतुः हे कृष्ण कृष्ण महायोगिन् नुवतितप्रभावस्त्वं न बालः किंतु परः पुरुषः यत आद्यः कारणभूतः ता वापि न नियंत्रमानं किं तु यतस्तव सर्पित्वमेव माया येन तत्सुवतः व्यक्ताव्यक्तमिति तस्य स्थूलसूक्ष्ममिदं ते तव रूपं विदुः। २९

नियंतापि त्वमेवेत्याहतुः त्वमेक इति देहः असवः प्राणाः आत्मा अहंकारः इंद्रियाणि च तेषामीश्वरः न त्वस्य कालो निमित्तं प्रकृतिरुपादानं प्रकृतेर्जातो महान् विष्णुर्व्यापकः परिणामप्रवर्तकः पुरुषः कर्ता नियंता किमन्याद्दृग्भूतः त्वमेव कालः इत्यादिना सार्धेन सर्वात्मत्वमाहतुः त्वमेव कालो भगवान् ३० महान्कर्तृप्रकृतिः प्रकृतिः पुरुषः महान् कार्यं मनः त्वमेव सर्वमित्यर्थः ३१ नन्वहं चेत्सर्वं तर्हि घटादिज्ञानेन मज्ज्ञानं किं न भवति तत्त्वतो पि अत्रमविन्त्यात् अत आहतुः गृह्यमाणैर्विकारैः प्रकृतिभिर्वर्तमानैः बुद्ध्यहंकारेन्द्रियादिभिः स्वप्राग्विनागृह्यसे इति भा

त्वमेकः सर्वभूतानां देहास्वात्मेन्द्रियेश्वरः त्वमेव कालो भगवान्विष्णुरव्यय ईश्वरः ३० त्वं महान्प्रकृतिः सूक्ष्मा रजःसत्त्वतमोमयी त्वमेव पुरुषोऽध्यक्षः सर्वक्षेत्रविकारवित् ३१ गृह्यमाणैस्त्वमग्राह्यो विकारैः प्राकृतैर्गुणैः को न्विहार्हति विज्ञातुं प्राक्सिद्धं गुणसंवृतः ३२ तस्मै तुभ्यं भगवते वासुदेवाय वेधसे आत्मद्योतगुणैश्छन्नमहिम्ने ब्रह्मणे नमः ३३ यस्यावतारा ज्ञायन्ते शरीरेष्वशरीरिणः तैस्तैरतुल्यातिशयैर्वीर्यैर्देहिष्वसंगतैः ३४ स भवान्सर्वलोकस्य भवाय विभवाय च अवतीर्णोंऽशभागेन सांप्रतं पतिराशिषाम् ३५ ॥

वः न तर्हि जीवो ज्ञानेनेत्याहतुः को न्विहेति जीवः प्रकृतेः प्राग्वत्त्वत्प्रकाश्यत्वात्तया सिद्धं त्वां को वा जानाति गुणासंवृतो देहाद्यावृतः ३२ अतस्त्वद्विज्ञेयत्वात्केवलं प्रणामतः तस्मै तुभ्यमित्यात्मनः स्वस्मात् द्योतः प्रकाशो येषां तैः गुणैः छन्नो महिमा यस्य वै विवरदितः तस्मै ३३ अहो अहमीश्वर इति कुतो ज्ञातमिति तत्राहतुः यस्येति ३४ भवाय उद्भवाय विगतो यस्मिन्स्तस्मै केवल्यायेत्यर्थः ३५ ॥

नैवमायो अनुपवः उक्तेः नास्ते वा तस्य कि भगवान् स्य यदनि ॥ ३० ॥ तत्र गतस्य आसथोः पूर्व स्वभावो मा भूत् कि
तत्र एवमुक्ता न कथं उत्पादिना प्रसादोर्द्ध तदिवचा स्थानं वहत्य वने ब्रह्म सायं यि सर्वथा स पीतिभाव
वचनेन तवनेन सद्भूतयजगत तस्य ब्राता त्वत्रिवासभूतमिति बहु मानेन अन्यत्रागाम सेविभो स्त्विन्यर्थः भगवत

नमः परमकल्याण नमः परममंगल ॥ वासुदेवाय शान्ताय यदूनां पतये नमः ॥ ३१ ॥ अनुज्ञानी हि नौ भू
म स्त्वत्तत्र व दविकरो ॥ दर्शनं नौ भगवत कृपया सीदतुष्टुतोर्द ॥ ३२ ॥ नामी व्याख्यातु कथने प्रवीणा स्वया
यो हि लोचक मसृणः तव पादयोः ॥ सस्या शिव स्तव नि वास जन त्यागा मेष्टिः सतां दर्शनं स्वभवेस
कृपा ॥ ३३ ॥ श्रुत उवाच ॥ इत्यसंकीर्तितः ताभ्यां भगवान्देव की सुतः ॥ ताभ्यां वो लुख
लेवद्धः प्रहसनाह गुह्यकौ ॥ ३४ ॥ श्री भगवानुवाच ॥ ज्ञातं मम पुरैवैतदृषि
णा करुणात्मना ॥ यच्छ्रीमदान्धयो र्वाग्भि र्विभ्रंशोऽनुग्रहः कृतः ॥ ४० ॥
साधूनां समचित्तानां सुतरां मत्कृतात्मनां ॥ दर्शनान्नो भवेद्बन्धः
पुंसोऽक्ष्णोः सवितुर्यथा ॥ ४१ ॥

तां भवतां तीनां ॥ ३८ ॥ संकीर्तितः संस्तुतः ॥ ३८ ॥ वाग्भिः नस्य सौ अन्यो अस्मतो ज्ञाना निपादि भिः श्री विभ्रंशः
ग्राह्यो अनुग्रहः कृत इति ॥ ४० ॥ युक्तमेव तदित्याह साधूनां समवर्तिना समचित्ता मात्मकृता सतसं सत्कृतात्मे
नां मय्यर्पितचित्तानां तेषां पापि बन्धनं तत्त्वामिति ॥ सवितर्दर्शनादक्ष्णोर्यथा न भवेत् तद्वत् ॥ ४१ ॥ ५०

प्राप्या नारदस्य सेवयैवानेनेदं नलकूवरयोः सादनं सद्म नकेवलं नंमयवसोः संनिधौ गच्छतं वां श्रवयोरपेक्षितो
मयि प्रेमा जात इति भावः। न भवो यस्मिन्सः ४२ बद्धोलूखलमेव बद्धमुलूखलं येन तं ४३ इति श्रीभाव

तद्गच्छतं मत्परमौ नलकूवर सादनं संजातो मयि
भावो वामीप्सितः परमोऽभवः ४२ शुकउवाच
इत्युक्तौ तौ परिक्रम्य प्रणम्य च पुनः पुनः
बद्धोलूखलमामंत्र्य जग्मतुर्दिशमु
त्तरां ४३ इति श्रीभागवते दश
मस्कंधे नलकूवरमणिग्रीव
मोक्षो नाम दशमोऽध्यायः १०
शुकउवाच। गोपा नं
दादयः श्रुत्वा द्रुमयोः
पततो रवं तत्राजग्मुः कुरुश्रेष्ठ निर्घातभय
शंकिताः १

र्थदीपिकायां दशमस्कंदस्य दशमोऽध्यायः १० ॐ एकादशे समागम्य वृंदावनमथार्भकैः व
त्सपालयतानेन गतौ वत्सबकासुरौ १ श्रीरामायनमः ॥

श्री
भाग
मूले
भा

ततस्त्वंच ततः सुरनोदश्यमयियतन्वाराग्रमयिनायं च भ्रगुः २ लद्योकारामात्मसूत्रमिति भ्मकार
णामाह कसेरवालमादेः कर्मकृतोवाकारणात । अदोमात्सूर्यउम्यातइतिकतोभीतः सेतोयश्च स्तुदिम्यर्षः २

भूम्यांनिपतितोनन्दरसूर्यमत्तामतो ।वश्र
मुस्तमविवृतायत्तस्त्यंपतनकारणम् ।उत्
खलेविकर्षितदामामुद्देचबालक
कसोदेकृतमात्सूर्यउस्मात्मय
कालवा।शहावालाकृसुवने
नेतितिर्यम्मातमस्तएव
खले।विकर्षितमध्य
गेनमुरुषावपिच
कारि

मध्यगेनहुलयोर्मध्यगेनकेवलमेताप्त ॥ सुताभ्यांनिर्गतोदिव्योपुरुषावपिकस्माद्दिष्टवंतोववा।
मिति ॥४॥ ॥ॐरामायतस्मैनमः॥ ॥ ४।

केवलं मार्गितानमग्राहुरेवश्रमेतत्संदेहग्रस्तचित्तवत्भुवुवि ति। ५। अमुवत्नायया मोहितस्य नंदस्यावरितमाह
उलूखलमिति। ८। गोभिर्विनिमामिनिशाकमानो मेवास्यमनुकरोतितस्मिन्नदाह स्तोभितः करनालादिना॥

नवेतद्भजंमयाहूर्तयदेनेनुतस्यतत्। बालस्येत्यादनंतर्वै: कोविलंदिग्धचेतस:। ७। उलूखलेवि
कर्षतद्वाच्यावैदृसमान्तम्। विलोकयन्नंद:प्रहसद्वदनोविस्मृमोचह। ८। गोपीभिस्तोभितोन्दत्य
भगवान्बालवत्क्वचित्। उद्गायतिक्वचिन्मुग्ध:तद्वशोदारुयंत्रवत्। ७। विभर्तिक्वचिदाज्ञप्त:पी
ठकोन्मानपादुकं। बाहुक्षेपंचकुरुते स्वानांचप्रीतिमावहन्। ८। दर्शयंस्तद्विदांलोके आत्मनो
भृत्यवश्यता। व्रजस्योवाहवैहर्षभगवान्बालचेष्टितै:। ११। क्रीणीहिभो फलानीतिश्रु
त्वासत्वरमच्युत:। फलार्थीधान्यमादायययौसर्वफलप्रद:। १०। फलवि
क्रीयिणीतस्यच्युतधान्यकरद्वयं। फलैरपूरयद्रत्नै:फलभाण्डमपूरिच
१ सरित्तीरगतंकृष्णंभग्नार्जुनमथाह्वयत्। जन्मदेमयभवतो
विश्वरूपोद्विगाःशुचिः। १२। पपपपपशुपुत्रपर्णमात्रटस्य
ष्ट्रान्वलकृतान्। तंचस्नातःकृताहारोविहरन्स्वयम्
स्थितः १२ ॥

तादृशितः ७ इदमानयेमस्तस:आनीतमसमर्थश्व विभर्तिकेवलंपीठादिवाहुदंतेपकरताडर्वन्तक्षिप्तंचेति
चकारस्यान्वय: तस्येसर्वविदति एतेषामेवेश्रमेस्यहर्षमुवाहेति। ९। १०। ११। शुचि:कृतस्नानः १२। १३

नेष्यतीयदहतीकीडसंगमप्रवृत्ते यशोदेयेयमासरोहिणीप्रवनालो ११ इमेयशोदान।
मशिषशावरमेतासतरेसनिवृद्धयोर्न्प। कृतंगृहीतासहरामसुतंनीतास्वांटकृतवत्ययोर्दध्। १९
क्रीडंतेसासतवालेरतिवेलसहाग्रजं।यशोदाजोहवीकृष्णंपुत्रस्नेहस्नुतस्तनी १९ कृष्णकृष्णारवि
दाक्षतातएहिस्तनंपिब।अलंविहारैःक्षुत्क्षांतःक्रीडाश्रांतोसिपुत्रक ४० हेरामागच्छताताशु सानु
जः कुलनंदन।प्रातरेवकृताहारःतद्भवान्भोक्तुमर्हति।४१ प्रतीक्षतेत्वांदाशार्हभोक्ष्यमाणोव्रजा
धिपः।एह्यावयोःप्रियंधेहिस्वगृहान्यातबालकाः ४२ इत्यानीयगृहेकृष्णंयशोदामंगलार्हिणः ॥
भ्यर्च्यभोजयित्वातद्दमापयश्रीसिकी। ४३ वनेवृंदावनेगोपैमनःकृष्णेनवंचिता। स्वतंत्राएवनंदा
द्याःमेवमेनदमत्र्यत ४४ कृष्णलीला।गोपवृद्धामहोत्पातानतुभूयवृहद्वने।नंदादयःसमागम्य
वमेतदमंत्रयन् ४५ तत्रोपनंदनामाहगोपोज्ञानवयोधिकः।देशकालार्थतत्त्वज्ञःप्रियकृद्राम
कृष्णयोः।इमादन्यामितोस्माभिःगोकुलस्यहितेषिभिः। आयांत्यत्रमहोत्पातावालानांनाशहेतवे

विपदं वीणां पवित्राणां पदं विद्वान्स्यान्न विपदं विरात प्रविष्टं वा ॥ १५ ॥ अमतमो वाक छिद्रालः तत्रार्थमुते नैवर
दाणमासीत ॥ १६ ॥ अविशेषो निष्कृतः स्यान्नृत ॥ १७ ॥ पशावोप ऋभ्यो हितेन वा निकाननानि वनांतराणि विधवे

शुकः कथं विज्ञात स्यावाल आवालको ऽसौ ॥ हवे रत्नग्रहानु नैमनत्रो पविष्यापनत ॥ १८ ॥ नाकत्वा तेन
नीतो यदे मे न विपदं वियत्न ॥ क्षिलापो पतितः न च परिज्ञातः सुरेश्वरैः ॥ १९ ॥ यच्च प्रियन्ते तु मयो रतरेण
प्य बालकः असावन्यतमो वा पितदाण्यसुतरसला ॥ २० ॥ यावदेष्याति को विशेष तु जेनाभिमवेदितः
तावद्वाला तथा दासमासा मो मे वसानुगाः ॥ २१ ॥ वने हंदावने नाम पशावो नव काननं ॥ गोपगोपीगवा
सेव्यं पुण्यपादिलरावीरुधं ॥ २२ ॥ तत्रा पैव चयास्यामः शाकटा तत्र मा चिर ॥ गोधनान्यग्रतो यान्तु
वतायदि वो चेत ॥ २३ ॥ नकुले कथि यो गोपाः साधु साधिति वादिनः ॥ व्रजन्ता न्या समायु ज्य यस्त
पविरूढाः ॥ २४ ॥ वृद्धान्बालान् स्त्रियो राजन्सर्वोपस्करणानि च ॥ शकटेष्वारोप्य गोपाला
लायत्ताश्चानथावासनाः ॥ २५ ॥ गोधनानि पुरस्कृत्य शृङ्गाण्यापूर्य सर्वतः ॥ तूर्यघोषेण
महता ययुः सह पुरोहिताः ॥ २६ ॥ गोप्यो रूढरथा नूत्नकुचकुंकुमकान्तयः ॥ कृ
ष्णलीला जगुः प्रीता निष्ककण्ठ्यः सुवाससः ॥ २७ ॥ ॥ रामजी

यस्मिंस्तत ॥ २८ ॥ पककथियो विप्रतिपत्तिरहिताः व्रजानुशाकटव्रूहा नत्वाशकटानारोपिताः परिरूढाः ये
रेलः ॥ २९ ॥ यत्राः कृतप्रयत्नाः ॥ ३० ॥ नूत्नैः नवैः कुचयोर्ये कुंकुमः कान्तियासां ताः नूत्नकुचकुंकुमकान्त
नकान्तियीसामितिवा ॥ ३१ ॥ ॥ राम राम राम

श्री· भाग· टी· ४२

व्रजवासिभ्यो ऽल्पवसतिस्थाने ॥ ४५ ॥ स्वकालेन न येमपकालेन ॥ ४६ ॥ अथ कौमारलीलां वर्णयति अविहरे
मादिना ॥ ४७ ॥ वेणुविलासलकादिभिः किंकिणीयुक्तैः पादैः निपतन्ताऽयंतः वनपाला एव द्विजाः के

यदा यशोदा रोहिण्यावेकं बालकं स्मारयिते वेत्रतः क्रन्दमानाभ्यां तत्कथ्यात्र
रणोत्सुके ॥ ४८ ॥ वृन्दावने संप्रविश्य सर्वकालसुखावहे तत्र चक्रतुर्वत्सपालौ वैरं
धवेदवतः ॥ वृन्दावने गोवर्धने यमुनापुलिनानि च ॥ वीक्ष्यासीदुत्तमा प्रीतिरामममाधवयो
र्नृप ॥ ४९ ॥ एवं व्रजौकसां प्रीतिं यच्छन्तौ बालचेष्टितैः ॥ कलवाक्यैः स्वकालेन वत्सपा
लौ बभूवतुः ॥ ५० ॥ अविदूरे व्रजभुवः सह गोपालदारकैः ॥ चारयामासतुर्व
त्सान्नाना क्रीडापरिच्छदौ ॥ ५१ ॥ क्वचिद्वादयतो वेणुं क्षेपणैः क्षिपतः क
चित् ॥ क्वचित्पादैः किंकिणीभिः क्वचित्कृत्रिमगोवृषैः ॥ ५२ ॥ वृ
षायमाणौ नर्दन्तौ युयुधाते परस्परं ॥ अनुकृत्य रुतैर्जन्तूं
श्चेरतुः प्राकृतौ यथा ॥ ५३ ॥ रामकृष्णौ

वत्सादिपिहिताः स्वरूपमनुकुर्वतितैः सह ॥ ५४ ॥ स्वयमपि तथैव वृषायमाणौ ॥ ५३ ॥ वेदं जीवनदत्तुकाविशा
षान ॥ कर्यतीयुयुधाने अर्थः कृतेः प्राप्ते जन्तून् हंसमयूरादीन् ॥ ५० ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ४२

कुथस्वामानविव शनैस्ससहत ससीवमवात ४२ अपरपादाभ्यांसल्लांगूलेयथाभवतितथागृहीत्वा ४३ सर्वे
यालेबालानामेकोमुख्योपालको ४४ प्रातरायोप्रातर्भोजनमतंतन्नलहितो ४४ अभ्यापासमीप ४४ आ

कदाचिद्यमुनातीरे वत्सांश्चारयतोर्भकैः वयस्यैः समवलयोर्भिर्चातर्ददन्स आरामत ४१ तं वत्सकु
पिशेवीत्य वत्सरूपधरोतत्हरिः दर्शयन्बलदेवाय शनैर्मुग्ध इवासदत ४२ गृहीत्वापरपादाभ्यां स
हलांगूलमच्युतः भ्रामयित्वाकपित्थाग्रे प्राहिणोद्गतजीवितं ४३ सकपित्थैर्महाकायः पात्यमानैः
पपातह तंवीक्ष्य विस्मितावालाः शशंसुः साधुसाध्विति ४४ देवाश्चोपरि संतुष्टा ववृषुः पुष्पवर्षिणः
तौ वत्सपालकौ भूत्वा सर्वलोकैकपालकौ ४४ सप्रातराशौ गोवत्सांश्चारयंतौ विचेरतुः ४४ स्व
स्ववत्सकुलं सर्वे पाययिष्यंत एकदा गत्वा जलाशयाभ्याशे पाययित्वा पपुर्जलं ४५ ते तत्र ददृ
शुर्बाला महासत्त्वमवस्थितं तत्रस्वर्जगिरेः शृंगमिव वज्रनिर्भिन्नमिव च्युतं ४८ स वै बको नाम महानसुरो
बकरूपधृत् आगत्य सहसा कृष्णं तीक्ष्णतुंडोग्रसद्बली ४७ कृष्णं महाबकग्रस्तं दृष्ट्वा रामादयो
र्भकाः बभूवुरिंद्रियाणीव विना प्राणं विचेतसः ४८ तं तालुमूलं प्रदहंतमग्निवद्गोपालसूनुं पित
रं जगद्गुरुः चच्छर्द सद्योतिरुषाक्षतं बकः तुंडेन हंतुं पुनरभ्यपद्यत ४९ तमापतंतं स निगृह्य तुं
डयोर्दोर्भ्यां बकं कंससखं सतां पतिः पश्यत्सु बालेषु ददार लीलया मुदावहो वीरणवद्दिवौकसां ५०

दिर्यमाते ४८ ४९ तंडयोः पुंजोर्वीरणावत् निर्ग्रथित्वाविशेषवत् ५० राम राम ॥

श्री० भाग० सुबो० ५५

समीडिरे तुष्टुवुः आनकैः शंखैः संस्तवैः सह ॥५२॥ स्वस्थानमागतं प्राणमिवेन्द्रियगणः प्रतीयप्रतीकृत्य ॥५३॥
अतिप्रिये गोप्यौ गोप्यस्ता आदृताः प्रेत्यागतमिव उत्सुक्यात् तृषितानि [illegible] अपि वत्सानीक्षणानि
येषां ते ॥५४॥ अहो बतेत्यादि श्लोकत्रयस्य [illegible] अन्वयः अप्येते तेषामेवानिष्टमासीत् यतस्तैः

तदा बकारिं सुरलोकवासिनः समाकिरन्नन्दनमल्लिकादिभिः समीडिरे चानकशंखसंस्तवैस्तद्वीक्ष्य
गोपालसुता विसिस्मिरे ॥५२॥ मुक्तं बकास्यादुपलभ्य बालका रामादयः प्राणमिवेन्द्रियो गणः स्थाना
गतं तं परिरभ्य निर्वृताः प्रणीय वत्सान्व्रजमेत्य तज्जगुः ॥५३॥ श्रुत्वा तद्विस्मिता गोपा गोप्यश्चातिप्रिया
दृताः प्रेत्यागतमिवोत्सुक्यादैक्षन्त तृषितेक्षणाः ॥५४॥ अहो बतास्य बालस्य बहवो मृत्य
वोऽभवन् अप्यासीद्विप्रियं तेषां कृतं पूर्वं यतो भयं ॥५५॥ अथाप्यभिभवन्त्येनं नैव ते
घोरदर्शनाः जिघांसयैनमासाद्य नश्यन्त्यग्नौ पतंगवत् ॥५६॥ अहो ब्रह्मवि
दां वाचो नासत्याः सन्ति कर्हिचित् गर्गो यदाह भगवानन्वभावि तथै
व तत् ॥५७॥

सर्वभयं तेषां सर्वं कृतं ॥५५॥ अथापि घोरदर्शनाः अपि नाभिभवंति न धर्षयंति ॥५६॥ गर्गो यदाह नारायणसमो
गुणैरित्यादि तत्तेन तथैवान्वभावि ॥५७॥ ॥ राम राम ॥५८॥ ५५

इति श्रीभावार्थदीपिकायामेकादशः ॥ ११ ॥ ओं द्वादशे तु महासर्पवक्त्रं प्रविश्य सर्वं वत्सपालशिशुकुलेन लेह जिति वर्ण्य
ते ॥ महानन्दबालक्रीडाकेवलस्पन्दनेन ॥ इतीवाघासुरसर्पस्य प्रविशद्धरिः कविचन्द्रादिविहारकाव्य ।
नवप्रवृत्तमेभाजनं कर्तुं ॥ १ ॥ तेनैवं कृष्णवत्सलेन कासां वैष्टप्रकालकः स्निग्धाः सहस्रशः शिक्यादि

इति नन्दादयो गोपाः कृष्णरामकथां मुदा । कुर्वन्तो रममाणाश्च नाविन्दन्भववेदनाम् ॥ ४५ ॥ एवं विहारैः कौ
मारैः कौमारं जहतुर्व्रजे । निलायनैः सेतुबन्धैर्मर्कटोत्प्लवनादिभिः ॥ ४६ ॥ इति श्रीभागवते दशमस्कन्धे एकादशोऽध्या
यः ॥ ११ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ क्वचिद्वनाशाय मनो दधद्व्रजात् प्रातः समुत्थाय वयस्यवत्सपान् । प्रबोधयञ्छृ
ङ्गरवेण चारुणा विनिर्गतो वत्सपुरःसरो हरिः ॥ १ ॥ तेनैव साकं पृथुकाः सहस्रशः स्निग्धाः सुशि
ग्वेत्रविषाणवेणवः । स्वान्स्वान्सहस्रोपरिसंख्ययान्वितान्वत्सान्पुरस्कृत्य विनिर्ययुर्मुदा ॥ २ ॥ कृष्णव
त्सैरसंख्यातैर्यूथीकृत्य स्ववत्सकान् । चारयन्तोऽर्भलीलाभिर्विजह्रुस्तत्र तत्र ह ॥ ३ ॥ फलप्रवालस्त
बकसुमनःपिच्छधातुभिः । काचगुञ्जामणिस्वर्णभूषिता अप्यभूषयन् ॥ ४ ॥ मुष्णन्तोऽन्योन्यशिक्यादी
न्ज्ञातानाराच्च चिक्षिपुः । तत्रत्याश्च पुनर्दूराद्धसन्तश्च पुनर्ददुः ॥ ५ ॥ यदि दूरं गतः कृष्णो वनशोभेक्ष
णाय तं । अहं पूर्वमहं पूर्वमिति संस्पृश्य रेमिरे ॥ ६ ॥

क्वचिदस्याः प्रियवादयो येषां ते सहस्राधिकसंख्यायुक्तान्वत्सान् ॥ २ ॥ काचादिभिः सर्वमार्तैर्भिः भूषिता
अपि फलादिभिरात्मानमभूषयन्नित्यर्थः ॥ ४ ॥ मुष्णन्तः चोरयन्तः ॥ ५ ॥ यदि दूरं गतः कृष्णो भवति तत्र इति ९

श्री· भाग· टी· ५५

भ्रांतोवादयंतः श्रुतेः सह ७ विकाशाभिः वल्लिकायाभिः कसापिभिः मश्रूवेः ८ केशिवा चान्तस्तरसला सूलबसनानि वानवलीफलानि अक्वर्वत लोपुलानमुंचेत सहद्रुमानारुहंतः किंकुर्वतः दवदर्शभूविजंभादिभिः तैः सहैव विकारान्कुर्वतः पलाशि प्रफुल्लवतः शाखायाः शाखोन्नरशक्नुवंतः ९ प्रति छायाः प्रतिबिंबा विसनेनस्तुतिवा १० नानति विस्मितः शोकहृदयेनाभिनेदतिरति इत्यमितिसनो विद्यो

केचिद्वेणुस्वादयंतो ध्मांतः शृंगाणि केचन । कोचिद्भृंगैः प्रगायंतः कूजंतः कोकिलैः परे ॥ विक्रायाभिः प्रधावंतो गच्छंतः साधुहंसकैः । बकैरुपविशंतश्च नृत्यंतश्च कलापिभिः ॥ विकर्षंतः कीशबालानारोहंतश्च तैर्द्रुमान् । विकुर्वंतश्च तैः साकं प्लवंतश्च पलाशिषु ॥ साकं भेकैर्विलंघंतः सरित्प्रस्रवसंप्लुताः । विहसंतः प्रतिच्छायाः शपंतश्च प्रतिस्वनान् ॥ इत्थं सतां ब्रह्मसुखानुभूत्या दास्यं गतानां परदैवतेन । मायाश्रितानां नरदारकेण साकं विजह्रुः कृतपुण्यपुंजाः ॥ ११ ॥ रास

ब्रह्मयत्तत्सुखं च ततः उत्पत्तिश्च तया सुखप्रकाशाय स्वस्वरूपेण यः सः भक्तानां परदेवतेन ज्ञानशुद्धेन नायेन मायाश्रितानां नरदारकतया प्रतीयमानेन सह विजह्रुः कृतानां पुण्यानां पुंजाः यायाधीयते तैव साविद्धेतद्भवएव भक्तानामतिशोस्याव भवनैयते नततन सह विजह्रुः अहोवो पानाभाय मितिभावः ॥ ११ ॥ रास ५५

बहुजन्मभिः कृच्छ्रेणापि यज्ञादिमनोरथैर्योगिभिरप्यलभ्यः अगम्यः ११ कुवलयापीडनयी तेनैतमायस्तः
कथंभूतः यस्मात् अनेन कृष्णेन पीतास्ते तेऽपि ततोऽत्यन्तभीतेरम तैः प्रतीयते कथमपि ध्यानिकदाचेति यद्वा कथं
भूतं कुवलयापीडनं यत् अतः हृदये भ्रमरैः प्रतीयते पीतास्ते तेऽपि निजजीवितेषुभिः अयं भावः नास्ते पानमात्रेणाजी
वनेन फलं भवतीति इति किंतु भगवल्लीलानुस्मरणेनेति तदेव निश्चयमतः विद्यते इति १२ कंसस्तु वानर्भकान्दृष्ट्वा

यस्माद्यं सर्वज्ञजन्मकृच्छ्रेणाप्युतान्यभियोगिभिरप्यलभ्यः सएषयदुविषयः स्वयं स्थितः किं वर्णयति
दिएसहोवृजौकसो १३ अथ यावनामाभ्यपतन्महासुरः तेषां सकृत्कोडनवीतागतमः निमंयदंत
निजजीविते प्सुभिः पीतास्ते तेऽप्यमरैः प्रतीयते १३ हृष्टार्थकान्हास्यमुखानशासुरः कं
सावृत्स्ट्रः सवकीवकाग्रजः अयं तमेमोदवनाशकतयैद्वियारयेनसवसंहृति
ष्यते १४ एतेयदासन्तुरुदैस्तितलापाः कृताः तदानस्तसमाव्रजौकसः
प्राणागतेवर्णस्कानुर्षिताव्रजासवः प्राणाधुनोद्विषेते १५

सइति एवमस्य विरुद्धिसमाजगवं वपूर्शलाते मां प्रसन्ना प्राथापथिप्रयोतइति त्रतीयश्लोकगतेनान्वयः कंसे।
नात्रसृष्टः प्रहितः वकीशतनाकथं बवस्य तदाह अयंति तिसार्थनिसमयो द्वयोः स्थानेएनं हृष्टं ससैन्यं वत्स
पालसहितं हनिष्यामि १४ नतु नयापि व्रजस्याः चापशिष्यैरवनेष्याद् एतइति तिलापः कृताः तिलोद
कतयाकल्पिताः वर्णसतेह देषुप्रज्ञाश्वासवोयमतेतया १५

श्री·
भाग·
हली·
५९

सद्योजनायामपोतप्रमाणादैर्घ्येनयुक्तोचतन्महाद्रिपीवरंमहाद्रिवत्पीवरंच्याप्रसारितंगुहातत्सन्मानमस्यस्मि
तान ॥१९॥ अद्भुतमितियद्वतोलदेवदर्शितमितिनद्दिधायामधराष्ठोयस्यसः ज्वलदेहज्वरोष्ठोयस्यसः दवाचि
वस्रासनस्पोतोस्थक्किण्यायस्यसाः गिरः शृगाणिवद्दष्ट्रायस्यसः धान्तवदन्तरास्यंयस्यसः वितताध्ववजिह्वाया
स्यसः रुक्षाकोधेनानिलवत ॥ श्वासोयस्यसः ॥ उक्तमेषितदयवदीक्ष्णोयोरुक्षोयस्यसः दवदहृष्टिरितितिर्यथी ॥ यरु॥

इतिव्यवस्याजगवंबृहद्वपुः सद्योजनायाममहाद्रिपीवरं ॥ धृत्वाद्भुतंव्यात्त
गुहाननंतदायथिव्यधातग्रसनाशयाखलः ॥१९॥ धरावरोष्ठोजलदोत्तरोष्ठोद
र्यानमोतोगिरिशृंगदंष्ट्रः ध्वान्ततान्तरास्योवितताध्वजिह्वः परुषानिलश्वासदव
क्षणोष्णः ॥१७॥ दृष्ट्वातंतादृशंसर्वेमत्वावृन्दावनश्रियम् ॥ व्यात्ताजगरतुंडेनह्युत्प्रे
क्षन्तेस्मलीलया ॥१८॥ अहोमित्राणिगदतसत्वकूटंपुरःस्थितं ॥ अस्मत्संग्रस
नव्यात्तव्यालतुंडायतेनवा ॥१९॥ ॥ ॐतत्सत्श्रीतत्सत्कृष्णायनमोनमः ॥ ॥

मौनिन्नयामसत्वसौदवेत्त्योगमन्त्रेति ॥ ७ ॥ वस्तुतः अजगरवक्रेवव्यात्ततुंडं दृष्ट्वादेवावनस्य श्रीसंपदेवोदति
प्रेत्यामत्वाविपरीतं ॥ व्याजाजगरतुंडमात्प्रयेनोत्प्रेक्षितवंतः ॥१८॥ उत्प्रेक्षामेवप्रश्नोत्तरपदाभ्यांचाडवे
वर्णिः वदेत्इति ॥ सत्वकूटंसत्वाभासमिदंनवाअस्मत्संग्रसनायव्यात्तंयद्व्यालतुंडंतद्वदाचरतिवा ॥१९॥
राम ॥ राम ॥ राम ॥ राम राम ५९

विषिप्तं तथेव मादसरस्थिति। अर्ककरैर्वारं तं च नसूनसे संबन्धयन्त स्व वनस्पति विकृत्या सर्वा सो यस्मले प्रथमोऽष्ट वत्सपपतेति सर्वशान्तयद्रति ॥२१॥ कृष्णो भोगश्च तामण्डश्रति स्वधनितल तथा वर्ते ति नगो वरवि दिवा नस्य बाल स्पर्श सर्वः स्पर्शमाने ॥२०॥ आस्त ताया समावीः विस्तरेतो देर्च्या वान सार्वाः प्रति गर्जति प्रतिस्पर्धते पृथा संगा वेद मु च्य वातमेध कारेअन रानने प्रानत संप्य प्रतिमानीति ॥२१॥ दावेनोसरव रवातो यदा वाद्यि दग्धा नासत्यानो यो

समर्क करावकस्तुत्र रा हृत्य वहनं ॥ अथवा हत्त्व बद्धो यस्तत्प्रति च्छायया मणौ ॥२२॥ प्रतिस्पर्धेतिस्टक्ति भासव्यासवेन गोदरे ॥ नेत्राभ्रुसं लेयोपिता: तद्दृष्ट्वाभि द्युपश्यत ॥२३॥ आस्तृताया समा गोविंदस नष्प्रतिगर्जति ॥ एवं तस्यैव नेत्रांत भतदप्यतवावने ॥२४॥ दावानलवन्तो येऽपासवं ज्ञातिपश्यत तदेवमसन्तद्रशेष्यो न वक्षिय गत्यवत ॥२५॥ अस्माकिमम्मु सितानि विघानयेत्तथा वेद कवहिने व्याति ॥ व्यापादनेन निवकारिसन्तुत्व वीक्षोस्सतः कारतात नाम्नेय ॥२६॥ इयं सियो नयपमनत भा यितेत्र कृत्वा विचिंत्य ममस्याम स्थायते ॥ एतो विदिशाखिलल लोक हृत्स्थितः स्वानां द्विरीन्द्रू भगवान्म नोदधे ॥२७ ॥

दीधः सप्त सर्पस्यांतर्या नाभि मरांथ्वजाति ॥२८॥ एवं सत्यसे वा जवास मत्पथो नेत्यनि र्भयापयः किंप्रसिताश्र सिष्यति ॥ अनेन श्रीकालिन हंता सकारतमसवो यं तुस्व ॥२९॥ तस्यास्त त्वनुपनत्तायेनीत्यतत्ताः अमस्यापस्त तः सर्पियपुस्स वएव स्वायं सत्वा नो सर्पसाट्पयत गो चरत्ते न प्रतीमत इति एवं सा स्थितमित्पुप्रतयमसप ण्य र्थक सा भवाति निविचि त्य स्वानो रक्षार्थमनो निदधे ॥ नाभिरोद्दुनारयितेमनो दध्येयाव आवन्म विहाइत्य नरे

दशम ५

कृषिष्ठाएवकेवलंतउतेनकीर्णाः सिलिताःयीर्णासिलिताःजीर्णाइतिसएवकार्यःकथंभूतेनहतयोः स्वकांतयो
देतःस्मरति तथानेनभूतएवसकारेः कुमस्यप्रवेशाद्भुतीलमानान २८ स्वकरादेवच्युतान् विलिःस्तन
नविस्मितःसन २९ कुमंकिमनेमादिविचिंमनजेनायावत्तनास्वयमपविशादिमन्वयः कथंविचिमन्नस्य

तावसुविष्ठास्तनस्वरोऽस्तंतवेपरंवयीर्णाःसिवाः सवन्ता ३० पुनीतनाभेनवकाविदेशानंकृत।
स्वकांतःस्मरणानवद्धसा ३१ नान्वीक्ष्यकुमः सकलाभयप्रदोऽनन्यवापास्वकरादेवच्युता
न दीनोऽस्मस्तोर्जवदानि कुमानुद्गणादितोदिष्टकतेनविस्मित ३२ कुतं किमत्रास्वलस्य
जीवनेनवाद्यमीयोयसतोयिनाशने इयेकपेस्यादितिसेविचिंमतत्वात्तविशातेऽसपोषट
८। न्यूहवि ३३ तद्भुमनकदादेवाभयाद्दाहेतिशुभूतः जः सूर्यचकेसायाः कोणाचाः तथ
योऽभवा ३४ तद्धमाभवनाकुलः स्वयः साभवलस्यान चूर्णीविकीर्यारामानंतरसाचव
धेगले ३५ ॥

जीवनंअमीयोविहिंसनंइतितद्वयंवैनिश्चितंकथंस्यादिति ३६ स्वनन्दसःमेयांतुविलाः कोणाचाः।
ऊणपाशिनोनादसाः ऊणापानिवृति तदीयावा ३७ आत्मानेप्रीहमेचूर्णीकमेशकेः तस्य
गतेआसेआदावेवतरसावहथे प्रवर्थेन ३८ ॥ कुमः ॥

निरुद्धो मुरादीनां सर्वशः ततः कंठावास्मासि तस्य ऊर्द्धोत्थितैः बहिर्निःसृतलोचनस्यांतरे वेदहलयोः प्राणैः प्रति।
शुनः स्पंदनस्पंदनिरुद्धस्य अभिनिष्पिबद्दिर्यत इति॥ ३४. प्राणाः सिद्धियेषु तस्या असृत तबधिरापा देहाद॥ ३५॥ अस्य देह
स्थितेजश्च असमयज्योतिनिर्गतं तेलवस्थिते तस्मिन्जीवो विवेशावभ्रमेन्वशा वतारः कात्तत्तस्य शमितिभाव॥ ३६॥

ततोतिकायस्य निरुद्धमार्गिणो स्फुटद्वीर्णो कर्ष्टगर्भमतल्पितस्ततः॥ स्वशीतरंगो पवनो निरुद्धो मूर्धन्वि।
निर्भिद्य विनिर्गतो बहिः॥ ३७॥ तेनैव सर्वे पृथुविनिर्यते पुष्पाणि पुवत्सान्योरुद्रः परेनाम॥ ३८॥ स्त्यास्त्व सम्प्र
पतदेत्विमः पुन॥ वज्रान्नस्तत्रे भगवान्विनिर्ययो॥ ३९॥ पीनाद्दिभो गोस्थितमजुतमहज्ज्योतिः स्वधा
म्राजुवलयन्दिशो दश॥ प्रतीक्ष्य खे वस्थितमीपानिर्गमं विवेश तस्मिन्मिषतो दिवौकसां॥ ४०॥ त
तोतिहृष्टाः स्वकृतोकृताहितं पुष्पैः सुराप्सरसश्चनते॥ गीतिः सुगा वाद्ययथाश्च वाद्यकैः स्त
वैश्च विप्रा जयनिःस्वनैर्गणाः॥ ४१॥ तदद्भुतस्तोत्रसुवाद्यगीतिका जयादिनैकोत्सवमंगलस्वना
न श्रुत्वा स्वधाम्नो त्रजमागतो चिरात् दृष्ट्वा हेयमपजगाम विस्मयम्॥ ४२॥ ॥

स्वकृतः स्वकार्यकृतः श्रीकृष्णस्याईनामकृतस्तजामकुर्वन्॥ सुगाः सुष्टु गायंतीति सुगा गंधर्वादयः ३५
किं च नर्मायानि अनुनस्तोत्रादीनि॥ उत्सवाये मंगलस्वनाः तान्॥ स्वधाम्नः श्रीकृष्णसमीपेक्ष्य त्वा जोत्रसाश्च
धिसत्वागतः ईश्वरस्य श्रीकृष्णस्य महिमानं दृष्ट्वा विस्मयं प्राप्तेति॥ ३५॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

श्री॰ भाग॰ टी॰ ५८

धन्य ज्ञाति विचित्रमित्याह एतदिति. कौमारं पंचसाद्वंते पौगंडं दशमावधि कैशोरमापंचदशयौवनं तु ततः परं ॥ हरेः कौमारजं पंचमाब्द हतं कर्म तद्देवरूपा पौगंडे षष्ठे बाला अवेत तत्तु तं मिति ब्रः किं तत्त्वार्थम स्मिः सकाशादात्मनामहंत्वमोदाणो आत्मानो प्रसिद्धा नरयोः अहेष संसारलता अनाभृवाव स्वज्योतिषः श्रीक सप्रवेषामथितदारुसंकथिन्नवतरति ३० नैतच्चित्रं किं तदिस्य पेत्वायामाह अयोपीति आत्मसात्प्रवा

राजन्नाजगरं चर्म शुष्कं दंवा वनेऽद्भुतं ॥ व्रजौकसां
बुद्भूतिप्रवपवाक्कीडगाह्वरं ॥ ३८ ॥ एतत्कौमार
जं कर्म हरे रात्माहि मोक्षणं ॥ मृत्योः पौगंडके बा
ला दृष्ट्वो चुर्विस्मिता व्रजे ॥ ३९ ॥ नैतच्चित्रं मनुजा
र्भमायिनः परावराणां परमस्य वेधसः ॥ अद्योपि
यत्स्पर्शनधौतपातकः प्राप्तात्मसाम्यं त्वसतां सुदु
र्लभं ॥ ४० ॥ सकृद्यदंगप्रतिमांतराहिता मनोम
यी भागवतीं ददौ गतिं ॥ स एव नित्यात्मसुखानुभू
त्यभिव्युदस्तमायोंतर्गतो हि किं पुनः ॥ ४१ ॥ ५१८ ॥

समानरूपतां ३९ यस्यो गंमूर्तिः तस्य प्रतिमा प्रतिकृतिः
तत्याविकेवलं समनोमयी सापि बलादेनगहिता सती भागवतीं गतिं प्रङ्गादादिभ्यः स एव साक्षात्स्वयमेत गतिः किं
पुनः नित्याचासौ आत्मसुखानुभूतिस्तया अभितो व्युदस्ता माया येन सः ॥ ४१ ॥ ॐ नमो रामायनमो नमः ॥ ५८

यादवदेवेन श्रीकृष्णेन दत्तः परीक्षितः स्वमात्मानं मर्त्यापरीक्षितः यद्दिदत्तानीति स्वसत्कृतः तस्य येन श्रवणेन
निगृहीतं वशीकृतं चेतो यस्य सः ४० कालान्तरे कौमारे कृतं पौगण्डे कैकथं तावच्च विस्मृतिरित्यर्थः ४१

सूत उवाच । इत्थं द्विजा यादवदेवदत्तः श्रुत्वा स्वरातुश्चरितं विचित्रं । पप्रच्छ भूयोपि तदेव पुण्यं वैयास-
किं यन्निगृहीतचेताः ४० राजोवाच । ब्रह्मन्कालान्तरकृतं तत्कालीनं कथं भवेत् । यत्कौमारे हरि-
कृतं जगुः पौगण्डकेर्भकाः ४१ वयं धन्यतमा लोके गुरो । पि क्षत्रबन्धवः । यत्पिबामो मुहुः त्वत्तः पु-
ण्यं कृष्णकथामृतं ४२ तद्ब्रूहि मे महायोगिन्परं कौतूहलं गुरो । नूनमेतद्धरेरेव
मायाभवति नान्यथा ४३ सूत उवाच । इत्थं स्म पृष्टः स तु बादरायणिः ते
त्स्मारितानन्तहृताखिलेन्द्रियः । कृच्छ्रात्पुनर्लब्धबहिर्दृशिः शनैः
प्रत्याह तं भागवतोत्तमोत्तमं ४४ इति श्रीभागवते दशम
स्कन्धे द्वादशोऽध्यायः १२ ॥ समाप्तमः

तेन यः स्मारितः अनन्तः तेन हृतानि अखिलेन्द्रियाणि यस्य सः । तथाभूतोपि कृच्छ्रात् लब्धा बहिर्दृष्टिः
हे भागवतोत्तम शौनक ४४ इति श्रीभावार्थदीपिकायां दशमे द्वादशः १२ त्रयोदशे तु वत्सानां वत्स-
पालानां मायया तदानन्तर्वं रूपो त्कृष्णः सर्वदाचरत ॥ १ ॥

श्री भाग. सुबो. ५९

नूतनयसीत्यव्यभिक्षकरोषि १ नार्हिसारभृतां सारग्राहिणामयं निसर्गः स्वभावः कोऽसौ अच्युतस्य वार्ता प्रति
क्षणं साधु नव्यवद्भवतीति यत् यथा स्त्रियाः कामिनां वार्ता तद्वत् वक्तव्यं भूतानामपि सतां पापच्युतवार्ता ने
कापि यीता निवाणी ऋति चेतसि येषां तथाभूतानामपि २ भोजनविधानाय पुलिने समेति अहो इत्यस्मिन्
कीयानां या केलिक्रीडा तस्याः संपदो यस्मिन् सीयानां केलीनां संपदो विद्यन्ते यस्मिन् तत्. मृदुलाच्छा

श्रीशुकः । साधु पृष्टं महाभाग त्वया भागवतोत्तम । यन्नूतनयसीशस्य शृण्वन्नपि कथां मुहुः १
सतामयं सारभृतां निसर्गो यदर्थवाणीश्रुतिचेतसामपि । प्रतिक्षणं नव्यवदच्युतस्य यत्स्त्रिया विटा
नामिव साधुवार्ता २ शृणुष्वावहितो राजन्नपि गुह्यं वदामि ते । ब्रूयुः स्निग्धस्य शिष्यस्य गुरवो गुह्य
मप्युत ३ तथाघवदनान्मृत्यो रक्षित्वा वत्सपालकान् । सरित्पुलिनमानीय भगवानिदमब्रवीत् ४
अहोऽतिरम्यं पुलिनं वयस्याः स्वकेलिसंपन्मृदुलाच्छबालुकं । स्फुटत्सरोगन्धहृतालिपत्रिकध्वनिप्र
तिध्वानलसद्द्रुमाकुलं ५ अत्र भोक्तव्यमस्माभिर्दिवारूढं क्षुधार्दिताः । वत्साः समीपेऽपः पीत्वा चरन्तु श
नकैस्तृणम् ६ तथेति पाययित्वार्भा वत्सानारुध्य शाद्वले । मुक्त्वा शिक्यानि बुभुजुः समं भगव

बालुका यस्मिंस्तत् किं च स्फुटन्ति विकसन्ति सरः सरोजानि तेषां गन्धेनोपहृताः स्वप्रति विकसद्धिर्मुकुलैः तस्य गन्धः
तेन हृता आकृष्टा अलयः पत्रिणश्च तेषां ध्वनयः तेषां प्रतिध्वानाः तैर्लसन्तो द्रुमाः तैराकुलम् ५
दिवारूढं वेलामतीतमर्थः ६ आरुध्य संरुध्य शाद्वले हरिततृणयुक्तदेशे ॥ ७ ॥ ५ ५९

नद्यास्तेवनः कृष्णस्य विष्वक्परितः पुरुराजिमंडलैर्बहुभिः पंक्तिमंडलैः सहनैर्यैस्तैरोपविष्टाः श्रीकृष्णाभिमुखत्वा
भ्याननाः कस्मिंश्चिद्वाते फुल्लदृशः विकसितनयनाः कमलकर्णिकायाः परितः पत्राणि यथेति ८ पुष्पैः तद्दलैर्वे
स्वपत्रैः कृतानि भाजनानि यैस्ते ९ रुचिं स्वादविशेषं अभ्यवजह्रुः बुभुजिरे सहेश्वराः श्रीकृष्णसहिताः यज्ञे
मेवमयंतोरुचिमिति १० यज्ञभुगपि तत्र बालानामिव केलिर्यस्य सः तदाह उदरवस्त्रयोर्मध्ये विभ्रत्

कृष्णस्य विष्वक्पुरुराजिमंडलैरभ्याननाः फुल्लदृशो व्रजार्भकाः सहोपविष्टा विपिने विरेजुश्छदा यथां
भोरुहकर्णिकायाः ८ केचित्पुष्पैर्दलैः केचित्पल्लवैरंकुरैः फलैः शिग्भिस्त्वग्भिर्दृषद्भिश्च बुभुजुः
कृतभाजनाः ९ सर्वे मिथो दर्शयंतः स्वस्वभोज्यरुचिं पृथक् हसंतो हासयंतश्चाभ्यवजह्रुः स
हेश्वराः १० बिभ्रद्वेणुं जठरपटयोः शृंगवेत्रे च कक्षे वामे पाणौ मसृणकवलं तत्फलान्यंगुलीषु॥
तिष्ठन्मध्ये स्वपरिसुहृदो हासयन्नर्मभिः स्वैः स्वर्गे लोके मिषति बुभुजे यज्ञभुग्बालकेलिः ११

बिभ्रदिति स्थितं विभ्रदिति सर्वत्र वाक्ये इति कक्षपाण्योर्विशेषणं मसृणं स्निग्धं दध्योदनकवलं जीरकम
रिचसैंधवचूर्णैरेलादिभिश्च लोडितं मसृणमुच्यते यद्वा इतरदध्योदनं तदुक्तं चिना न्यायकादिफलानि
निअंगुलीसंधिषु कर्णिकवत्सर्वानभिमुखान्येतिष्ठन् स्वस्य परितः उपविष्टान् सुहृदः स्वैर्नर्मभिः परि
हासवाक्यैः हासयन् स्वर्गे स्वर्गवासिनि आश्चर्येण पश्यति सति लोके जनानामध्ये बुभुजे ॥

श्री· भाद्· दूटी· ५०

ओमभयंभयहेतव्यः भयेऽभयस्य यदाश्रममक्षितिस्यसाभियोपिभ्रुपेयः कृतः स बालत्वात्बालकान्भयमेवता
न्दृष्टो वदेकिमाहितात्रासात भोजनात अमिमदेवनाधिकमाधें १२ अदिश्रुतदंष्ट्रेषु केजेश्रलनादिपिहित
विवरेषुसंकटस्थानेषु १४ श्रीभोजजनमनःपयातजनियसपसः ऊश्रा तदंततेरतस्मिंन्नतरेगतस्माराताक्लि

भारतेतेकंवनस्येपुष्पुजानेषु युतात्मस वत्सांस्ततर्वतेदूरेविविश्रुःस्तपालोकिताः १२ तानद्दृष्टा
भयसंत्रस्तानूचेकृतलोकस्मभीभयं मित्राण्याशान्माविरमतेहानिष्ठेवत्सकानर्के १३ इत्युक्त्वाद्रि
दरीकुंजगह्वरेष्वात्मवत्सकान् विचिन्वन्भगवानाकृतःसपाणिकवलोययौ १५ श्रीशुकः
अंभोजन्मजनिस्तदंतरगतोमायार्भकस्येशितुर्द्रष्टुंमंजुमहित्वमन्यदपितद्वत्सानितोवत्सपान॥
नीत्वान्यत्रकुरूद्वहांतरदधात्तर्वस्थितोयःपुराद्दृष्ट्वाघासुरमोक्षणंप्रभवतःआ
सःपरमविस्मयं १५ ततोवत्सानदृष्टैत्यपुलिनेपिचवत्सपान् उभा॥
वपिवनेकृष्णोविचिकायसमंततः १६ ॥राम

दृष्ट्वा सं माया र्भकस्य मंजु मनोहरं महित्वं महिमानं दृष्टुं यदपि च दृष्टं न स वत्सान् इतः स्थानात् वत्स
पांश्चान्यत्र नीत्वा स्वयं तिरोभूद् ब्रह्मवत्सः श्रीशुकस्य १५ उभावपि वत्सान् वत्सपांश्च विचिकाया
न्वीक्षितवान् १६ राम॥ ५०

विधिकृतं ब्रह्मकृतं अत्र ज्ञात्वा आसत्तानवान् ७ उभयमपि तेन तस्मै वत्सपालरूपेणावर्तमानमित्यर्थः यद्यं भावः यदि न स्वीयमासीत्तर्हि तन्मातॄणां विषादः स्यात् यदि वा न यामि तर्हि ब्रह्मणो मोहो न स्यादिति तदुभयं ज्ञात्वा नेत्यो चक्रे इति ८ तदेवं दर्शयति यावदिति वत्सकानां वाल्पतनवपुः प्रमाणमनतिक्रम्य एव सुप्रसिद्धियोग्यं यद्यावत्प्रमाणादिरूपतावत् सोऽजः श्रीकृष्णो बभौ इति उत्तरत्रान्वयः सर्वविष्णुमयं जगदिति प्रसिद्धा या गीर्वा

कापि स्पष्टं तां विपिने वत्सान्यालोक्य विशेषतः सर्वविधिकृतं कृष्णः सहस्रात्म जगाम ह ९ ततः कृष्णात्मा देहकृते तन्मातॄणां च कृष्ण स्व उभयामपि तन्मात्मानं चक्रे विस्मक्रीडेश्वरः १० यावद्वत्स पालक वत्सकवपुर्यावत्कराङ्घ्र्यादिकं यावद्यष्टिविषाणवेणुदलशिग्यावद्विभूषांबरं यावच्छील गुणाभिधाकृतिवयो यावद्विहारादिकं सर्वं विष्णुमयं गिरोऽङ्गवदजः सर्वस्वरूपो बभौ ११ स्व यमात्मात्मगोवत्सान्प्रतिवार्यात्मवत्सपैः क्रीडन्नात्मविहारैश्च सर्वात्मा प्राविशद्व्रजम् १२

तस्मादर्थेवत् साक्षात् ईश्वररूपात्प्रमदाय यथा तथा वभूवेत्यर्थः १३ एवं सर्वात्मा सन्व्रजं प्राविशत् कथं स्वयमात्मा एव प्रयोजकः कर्ता आत्मगो वत्सात्मत्वरूपानगोवत्सानिति कर्मापि स्वयमेवेत्युक्तं आत्मस्वरूपैः वत्सपैः तत्र कार्यप्रयोज्यकर्तापि स्वयमेव आत्मविहारैः क्रीडन्निति कि या अपि कारकाण्यपि स्वयमेवेत्यर्थः २०॥

श्री·
भाग·
टी·
५५

तथैवालाभो भावस्तद्रूपो भवत् ततस्तन्मयता विष्णुः योपिकामो हनमाह तन्नात्तद्वेषाद्भावेनान्वयो स्थिताः स्ता· यः स तालात्वापत्रे [illegible] भिः पशुस्थापय पयः सुधा सर्वपथ्यपशु [illegible] सत्वान्नाद्यैर्वा पयाम्नस तिस्वर्थः २२ एवं चासयन्नेनतन्काल [illegible] नियम [illegible] तः श्रामः स्वाचरितैः स्वस्यात्र चरितैः श्रोतैः चरितै र्वी सा न्तरूर्ध्वं न तत स्ताभिः [illegible] दिभिः रूप लालित इति २३ [illegible] नाहगायन्त्री [illegible]

तत्र स्तास्तद्रूपाः श्रीत्वानतद्वोपेनिर्मोहसः तन्मता [illegible] वशात् जैस्तत्तस्य प्रविष्टवान् २१ तस्मा त्तद्वेषत्वत्त्वदास्मिता [illegible] परिरम्भनिर्भरे [illegible] स्तत्तनुपयः सुधाम [illegible] त्वं ह्रसनानपानयथः २२ ततोऽटवीमार्द्र [illegible] जलेन्द्राम्लका [illegible] स्वाचरितैः प्रहर्षयन्मायेरानोयामयमेनमास्वः २३ [illegible] सर्वानेगतात स्वकामकान्त्वं [illegible] हन्दि [illegible] सर्वदा श्रेयपयः २४ तायोपीनेभिस्त्वं [illegible] हार्द्दिकोविना पुरा वदास्यपि हूरे स्ता कानामायया विना २५

स्मृतेसंयाता [illegible] यया मात्र २६ एतावदपि वैवश्यं श्रीकृष्णस्यापि दर्निवारमासीदिया ह गोपीनामिति सर्वा गोपीनां चास्मिन् - - - सयाऽयलान्नादि [illegible] देवासीन किं तत्र ह दिवौ किलास्वाराधि - - - विदानीविप्राय [illegible] श्रानंदनेगोपी तात्कृता [illegible] देवासी तः किंतमाय [illegible] मेयमाता [illegible] स्याः पुत्र इतिमाहुः किंतस्थ्यः २७ ॥ ५१

स्वहस्ते इमं दर्शयति व्रजौकसामिति यथा कृष्णे यशोदानंदने स्वपुत्रेभ्योपि स्नेहाधिक्यं पूर्वमासीदिदानीं स्वतो-
केष्वपि तथैवावर्धत निःसीमं यथा स्यात् अब्दं यावदन्वहं रतिः सीमयुता भवति २९ एवमात्मा आत्मीकृतः वत्सपालभूतान
पि वत्सानां पालनमिषेण आत्मानमात्मना पालयन् क्रीडितवानित्यर्थः २७ एतावत्पर्यंते रामस्यापि मोहः एवा-
सीत् अन्यथा तत् कथंचिज्ज्ञातवानिति दर्शयितुमाह एकदेति पंचषासु पंचषसु रात्रिषु हायनस्य वर्षस्य पूर-
कतया वर्तमानासु इत्यर्थः २८ ततो विदूरत एव गोवर्धनशिखरे चरंत्यो गावो व्रजसमीपे चरतो वत्सान् ददृशुः

व्रजौकसां स्वतोकेषु स्नेहवल्ल्याब्दमन्वहं । शनैर्निःसीम ववृधे यथा कृष्णे त्वपूर्ववत् २५ इत्थमा-
त्मात्मनात्मानं वत्सपालमिषेण सः । पालयन्वत्सपो वर्षं चिक्रीडे वनगोष्ठयोः २६ एकदा चारयन्व-
त्सान्सरामो वनमाविशत् । पंचषासु त्रियामासु हायनापूरणीष्वजः २७ ततो विदूराच्चरतो गावो
वत्सानुपव्रजे । गोवर्धनाद्रिशिरसि चरंत्यो ददृशुस्तृणं २८ दृष्ट्वाथ तत्स्नेहवशोस्मृतात्मा स
गोव्रजोत्यात्मपदुर्गमार्गः । द्विपात्ककुद्ग्रीव उदास्यपुच्छोगाद्धुंकृतैरास्रुपया जवेन ३० ॥

पुच्छः २९ तदैव स गोव्रजो गवां कलापः तत्स्नेहवशात् इति यां वत्सानां स्नेहेनाकृष्टः अत एव न स्मृत आत्मा ये-
न सः जवेनोपव्रजं समगात् कथंभूतः अत्यात्मपदुर्गमार्गः अतिक्रांतः आत्मपान् गोपालान् यः स्वात्मपालकः
तथा दुर्गो मार्गो येन स च तथा युक्ताभ्यां पद्भ्यां यावत् द्विपादिव प्रतीयमानः ककुदं ग्रीवां चोन्नाम्य
यस्य सः अस्य पुच्छं उन्नमितानि प्रस्रवानि प्रवृद्धानि येन सः आस्रुपया सर्वतः स्रवति प्रस्नवेति एषामिय

तत्र विशेषतो धेनूनां चेष्टितमाह . समेत्येति गावोऽर्थं नस्याधः वत्सतुल्यः पुनः प्रस्तुता अपि ३१ तासेतत्स्नेहगर्वं सेवति शयमक्तो गोपानामपि दर्शयितुमाह . गोपा इति नासोवा वारोधेन यत्रायासः तस्मै मैफ्लोनस्पृष्ट्वेतल नयामस्य रुमन्युना इति गर्वाजनितक्रोधो नच अन्यमवत्सैः सहतान् दृष्टुः ३२ ततस्तेषामीत्रो नोद्रुतायः प्रेमरसः तस्मिन् आत्मतानिमग्रा आश्रायाये योतल्लाम सुक्षेत्रानामपि ताअधिक मागताः सेतः रातसम्बेवः

समेत्य गावोऽधो वत्सान् वत्सवत्योऽप्यपाययन् । गिलन्त्य इव चाङ्गानि लिहन्त्यः स्वौधसं पयः ॥ ३१ गोपाः सद्रोधनायासमौघ्यलज्जोरुमन्युना । दुर्गाध्वकृच्छ्रतोऽभ्येत्य गोवत्सैर्ददृशुः सुतान् ॥ ३२ तदीक्षणोत्प्रेमरसाप्लुताशया जातानुरागा गतमन्यवोऽर्भकान् । उदुह्य दोर्भिः परिरभ्य मूर्धनि घ्राणैरवापुः परमां मुदं ते ॥ ३३ ततः प्रवयसो गोपास्तोकाश्लेषसुनिर्वृताः । कृच्छ्राच्छनैरपगतास्तदनुस्मृत्युदश्रवः ॥ ३४ व्रजस्य रामः प्रेमर्द्धेर्वीक्ष्यौत्कण्ठ्यमनुक्षणम् । मुक्तस्तनेष्वपत्येष्वप्यहेतुविदचिन्तयत् ॥ ३५ किमेतदद्भुतमिव वासुदेवेऽखिलात्मनि । व्रजस्य सात्मनस्तोकेष्वपूर्वं प्रेम वर्धते ॥ ३६ ॥ राम ॥

प्रवयसस्तेनुद्रवायो ये योऽनेन्मृधिं घ्राणैरवघ्रायापरमां मुदमवापुस्ते । ३३ । कृच्छ्राद्यथा तानिष्टतान्यवेयसस्तानामनुस्मृत्या उदृश्यो सस्रावो यषांते ॥ ३४ ॥ प्रेमाद्धेरात्कैठ्यमति शायमुक्तस्तनेष्वप्यपत्येष्वहेतुमज्ञानं चिन्तयत् ॥ ३५ चिन्तामेवाह ॥ द्वाभ्यां किमेतदिति वासुदेवे पूर्वप्रेमयथा तथा स्तोकेष्वपि व्रजस्य प्रेम वर्तते किमेतदद्भुतमिति ॥ किं च सात्मनः ॥ मत्सहितस्य मयेतः प्रीतिकरत्वाभाव ॥ ३६ ॥

कुर्यं मत्वा देवानां वानराणां च क्रतो वा कस्मात् प्रकाशतां मम मायाप्रसं भवति यतो मम अपि मोहो वर्तते अतः आय
र्णा मत्वा मितः कालसैव माया प्रयामित्ति संभावयति २० ॥ स च यस्मात् स्त्रीणामपि वर्णेन तान मयेन वक्ता
वैकुंठे श्रीकृष्ण मेवा प्रपत २८ एवं श्रीकृष्णस्य रूपं रूपं तत्सामान्यतो ज्ञानानां कृष्णस्य प्रकाशस्य देशे अविदित
तो ज्ञानवा निम्याहू नेनेइति प्रथम सर्गः ॥ यालमानावत्सा ऊर्मीरा मंशयः यालाम्बुदेवी नो मे या इति ताव दहूवेमि

कथं वा कृत आया बादेवी कनार्युनाकरी प्रायो माया स्तिमे भर्तुर्नाना मे पि विमोहिनी २० इति सं
चिंतयदा शार्दविन्नात्मा वप्रसन्नपि सर्वान् च हृष्ट्वेकुंठे वक्त धावधुनेनसः २८ नेतुं स्वरे पान्थ
योनये नेत्वमेव भासी चामिदा श्रयेपि सर्वं दृष्टं कृष्णनिवासमात्मा यं वदेम् केन हन्ते प्रभु
णा वल्लोकेन २९ मावदेमात्मा भूरात्म मानेन म सेन हृसा पुरोवदा हे श्री
कृष्णे देहश्यो सकलेरहरिम ४० ॥ रामायमः ॥

इदानीं तन न तथा किंतु अस्मिन् मिदाश्रयेपि त्वमेव भासि अतस्त्वं सर्व दृष्ट्यक विविधक यंहन इति वदन्तु
केन प्रभुणा वकानि गमानं संतेयत एवांकिंहृन्तैव लोके विदितं वानिर्णयः ३९ ततः किंत्वत्र
मित्यपदाया माहृता वदिति वर्षेजाते आत्मनो मानेन तदि मात्रेणा काले
नैसकलं माततटिचरेहृरिं ददर्श ४० ॥ राम

श्री॰ स्वप्नायतर्कयदित्याह यावंत इति द्वाभ्यां मे मायाशये मन्मायातल्पे ४१ मन्मायामोहितेभ्य इतरे कथमाः ४२
भाग॰ इति वितर्कयन्नुत्सदित्यर्थः एवमेतेषु भ सत्यपि पायः ४२ ननु मायाश्रयस्य तस्य कुतो मोह इत्यत आह
स्की॰ नेत्या नभिस्साधारणं नेहारं हिमकणप्रभवं तमः तद्विनार्थोपसर्जनस्यापि तम एवं नैहारं इति विशेष
५३ इत्यतआह तमो मितिः महामायाविनिभवति अन्यमायायान्न बलाविलेपकता भावे स्थानद्वयमाह ४२

यावंतो गोकुले बालाः सवत्साः सर्व एव हि मायाशये शयाना मे नाद्यापि पुनरुत्थिताः ४१ इत एते
त्र कुत्रत्या मन्मायामोहितेतरे तावंत एव तत्राब्दं क्रीडंतो विष्णुना समं ४२ एवमेतेषु भेदेषु
चिरं ध्यात्वा स आत्मभूः सत्याः के कतरे नेति ज्ञातुं नेष्टे कथंचन ४३ एवं संमोहयन्विष्णुं विमोहं विश्वमो
हनं स्वयैव मायया जोपि स्वयमेव विमोहितः ४४ तम्यां तमोवन्नैहारं खद्योतार्चिरिवाहनि
महतीतरमायैश्यं निहंत्यात्मनि युंजतः ४५ तावत्सर्वे वत्सपालाः पश्यतोजस्य तत्क्षणात् व्यदृ
श्यंत घनश्यामाः पीतकौशेयवाससः ४६ ॥

तमांधं सूतमोयथा नैहारं तमो न करोति किंतु तत्रैव लीयते यथा च खद्योतार्चिरहनि शोभांक
रोति न करोति एवं महति पुरुषे युंजतः पुंसः इतरा नीचमाया तत्र किं चित्करोति किंत्वात्मनि स्वस्मिन्नेव
ऐश्यं समर्थं निहंति ४५ अन्यदपि आश्चर्यमाह तावदिति वत्सपालाः वत्साश्च सर्वे युगपदेव घन
णाद्यन्त ४६ ॥ रामजी ॥ श्री ॥ राम ॥ ५३

श्रीवत्सप्रभयाप्रकाशितसंगताल्लिङ्गयेपांरत्नमयानिकंकणवलयादिकं करप्रान्तिषु येषां तेन ४८ नवघन
विग्रहजन्मादिलपुण्यवद्भिः अर्पितैः ४९ चन्द्रिकाचन्द्रज्योत्स्ना तद्विशदस्मितयुक्तैः सारुणापाङ्गेन वीक्षितैश्च
तायपीयाः नेवीक्षितैः स्वकार्थानामिव रजःसत्त्वाभ्यां स्रष्टृपालकाइव । आत्मा ब्रह्मसमष्टिर्विशदस्मि
तेन पालकाइव रजोवदरुणापाङ्गेन स्रष्टारइवनाट्यादयो यतमानाइत्यर्थः ५० आत्मब्रह्मस्तम्बादिस्तम्बपर्यन्तैः

चतुर्भुजाः शंखचक्रगदाराजीवपाणयः । किरीटिनः कुण्डलिनो हारिणो वनमालिनः ४७ श्रीवत्साङ्गददो
रत्नकम्बुकङ्कणपाणयः । नूपुरैः कटकैर्भाताः कटिसूत्राङ्गुलीयकैः ४८ आङ्घ्रिमस्तकमापूर्णास्तुलसी
नवदामभिः । कोमलैः सर्वगात्रेषु भूरिपुण्यवदर्पितैः ४९ चन्द्रिकाविशदस्मेरैः सारुणापाङ्गवीक्षि
तैः । स्वकार्थानामिव रजःसत्त्वाभ्यां स्रष्टृपालकाः ५० आत्मादिस्तम्बपर्यन्तैर्मूर्तिमद्भिश्चराचरैः ।
नृत्यगीताद्यनेकार्हैः पृथक्पृथगुपासिताः ५१ अणिमाद्यैर्महिमभिरजाद्याभिर्विभूतिभिः । च
तुर्विंशतिभिस्तत्त्वैः परीता महदादिभिः ५२ कालस्वभावसंस्कारकामकर्मगुणादिभिः । स्वमहिध्व
स्तमहिभिर्मूर्तिमद्भिरुपासिताः ५३ ॥

नैःघनेकार्हैरोः ५१ अजाद्याभिर्मायाविद्यादिभिर्विभूतिभिः शक्तिभिः महदादिभिरिति महत्त्वत्रयोः
पृथिव्यन्तैर्याश्चतुर्विंशतिभिः तत्त्वैर्जगत्कारणैः ५२ कालादिभिश्च तत्तत्कार्यैः तत्र स्वभावः प
रिणामहेतुः संस्कारः तद्बोधकः स्वस्वमहिध्वस्तमहिभिः भगवन्महिम्ना
निरस्तस्वातन्त्र्यैः उक्तं सर्वेषां साम्यं
५३ ब्रह्म

श्री॰ भाग॰ द॰ टी॰ ५४ सर्वसंसृतित्वेपि विशेषमाह सत्यज्ञानेति । सत्याश्च ज्ञानस्वरूपाश्च अनंताश्च आनंदस्वरूपाश्च न त्वापि तदेकमात्रा विजा
तीयसंभेदरहिताः न त्वापेक्षिकरसाः सदेकरूपाः तथा यथोपनिषदां सत्यज्ञानादिमात्रैकरसस्य ब्रह्मणस्तदेकमूर्तयो या
ते अत एव उपनिषद्दृशामात्मज्ञानवतामपि अस्पृष्टं भूरिमाहात्म्यं येषां ते । अस्पृष्टभूरिमाहात्म्याः न स्पृष्टं स्पर्शयोग्यं भू
रिमाहात्म्यं येषां ते तथाभूताः सर्वेप्यदृश्यंतेति । ५३ । एवं सकृद्देवददर्श परब्रह्मात्मनो विशेषतो यस्येति ५४

सत्यज्ञानानंतानंदमात्रैकरसमूर्तयः अस्पृष्टभूरिमाहा
त्म्या अपि ह्युपनिषद्दृशां । ५३ । एवं सकृद्ददर्शाजः पर
ब्रह्मात्मनोऽखिलान् । यस्य भासा सर्वमिदं विभाति
सचराचरं । ५४ । ततोऽतिकुतुकोद्वृत्य
स्तिमितैकादशेंद्रियः । तद्धाम्नाभूद
जस्तूष्णीं पूर्देव्यंतीव पु
त्रिका । ५५ ।

अतिकुतुकेनाश्चर्येणोद्वृत्य स्तिमितानि एकादशेंद्रियाणि यस्य सः अतिकुतुकेनोद्वृत्यस्तिमितैकादशेंद्रियः ।
उद्वृत्य इति छेदः अतिकुतुकेनोद्वृत्य विलोक्य विचार्य विपर्यस्तः न किंचित्क्रियावत् पाठो वा अतिकुतुके
नोद्वृत्तः क्षोभितः नेत्राणि यस्य सर्वद्रियाणामानंदसंनिरुद्धो भूत्वा पूर्देवी ब्रजदेवी पूर्देवी
काचिद्देवता तस्या अंतिके पुत्रिका चित्रिता पुत्रिकेव । ५५ । श्रीरामायसत्यरूपाय नमः ॥ ॥ ५४

एवं मोहम मुमजग जहारे त्यादि इतीति । इ रेणोभास रसती नस्वा शो व्रात्तगिरि किमिरमिति मुख तिस तिपशुद्ध
मपि मुनी शो सति परमः प्रजः श्री कृष्णः सपदि य ज्ञानेन निकामा यथा हृदंति रसकरणी यथा द्वने दर्शिते मोह
का दृतिया द धमसारि मवामि सर्थः अयं वायु लवो मिमा गोमममा यद हद मयोगपद तिलमपि परमात्मा सार्थ समारि
नवानिमि कमुल तिस तिष्ठमकोनको गोवरे निमो साधु रतो महिमा यस्य तस्मिञ्जातिमोह देन कतः दर्शना
मयोभय नायवीजितविशाय मानि सममिति मिसप्रकाशायनको गोवर्धने मयनप्रमया नाद प्रहने पर स्मि

इतीरयेतस्मर्यनिजमहिमानिमग्नामिति केशव ज्ञानिनोनत्रिरमन मु तम स्वक मनो अचीशोपिद्दष्टं
१७२ किमिति वा मुख्यनि स्मनि व्यकाराजो नामा सपदि परमो ज्ञान्वनिका ५८ नमो वर्णिन व्यालः कः स्व
परेन दटित्यता हुक्म हस्मी त्यवेद [illegible] हृदे समझाल नाम ५१ मयोमाभि [illegible] नः पश्यन्दिपोपदय प
स्मरः स्थित इंद्रावर्तजनानी व्यक्ता कीर्णा समाश्रिय ५८ यद्वनेसर्गदुर्थीरा: सहासप्रसुमा स्पः
रुमिज्ञाता वाजितावाम सुनरु हर्षकादिकाम ॥ ५९ ॥

न प्रनत पवृत्त तत्रिरमनम सुवत्स कमनो प्रतत्रिरमनमुरवमहालेके: फलिशिरोभिर्मनितामयस्मिन्नन:
स्मिसव्रूपे ५९ सर्वात्कव दिः पुलस्या निष्पत्नी गायिवसः परेवनुनो यदिकथ्यतिनिकोहृतिनयादयो
मंत्रीणि ५१ अमाना मानीवानुमकीर्णसमामेपृथे सनता नु प्रासमेता त्व्याणि परिमिकल ५८ मदाद्यये
मिनेसर्गदुर्थीरा: साभावाकारशनिकार्य येरवलापितया: किंहादपप्रभिनाशि तवमहेवासल अजितस्यायासे
नदुनापलायनाः कदर्थीस्य: क्रोधलोभादवाय सामान्यामृतेहृदावनमयपरदिति ५४ ॥

श्री
भाग
स्कं
५५

निजयोरघमवं[illegible] वातु नानः तेवेग प्रवतीर्य वेगेन [illegible] वलनवाचमतां मुकुन्दमां [illegible] विपुग्मे सुरासुरस्य
जलेशानप्रसृपे [illegible] जले रभिषेकमकुर्वन्निति ॥ ९५ ॥ चिरस्थायिरथा दयोः पनश्वर्तो ॥ ९६ ॥ सर्वगुणसकाय [illegible]
वगल्लश्च [illegible] [illegible] वपत्तोनम् ॥ ९८ ॥ तिश्रीभागवतेर्थदीपिकायां [illegible] ॥ ४ ॥ अ
मम [illegible] [illegible] कनिष्ठयो ॥ भगीश [illegible] [illegible] विमोहिताः ॥ ९ ॥ [illegible]
सकलप्रम [illegible] [illegible] [illegible] नोमीति [illegible]

ततो हृदयस्य पूर्वं [illegible] [illegible] मनंतमगाधबोधं ॥ वत्साः [illegible] निवपवापवितोविवि
नन्दकमपालकवलप [illegible] ॥ ९० ॥ [illegible] जयोरग्लानतीर्थ [illegible] कनक [illegible]
वाभिपालिम [illegible] कादिभिर्विचित्रैर्नानामुद्र [illegible] भिषेकं ॥ ९९ ॥ [illegible]
कुलस्य चिरस्य पादयोः पुनः [illegible] ॥ पुनः ॥ ९३ ॥ [illegible]
[illegible] मज्जलोचनेन [illegible] [illegible] कृतांजलि ॥ [illegible] हिमाः [illegible]
[illegible] ॥ ९४ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे [illegible] [illegible] ॥ ९४ ॥ [illegible]
युधिष्ठिरः [illegible] [illegible] [illegible]
मृगयदे [illegible] ॥ ९॥ ॥

[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] मूत्रपा
[illegible] ॥ ९॥ ॥ ८५

नतु नो यीति प्रतिज्ञा यत्किंस्वरूपानुवादमात्रं क्रियते अत आह । अस्यापीति भो देव अस्यापि सकलमन्त्रेन प्रकाशि
तस्यापि तव वपुषः अवतारस्य महिमानं मदसि तेज्ञाने कोपि ब्रह्मादिरपि नस्पोन स्तोकोपि यद्यपि कश्चिदपि
नेशानसमर्थ आसीत् सकलभक्तानामपि विश्रामाय इयं मदत्र ग्रहस्य समस्तानुग्रहो यस्यातो नमदत्र ग्रहः तत्र कि
चेतकानयस्य स्वानाभक्तानां यथा यथेक्षा तथा भवतः तर्हि किमिति ज्ञाने न शक्या ते अत आह नेत्र भूतेन

ॐ

अस्यापि देव वपुषो मदत्र
ग्रहस्य स्वेच्छामयस्य न तु भूतम
यस्य कोपि नेशो महिम्न
वसितं मनसो न तेन
सात्वान्नैव वक्तिमुना महस्य जातु
भूतः ॥ २ राम

यस्य ब्रह्मविष्णु सत्वामावस्य यदा सैवं तदा कथं पुनः सात्वान्नैव केवलस्या नामस्यानुभूते वेवस्य अपरात
भूवे मात्रस्य अवतारि ता गुणातीतस्य महिमानं ओनेशो निरुद्धेनापि मनुमात्कोवा ज्ञानसमर्थो भवेत् अथ
का भूतम यस्यापि तविराट्स्वरूपस्य तवनाविय स्यसा वपुषः महिमवसितं कोपि नई शतदा सात्वान्नैव अस
यारता स्यानिय स्यतियद् भेद रहितस्य उमानत्वा स्यामाम हिमान मव सितं नेशा इति किञ्चन वक्तुमर्हति: २

श्री- भाद- स्की- ५९

ननु तर्हि कथं महान्तः संसारतः तरेयुः तत्राहुर्ज्ञान इति । ज्ञाने प्रयासं ईषदप्यकृत्वा सद्भिः
मुखरितां स्वत एव निर्मलप्रकटितां भवदीयवार्तां कथां स्वस्थान एव स्थिताः तन्वाङ्मनोभिः स्वत एव वर्त्त
तिगतां श्रवणगतां सेवंतस्तत्रापि मनोभिर्नमंतः तत्कुर्वंतो ये जीवंति । यद्यपि केवलं नान्यत्कुर्वंति तैः प्रायशः त्रि
लोक्यामन्यैरजितोऽपि त्वं जितः प्राप्तोऽसीति किं ज्ञानाभ्यासेनेत्यर्थः ३ भक्तिं विना ज्ञानं न सिध्यतीत्याह श्रे

ज्ञाने प्रयासमुदपास्य नमंत एव जीवंति सन्मुखरितां भव
दीयवार्तां ॥ स्थाने स्थिताः श्रुतिगतां तनुवाङ्मनोभिर्ये प्रा
यशोऽजित जितोऽप्यसि तैस्त्रिलोक्यां ॥ ३ ॥ श्रेयःसृति
भक्तिमुदस्य ते विभो क्लिश्यंति ये केवलबोधल
ब्धये ॥ तेषामसौ क्लेशल एव शिष्यते ना
न्यद्यथा स्थूलतुषावघातिनां ॥ ४ ॥

यः इति श्रेयसां अभ्युदयापवर्गलक्षणानां सृतिः श्रवणं यस्याः सर्वसम्पन्निर्झराणीं तथाविधां ते भक्तिमु
दस्य त्यक्त्वा श्रेयसां मार्गभूतामिति ये केवलबोधलब्धये यतंते क्लिश्यंति तेषामसौ क्लेशलः क्लेश एव शिष्यते अवशिष्यते ना
न्यत् अयं भावः यथा स्थूलतुषमात्रावघातिनां परिश्रम एव अंतःकणहीनान् स्थूलान् तुषानवघ्नतां यथा एवं
तेषां न किंचित्फलं एवं भक्तिं न्यक्कृत्य ये केवलबोधाय प्रयतंते तेषामपि एवमिति ॥ ४ ॥ ५९

भक्तेः वृत्तान्तेषु प्राप्य तेनाग्रत एव सदावरं पुमान् यतिपुरुवेति देवमनपरि किं तु दूतस्य कर्म यो नियोगिनः पो
गतेन मम पाप्य पृच्छा सत्यपि नेहा स्वपि यापितालोकिकी यदि हा वस्ये नेनिजकर्मलब्धया नय्यपि नेहाय
निजकर्मणि यत्र लब्धया इति पकं पश्यावकाशापनीय यावत्सम्यक् प्रापितया भक्त्या भवितुं यक्ताः मन्त्रः
सर्व एव परागतिश्च मा ॥ भवतु विभक्ताः प्राणानि पुंसां वैश्य सा नरुर्ये यमितिसकयाः पुम्बा ... वाना ...
मामयेत कर्तव्यो यद्यपि भयाद्वा विशेषेण दुर्लभमप्रतनुया प्रियतीनम्पदात नकथंचिद्वदेत नन्तुस
गुणानपूनम पवित्रमाने मनुगुणान् इति गुणात् धनमया पीतिद्वेषमनुप्रपरिकिं तमपुगुणाम्य नेम हिमाप्रसर
नरात्मभिः प्रसन्नेनवितिष्ठेदिति वार्ता नुमर्हति यद्वा विवादु योग्यायां कर्तुमर्हति योग्या भवति यद्वा विवादु

दुरेषु यमनन्दवो प्रियो गिनः सर्पितेहानि जकर्मलब्धया । विभुत्वभक्त्या कथोपनीतया प्रपेदि
वेगो युत्थ परोगाति ॥ ५ ॥ मणापि भूमना हिमगुणस्य नेवि वोढुमर्हत्यमलीतनात्मभिः ॥ प्रतिक्रि
याम्बा तु भवादद्दशपनो न सम्बोध्यत्न पानसा नौधा ॥ ६ ॥

क्रियाविः २१

नातमर्हति यत्ते शाकाः दुस्वर्थः प्रहाम दिमाने किं विद्यो कर्महस्तयः कथं सातु भवानप्रात्माकात नः क
रणमपि सविकारविपरीतकरोति कथमात्माकारनालक्ष्य मत आह । प्रतिक्रियादिनिर्विषयप्रकारः नहहि
मानविज्ञायपरिमाणात् पूर्वमात्मा काल इत्यर्थः । सनुनः करणात्मा कारविशेयने भूमात्म न प्रसंगः स्यात्
प्रमयात् स्वरूपमेव लक्षणविषयः प्रविषयान् ननिर्विषयम भवात्मनो न फलविषयत्वं प्रमानपदेदोषस्तिथ
वः कथं तहिं स्तुतिः सनत्मवोध्या तत्त्वरूपप्रकाशान्तरत्वम पदात् देनविनिविषयतेत्यर्थः सत्यवात्सवनील
रयात्मानं त्वमिरपापुणास्य नमहिम्नो हिमाने प्रम लेहैदहति भिः इ दियेरपि नपान्तादग्व स्वातेनसंपत्य विवा
तु किमर्हति नार्हतीति भावः कायमहिम वर्हतितत्रापात्मा नु भवादिति योगोनाउमत्वम्भेत न ॥ ६ ॥

श्री
भाग
टी
५१

गुणाभासात्मनः गुणाधिष्ठातुः नेतत्र गुणप्रविमानं पलायनमिति ज्ञाते कार्यमिदमेव समर्थविभुः इ
दलकादिशब्दवाच्यानां गुणगुणस्य तस्य नामस्य विष्णुपदिलक्षणं नवपत्रलेनाय च हुधा गुणाविष्कारं णाख्येती ति
स्यानुकालेन नियुग्मः किंतु पाकामनसा हकालेभ्यो मितिवाशासी विकल्पी मकलेर इतिनियामः यह
जन्मनीकालेन भूयरे मागवायिमिसा विशेषगुणानां भवेयुः तथा चैवमिति कारकं ग्रथापि न
प्याक्रमावः दिविनत्व व्यतिकिरता परमात्मनोऽपि नसमादीत संगमकालीयारु भगवति ० ममसमीत
मधताः कदाभवि घ्यतीति नियक्तमत्यभानः स्वाजित्वक मफलमकामकः मनभुजामपवनातीवनपशा

गुणाभत्वमनस्तेपि गुणाविमानं हि तावदीर्घ्यकर्ईशिरेस्य कालेनैवविभिन्नाः सकले
भूपिभवः रविभिहिकामभासः ७ मनेतुकेपमसमीत मालो भुञ्जानेएवात्मकृतविपाके
दृढा मभभूविं विरक्तमन स्तेजोविन यामुक्तिपदे सदायभाक् ८ यस्य प्रामेनार्यमनमपापेषु
शेलविनेच्छपि मायिमायिनी मायावितन्वे हि तत्मात्म्व भवतादि किं यानेकर्मिवाधिरम्
५

दिनाक्लि स्वपम एवं योजीवितमस्तक्तोरायभावमभक्ति भक्त्यस्य जीवनव्यतिरेकेनास्यपशमाविवस
मोनाद्यपपुज्यते इति भव ९ १० नटेवस्तु मायमयेन समापधिते सापरा भानिसरति ९ ईपामवच
मायदार्जसय पयघटे मायिनामपिमायिविनिविमोहि तयापित्र्छिमायाप्रमापि आते सर्वयुक्तिलमकम
भित्वाधिनवानः अहो एवं कदं तस्य हि किं या च नाकिंचिन यथाप्रभेरुत्रनानां लाथया सयो नकि
चिन मवरितिः १० ॥ ॥ ५१

रजोभुवो रजसो जातस्य । अतः अजानतः । अजावलेपान्धतमोऽन्धचक्षुषः अजोऽहं जगत्कर्ताहमिति मदेन गाढ
तमोरूपेण अन्धीभूतनेत्रस्य । अतः त्वत्पृथगीशमानिनः । अतएव प्रभवेन वर्तमाने मयि नाथवानिति न तु
मम स्वप्रयत्नत एषोऽनुकम्प्य इति मत्वा क्षमस्वेत्यर्थः ॥१०॥ ननु ब्रह्माण्डविग्रहः । तस्यापि ईश्वर एवेति तथाह क्वाह
मिति । तमः प्रकृतिः महान् अहंकारः खमाकाशं वायुः अग्निः वार् जलं भूः पृथ्वी एतैः संवेष्टि

अतः क्षमस्वाच्युत मे रजोभुवो ह्यजानतस्त्व
त्पृथगीशमानिनः । अजावलेपान्धतमोऽन्धच
क्षुष एषोऽनुकम्प्यो मयि नाथवानिति ॥१०॥ क्वाहं त
मोमहदहंखचराग्निवार्भूसंवेष्टिताण्डघटसप्त
वितस्तिकायः क्वेदृग्विधाविगणिताण्डप
राणुचर्यावाताध्वरोमविवरस्य च ते म
हित्वम् ॥११॥

तोऽण्डघटः । स एव तस्मिन्स्वमानेन सप्तवितस्तिः कायो यस्य सोऽहं क्व । अनेन मदीयं कार्यमल्पं ईदृग्वि
धा नित्या अविगणिता अण्डा एव परमाणवः तेषां चर्या परिभ्रमणार्थं वाताध्वानो गवाक्षा इव रोमवि
वराणि यस्य तव ते महित्वं क्व । अतः कृपां कुर्विति ॥११॥

श्री
भाद
सूटी
५८

अपि च गर्भस्य शिशोः पादयोरुत्क्षेपणतो मातुः किमपराधाय भवति किं सर्वेन प्रसहस्त्वर्पणस्यात् अस्तिनास्ति
व्यपदेशाभ्यां भावाभावशब्दाभ्यां स्थूलसूक्ष्मकार्यकारणशब्दैर्वा भूषितं यत्किंचिदासीत् तथाविधेयं तवास्ति
किं त्वयि सर्वं नास्ति सर्वं देशकालतोऽनन्तः चेन तवाद्धि कियदपि किंचिन्मात्रमपि किंचिदप्यस्ति किं त्वस्ति
सः एवं सर्वस्यान्तःस्थितत्वेन मम अपि तथात्वात् मातुर्वपराधः कल्प इति भावः १२ । किं चाविशदतोऽपि च

उत्क्षेपणं गर्भगतस्य पादयोः किं कल्पते
मातुरधोक्षजागसे । किमस्ति नास्ति
व्यपदेशभूषितं तवास्ति कुक्षेः कियदप्यनन्तः ॥ १२
जगत्त्रयान्तोदधिसंप्लवोदे नारायणस्योदरनाभि
नालात् । विनिर्गतोऽजस्त्विति वाङ् न वै
मृषा किन्त्वीश्वर त्वन्न विनिर्गतोऽस्मि ॥ १३ ॥

ननु मम जन्म प्रसिद्धमित्यत आह । जगत्त्रयेत्यादि । जगत्त्रयस्यान्ते प्रलये य उदधिः तस्य संप्लवः तस्मिन्नुदके उद
केनाभ्यपरास्योदरनाभिः तस्य नालात् अजो निर्गत इति या वाक् सा तावन्न मृषा भवति । येन त्वत्तो निर्गतोऽस्मि
ईश्वर त्वम् अहं किं न विनिर्गतः अपि तु विनिर्गत एवास्मि अपितु मत्पितेत्यर्थः १३ ॥ ५८

नरसिंहनारायणस्य पुत्रः तस्य सन्निकिमापन्नं वदाह नारायणस्त्वमिति न हीति काकुः त्वमेव नारायण इत्य
पपादयति कुतो न संभाव्यतामिति तेन शाह सर्वदेहिनामात्मासि एवमपि किं न नारायणो न भवसि [illegible]
समूहः अयनमाश्रयो यस्य सः इति मतेति त्वमेव सर्वदेहिनामात्मा नारायण इति भावः देहधी यानो नारायणो
न हीनि पुनः काकुः अधीशः प्रवर्तकः नरस्य नारायणस्य प्रवृत्तिर्यस्मात्स तथा तु पुनः स एवमानाविति किं
च नाखिललोकसाक्षी अखिललोकसाक्षी पश्यति अतो नारस्य जानासीति त्वमेव नारायण इत्यर्थः

नारायणस्त्वं न हि सर्वदेहिनामात्मास्यधीशाखिललो
कसाक्षी । नारायणोऽङ्गं नरभूजलायनात्तच्चापि सत्यं न
तवैव माया ॥ १४ ॥

ननु देवा नारायणपर इत्यतो भवेदेवं तत्र त्वन्य प्रसिद्धमित्यपेक्षयाह नारायणोऽङ्गमिति नारान्नकृतानि त
ड्यानि [illegible] इति प्रसिद्धः सोऽपि तवैवाङ्ग मूर्तिः तथा
च नरस्य [illegible] नारायण इति [illegible]
तस्मात् [illegible] इति विदुर्बुधाः [illegible]
[illegible] इति तत्त्वमस्तु [illegible]
[illegible] नारायणस्तु [illegible] तवैव माया ॥ १४ ॥
एतस्यात्र प्रपञ्चयन्नाह तच्चापि सत्यं नेति किं तवैव माया ॥ १४ ॥

श्री
भाष
टी
५५

अथ विकेस्मेवोपपादयति तद्वेदिति प्रमादा प्रयमृतं नवतद्रूपः जलस्थ्यभिव बुद्धिस्तम्भस्यामर्दितेरेवक
मन्नाभर्गिणामंतः प्रविरपसंवत्सरयाबविचिमतापिमया हे भगवन् प्रविमे स्पर्शनद्दकिंमितनसुसेनकुमाः
रहे सद्रूपः किंमयः करणाद्रूपकस्त ॥ इत्यपि किंमिमिलोक्य सर्वमेवत्संसय एव तपः करणानमेरसय
शुद्धमद्दृष्ट पुत्तीमर्थन भ्रन्तः सम्मूर्तिं शाविपायपरिकेदः सम्योगभवतीत्यर्थः ॥ १५ ॥ मयिवपुदितलोर्थः प्रपंचः
समः स्यामद्दिमेननव परिकेरोभवेत् ॥ अज्ञमायाविलीमलइतिनर्थेव दर्शितामिमाद ॥ मूलं काजयेता देमाया

नेत्रजुलस्थं नवसत्त्वगतद्रूपः किमेवदहं भगवंस्तलेव । किंवास्तदहंरूपस्थितं देवकिंवासपद्येव
प्रवर्षदर्शि ॥ १५ ॥ अतेवमायादृन्मनावला रेहस्यपदपंचसर्ववदिः स्फुरस्य । कृतं स्पवानर्थरदर्जः
लगमाभ्यपा वेमेवं प्रकटीहृतेते ॥ १६ ॥ यस्य जलधिंरसर्ववात्मभानिषयात्तयो । तत्त्वपीदलल
वंकिमिदंमासयाविनो ॥ १७ ॥

दमनसमसोयोपशमनयत्रेवमारे बहिः स्फुरणापिजदयमयेननस्या ॥ शुद्धनिम ॥ १८ ॥ ननुबहिः सनपवप्रत
जेहरे प्रतिबिंबो स्तत्रत ॥ नार्थ प्रमायामितशाद ॥ यस्मिलयस्यनवजत्तोभ्यर्वमिदंयथाभवति तत्त्वर्धमिहापिव
दिव्यपितथैव भाति ॥ किंधमान्मवत्ताहृत ॥ नहि देवमिमायथाविनाकियवेतइति भावः ॥ तथि प्रतिबिंबः चेदासा
द्विलोमतः प्रतीयतनजुसरक्तितवचाटपेस्याभोवयनथिप्रतिनिर्दयमत ॥ अतः सर्वधामि व्यातमेवेति ॥ १७ ॥ ५५

॥ ॥ ॥ ॥

प्रपिच मक्षोव संजननम्भ समस्यापितश्चैव दर्शितं स्याद्भः प्रयैवेति सदेतत्तो विना स्वस्व विषयस्य मायानो
य मनतवपक्षेम यदपि यव किंञ्चद्दष्टीतमस्व तपाद्रिपकोसोऽस्यादि अनामायामहीविलत्तमादिति भिक्
पामिताः मार्वलः स्वर्णभंजापस्य जगति बलामनीति भागन्नकमपिद्दर्शितानत्तानत्वे ८८ नत्रचाज्ञननव म
या दर्शितपुरुहमेव चेनमकथं प्रपचवत मायेत्युच्यते मत्तं किंत प्रहितीयेन पितानामं गुणावतारमस्या

अथैव वरदं तेऽथ किं मम मनं तेऽमायामुमा दर्शितमेकोऽसि पुरुषमेततोऽमत्त
स्व ८८ हन्ताः समस्तापपि मवेत्तो मिमतभंजास्त्वत्वदीविसेः सांकमुपेपा
मिताः तावमेवजगति मूढादमितवालादयोऽपिध्यते ८८ सज्ञानत्वानम
दवीमया त्वन्ना त्मात्मजो भासितितमयो स एवविवाद्रजगतो विथा
नैरवसमेधानरवज्ञिमिन्नः ८९ सरविषिधीयानधैवनृषपितिर्यत्वधास्व
पितजनस्य जन्मामनातुर्मदनिग्रहोपप्रभाविधानमेदनुग्रहाय ८० ॥

यवतारेषिव कार्यं वृशेष न स्वतेऽमायालिवेथलमित्याह सोऽकद्दयेन स्वज्ञाननामिति नमस्दंवीनवस्वर
पमज्ञानुतां यनात्मानि प्रकृतिस्थितः मात्मैव न प्रात्म नव मानेत्रोत्तमायावितत्मा भासि कथं जयानः स
हो माहमितव्रलत्तवविथा नेपा तमय प्रवसमिसु यनुत्रिनेत्रव ८९ नत्रस्वात्नेत्रा कथं स्तितेपुमत्वादिष्ठ
त्नम्न कथं वा मनायवतारेण ज्ञादिकायार्थं कथं वा मिन्नेव करोदिदय पलाय नादिसमाह कोधौ

श्री
भाग
टी
८

मनर्थः संबोधने दुर्ज्ञेयमसेवा रम्भमतिस्वादिभिः भवनमनीमीलः त्रिलोक्यां कोस्तिनकाचाकश्च वाकाक्रिवाकटाचेतिपार्वतीमम यमसाधावेभवमितिभावः ॥२१॥ तुभ्यमुनभवस्तारामसविस्मितसा प्रपंचस्यास्तनेकयमत्समप्रतीतिविनिमामणांकामसपद्युपसंहरस्यादिरतिः तस्मादिति प्रत्तार्थिषेयो

कोवेतिभुमन्मागवममान्मनोगीस्वरोतीर्भवनत्रिलोक्यांके
वाकचैवाकातिवाकटेतिविस्तारयमुरीत्सियोगमायो ॥२२॥
तस्मादिरजामरयोयमस्मनतूर्पसुभामनस्तधिकारपुक
द्रुःस्वदुःस्व ॥ तेष्यवनिस्त्वतिवोध
तमात्वनतेमायातेउ
यद्रूपयता
दिन्यात्र
भाति

निरस्तपुतिभवंसेयोवयदुजवरपिषतः ॥ मयपतः सदिवेसुपसहरणामेतत् निमम्निवसलविभि वेतनमिवचप्रयिहामभूतस्यतवगुणोस्तत्यामयाभातिमर्थः ॥२२॥ ८

त्वमेव तु सत्यमित्याह एक इति त्वं सत्यः कुतः आत्मा अत एव पुरुषः पूर्णः अतो ह्येतत्तथा आत्मा हि शश्वत् अतः सत्यः किं च यद्विकारवत् तत्सत्येन च तु विज्ञानादयो विकाराः सन्तीत्याह आद्यः कारणम् अतो जन्मादयो यत्र हेतुः पुराणः पुराणत्वात् कार्यत्वं न पि वर्तमानत्व सर्वः अत एव ततः अरूप इति तथा च श्रुतेः एवमेवाभिदा समिति तत्पुरुषस्य पुरुषत्वमिति जन्मानन्तरमिति तत्वान्तरविकारं चावयति नित्य इति सत्यानन्तरं इति पूर्णः अनन्तरस्य अनन्तरस्य इति च तर्भिः पदैः क्रमेणाह द्विविधपरिणाम विनाशान्वादयति सर्वत्र हेतवः तेन अद्वय इति च देशकाल परिच्छेदरहितः वस्तुपरिच्छेदरहितो नापि अस्य ततो पादानाय उपाय माध्यमस्का यविकार्यं चेति च तत्वया।

एकस्त्वमात्मा पुरुषः पुराणः सत्यः स्वयंज्योतिरनन्त
आद्यः नित्योऽक्षरोऽजस्रसुखो निरंजनः पूर्णोऽद्वयो मुक्त
उपाधितोऽमृतः ॥ ३३॥

क्रियाफले चावयति स्वयंज्योतिः निरंजनं उपाधितो मुक्त इति पदत्रयेणार्थभावः अतो मुक्तिश्चाचरत्येनैव निराकृता मामिव पि क्रियया ज्ञानेनु भवेत क्रियया आमिराल पदे नैव निराकृत ज्ञानं तु आन्निवायति स्वयंज्योतिरिति विज्ञानिरपेक्षया प्रकरणेनावज्ञानत्वाद्धिरणामिव उपाध्यापकरणेन भवेत नत्वा सेगन्ता वा संगत्वाच से भवतीत्याह मुक्त उपाधितइति न वोपि किमिति यथा प्याधानेन मलापकरणेनवानज्ञानि वा व्याधानप्रमाणेनैव निराकृते मलापकरणो वा स्थति निरंजन इति निर्मल इत्यर्थः ॥

श्री-भाग-टी-८

तस्मादेवं भूतज्ञानात्मनो ते तस्मादेवंविधमिति द्वाभ्यां · वायेवि चन्ते त सम्यक् पश्यतीति कुधमात्मानं तया आ
त्मा प्रत्यक्तत्वस्य स्वरूपमेनन च तत्त्वादि विवेकाग्रामित्याह · कलान्नामपि स्वात्मानं केन गृह्यते वा कः तस्मा
त्तत्त्वाउपनिषज्ज्ञानेन तदेव सत्त्वः तेन भवप्रभावान्तो बुधिः तेन वेतीचेति वे भाव · ३५ तत्र च सत्तानन्तवेतीति ॥
ज्ञातुर्वेतीवेतिन ज्ञात्मात्मतया ज्ञानेन तथैव च प्रतिज्ञानं कस्मात् पपाद्यते · तत्रात्मानमेवात्मतयेत्यनेन ज्ञाने ।
न ज्ञाके न तद्वेतीत्युपपाद्यते · अज्ञ मनसा ज्ञानेन स्पर्श वित्यनेनैतद्वेत्येवेत्यतत्त्वपद्यते · त्वामिति श्लोक द्वयेन तज्ञा
त्वात्मतयेत्यत उपपाद्यते · न तु ज्ञानेन कथं भवेत वेतीति · तस्माज्ज्ञानेन सलज्ञादित्याह · आत्मानमेव तितने

एवंविधं त्वां सकलात्मनामपि स्वात्मानमात्मात्मनया विचक्षते · गुर्वर्कलब्धोपनिषत्सुचक्षुषा ये तेत
रन्तीव भवमानन्तरोबुधि · ३५ · आत्मानमेवात्मतया विजानतां तेनैव जातं निखिलं प्रपञ्चितं · ज्ञाने न भू
यापि च न प्रलीयते रज्ज्वामहेर्भोगभवाभवौ यथा · ३७ · अज्ञानसंज्ञौ भवबन्धमोक्षौ द्वौ नाम नान्यौ
स्त ऋततज्ञभावात् · अजस्रचित्यात्मनि केवले परे विचार्यमाणे तरणाविवाहनी · ३८ · ॥ राम

न ज्ञानेनैव सम्पन्नं तं प्रपंचः रज्ज्वां अहेर्भोगभवाभवाविति सर्पशरीरस्याध्यासाय · · यथेति ३५ न तु ज्ञा
ज्ञानिनस्तत्त्वमेव किमिदमुच्यते तत्र तीविमिलनाह · अज्ञानसंज्ञाविति · अज्ञानेन संज्ञा पयो यो भवबन्धमो
क्षौ भवबन्धबन्धमोक्षौ द्वौ नाम प्रसिद्धौ न तु तस्मावात · ज्ञानस्य मोक्षस्याभावः तस्माद्ध्योनन्तः न मुक्त
एव महान पल्लायः क्रियते · परमार्थविचारादित्याह · अजस्रेति · अस्तं अनुभवरूपेणापरे शुद्धे आत्मनि न
अज्ञानेन च बन्धः अतएव · नाज्ञानं तरणाविवाह्नीवेति · ३८ · ॥ राम ॥ ८

मनुपरमार्थज्ञानात्स्वज्ञानकृतोयंबंधोनिवर्तताम् आत्मात्मनैवस्वज्ञानादितिकोयंमोहइत्याशयेनाह यद्वात्माद
त्मनः परतत्त्वस्फूर्तिः तदपवादेनतदेवात्मस्वरूपेत्यानेयुक्तमितीममर्थविस्मयेनाहोअज्ञजनताज्ञतामिति। त्वा
मात्मानंपरंदेहादिभ्योभिन्नंमत्वाआत्मानंदेहादिमध्यास्यतथापरंदेहादिंआत्मानंमत्वादेहादावात्मानमध्यस्य
अनन्तस्यात्माबहिर्मृग्यइतिचित्रंनहिगृहेनष्टंवस्तुवनेमृग्यतइत्यर्थः २७ विवेकिनस्तुश्रमकत्वपरत्व
ययरमात्मानंविचिन्वन्तीत्याह अन्तर्भवइतिभवतीतिभवःलिङ्गदेहात्मकशरीरंतन्मध्येएवमृगयन्ति। अ
तः तज्जडमनात्मानः अपवदन्तः नन्वसतोज्ञानेनालंकिमसतापवादेनेत्याशंक्याह असत्तापवादंविना किंचि

त्वामात्मानंपरंमत्वापरमात्मानमेवच आत्मापुनर्बहिर्मृग्यअहोज्ञजनताज्ञता २७ अन्तर्भवेनन्तभ
वन्तमेवह्यतत्त्यजन्तोमृगयन्तिसन्तः असन्तमप्यन्त्यहिमन्तरेणसन्तंगुणन्तंकिमुयन्तिसन्तः २८ अ
थापितेदेवपदाम्बुजद्वयप्रसादलेशानुगृहीतएवहि जानातितत्त्वंभगवन्महिम्नोनचान्यएकोपि
चिरंविचिन्वन् २९ ॥

ननुत्वंनुस्तावेनेश्वरइतिसत्यंबहवोदाह असन्तमपीतिअतिसमीपेअसन्तमप्यहिंसन्तमभिषयेविनेय
थिः सन्तंगुणंरज्जुंसन्तःविमृश्येतिसान्निध्यतिसन्तमपिपुरोवर्तिवानजानन्तीत्यर्थः तस्मादात्मतत्त्वज्ञाना
न्मुक्तिरितिभावः २८ नन्वेवंज्ञानेकसाध्यैमोक्षेकिमितिभक्तिरुक्ताविना अतआह अथापीति यद्यपि
दृश्यप्रपञ्चमिथ्याज्ञानमुक्तेनथापिहेदेवतवपदाम्बुजद्वयमथएकदेशस्यापिप्रसादलेशेनापिनानु
गृहीतएवभगवतः तवमहिम्नः तत्त्वंजानाति केनचावबोधमहिम्नः तत्त्वमितिवाएकोपिकश्चिदपिचि
रंविचिन्वन् अतदेवापवादेनविचारयन्नपीत्यर्थः २९

तत्तस्मात्· भूरिभागः महाभाग्यं अत्र भवे ब्रह्मजन्मनि तिरश्चामपि मध्ये यज्जन्म तद्भवतु येन भागेन भव
दीयानां जनानां एकोऽपि यः कश्चिदपि भूत्वा निषेवे तत्र यत्र सैव ३० यद्देवादिजन्मनोऽपि यद्गुरुत्वं चित्तस्य।
किमुत त्वेव श्रेष्ठमित्याशयेनाह वत्सतरात्मभिः स्तनाकैरभिनन्दति अहोऽतिधन्या इत्यादिभिः व्रजगोरमण्यः व्रज
स्था गावो गोप्यश्चातिधन्याः यासां ते त्वया वत्सतरात्मजात्मना वत्सानां आत्मजानां च रूपेण ३१ यद्यस्तन्य

तदस्तु मे नाथ स भूरिभागो भवेऽत्र वान्यत्र च वा तिरश्चां
येनाहमेकोऽपि भवज्जनानां भूत्वा निषेवे तव पादपल्लवं ३०
अहोऽतिधन्या व्रजगोरमण्यः स्तन्यामृतं पीतमतीव ते
मुदा। यासां विभो वत्सतरात्मजात्मना यत्तृप्तयेऽद्यापि न
चालमध्वराः ३१ अहो भाग्यमहो भाग्यं नन्दगोपव्र
जौकसां यन्मित्रं परमानन्दं पूर्णं ब्रह्म सनातनं ३२।

त्प्रीत्यर्थं सर्वेऽपि यज्ञाश्च यापि न अलं· नेवाद्यापि तृप्तिं निर्गतेऽर्यते यासां स्तन्यममृततुल्यं पीतमिति ३१
तत्र भवता वत्सत्वेनो महिमा वर्णितः तानि च न शक्यते इत्याह अहो इति पुनरुक्तिः भाग्यस्यासर्वोपरि
मनासूजन्म किंच ३२ राम ॥

एतेषां गोपानां गोपीनां च भगवन्महिमा तावदास्तां कस्तं वक्तुं शक्नोति शार्वादयः पार्वतीहिंकातथितातान्नादिर्वे
या चंद्रादीनां कस्मादत्र नेतिन यावर्वच वयमिस्यामान मेवं वक्तुमन्यमानश्चाहं एवमनो बुद्ध्यादिकारस्वर्गतादि
समानः कथं दशादिकाः तावतः स्वानुग्राहा अविभागाः यस्मादेते श्रीरूपीकालि इंद्रियाणि यवचच कालिताप्रालि।

ॐ ५

एषां तु भाग्यमहिमाच्युत
तावदास्तामेकादशी
र बहिवयं बहुभुविसीमाः प
तद्हृषीकचषकैरसकृ
त्पिवामः शर्वादयोद्घ्रयुदजम
धुमृतासवं
ने ३२

तैः तेऽयं वक्तर्दशास्य वितानाधिष्ठातृः॥ श्री श्रीएतदजेस बेगे नयोर्मध्यमकवेदः तदेवास्तं तस्यादग्रासवं मादे
कपिवामः एतद्भवति यदाप्रत्येकमिंद्रियाभिमानिनो वयं कीर्तिसौहार्दसौगंध्यादिकेकादशासे विनोपि।
कृतार्थाः तदा सर्वेन्द्रियैः सर्वसिद्धिना मे तद्योज्ञत्ववासिनोकिं वर्ण्यते भाग्यमिति॥ ३२ ॥ ॐ रामायनम ॥

श्री॰ भाग॰ टी॰ ८३ ततो मया प्रार्थितं तदस्तु मे नाथ स भूरिभाग इत्युक्तं तदेवाह। तद्भूरिभाग्यमिति किं तदिह मनुष्यलोके य
त्किमपि जन्म तत्राप्यटव्यां तत्रापि गोकुले यत्। अहो मम लोके विरञ्चि यावज्जन्म निर्जने कालान्नाभा
ग्यतश्चाह अपि कतमाङ्घ्रिरजोऽभिषेकमिति गोकुलेवासिनां मध्ये कतमस्य यस्य कस्याप्यङ्घ्रिरजोऽभिषे

तद्भू
रिभाग्यमिह
जन्म किमप्यटव्यां यद्गोकु
लेऽपि कतमाङ्घ्रिरजोऽभिषेकं । य
ज्जीवितं तु निखिलं भगवान्
मुकुन्दस्त्वद्यापि य
त्पदरजः श्रु
तिमृग्य
मेव
॥ ३३ ॥

कोऽस्मिन्मत। ननु गोकुलवासिनस्त्वत्तो धन्याः तत्राह। यद्वितितेषां जीवितं निखिलं मुकुन्द इति
मुकुन्दः परमेव जीवितमितरथोः दुर्लभतामाह। अद्यापीति श्रुतिमृग्यं वेदैरपि मृग्यं न त्वद्यापि लब्धं यस्य
रजः। अहो तेषां भाग्यं येन तत्सेवा पश्यति ॥ ३३ ॥ राम ॥ ८३

अपि च किं कार्यं तेन कृतार्थीनि इति तेषां येषां भक्ता भवन्ति ब्रह्मणीनामेतस्य किं तदा न समर्थो हं येन कृतानि संख्यातान्याह तायि भवान् अपि एकं ब्र[illegible] वापि किं विषय फल नामन्तो न का भवन्ति परं फलं वा नाद स्य तीति । त[illegible]न: [illegible]
न दि चाभ यत्र [illegible] तिन [illegible] स्या मिति चेत् । नहि नदि सह [illegible] दिवस ते भक्ता नायं [illegible]
[illegible] नाविना भवति [illegible] नास्ति [illegible] स्या ज्ञीति [illegible] कृते । [illegible] २५
[illegible] सहितेति । एवामपि [illegible] पर्यासमाह । यद्दिवि [illegible] त्वद्येव [illegible]
नउ विगत [illegible] दिदो घा तो [illegible] सिना म पिन भज्ञः परं किंचिदस्ति । कथमेवास पुर्यास मन्तव्याह तावदिति ।

प[illegible] भवान् किं देवता नेति न [illegible] विष फलाम [illegible] यन्नत्युति । सद्दे
घादि [illegible] तायत्र [illegible] त्रियात् न नय प्राणा [illegible] २५ ।
ताव [illegible] नायत्तेना: तावत्तावत् गृहे गृहे । तावन्मोहो [illegible] निराड्यावत्ता [illegible] ते जना: २५ प्रपंच [illegible]
[illegible] पिविडं वय [illegible] प्रपन्नजनताने [illegible] दाहे प्रथित [illegible] २६ ॥ रामायनमः ॥

[illegible] रागादय: तावत्तस्करा: चौरा भवंति । तथा तावत् गृहं सधि[illegible] कारागृहं बंधनागारं मोहोपि । तावदे
[illegible] निगड: पादशृंखला यावत् [illegible] नाम भवति । [illegible] यान्ता [illegible] दयो [illegible] भवन्ति
नयति [illegible] विशेष: भजने [illegible] कमिति भाव: २५ । [illegible] तथा [illegible] शिवं तं इति [illegible] प्रपंच
[illegible] [illegible] तस्या [illegible] सर्वा [illegible] प्रथितेति [illegible] कपट [illegible] दिनानां
ता [illegible] ये [illegible] र्थ: २६ ॥ राम

तदेवमादिनञ्चारभ्य प्रविश्यानीनञ्चाणोन सर्वेङ्कैथमप्रज्ञके किन्तानीमप्रतिस्थिताः ताउपह्सत्तिवाह्जानं तइति
नञ्जमेमन प्रादीनेतवैभवे ॥ ३४ ॥ जमादीप्राज्ञायुमिमानपरिस्त्रयाहः यञ्चानीविकिइतिसमक्षिमाने प्रसदादीवाचू
तानवत्नादिसर्वमसेवुवेसियतः सर्वेदक्ञगनानाणतस्त्नमेवेतेनाव ज्ञातेञ्जानसमवास्पदजगत ॥ एतत्सावैव
चमवापिर्वे ॥ ३८ ॥ तदेवैविकिवंप्रस्थापयति ॥ प्रमादेरानानमस्याति श्रोकसेति ॥ हलिकन्पमस्पप्रीतिस्तत्र

ज्ञानेनएवज्ञानं किंवस्तुज्ञेनमेप्रसो ॥ मनुसोवपो वचोवैभवंतव
गोचरमे ॥ ३७ ॥ भूतज्ञानीरिक्षमाकसर्वेतवेति सर्वेरक्तः ॥ तवेवम गतानाग्रोज
गदेवमवाथितं ॥ ३८ ॥ श्रीकृष्णहृषिकेशप्रकरतीपदायि
मानिवरदिजपद्मदयि हृदिदाविन ॥ उद्धर्मीषा
वेदवेसितितनसभगाकसमा
कैमहेभगवत्रमस्ते ॥

नवेसर्वोपमम्भवद्भिः चनिर्जरादेवानृहितावुपवासप्रनएवउदयपः तेषांहृदिकापिजेनहेवदोपमवन्नमीः
पाप्मोदधर्मःतदेवशार्वितसः ततहरतीति ॥ तथाश्रुमेमतेदयोपमहेच्छितिसत्कमाड्कृपितेवत्सः कंलदपः
उधप्रवतेभ्याउत्सवीतिपुनः सर्वेव मतुर्थाफपमापिमसेतितम्मायकेगभिज्ञापसर्वेमारदेनरभगवान श्री
कल्पकल्पर्यतनेनभंमसइति ॥ ३९ ॥ राम

पादयोर्नत्वा अभीष्टं सर्वतः पूजितमभिप्रेतं वा ५० प्रवृत्ताप्या अतो प्रसाद एष हेतवे सर्वस्वं भुवं त्रयाणां यथा सर्वस्वकः सत्वाधौ यत्र सिद्धो न यथा एवं स्वकेतात्स्या प्रलिंग ५१ नन्वप्रतावे तेकालेकथं ते नत्वे प्रविशः कथं च तत्त्वमिमा सादिविसर्जनमत आह एकस्मिन्निति श्लोकद्वयेन अत्रेषि यातेप्राणो यात्रा हृत्तमन्तरापि

सत्सर्व [illegible] द्युतेनाम
[illegible] ५४ शुक उवाच इत्यभिहृत्य तेषां नेमिः परिक्रम्य पादयोः नत्वा अभीष्टं
जगद्गुरुं तास्तु यास्पृष्टं त्वपथत ५० ततो नुज्ञाप्य भगवान्स्वभुवं प्राग्वस्थितो वन्ताम्नुलिंगमा २
निःश्वययाः एवं सर्वस्वकः ५१ एकस्मिन्नपि यातेप्राणो याचातसान्ननः कृतमायस्नतात्र
नृत्तगार्थमेनिरभंकाः ५२ किं किंनविस्मरतो रमायाभ्यो ह्निनं च तत्स यत्रे ह्निनं जगत्सर्वम्
भीत्वा विस्मृतात्मके ५३ ऊष्मासद्देहसंस्थानितेतिरहसत् नैकोपभोग्जितवलपरीनः
साथ भुञ्जतो ५४ ततो हसन्हृषीकेशो अभ्यवहृत्य सहाभवीः दर्शयन् धर्ममाज्ञारस्यवर्तन्
वनीश्रुजम ५५ ॥

विनापि प्रियविरहे सतोपि वैषुधिकोभवतिनयापिमायाहृताः तत्त्वार्थमिनिरे ५२ यया मायया मोहितं जगत् अभीत्वा पुनः पुनर्विस्मृतात्मके विस्मृतो आत्मो येन तत्तया ५३ अत एवम् कृतमेतत्त्वयाप्तिवेगो नस्यागतेस मागतेन वना किंतमी पेभवन् एको पिग्रासं वा विनास्माभि नो भोजित भुक्त इत एहि साथ अविदित्वा परा भ्रम्यतामिति ५४ अभ्यवहृत्य भुक्त्वा ५५ ॥

श्री· भा· पू· ९७

ध्रोद्दाम्येण वेणुवादित्वे स्फुटरवा तेनाढ्यः संपन्नः गुणानन्तपल्लवे नेत्राह्वयन् गोपीदृगुत्सवदृशिः गोपीनां दृशा मुत्सवरूपा दृशिर्दृष्टिर्यस्य सः ॥ ४७ ॥ यशोदानन्दसूनुनेति यशोदाय यशोदां नन्दयतीति यशोदानन्दः सचासौ सूनुश्चेति यद्वा यशोदाया आनन्दरूपः सूनुः तेनानामहाव्यालाद्वयमवितारक्षिताः ॥ ४८ ॥ स्वपुत्रेष्वनुव्रजो कस्मात्ततोऽकेपुत्रेष्वकलङ्कमन्तरे योऽभूतः सीमवर्द्धितः तस्मात् सर्वविदितमिदं नास्त तो केष्वपिपर

बर्हप्रसूनवनधातुविचित्रिताङ्गः प्रोद्दामवेणुदलशृङ्गरवोत्सवाढ्यः । वत्सान्गृणन्ननुगगीतपवि त्रकीर्तिर्गोपीदृगुत्सवदृशिः प्रविवेश गोष्ठम् ॥ ४७ ॥ अद्यानेन महाव्यालो यशोदानन्दसूनुना । हतो विमुक्ता वयं चास्मादिति बाला व्रजे जगुः ॥ ४८ ॥ राजोवाच ॥ ब्रह्मन्परोद्भवे कृष्णे इयान्प्रेमा कथं भवेत् । यो भूतपूर्वस्तोकेषु स्वोद्भवेष्वपि कथ्यताम् ॥ ४९ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ सर्वेषामपि भूतानां नृप स्वात्मैव वल्लभः । इतरेऽपत्यवित्ताद्यास्तद्वल्लभतयैव हि ॥ ५० ॥ तद्राजेन्द्र यथा स्नेहः स्वस्वकात्मनि देहिनाम् । न तथा ममतालम्बिपुत्रवित्तगृहादिषु ॥ ५१ ॥

पुत्रेष्वीदृशे प्रेमाधिक्यं कृतं तत्र हेतुनिश्चयाभिति ॥ ४९ ॥ श्रीहरिस्वरूपात्तदात्मत्वात्तस्मिन्नात्यैः प्रेमा धिक्यं युक्तमेवेति वक्तुं प्रथमं तावदात्मनः स्वतः प्रियतमत्वं अन्येषां तदुपाधिकमित्याह सर्वेषामिति ॥ ५० ॥ तस्मादेव कारणात् स्वस्वकात्मनि यः स्नेहः ॥ ५१ ॥ एवं देहात्मवादिनां पुंसां नात्मनोऽन्यस्य प्रेमास्पदत्वमिति विशेषमाह देहात्मवादिनाम्

ते देहमत्र भवेत्तिये पुत्राद्य स्नेहं मलयाश्रितमाः यथात्मवादिमोदेहस्पर्शः ५१ यद्यस्मान्मजीर्य
त्वपि सात्र मरणेपि जीवितानां भवति सर्वे भावः मजीविष्यामीति निश्चितेपि देहस्नेहमास्परं संततामग
न मस्नेहमकृतेः तिः यथा साधयत्स्मिन्देहजीवन्नपि जीवितानां सर्वबुद्ध्या साधायां सर्वं पिबन्ति
यदा ममता भागभवति [illegible] विषयो न भवति एवं स्वजनानां [illegible] तनये मे कनकंणापि न मिम

दे हात्मवादिमोपुत्र साम पिता जनस्स मम यथा श्रितमो देह स्तथा नहुनुं बन्धं ५३ देहोपि
ममताभा के नापि [illegible] यजीवं सपि देहो मन जीविता [illegible] बन्धी [illegible] मस्त
प्रियतमः स्वात्मा सर्वेषामेव देहिनां तदर्थमेव सकलं जगदेतच्चराचरं ५४ कृष्णमेनमवे
हि त्वमात्मानमखिलात्मनां जगद्धिताय सोप्यत्र देहीवाभाति मायया ५५ वस्तुतो जान
तामत्र कृष्णं स्थास्नु चरिष्णु च भगवद्रूपमखिलं नान्यद्वस्त्विह किंचन ५६ सर्वेषामपि व
स्तूनां भावार्थो भवति स्थितः तस्यापि भगवान्कृष्णः किमतद्वस्तु रूप्यताम् ५७

टी० ५२ प्रस्तुतमाह कृष्ण मेन मिति [illegible] केवलमात्मनामात्मा प्रियतम नामपीत्याह ५५ वस्तुत इति
सर्वं जगत्कारणे किंचित् कृष्णं जानतां स्थास्नु चरिष्णु भगवद्रूप [illegible] ५६
यत ५५ जगत् किंचिदत्र सर्वेषामिति भावार्थः परमार्थः भवति मनु [illegible] कारणं तस्मि
न भवति स्थितः तस्यापि भवतिः कारणस्यापि भावार्थः श्रीकृष्णो भगवत्कारणं प्रतः किं वस्तु न
प्रतीतिरिति कृष्णरूप्यतां ५७ ॥

श्री
भाग
सुबो
४५

तस्मात् श्रीमुकुन्दस्येव परमार्थतामाह तदेकमात्मानं [illegible] इति प्रकरणार्थमुपसंहरति
समाश्रितानीति [illegible] यस्य सप्रपञ्च [illegible] पल्लवपदं [illegible]
चिन्ता [illegible] भवति किंच
[illegible] भवति [illegible] विषयः [illegible] भवति [illegible]
[illegible] इति [illegible] ॥

समाश्रिता ये पदपल्लवप्लवं महत्पदं पुण्ययशो मुरारेः । भवाम्बुधिर्वत्सपदं परं पदं पदं पदं यद्विपदां न तेषाम् ॥ ५८ ॥ [illegible] एतत्ते सर्वमाख्यातं [illegible] यन्मां त्वं परिपृष्टवान् [illegible] नृपाः ॥ [illegible] ॥ ५९ ॥ एतत्पुण्यतमं [illegible] ॥ [illegible] श्रीभागवतटीकायां [illegible] ॥ १४ ॥

[illegible] इति श्रीभावार्थदीपिकायां दशमस्कन्धे [illegible] ॥ १४ ॥

ततः पंचदशे धेनुपालनं वेणुकीर्तनं । कालियस्य ह्रदे नोमो परस्तान्मं क्षमि ह्युच्यते । पौगंडवेद तत्रं पीनाकोमा देहस्य कादिकाम । योगेश्वर मेरस्यामामहन्मन स्यानस्य ३ पवित्रता श्वेषो ... विना न्यायी ... प्राविशाद्यत्र ... लतासाहिकामनेः पशुपालसंमतौ पशुपालानां वा समर्थ तौ ... बलाविरकामं ... कृतवेनाविमर्श मनीवपुण्यं हरानेचक्रतुः सर्वतः पुण्यमित्र । ७ स्वयशो गृणद्भिः तद्वनं प्राविशन् ॥

श्रीशुक उवाच ॥ ततश्च पौगंडवयः श्रितौ व्रजे बभूवतुस्तौ पशुपालसंमतौ । गाश्चारयंतौ स-
खिभिः समं पदैर्वृंदावनं पुण्यमतीव चक्रतुः ॥ १ ॥ तन्माधवो वेणुमुदीरयन्वृतो गोपैर्गृणद्भिः स्व-
यशो बलान्वितः । पशून्पुरस्कृत्य पशव्यमाविशद्विहर्तुकामः कुसुमाकरं वनं ॥ २ ॥ तन्मंजुघो-
षालिमृगद्विजाकुलं महन्मनःप्रख्यपयःसरस्वता । वातेन जुष्टं शतपत्रगंधिना निरीक्ष्य रंतुं भग-
वान्मनो दधे ॥ ३ ॥ स तत्र तत्रारुणपल्लवश्रिया फलप्रसूनोरुभरेण पादयोः । स्पृशच्छिखान्वी-
क्ष्य वनस्पतीन्मुदा स्मयन्निवाहाग्रजमादिपूरुषः ॥ ४ ॥

तद्वनं निरीक्ष्य भगवान् श्रीकृष्णो रंतुं मनो दधे कथंभूतं वनं मंजुघोषा ये अलिमृगद्विजाः भ्रमरमृगपक्षिणः तैः आकुलं महतां मनःप्रख्यं ... पयो यस्य तेन सरस्वता ... शतपत्रगंधिना ... तेन ... पल्लवश्रिया सह ... शिखाः शाखाग्राणि येषां तान् वीक्ष्य अग्रजं बलं प्रमाद ४

श्री
भाद
मुरी
६०

तरूजन्मयेनकृतंतस्यैतमसः पापम्पापहंमिनाधाय. यथ्यवायेतलयार्इस्वेतासर्वेक्तारकं तरूजनमहर्तो। घोरो वृजनमुपाख्यनेनानमतिएवंप्राक्तेपिजन्मनियदेतानद्धपनमोक्तितस्यापहंमोक्तितानूसतः फल हेतावाख्यिपथ ५ हेधनञ्जयनेगृहेमपिलोकृत्यजीति. सोधिमत्रुपोतेहरोवदिगृहेसतिमनयापिप्रविशेषेणनमिः गृष्टदासर्वागततीमर्षः ८ इयानहिसतासर्गः सभावयतिवदति यदस्तिप्रियवस्तस्मिन्भनहृस्मान

श्रीभगवानुवाच. यद्दोधर्मोदेवदेवैर्महर्षिभिर्नपादौवृजनेसुमनः फलार्इणां. नमोस्तुपादाद्यपि तोमितात्मनः तमोपरमेनरूजन्मघनूतं.. पतेलयः मवयत्रोत्रिवलसोकतीर्थमाधूनआदिषु सर्वातुपरमंत्रतेः साधोत्तमोसुनिगुणाभवरीयसुह्यायुकुर्वनेपिननरसवृथालदेवम. ९ तु मस्मिन्पित्विनईशुमुदाहविप्र : अर्जुनिमोपारवलेत्रिधर्मोत्तमोनः सुर्नैसुकौकिलयणगा॥ हृमागतायधर्मायवेनौकुसहयानिसमानिसवी २०॥ यत्नोपमयपुरणीनूणवीरयतलसास्या. धोद्रुमत्तगताः करताभिमृहा नमोदयः त्वेमसूणाः सदयावली वीणोप्योनरागाजनयोर्पि यस्महाप्रोः ४॥

सयमहूसेनेसमर्पणायेति १ ताग्धीरूथसुलदपाठोस्तूयांतीति. तथा करजाभिमृहाः करसेमेवेःशु हाः सदेयः मवलोकने आधिपियमेमहरयांति देवलनेनयुजयारतेरणवत्सतामोणांधस्यादिति॥

एवं श्रीमद्वृन्दावनं प्रतिप्रीतः सन् प्रहे समीपवर्त्तिसखिमंडलगाः सेचारयन् सानुगोलोकप्रमित्राभिः
स्नेहाभिः प्रीतमनोमे मा मामेवरतिमादधत विरचितद्वाभिः १४ वहिरागनुसलमनुप्रभिनुगतिवृद्धिलक्षभिः
समवेतनीतिनिखासखी नहामसमन्नावेदयन्ताः १५ वकौमारीनन्दनमपरोतिकटाक्षमानोमध्येवाक्यसिद्ध

वृन्दावनं प्रतिश्रीमत्कुलः प्रीतमनवमन ॥ देवसंचारयत्रद्वैः सुरिवैः सुसमृगाः १६ क्वचिद्वा
यतिगायत्समरधातिस्वयुवमे ॥ उपगीयमानुचरितः स्रग्वीसंकर्षणान्वितः १७ क्वचिद्वकल
हंसानापुच्छेजतिकूजितं ॥ क्वचिन्नृत्यति नृत्यन्तं वर्हिणं हासयन्क्वचित ॥१८॥ मेघगम्भीरया
वाचानामभिर्दूरगान्पशून ॥ क्वचिदाह्वयति प्रीत्या गोगोपालमनोज्ञया ॥१९॥ चकोरक्रौञ्चचक्राह्व
भारद्वाजांश्च वर्हिणः ॥ अनुरौति स्म सत्त्वानां भीतवद्व्याघ्रसिंहयोः ॥२०॥ क्वचित्क्रीडापरिश्रान्तं
गोपोत्सङ्गोपवर्हणम ॥ स्वयं विश्रमयत्यार्यं पादसंवाहनादिभिः ॥२१॥ नृत्यतो गायतः क्वापि
वल्गतो युध्यतो मिथः ॥ गृहीतहस्तौ गोपालान्हसन्तौ प्रशशंसतुः ॥२२॥ क्वचित्पल्लवतल्पेषु नि
युद्धश्रमकर्षितः ॥ वृक्षमूलाश्रयः शेते गोपोत्सङ्गोपवर्हणः ॥२३॥ पादसंवाहनं चक्रुः केचित्तस्य
महात्मनः ॥ अपरे हतपाप्मानो व्यजनैः समवीजयन् ॥२४॥

येनान्यां भीतवत्स्थितिः स नेपुपलापमानेषु स्वयं प्रलापयत्यर्थः नयोः समानोपवनेन्दावलन्तोभीत
वद्ववनीमर्ध्यः इतिवा १२ प्राय्य यत्रजविद्याम स्थलिवितनमांकरोमि १४ नुमारीनकर्तनागोपान
मिथः प्रशाम्यते: यहाचादिभिर्निमिते १२

ईशा चेष्टि नरतिनिग्रहकसभावनेपि प्रेमगर्भितस्य वचे हिमानिटपंपनेयस्मिन सः ॥ ईशाचेष्टिनेसेवर

प्रमेनदत्तरूपाति मनो ज्ञानिमहात्मनो गायंति सम महा सज्जनेलकलितविधिपः पाभेः १८ एवं निगूढ
म्न्यातिः सुमयघनभो पात्मम चरितैर्विचित्रयन् हेमेरमा लालितपादपल्लवाम्भेः सम प्रीत
वटी पादेहितेः १९ श्रीरामोमासमगपालाभासकेशवयोः साक्षा लवन्तनो केशवायपोगप
प्रेमेदमश्रुवनेः ॥ नामनामसमवाक्यहाम तुष्ट निवृद्देता ॥ हलाविहरे मनुमरहनेतालालिसम
२१ फलानिनवभूरीति पेने निपतितानिच ॥ सौति किसवेकहीनिधनुकेमनुरात्मनाः २२ सोविबी
र्घकरगम हेकोसालवरद्युपथ्यक ॥ मामलत्व वेत्रेयुमी तीतिभिर्युक्तभिर्हितैः २३ ॥ तस्मा कालीन
गहमाहीनिर्मि मिरद्दन्नः मसेवमपसुगतेः पत्रिकार्निवर्जितं २४ विधने शुभफलानिप
लानि सर्वाणि च ॥ एषवेकर मिरधी तिसुखीनावशृत्वे ॥ श्रयकमानिनः कालगंधलोभि सवेन
ते ॥ वाकशीलहतीशम गम्पतायुधिरोचने २६ एवकहदयः कामान्तरस्विरयविकीर्णया
प्रसूनजनमत्तगी पहलोनालकप्रभो २७ वलभ विषयकांगुल्या तालानपरिकंपयन् ॥ फ
लानिपातयामास ममनेशं जरवेजसा २८ फलानामपतत्वा शाहेति शम्भामरवाक्षमः प्रभिधा
वन्तितिलमसन्के परिकंपयन् २९

प्रविनमाह सीतामीति स्तोकक्रमा कांचित् ३० मालानिसफले
तालपत्तिभिर्व्यामम ३१ निहसीनः सर्वतः प्रसूनः ३२ सनकसकृतम ३३

प्रत्यग्रस्पर्शपश्चिमाभ्योकाशार्हे इतिगर्दभजाति शस्त्रानुकारणोपर्यवसानपतितोभ्यधाल्पदिसर्षः २३ उप
कोष्ठागर्दभः शराकप्रतिमुखः प्रपरोपश्चिमोवल्लाघेपवलेदं ते २४ उत्तरेणस्वरदेहेनदन्तेरारत्नाः व
केपिरसकंपधन २५ पश्चिमान्द्रिदोविषप्रनकर्थतलप्रपटस्वगृथिनेपीनतिर्यतानप्रपटवदेषसत्र्यपित

समेत्यनरसाश्रमगह्वाभ्योपज्ञोवल्लवल्ली निहत्योवमिकाशार्द्वैप्ससुवमर्थसवत्वरः २२ पुनरा
माघ्रसरव्यञ्जपकोशापराक्षिप्तः चरत्तावपरराजस्वलाधप्रातिपदृषा २३ तस्तेपृष्ठीना
प्रपृष्ठाभूमिपिलेकुपाणिभ्यां त्रि तेषनगराजाधैश्वामणान्युक्तजीवितं २४ तेषां दक्षिमेषा
लाडेषमाभ्यांहर्षकिशः पार्श्वस्थेकुपणघ्नश्रः सवामसौपिचापरं २५ वलसन्नीलपोत्त
स्पर्शवरदेहहंतोदन्ताः नालास्मकंपिरसर्वमहावानेरितादव २६ नेनचित्रभगवतिप्रनंतेन
शरीफर ऊर्जेपुतिमिंदृष्टिसिस्तत्तवृषाक्ष्यापदः २७ नतः कुलवरामेव तामयोपजकस्य
२ ये कुम्भाराभ्यवसलवेसरवानरतनवापवाः २८ ततानापलेतः कुलीनामस्प्रनुपलीलया
गृहीनपश्चाचरणाश्रीहिणोनलराजसु ३० फलप्रकरसंकीर्णादेशदेहजालसुभिः र
राजभुक्तनालाप्रर्वनेविवस्नभक्तलं ३८

सर्वतोऽप्यस्तेवर्तनरमर्षः ३५ वनैर्नभस्वभुवलसेवराजनत्रपत्लप्रकारसाकीर्णमितिदेशदेहैः
सतालाग्रस्वसंकीर्णमिमरुणास्तनीलवसाटधासंपारतम ३८ ॥

श्री
भ
टी
६१

शारनश्रमतायन ॥ ४० ॥ गोर त्रोभिः कुविनेश मंतेलेषु वर्द्धवर्देव यानिप्र स्तानि चपस्य कविरमी तगांवाक
हास स्तुतंयतंव दिरस्यापाद्याः दिष्ठसिनाद र्शनोकेवोषु मारदशोयामीमा ॥ ४२ ॥ मुकुंदस्यस्ववपनगनस्य

तयोस्तस्तमदकर्म विशम्यविशुधाटयः ॥ मुमुक्षुः प्रपन्नर्षीणावकृत्वाधामितहुंतु ॥ ३८ ॥ अथ
तासफलामात्मनुष्यागलसाधुसाः ॥ तगवपशतुः पुरुहंनयेनुकाकागने ॥ ४० ॥ हास स्तस्य
लपत्रातः पुण्यपवृत्ताचीगोचरे ॥ स्तुयमानो तपोतीर्थैः समग्रो ग्राममागतः ॥ ४१ ॥ तेगोवृत्तः
कौरलगंत सवद्ध वर्द्धवमप्रसनकपिरु तगावाकहम ॥ वेणकाणमस उगरन्नगीतकीर्तिगो
प्यादिचीततर शोभयानलक्ष्मेता ॥ पीमाण गृहसावसारवमतिभूगेः मापजद्दविरस्मेव
मयाविसोनि ॥ तनकृतिं समर्थयनस्यवि वपागोप सखीउरासविमषेयदपायमोत्ता ॥ ४३ ॥ न
वार्यपाराशेतिसेपाद्गवाः पुत्रवत्सस ॥ यथाकालयणाकामम यथुत्रापरमाशिष ॥ ४४ ॥
गन्तानबमभमनसजनो मर्दनादिभिः ॥ नीवंवसिमाकृचितोत्स्विवक्ष्मभवेदिति ॥ ४५ ॥ जननुः
यरुगेशायपस्व बुनमुपलालितो ॥ मेवेषुप्रमृदु पाप्यायसवसपवतञ्जैने ॥ ४६ ॥

॥ श्रीः
६१

रवंमधुप्रतियोविरदः तस्माज्जातंतापं मचमासोभक्तिं रिस्तांकावकृतिः कामंद्वारदृक्समस्मार सखी
उतिसलजाहस्सतनविमयोयप्राभवति तथापदेतत किंचापंभमोसंवकदादटर्शनमयानामकृतिप्राप्ये

सं प्रति [illegible] तैस्तैः [illegible] प्रतीता [illegible] ते
तथा ॥ ४९ ॥ [illegible] ॥ ५० ॥ इति श्रीभागवते [illegible] ध्यायः [illegible]
[illegible] भिः [illegible] ॥ [illegible]
मस्ते श्री ॥

एवं स भगवान् कृष्णो वृन्दावनचरः क्वचित् । ययौ राममृते राजन् कालिन्दीं सखिभिर्वृतः ॥
अथ गावश्च गोपाश्च निदाघातपपीडिताः । दुष्टं जलं पपुस्तस्यास्तृष्णार्ता विषदूषितम् ॥
विषाम्भस्तदुपस्पृश्य दैवोपहतचेतसः । निपेतुर्व्यसवः सर्वे सलिलान्ते कुरूद्वह ॥ ४८ ॥
१ वीक्ष्य तान्वै तथाभूतान्कृष्णो योगेश्वरेश्वरः । ईक्षयामृतवर्षिण्या स्वनाथान्समजीवयत् ॥ ५
२ ते संप्रतीतस्मृतयः समुत्थाय जलान्तिकात् । आसन्सुविस्मिताः सर्वे वीक्षमाणाः परस्प
रम् ॥ अन्वमंसत तद्राजन्गोविन्दानुग्रहेक्षितम् । पीत्वा विषं परेतस्य पुनरुत्थानमात्म
नः ॥ ५२ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कन्धे पञ्चदशोऽध्यायः ॥ श्रीशुक उवाच ॥ विलोक्य दूषितां
कृष्णां कृष्णः कृष्णाहिना विभुः । तस्या विशुद्धिमन्विच्छन्सर्पं तमुदवासयत् ॥ १ ॥ रा
जोवाच ॥ कथमन्तर्जलेऽगाधे न्यगृह्णाद्भगवानहिम् । स वै बहुयुगावासं यथासीद्विप्र कथ्य
ताम् ॥ २ ॥ [illegible]

तोऽनुस्मरणात् [illegible] कालियस्य कस्मात् निधिः [illegible] भगवान् [illegible] गावासो
[illegible] प्रकारेण [illegible]
[illegible] यथा भवति तथा [illegible] प्रकारे [illegible] मिति ॥ २ ॥ ॥
॥ ॥ ॥ ॥ ॥

श्री
भाग
[illegible]

गोपालेभ्य इत्यर्थं बुद्धिनिवेदनमत्र [illegible] कृष्णनामीति न । [illegible] पूतनायाः [illegible] पयोधरस्पर्शः [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] विस्मय [illegible] विचार [illegible] गृहीत्वा [illegible]
[illegible] स्तनपानमुखे [illegible] ॥ [illegible] तनवे [illegible]
[illegible] किमिदं [illegible] ॥

अथ श्रीभागवतस्य [illegible] गोपालो [illegible] नामकं [illegible] २ ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible]
तदवलम्बितं तत् ॥ ७ ॥

[illegible] इति [illegible]
[illegible] ॥ ८ ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ ९ ॥

गुरुदेशं दतोरवोधमुलाततः स्वसदकाभिमवेचगिरीरूपनदसूदमानः सर्वः समासरतस याज मयाः सवस्व मागनप्रवेश [illegible] स्वामीनमयुरमायाति समस्या [illegible] मनेकारणी शमिति [illegible] सुत्वाणी [illegible] कारम्यवदनवडमल [illegible] नेपीवसपी [illegible] सनकदेविदहरंगः पीवसान [illegible] शुक्र [illegible] समीप वसनमय

१२८

तस्य रुदेवि [illegible] मोभुजरेडह [illegible] वीर्य [illegible] गनरवार [illegible] विक्रम [illegible] समतम [illegible] भिनाः वनिवी [illegible] पवाः समस्त [illegible] मालाः [illegible] नेपुरुस्पणी [illegible] जनमार [illegible] पीव सपीत [illegible] स्य [illegible] तमप्रतिभय [illegible] सीदराज [illegible] भुज यनच [illegible] तसमयभी [illegible] कात [illegible] तपुपाः [illegible] हितानम [illegible] वर्ष [illegible] कामाद [illegible] कमय [illegible] धिवानि [illegible] यीः वोदगामीः [illegible] स्थिताः [illegible] प्रतिरूपा [illegible] ननास्ति विधा [illegible] रूपा [illegible] तसमुमनः [illegible] नानालस्य [illegible] दिग्रा गोपानट [illegible] विस्मया [illegible] तम [illegible] ॥

नेभुजस्या [illegible] चक्रा [illegible] यस्मिन् [illegible] तेनमिया [illegible] मथा भुवि [illegible] [illegible] समानिया [illegible] नाम [illegible] तामासत्त्वगोज [illegible] पानि [illegible] मयाः [illegible] भयदत्ता भीताः मयेन

श्री
भाग
द टी
४

नतेविंदंतीस्वार्थगतिं हि विष्णुं ॥ ३४ ॥ यत्पूजादिकं वृत्तिर्येषां ते पचनिस्त तालातापत्र पंचभूतेषु क्रमिः स्थितिर्येषां
वादे मत्तम ॥ ५ ॥ काल गानभीताः वेलामूल मद ॥ ३८ ॥ भगवतेनत्वर्पितयानिते परे संचितयापरत्वा
मार्गेषु ॥ २ ॥ परं मांमांशमाश्रयकारमतः तेन विष्णोः श्रीकृष्णस्य प्रत्येकपदानामेतरामनस्य

नेदीविभिनैर्निधूतेन मतापुत्र समतोदितः [illegible] नतापर्यस्तत्वन स्कास्तेऽ [illegible] ॥ ४४ ॥
मोवास्तुदेवनिता सर्वेमयपुत्रमयः [illegible] कृत्वादीवाः [illegible] ॥ ४५ ॥
लोकस्तपाव्यानतासीद्दधभगवानापेवा सुन ॥ [illegible] किं विशोवा [illegible] भावेमा नुअस्यसः ॥ १९
तेनेष माया [illegible] चितवायटं ॥ [illegible] परेव्याय मुनानदेव ॥ ने
वि नवन [illegible] निधआपपुत्रामिप [illegible] रे ॥ [illegible] पदानतेम्नरेनिरीक्षत
[illegible] ॥ [illegible] मुपलभ्यजनलाश्च
[illegible] ॥ [illegible] मा
[illegible] लोकविरः [illegible] प्रियत मेशुनाऽ
ग त्वनमः सुमुप्रियमतिहन्तदस्यवविनिके ॥ ३८ ॥

[illegible] योमिनः [illegible]
[illegible] निरी
[illegible] ॥ ५० ॥ [illegible] ॥ ५१ ॥

यतस्य मर्तिपी हस्ते यास्ता गेऽऊ स्वनिरी हप प्रय पत्नाम हेतो ॥ स्वयोऽ त्वमति दुःखिनयातापत्र रगवधाऊ अ
गबंधा उरवि हरित्र मय ॥ ७ ॥ नस्य मध्य मनेन व पुण्य काचिताम पारी ॥ ऊ इतीउत्तस्यातम ता ऊपिक स
फलाय मृ प्रमध्य स्पसन ॥ के वस्त्रमी स्याः तस्यो कथं भूतः पासम प्रमनेर धनुना स्तिकाविर प्रविष पमस्त स्वपा

नाः कुसुमाकर मपरमम तु प्रविशंत तस्य मध्याः समन्त पूर्ण पचाक्षु वेगः वासता वसतप्रियकथाः
कथयंतु भासन कुसुम नमे पितर ट यायुत वपुतीकाः ॥ २१ ॥ कुसुमावाभिःत्रिपाली केवली नवीनले स
ट ॥ प्रमये शुत्स मर्याद सम इ कुसुमनु भ वीवि न ॥ २२ ॥ नस्य मर्म जानस्य नमेगति निविी तस्य वासीकम
रमानि दुःखिन मातम्नेरोः व्यासाय मर्प पुर वीमनु वर्द्धमानः स्वपना मह्र्तं मृ याति हट रेबवेपाव २३ ॥
तत्र पय मानन प्रियाच्यित न मोगः स पाम मयचिनः स्व फल्याना मः ॥ त्य प्रसन्ने प्रविषो
वदी पत्नी उ त्त्वीस्यु क मतोहरिमी तमताः ॥ २४ ॥ नवि कुया द्विविलंगा परिवेलितान देसुजि क
लीप्त तिकरालविषाग्निदष्टे कीर्तत्रय परिसमारयथा वेगदोव प्राम मोप्य वसरे प्रसमीत
मातः ॥ २५ ॥ ॥

प्रेवरोषो मंदकषाकभाजनेनदत्त सतमानि नेत्रातिय स्यन णाउल्का विमुले यस्य सव ॥ २८ ॥ हरिश्च की इ
क्तसर्प परिसमार परितो व प्राम तिकराल विषाग्नि पुरुषा दक्षिर्यस्य न ज्ञि कयाद्वि विभव्येति प्रतिमुले सव ॥
२५ ॥ ॥ ॥

श्री
भार
[illegible]
३२

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ॥३०॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]
३२

गर्भे [illegible] यस्य तस्य तिथि [illegible] पार्श्वे [illegible] समावसथा
[illegible] तस्मिन् स्थाने [illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible] गर्भ [illegible] पार्श्वे [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ॥ २४ ॥

[illegible] पञ्चभिः श्लोकैः [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ॥ २५ ॥ ॥

श्री
भाद
टी
७३

महांयायुमत्र ग्रहस्य व ५ तिनस्पस्तर्व प्र एव मभिर्नेदेथिंमफति स्वये मानवह्रिलेवमन्येभ्यो मानदेवचम
वं तीव य ली तिस वे श्री २ २ ४ ५ ततनपुत्रा दिमि मिनए व भा ग्यो दयः किं तर्हि तत त्वहापाये भवमिना
इ. नोकनये ए ४ ४ को स्प त्र भवइति नयाद्दिना वन्नादयो पिएथक्पः क्रियाः प्रमादमितितिमा
यीरेवमलनाडमभाजीयस्यतदीव स्य र्वपिकार स्यावाद्यया नयमादेय वरनप्रवकमर्थस्यसार्कि

तत ऊनमे किमनेन सर्वेतिस्तमानेवममालेन ॥ धर्मोप्यासर्वज्ञमात्मकेप याप तो भक्तो
सत्प्रति सर्वजीव ॥ ७५ ॥ कथमुमानास नदेव विमदेवनाञ्छे रा गस्यचा धिकार ॥ एवं
क्रियाः सत्समा चरनपो विराग कामा स्त्र विरुध्व मूल ॥ ७६ ॥ ततश्च स्पृहेन च सार्वभौ
मनपारमेष्ठ्य नरसाधिपत्यं ॥ नयोगसिद्धी रपुनर्भवं वावाञ्छन्तिय त्पादरजः प्रपन्नाः ॥ ७७ ॥ त
देवनाप्यायते दापससे स्त मीजवि ॥ कथमुशीप्सु होवः ॥
ससारचक्रे भ्रमतः शरीरिणो यदिच्छतः स्या
द्विभवः समस्तः ॥ ७८ ॥ ॥

क्रममितिको वसीतर्प्य ॥ ७८ ॥ यम्रवपादरजः प्रपन्नाः शास्त्रापारमे ष्ठा द्याधिदं कं सर्वं मेवेति ॥ प्राहोमदेव ॥
मम युत एव प्रापश्रमे ॥ यमे सर्व त्यादि भिराधि पुनः जपपभुलपादरजः यदिच्छतः सेव्यमेव भवतीति श
यीयतएव समस्त ॥ प्रमाद एव विभव ॥ यथान्यिनः सम्प्रभवति ॥ ७८ ॥ ॥

नमस्तुभ्यं भगवत इति [illegible] पारानायुरशभिः श्लोकैर्विशेषणानि [illegible]
[illegible] महात्मा [illegible] परिच्छिन्नाय [illegible]
[illegible] कारणाय [illegible]
[illegible] विज्ञानं [illegible] प्रवर्तकाय [illegible]

नमस्तुभ्यं भगवते महापुरुषाय महात्मने। भूतावासाय भूता-
य पराय परमात्मने। ३९। ज्ञानविज्ञाननिधये ब्रह्मणेऽनन्तशक्त-
ये। अगुणायाविकाराय नमस्ते प्राकृताय च। ४०। कालाय
कालनाभाय कालावयवसाक्षिणे। विश्वाय तदुपद्रष्ट्रे तत्क-
र्त्रे विश्वहेतवे। ४१।

[illegible] अनन्तशक्तये [illegible] विकारं [illegible]
[illegible] विज्ञान [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ४१। ॥

[illegible]

तदेवाह [illegible] सर्वकारणं [illegible] इति [illegible] सर्वकारणत्वात [illegible]
[illegible] एवं [illegible] सर्वेषां [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

भूतमात्रेन्द्रियप्राणमनो [illegible] मात्मने [illegible] त्रिगुणाभिमानेन [illegible] नमः [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ॥

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

कथं घटमूर्तिस्ते निबद्धा इत्यत आह । नमो गुणप्रदीपायेति गुणा एव ... प्रकाशयतीति तथा ... मेव विकार्यतामेव स्वमूर्तिं निमित्तम् इत्यर्थः । ननु तथाप्येकस्यैव कथं बहुत्वं इत्यत आह । गुणात्मच्छादनाय स्वचेष्टैव गुणैः कर्तृत्वादिना ... विगुणस्य आत्मनः आच्छादनाय नानात्वेनोपलक्षिताय इत्यर्थः । ननु कथं तर्हि प्रतीतिः । गुणवृत्त्युपलक्ष्याय गुणवृत्तिभिः ... गुणद्रष्ट्रे गुणसाक्षिणे ...

नमो गुणप्रदीपाय गुणात्मच्छा
दनाय च । गुणवृत्त्युपलक्ष्याय
गुणद्रष्ट्रे स्वसंविदे ॥ ४८ ॥ अव्या
कृतविहाराय सर्वव्याकृतसिद्
धये । हृषीकेश नमस्तेऽस्तु मुनये
मौनशीलिने ॥ ४९ ॥

तस्या एव नमस्ते इत्याह । स्वसंविदे स्वगोचरायेत्यर्थः ॥ ४८ ॥ अगोचरत्वादप्रत्यक्षत्वं दर्शयन्नमस्यति अव्याकृतविहाराय अव्यक्तमहदादिषु इत्यर्थः । सर्वव्याकृतसिद्धये सर्वकार्याणि प्रकाशादेन येनोपलक्षणाय इत्यर्थः । उपलक्षणान्तरमाह । हृषीकेश करणप्रवर्तक किं विषयलिप्सया न स्वतस्त्वं आत्मारामः किं साधनवशेन नहि मौनशीलिने मौनमात्मारामतया ... ॥ ४९ ॥

श्री
भाट
टी०
१५

ततः परमार्थ गतिं ज्ञापयन् सर्वस्य ज्ञानं भवति जन्मनव कापि भजमाना येन यः किं बहुदेहेषु सर्वात्म तत्त्व॥
सर्वव्यापिता ज्ञाप्यते ततः प्रविश्य यत्र विश्वं सम्यक् तत्त्वतः प्रवेष्टव्यः [illegible] विज्ञापयन्ते दिव तत्त्वतः [illegible] किंच
[illegible] प्रसादेन [illegible] न स्यात् [illegible] विद्या विद्याभ्यां देहेन्द्रियेषु [illegible]॥
[illegible] अविद्या [illegible] विद्या अविद्या [illegible] विद्या [illegible] सर्व [illegible]
[illegible] भावाभाव [illegible] न [illegible] त्वमात्मा [illegible]
[illegible] पापेभ्यो [illegible] तत्त्व [illegible] सर्व [illegible]

[illegible] गतिं [illegible] सर्वात्मा [illegible]॥ अविद्यायां [illegible]॥५०॥ [illegible]
[illegible]॥ [illegible] तथा [illegible]
६ मोक्षद्वार [illegible]॥५१॥ [illegible]
[illegible] क्रियाज्ञान [illegible]॥५२॥

[illegible]॥५३॥ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

एवं मनसि ध्यायन्नरणा गगनरथः तदि सो कुमारस्ति ॥ ५६ ॥ पुण्ड्र [illegible] सदेव मे पां पुरस्तिनि वेला हु ॥ ५७ ॥ बद्ध
त्वया प्राणिनो मायामिति भावः ॥ ५८ ॥ [illegible] विधृतया सृजते इति विसर्गे नः तथापि मायासमावाटयोयस्य

अपराधः सकृद् दासो ढव्या सवृताकृत ॥ तेने मर्दसि यो तातमनुकस्पताम अन्नतः ॥ ५९ ॥ पुनु पु
रि यगभगवन्त्या स्पमति यन्नगः [illegible] सहमोस्था मेव मिः पीणः परिपतो ॥ ६० ॥ विधहित
कितकीया मनुहे येघ्न नवात्या [illegible] सर्वभवान् ॥ ६१ ॥ श्रीशुकोवाच ॥
त्यसमा गयकी भिर्भगवा नममयिन [illegible] सर्वी कदुने ॥ ६२ ॥ प्रतिलब्धेन्द्रिया
सामः कालियः शनकैर्हरिं कृच्छ्रात्समुच्छ्वसन्दीनः सर्पः प्राह कृताञ्जलिः ॥ ६३ ॥ कालियः उवाच
[illegible] सहोत्पत्ता तामसा दीर्घमन्यवः स्वभावो दुस्त्यजो नाथ लोकानां यदसद्ग्रहः ॥ ६४ ॥ त्वया
सृष्टमिदं विश्वं धातर्गुणविसर्जनं नानास्वभाववीर्यौजोयोनिबीजाशयाकृति
[illegible] सर्पा जात्युरुमन्यवः कथं त्यजामस्त्वन्मायां दुस्त्यजां मोहिताः स्वयं ॥ ६६ ॥ भवान्हि
कारणं तत्र सर्वज्ञो जगदीश्वरः अनुग्रहं निग्रहं वा मन्यसे तद्विधेहि नः ॥ ६७ ॥ श्रीशुक उवाच इत्या
कर्ण्य वचः प्राह भगवान्कार्यमानुषः नात्र स्थेयं त्वया सर्प समुद्रं याहि मा चिरं ॥ ६८ ॥ सज्ञात्यपत्य
दाराढ्यो गोनृभिर्भुज्यतां नदी [illegible] ॥ ६९ ॥

नतः ॥ ५९ ॥ जामाजन्मनेवतरु मसुर्येषांते सर्पंकस्य समामः ॥ ६० ॥ दिर्यमानः [illegible] मायायामाणी भक्तनेवका
रयाभिमन्त्रगूढं विपहिया मनासपालोरंनी तिर्ह्यस्वामिनसेवाविवेदि ॥ ६८ ॥ सतोगोभिर्नृभिश्च नदीगु

श्री भार द्री १८

नष्टचक्षो [illegible] मासृयात [illegible] ॥
[illegible] इति श्रीभागवते [illegible]

[illegible] ॥४९॥ [illegible] ॥५०॥ [illegible] ॥५१॥ [illegible] ॥५२॥ [illegible] ॥५३॥ [illegible] ॥५४॥ ततः [illegible] ॥५५॥ [illegible] ॥५६॥ [illegible] ॥५७॥ [illegible]
२८ ॥ इति श्रीभागवते दशमस्कंधे पंचदशोध्यायः ॥१५॥

कार्यां दशमे षोडशोऽध्यायः ॥ ततः [illegible] शुक उवाच [illegible]

मर्त्यमनमप्रियो उपाहार्यः सुपर्णभक्षः सर्पजनैः सर्पाय वजनाः मे नागानां संबंधीय स्विद्धे केको
नागाः दीयते मया भुजगोपवलिः सुपर्णोपनिरूपितः नामसस्य वनस्पत्यः वनस्य मे मूलेदेयः नागाः कन्या
धापापिहा नाय योवलिः निरूपितः उपकारिमद्‌ः नवनागः सर्वे भागोस्य पर्णाशयुग्मले मूलो भीममेना
पीयपयरक्तमाय विपक्षीयाभ्यायोमदः नोनाविषः काद्रवेयः कद्रूपः गरुडेकरपीकृत्यविनागाम्य

सूत उवाच नागानां यं च भक्तानां कद्रू ... नागकुलिषु किं वा कृष्णेन पर्णास्पृष्टमे केन संक
जस ... श्रीकृष्णो यामुन उपाहार्यः सर्पजैर्नैमीलितः ... निस्तानस्य यो महानाग
यानाभ्राविः रूपितः ... सर्वभागा पृथक्कृतिनामाः पर्वणि पवित्रा पीयमानस्य सर्वस
पत्रागुनसाग्निन ... विषवीर्यसर्वविद्‌ कादवेयस्य कालियं ... कादपीकृत्य गरुडे सुप
तेनभुजगबलिः ... नमः कृतनागं पिनाकनगनभोवनगमनमिपः ... विनिर्मितम महाबलः कालियस
सुपार्श्वजलः ... नमाप तेतेन रसाविधायुधः पुरुषस्य पाश्रुत्थितेनेकमस्तकः इति सुपर्णाख्य
इत्याहरायुधः करालजिह्वः कुलिशोग्रलोचनः ॥

यमुना उपहार्यः सुपर्णभक्षः सर्पापवजनाः नैर्मीलितानां संबंधी पीयम्भे केको नागो दीयते मया भुजगो
यावलिः सुपर्णोपनिरूपितः ननर्मासभागे सर्वमाणाः पृथक्कृतिकालियस्तनपृथक्कृतः किं नय
मेरेममपि बलिस्य युग्मे वद्भुजे ... विषयमेवायुधयस्यसः प्रम्यभ्यायात पीयुं उन्मिनगामउत्थित
नैकमस्तकः उन्मीलितानेकफलः इदायुधः करालजिह्वोश्वासो उरुकुलिशोग्रलोचनः उरुकुमिता
स्तन्मीलितानि ग्रामिलोचनानि यस्य सः ॥

मार्कण्डेयपुराणोक्तः मयूरध्वजस्य सगुणसमर्पणम् ॥ ७ ॥ तस्य ग रुडस्य गामं मगाधलवाङ्गासदं ॥ ८ ॥ तद्
गम्यो न बहवशामाह ॥ तन्नेनितिघारितो ॥ ९ ॥ सोलितः सर्पः मत्राबालीत ॥ १० ॥ सो हृतेदेसवर्णानेनालकृम

तेनाकर्षपुत्रः सनिदृस्य मन्त्रमानुचेद्वेदोम ॥ गामनः पुत्रेण मध्येन दिवण्यपरो विपास
ननकट्ठ सनमृग्राविजमः ॥ ११ ॥ सपार्तिभिहितः बालि पानीवधिकृत्सः ददृश्विवोकालिं
याः तटेमक्षु दवासरम ॥ १२ ॥ तेन करागलवयगकज्ञालपमौपिते निवावितः सौम्निण्यप्रम
स्तवाथितोहरन ॥ १३ ॥ सोमानमतः स्वितान्दपाहीनानोकपलो हृते ॥ कृपयामो मरिग्राहतन्नस
देसमा पयुरम ॥ १४ ॥ अनुसुविपण्यगरुडयदि मेत्स्यान्नयका दिने ॥ सयः प्राणोर्थिवृत्तेत सन्नमे
मद्वीयहे ॥ १५ ॥ तावनीतिघ्नः परमेहवामजेसुनलेसिद्धः मयवात्मीहस्ता ॥ कृतेनचवि
वर्धेन ॥ १६ ॥ कुलेनकराहीवकालोरवस्व गय भक्तसस ॥ महामणिगहीवीमीलनदर्पि
कृते ॥ १७ ॥ उपलभ्याधिपताः सर्वलव्यप्राणा इवासवः ॥ प्रमोदनितुल्यामोगोपाः श्रीनामिरभि
वे ॥ १८ ॥ यशोदाशेदित्तीनसंमोप्पागोपात्पुत्रवनेत ॥ कृ
संसमेनलचोहिवासलथमनोरथाः ॥ १९ ॥

मनसा आलोहिताणि ॥ श्रीमी इति भूतात्मनः ॥ आनंदपूर्णमनसः ॥ १५ ॥ नानेवाः ॥ लव्यविष्टाः ॥

नागा हृतान्नपि पूर्वं षु प्राः संतः सपप्रवृषि शुष्कास्मर्था: १० नष्टलब्धपुत्रा मग्नप्राप्यापुनर्लब्धा पुत्रा यपामा
नो। ११ प्रमिता कथिता उपकृत्स्नतः कृतघ्नाते १२ कालो येर्मृत्नसूपाद्येः नमूल विभीमः किलनवचारणाविया।

रामप्राप्तनमालिंग पञ्जहासाम्यानु भावविन्। प्रेम्णा नमेकमारो पयुक पुनरुद्देहन १४ नृगा।
गावो तृषा वत्साले भिरपरयामुदं १६ नेदविप्राः समागत्यगुरवः सकलेत्रकाः अपुत्रोवालिय
पुत्रा दिष्टा मुक्ताः नवात्मजः १७ देहिदानेहि जालीनां कृत्स्नानिर्मुक्तिदत्तेव नटः प्रीतमनानातेन।
गाः स्वर्णा वत्सादिसाव १८ प्रयोगा सावमुद्राभीमा नसर्वे वपुत्रासती पतिव्रता कन्यायोषसुमो
वास्तुवालापुत्र १९ तारावि मतवर्जद् दत्तामुद्रा प्रामकविनः अप्रश्नीता कसोगात्वोकालि
वाउपकृत्स्नतः २० नतापुविननोदतोसजाप्रैः सर्वविस्मये। सर्वविशी एव मामृतपुत्रय कृपुत्रक
मे २१ मनउत्पापसंधानास्ता मानाउज्ञोकसः कसेयपुत्रले शारतीमा शोमनुजमी यदे २२
हृत्त्व कृत्त्वमसामा या हे रामाभिनविक्रम पपद्योरनमीव द्विः नावकालपुत्रान्विनः २३ मद्रस्न
रात्रिः सात्माद्विकारात्रिः साहृदः पुभो नपाकूर्मः मनुगणानसकमअनोभय २४ अथसजवल्गौ
धेनिरीत्स्नजयरीपराः नमाप्तिमपियत्रीत्र मनर्नानन्तशक्तिमूर्त २५॥ २

गाविद्याद्रः नपाकूमइति विमोहनोद्विदे नेनततः स्वपारतो गतान्। नोपानपंटनेनो साय नेताद्वैनवद्धिनः २४ २९

श्री भा॰ टी॰ १८

इति श्रीभावार्थदीपिकायां दशमे सप्तदशः ॥१७॥ अष्टादशे वने ग्रीष्मे वसंतगुणलक्षिते यथातथ इहेनाले
प्रलंबस्य लीलया हरिः ॥ कृष्णः परिवृतो ग्रीष्म कालियदमनकोलके व्रजं गोकुलं व्रजे गोसमाज इत्यर्थः इति गोपा
लकछद्ममायया गोपालनमेवच्छद्म स्वमायया ॥२॥ वसंत मास बहु गुणैः ॥३॥ यत्र श्रीषेति निर्झराणां निर्ह्राद
गतेन तेन निवृत्तस्वनाः झिल्लिकाः कीटविशेषाः यस्मिन् [illegible] तत्पारे [illegible] आदितश

श्री

इति श्रीभागवते दशमस्कंधे कालियदमने सप्तदशः ॥१७॥ अथ कृष्णः परिवृतो ज्ञातिभिर्मुदितात्मभिः अनुगीयमानो न्यविशद् व्रजं गोकुलमंडितं ॥१॥ व्रजे विक्रीडतोरेवं गोपालच्छद्ममायया ग्रीष्मो नामर्तुरभवन्नातिप्रेयान् शरीरिणां ॥२॥ स च वृंदावनगुणैर्वसंत इव लक्षितः यत्रास्ते भगवान् साक्षाद्रामेण सह केशवः ॥३॥ यत्र निर्झरनिर्ह्रादनिवृत्तस्वनझिल्लिकम् शश्वत्तच्छीकरर्जीषद्रुममंडलमंडितं ॥४॥ सरित्सरःप्रस्रवणोर्मिवायुना कल्हारकंजोत्पलरेणुहारिणा न विद्यते यत्र वनौकसां दवो निदाघवह्न्यर्ककृतोऽनु शाद्वले ॥५॥

इति कोकोषा [illegible] झिल्लिकाः [illegible] भवति किंच [illegible] निर्झराणां शी
करैः [illegible] ग्रीष्मा [illegible] यद्रुमाः तेषां मंडलेन मंडितं ॥४॥ यत्र ग्रीष्मे [illegible] निदाघो ग्रीष्मः तेन
लीनवनकौकसां भवति [illegible] शाद्वले [illegible]
मे ॥५॥

नशुणाद्द लमेवकुल स्यंलवाद्द्य गाधेति यगाधेतिलो(ए)नि या सोलालोद्धदिनीनोलदस्पर्शि भिद्धमिभि
पुलिनेः रवतुरीपांपंकोधुस्वाः नस्याभुवोरसेपालिनपाद्द सद्धपुलाचविषवड्ड लाणेपपि सुयं धमथः
वपृढामेनहरति ९ नद्दयनदनः विद्यापृगाद्धिजाञ्चर्यस्मिन माधतोमधुराधमराद्यपस्मिन्नकभेनः

यमाधुतोयद्दहिनी मदोभिर्द्धिवसुरीयाः पुलिनेः समंततः मयद्वंद्वंभ्रकराविषेफुल्लता
भुवोवरयाद्धलिनवशुहृते ७ वनजरामिनयौममरवितमुगहिनेगावनापरभुमरहो
कार ...नकोकिलेक ८ कौतिद्यमालाक्तलुसोभगवावसनयुनः वेदाविरलपवनगोपगोधन ?
सहलोषिपात ८ पुवालवदेनयकल्योग्यानहृतलभुवागाः रामकृत्यदपोगोपामनुवजे
? हस्तोमगु ९ हास्त्यमुमनः वेद्युगः कोविरनादयन वेदायालितले प्रगेः पुत्रपरेल
यणापरे १० गोपजातिप्रतिछिन्नौ देवौगोपालरूपिणः ईडिरुत्वाम्यैमवनद्वावनटनपः ११
धामगोलंबनैः लेपेराघ्फोटनविकर्पिनैः विक्रीडतुनियुद्धेनकाकपक्षधरौक्वचित् १२ क
चिन्नृत्यत्सुचान्येषु गायकौवादकौक्वचित पशंसतुर्महाराज साधुसाध्वितिवादिनौ १३ क
चिद्बिल्वैः क्वचित्कुंभैः क्वचामलकमुष्टिभिः अस्पृश्यनेत्रबंधाद्यैः क्वचिन्मृगखगेहया १४

कोकिलाः सारसापुषसिंमलन पविषान ० काकपक्षाः मुशाकरतामालनेकयाः भ्रमरादिप्रका
रैः नियुद्धेनवाविक्रीडतः १२ मिदमिद्धसमरुपलेः समयपननेववधघ्ननराधे सुगाणावनान

श्री
भाग
दशी
७५

ईश्वरस्यात्मैः संगतमतिः संदोलिकया दोलां लिव्येन नृपमापि बलीलया ॥ ५ ॥ तथः प्रतिष्ठाप्य पर्व
तर्पः कोऽपि वस्त्रादिपिहितहास्यमिति समेपकानेने पुमरः सद ॥ ९ ॥ पप्रच्छ च यतोः सलोः तद्वेनस्य

कोपिस ईश्वरस्य विधिविधृतकपट्यामकेः कदाचित्संपदोलिकं पाकदिं चित्रपलीलया ॥ ५ ॥ एवं ते
लीलाकिताभिः कीलाभिः रेवतेने तदा दिव्यानि जन्मप्रकारानेन पुमरः स्वद ॥ ९ ॥ पप्रच्छ यतो
गोपिस्तु स्मृताम हास्यतोः गोप रूपीडाले गा दर्शयत्ता जिदीपेशा ॥ ७ ॥ नविशनपि गीतिम
गतानस्येदं पाक्रः अनमोस्ममनुष्यवधनस्य किंविनयन ॥ ८ ॥ नवपाकृ यशोपोता नक्रमाः प्राह
विद्वारयन हे गोपाविहरिष्यामी दृष्टीभूय पणगच्छ ॥ ९ ॥ नवत्रः पवित्रोगोपायामस्यासि
तासमवादिनः कोपिदाम ग्राम स्यापर ॥ १० ॥ अपि कविविधाः कीमबार्धवार कु सदृभा मन्त्रा
त्रीदिनितेना गोवर्द्धनवपमा मित्रा ॥ ११ ॥ बहला ता मामा सुवारयन सुमीथर ॥ मा गीरकमलास्य वे
तम्नुः कालपवामा ॥ १२ ॥ रामसंहृदि नोगदि पीदाम दृष्यभादयः ॥ कीज्ञायाअपिकलासनुज्ञः
त्सारिया नृपः अवारकृता भगवान्प्रीदामानेपसजितः ॥ दृषभभद्रसेनस्य प्रसे पदिशीत
मम ॥ ५४ ॥

सिमवनेतयोर्जिगीर्षया हंसमिकया ॥ १७ ॥ यथा पर्यवयो बाल्याप्रमुखं दृदीभूप ॥ १९ ॥ वसिष्ठोनाथकोऽनत्र
वोचन प्रीकासम वदिनः कालपतीया ॥ २० ॥ बालमामा शुभ्रनामामामः ॥ २२ ॥

७४

हस्तदृष्टिर्वञ्चनाय प्रवक्तुते अस्मिन्निति प्रवेशहारां मर्यादातत: परे हरमगात् २५ धरणिधरेन्द्रवक्त्रो स्वयंप्रस
तेनिजमास्वरवप्रास्थित: पुरस्तपरिक्षद: सवर्णालंकार: तडिघनानुविघ्नश्रीमान् इमलंकारोयमाडुप
तिवाडितिरामो यमाडुपतिता सत्ता पति वह्नीनिडुपतिवाक्यदिव्याधिमुस्वामिकस्थिताविपुनो भवेति उ
पविचोडुपति: तदासोद्वदोयप्राभवतितद्दत्तवचाविमर्थ: २६ ज्वलमतिवेगेनप्रदीप्तदृष्टिपक्षस्तिनप्रौढ।

अविघ्नहंसमन्यमानो रामसंदानवपुंगव: वह्नतरतरं प्रागादवरोहणात:परं २७ तमुद्दहन्यरथा
येरद्रंगोरवं महासैरावितानरक्षोविज्ञवपु: समाश्रिताःपुरस्तपविक्ष्दोवशोतडिघनाडुपतिवा
डिवाउद: २८ त्रिवीव्यचतडुपलंभवरेकुञ्चदीप्तरक्तकुटिलदोग्रदंष्ट्रकं ज्वलत्छि
खिकटककिरीटकुंडलत्विषाद्भुतहलयुवर्दैपदत्रसत २९ अथागत
स्तदिरभयोरिपुवलोविहायसायंमिवद्दवतसात्मन: रुषाद
नक्षिवसिंहटंकनमुष्टिना सराधिपोकिविभिववज्रं
हस्ता ३० ॥

टितटसंलप्राउवादंष्ट्राय स्मिंस्तत् प्रदीप्तरूक्ष भ्रकुटितटेयस्मिन्उग्रादंष्ट्रासुयस्मिन्ज्वलन:शिखा:
कंप्रायस्मिंस्तत ३१ आगतास्तूतिर्ज्ञानेयस्पस: अतएवाभय: आत्मन: सोर्थो योपसंसोहि विहाय दूरे
नविपुमहननञ्चान .य ‥ विहायसा आकाशमार्गेण आत्मन:प्राप्तमर्थमिवहरतेतस्मिति वज्रंरहस्तव
ज्रवेगेनसंश्लिष्टोतस्य प्रलवस्य मस्तके संश्लिष्टतनेनवीविमतयउ आगतस्वरति: आसूतानोवा ३२ ॥

श्री भाग टी. ८०

मयस्ततो यतस्सृति: महारवं समीरयन् व्यसुः अतएवापस्मृतः मघवत आयुधेन वज्रेणाहतः ॥२९॥ तदर्हणं प्रशंसने ॥३०॥
इति श्रीभावार्थदीपिकायां दशमे ऽष्टादशः ॥१८॥ ऊनविंशे निशिहिंतु गोपगोकुलमग्निना । मुञ्जारण्ये समारक्ष

समाहतः सपदि विशीर्णमस्तको मुखाद्वमन् रुधिरमपस्मृतो ऽसुरः । महारवं व्यसुरपतत्समीरयन्गिरि-
र्यथा मघवत आयुधाहतः ॥२९॥ दृष्ट्वा प्रलम्बं निहतं बलेन बलशालिना । गोपाः सुविस्मिता आसन्
साधु साध्विति वादिनः ॥३०॥ आशिषो ऽभिगृणन्तस्तं प्रशशंसुस्तदर्हणम् । प्रेत्यागतमिवालिङ्ग्य प्रेमवि-
ह्वलचेतसः ॥३१॥ पापे प्रलम्बे निहते देवाः परमनिर्वृताः । अभ्यवर्षन्बलं माल्यैः शशंसुः साधु सा-
ध्विति ॥३२॥ इति श्रीभागवते दशमस्कन्धे ऽष्टादशो ऽध्यायः ॥१८॥ श्रीशुक उवाच । क्रीडासक्तेषु गोपेषु त-
द्गावो दूरचारिणीः । स्वैरं चरन्त्यो विविशुस्तृणलोभेन गह्वरम् ॥१॥ अजा गावो महिष्यश्च निर्विशन्त्यो
वनाद्वनम् । इषीकाटवीं निर्विविशुः क्रन्दन्त्यो दावतर्षिताः ॥२॥ ते ऽपश्यन्तः पशून्गोपाः
कृष्णरामादयस्तदा । जातानुतापा न विदुर्विचिन्वन्तो गवां गतिम्
३

स्वैरं चारिणीः स्वैरचारिणीः वनाद्वनं निर्विशन्त्यः ॥१॥ दावेन तर्षिताः तृषिताः क्रन्दन्त्यः इषीकाटवीमञ्जा-
ततश्रियानन क्लितश्च न तत्र गा विवशा बभूवुः निर्विविशुः ॥२॥ कृष्णरामादिर्येषां ते ८०
तथा ते ॥३॥ श्रीरामाय नमः

नासां गवां खुरैर्दद्दिशश्छिन्नैः स्तोयेष्विदेरंकितेभुप्रवेशः स्तौ वामागमन्त्रगमन् ॥ तशुरुत्रीआरान्तजीवि
कामाधनाः ज्ञातएव विषेनसः ॥५॥ मेकरक्तामितिसेवगोपानांनाशहेतवः ॥५॥ गोपानानाप्रहेतवे नवदिः

स्तोभक्तनखुरदक्षिणैर्गोप्यदेरंकितेयत्वा .. मार्गमन्वगमन्सर्वेनष्टजीवाविचेतसः ॥५॥ कुंजात्।
व्याभुग्नमार्गक्छिदेसानसगोरथने सेशाधारस्थिताः ओनाः ततस्तेसममवर्तयन् ॥५॥ ताश्राहूताभगव
तामेघगंभीरयागिरा स्वानोमनिनदेकनाम्प्रतिनंद्यः प्रहर्षिताः ॥५॥ ततः समेतान्दृष्टासकेसर्वर
कृष्णाश्वत्सकमुंजेककसा मुमीतितसारथिनोत्वतोमान्वकेदिलोलिहानः स्वि वेणवामान्वहा
न ॥७॥ तमापतन्तंपरितोदवाग्निंगोपाश्चगावः प्रसमीक्ष्यभीताः ऊचुःसकृष्णंसबलंप्रपन्नायथा
हरिंमृत्युभयार्दितांजनाः ॥८॥ कृष्णकृष्णमहावीर्यहेरामामितविक्रम दावाग्निनादह्यमानान्
प्रपन्नांस्त्रातुमर्हथः ॥९॥ नूनंत्वद्बांधवाः कृष्णनचार्हत्यवसीदितुं वयंहिसर्वधर्मज्ञत्व
न्नाथास्त्वत्परायणाः ॥१०॥ शुकउवाच वचोनिशम्यकृपणंबंधूनांभगवान्हरिः
निमीलयतमाभैष्टलोचनानीत्यभाषत ॥११॥ तथेतिमीलिताक्षेषुभगवान
ग्निमुल्बणं पीत्वामुखेनतान्कृच्छ्राद्योगाधीशोव्यमोचयत् ॥१२॥ त
तश्चतेक्षीण्युन्मील्यपुनर्भांडीरमापिताः निशम्यविस्मिताआसन्
नात्मानंगाश्चमोचिताः ॥१३॥
सर्वतः प्रादुरभूत्सावधिनावायुना ॥७॥ कथराद्भुतरप्रवेशात्कृष्णमार्गाद्विजलितात् तत्राणोमेवभांडीरेनी
त्वातानमोचयदित्यर्थः ॥१२॥ यायेणैवभांडीरेप्रापिताः ततश्चक्षीण्युन्मील्यविस्मिताआसन् ॥१३॥ राम

श्री· भाग· पूर्वे· ८९

श्रीदामादिभिर्वयस्यैर्गोपानां संगमात्स्वान्तस्यतं सेव्यमानैवकृतोद्भवन्ददिनिपातनः इति श्रीभावार्थदीपिकायां दशमस्कन्धे एकोनविंशोऽध्यायः॥ १९ विंशे प्रावृट्शरत्काले वर्णनं वर्णितः प्राकृतकीडानिरूपणे गोपरामकृष्णोद्धवे १ हेयोपादेयभागेन प्रावृट्शरद्वर्णनश्रियोः वर्णितं तु नैसर्गिकं सलीलविवर्णेयो॥

कृतस्य योगवीर्येण योगमायानुभावितं दावाग्नेरात्मनः क्षेमं वीक्ष्य ते मेनिरेऽमरं १४ गाः संनिवर्त्य सायाह्ने सहरामो जनार्दनः वेणुं विरणयन् गोष्ठमगाद्गोपैरभिष्टुतः १५ गोपीनां परमानंद आसीद्गोविंददर्शने क्षणं युगशतमिव यासां येन विनाभवत् १६ इति श्रीभागवते दशमस्कंधे एकोनविंशोऽध्यायः॥ श्रीशुक उवाच॥ तयोस्तदद्भुतं कर्म दावाग्नेर्मोक्षमात्मनः गोपाः स्त्रीभ्यः समाचख्युः प्रलंबवधमेव च १ गोपवृद्धाश्च गोप्यश्च तदुपाकर्ण्य विस्मिताः मेनिरे देवप्रवरौ कृष्णरामौ व्रजं गतौ २ ततः प्रावर्तत प्रावृट् सर्वसत्त्वसमुद्भवा विद्योतमानपरिधिर्विस्फूर्जितनभस्तला ३ सांद्रनीलांबुदैर्व्योम सविद्युत्स्तनयित्नुभिः अस्पष्टज्योतिराच्छन्नं ब्रह्मेव सगुणं बभौ ४

तत्र प्रावृड्वर्णने ततः प्रावर्तते त्यादि द्वाविंशत्या सर्वेषां प्राणिनां समुद्भवो यस्याः सा जीवनं तस्य यस्याः सा प्रावृड्विद्योतमानाः परिधयः परिवेषाः परिवेषास्तु परिधिरिति विस्फूर्जितं वर्षितादि ज्ञेयं यस्यां सा विस्फूर्जितं संस्तनितं नभस्तलं यस्यां ३ सांद्रैर्निबिडैः जीमूतैर्नैवविद्यत्कजितसमाहितैः प्राकृतजनगोचरं राजकृष्णजीवात्यविधकूजितानुसेनासप्तरजस्तमोभिरुपेतम् ४ ॥ ॐ रामकृष्णाभ्यां नमः ॥ ८९

पर्जन्योमेघःसूर्ययोः पर्जन्यःसूर्यः स्वगोभिरुस्रैः कालेयुचितसमये अत्रराज्ञोपमा कदानतासमयेपुनर्दान ताचसूचिता ५ अस्यविग्रहस्यप्राणानाप्यायनकरंजीवनमुदकंमुमुचुः कृपालत्वाम्याद्भवेतमनिसदृशा गुणैर्वेपिताः अतएवकेपितमार्गाः तदाप्यायनायसञ्जीवनमपिसृजंति तद्वत्सहोतासेघाः तडिद्वैः तमेवि स्वनिर्वीदप्रेरितः जीवनमुमुचुरिति ८ तपसाग्रीष्मागाः कृशादेवगीष्माप्यजन्यसितानमिहसचनेषाः

गृहीत्मासान्यीतंयद्गमाऽदसमयेवस्त स्वर्गोभिर्मेनित्मारेभेपर्जन्यःकालआगते ५ तडित्वेतो
महामेघाःचेऽग्न्यसनेचेपिताः प्राणानेजीवनेरसमुमुचुःकरुणाइव ८ तपःकृशादेचगी
ष्माश्रासीद्गीयसीयसीमही यथैवकाम्यतपसस्तत्रःसंप्राप्यतत्फलं ७ निघाक्षेत्रिमुखरीता
स्वमसाभौतिदेवग्रहाः यथापापेनयाप्यं दानत्दिवेदाःकलौयुगे ८ कृत्वापर्जन्य
निनदमङ्काविकुञ्जलीव तत्नीथायानाःप्रारयद्द्रासनानियमाम्ये ४
आसमंमघवाहिन्याःस्तद्वतुयानुग्रपतीः प्रमीयस्तनेजस्यदेहे ५
द्रविणसंपदः ७ रामायनमः

वर्षीयसीअकृतापुष्पाकास्यंतपोयस्य तस्यतनुकामानंप्राप्यप्यथेति ७ निमकाशीवसानेआचार्या णांनिनदेकृत्वातत्क्रियायथार्थचिंतेतद्वदिति ४ अतुपुष्पतीःसतुश्चमेमःस्तनेचसाइंद्रियपरतंत्रा स्वस्वतंत्रस्यनिरंकुशास्यतिवा ७ रामायनमेनमः ॥

हरिभिर्नीलैः शाद्वैः कान्ततोनीलवर्णा क्वचित क्वचिदिंद्रगोपैः कीटविशेषैर्लोहिता तत्र उत्सिलिंद्रैः छत्राकारैः दिनेक्रतकयान्नणांशाश्रीः सेनासेवदिव ११ ते नाणीतितदाहि पुष्पैर विछेदलसतः प्रियपादयोभुदंदतुः विछेदयुस्तेतो उतापचेति २. प्रविभत प्रविभतः यथा हरिनिषेवयेति· हरिसेवायां प्रवृत्ताहि॥

हरिता हरिभिः शाद्वैरिंद्रगोपैश्च लोहिता उच्छिलिंध्रकृतच्छाया नृणां श्रीरिव भूरभूत ॥ ११ नेत्रा णि सस्य संपद्भिः कर्षिकाणां मुदं ददुः भनिनामुपतापं च दैवाधीनमजानताम १२ जलस्थलौकसः सर्वे नववारिनिषेवया · अबिभ्रन्रुचिरं रूपं यथा हरिनिषेवया ॥ १३ ॥ सरिद्भिः संगतः सिंधुः चुक्षुभे श्वसनोर्मिमान · अपक्वयोगिनश्चित्तं कामाक्तं गुणयुग्यथा १४ · गिरयो वर्षधाराभिर्हन्यमाना न विव्यथुः अभिभूयमाना व्यसनैर्यथाधोक्षजचेतसः १५ मार्गा बभूवुः संदिग्धास्तृणैश्छन्ना ह्यसंस्कृताः नाभ्यस्यमानाः श्रुतयो द्विजैः कालहता इव १६ लोकबंधुषु मेघेषु विद्युतश्चलसौहृदाः स्थैर्यं न चक्रुः कामिन्यः पुरु षेषु गुणिष्विव ॥ १७ ॥ ॥ ओं रामायनमोनमः ॥ श्रीकृष्णायनमः

सयएव सर्वैरुपविशान्भवंति · तस्याः परमपुरुषसंबन्धाभावमसत्वमाचुलितइ विति १२ कामाक्तं कामवासनायुक्तमिति सम मनोर्मिसाम्यं गुणो विषयेषु ज्यतइति तथेति स विनगति साम्यं १४ अथो स्तअएव चेतोयेषां १५ असंस्कृताश्छन्नास्ताः नाभ्यस्यमाना इमसंस्कृत साम्यं कालेन चाहृता इति तरणा त्वादत साम्यं १६ यथा कामिन्यः प्रेमचलाः १७ ॥ · राम ॥

निर्गुणो ज्यावहितमप्रियाणि निर्वर्जितं न शाचूवति प्रभून अन्तो भनगुणात्यतिकरा न कोपान्ने प्रपंचे प्रगुणा वाधि
र्गुणाः पुरुषोत्ययति १८ सभासमाभ्रसितपायाशहे मतोति स्वचेतमैने वप्रकाशितेना हेकाले लोकमोनीवाय
या यद्दाश्रहे विद्वान्यामा वेमाश्रुरवतिस्य प्रतीभ न रो चितयति १९ मेचावासे गोन्नवोधयामतो रुप्या ४ २०

यन्नुर्वियति साहेदं स्वनिर्गुणं च गुणान्यभात "यतो गुणाव्यतिकरे गुणा वा पुरुषो यया १९ नरराजो
दुपकुवः स्वजो नाकालितेश्चने: अहं मया भासिन यास्वभासा पुरुषोत्यथा १९ मेवगुणमा
वादृशाः प्रत्याभेदनशिखण्डिनः शुद्धेशतमानिर्विसत्यायथा श्रुतन्तनागमे २०, पीताय: पाद
द्विवासनानां नमूर्तये: प्राक्तनमाः तपसोन्नालायथा कामान्नसेवया २१ सरस्वतीनरो
नृपुरेणापि सारसाः शुद्ध सुशानकृतेषु प्राप्यातु वड्डरा शय्याः २२ सुलीतृनिरभि
घतसेनना वर्षतीस्वर पाणिडिनामसडादेवदसार्गाः कलोयुगा २३
यच्चेच न्या युभिर्नृ ना भूतेभ्यो श्रास्तेश्रुनाः यथा श्रिषा यो विदय
तयः काले काले द्विवेविताः
२४

नानात्मसूर्तयः अनेकरूपदेहाः २१ अशान्तानिर्मकन्नाकंटकयुक्तानि वीर्यानि सितानि येषां ते अपि स्पृशः नि
तरां सावसतसारसास्रुके नाकाश्र अधर्माणानि चौवाणि प्रत्ययन्ता नियाकृत्यानि येषु ते अश्रपिगृहेषु २२ ई
श्वरेदेहे २२ नृपाः प्रेविताः आशिषः कामान् विद्रयतयो राजानः वलिमोचनयोका दिजेरिताः पुरोहितेरुक्ता

प्राहृषिकतां कीर्त्तयति एवं वनमिति सप्तभिः वर्षिष्ठं समृद्धं २५ वनौकसः पुलिंदाः प्रमुदिता आसन् दरी
गोत यावनराजी मधुच्युतः मधुस्रवाः दरी गिरेः सकाशे जलधाराः तासां नादान् आसन्ना निकटवर्तिनीर्
गुहाश्च यदा वनौकसः प्रमुदिता आसन् तथा वनराजी वनराजयः मधुच्युता आसन् गिरेर्जलधाराश्चासन्ना

एवं वनं तद्वर्षिष्ठं पक्वखर्जूरजंबुमत् । गोगोपालैर्वृतो रंतुं सबलः प्राविशद्धरिः ॥ २५ ॥ धेनवो मंद
गामिन्य ऊधोभारेण भूयसा । ययुर्भगवताहूता द्रुतं प्रीत्या स्नुतस्तनाः ॥ २६ ॥ वनौकसः प्रमुदिता वनरा
जीर्मधुच्युतः । जलधारा गिरेर्नादादासन्ना ददृशे गुहाः ॥ २७ ॥ क्वचिद्वनस्पतिक्रोडे गुहायां चाभिवर्ष
ति । निर्विश्य भगवान् रेमे कंदमूलफलाशनः ॥ २८ ॥ दध्योदनं समानीतं शिलायां सलिलांतिके । संभो
जनीयैर्बुभुजे गोपैः संकर्षणान्वितः ॥ २९ ॥ शाद्वलोपरि संविश्य चर्वतो मीलितेक्षणान् । तृप्तान्वृषान्
वत्सतरान्गाश्च स्वोधोभरश्रमाः ॥ ३० ॥ प्रावृट्श्रियं च तां वीक्ष्य सर्वभूतमुदावहां । भगवा
न्पूजयांचक्रे आत्मशक्त्युपबृंहितां ॥ ३१ ॥ एवं निवसतोस्तस्मिन् रामकेशवयो
र्व्रजे । शरत्समभवद्व्यभ्रा स्वच्छांब्वपरुषानिला ॥ ३२ ॥ रामायनमः

नैवं भूतान् ३१ दृष्ट्वा सर्वतो दर्शी भगवान् । तया यथा वा स्यां नादानुवृत्तोश्रेति । ३० श्रियं च वर्षदेवतायाः स्तुति
पूर्वं निवसतोरिति पादपाभिः ३१ विगतानि अभ्राणि यस्यां सा स्वच्छानि अंबूनि यस्यां सा अपरुषः शांतो
अनिलो यस्यां सा सा च सा च ॥ ३२ ॥ ॥ राम ॥

नीरजानामुत्पत्तिर्यथा तथा शरदा कृत्वा नीराणि प्रसन्नभावा ३२ । व्योम्न इति व्योमादीनां चतुर्णां चतुरो मलान् श-
रदहरत् । आश्रमिणां चतुर्णां कृष्णे जाता भक्तिर्यथा अशुभमसु एवं हरति । तथा हि ब्रह्मचारिणां गुर्वर्थोदकाह-
रणश्रमं यथा भक्तिर्हरति । तथा गृहस्थानां नानाप्रयोगात् । गुरुभिर्बाधितानां यत्स्वस्थानियोगात् एवं व्यो-
म्नोऽब्दं जहाति यथा गृहिणः च अप्रमादिसा कार्यं भक्तिर्हरति । विविक्तवासकृष्णेन तथा भूतानां शाबल्यं म-

शरदा नीरजोत्पत्त्या नीराणि प्रकृतिं ययुः । भ्रष्टानामिव चेतांसि पुनर्योगनिषेवया ३३
व्योम्नोऽब्दं भूतशाबल्यं भुवः पंकमपां मलं । शरज्जहाराश्रमिणां कृष्णे भक्ति-
र्यथाशुभम् ३४ सर्वस्वं जलदा हित्वा विरेजुः शुभ्रवर्चसः ।
यथा त्यक्तैषणाः शान्ता मुनयो मुक्तकिल्बिषाः ३५ गि-
रयो मुमुचुस्तोयं क्वचिन्न मुमुचुः शिवं । यथा ज्ञानामृतं
काले ज्ञानिनो ददते न वा ३६ ॥ रामायनमः

कार्यं धारत । वर्षास्थितिष्टितिर्यः संकलानि वसंति यथा च वानप्रस्थस्य मलधारणा ज्ञोपि भक्तिर्हरति प-
वं भुवः पंकं शरदः यथा चयतीनां कामादिवासना सलक्ष्मीः संभक्तिर्हरति एवमपां मलं शरदिति
सर्वेषु गणेषु संकाः पुत्रवित्तलोकेषणाद्यैः तैः ३५ अयं भावः नश्यन्ति ध्यायाः कर्मविधायिन ज्ञानिनो वा
मनसा सर्वं तावित्तरेति अपित्तं क्वचिद्दत्तस्या एवं गिरयः शिवं निर्मलतोयं क्वचिन्मुमुचुः क्वचिन्न
प्रनः प्राहर्षावसर्वतश्चति ३७ ॥ २५

श्री· भाग· सू· टी· ८५

गाथेस्तदेजलेचरे तीतितपातेसीनादयः नैवाविंदत्तनैवलेभिरे ॥ ४०॥ शनैः शनैर्विनिर्जित्य समतामितयंकेशदं
तामिथामतामयकृतेजहविति ॥ ४१॥ आत्मनि जीवात्म सुपवते सम्यकृत्यक्रियामुनिविवक्षितात्रः वभुव
सएवउपरतामशनिहत्नवदक्षोपः समुनिरिवनुलीवध्वसमुद्रइति ॥ ४२॥ केदारेश्वावदसेनशालिदत्ते

नैवाविंदनत्तीयम्मातीजलंवाथजलेचराः यथायुवनहेतस्यंनतामू फाः कुटुंबिनः ४३ वायवादि
चवातायसंविंदन्पारदर्कत्ते यथादविः क्षपाणः कुटुंबमिविनिंदियः ४४ शनैः शनैर्जहुः पंचेत्य
लान्यामांसवीरुथः यथाहृम सतांधीराः शरीरादिष्वनात्मस्त ४५ विष्णुलांबुरभूतुसीससद्गः
शारदागमे आत्मन्यर्पेतसस्पक्षमुनिर्व्युपरतागमः ४६ केदाविभ्यः स्वयोगृन्हान्कार्थिकारुहसे
तभिः यथ्याप्राणैः स्वत्रात्नतमिरायेनयोगिनः ४७ शारदर्कांशुजांस्तापेभूतानामुडुपोहरत् दे
हाभिमानजंवोधमुकुंदोव्रजयोषितां ४८ खमशोभतनिर्मेघंशरद्विमलतारकं सत्वयुक्तंय
थाचित्तंशब्दब्रह्मार्थदर्शनं ॥ ४९॥ अखंडमंडलव्योम्निरराजोडुगणैः शशी यथा
यदुपतिः कृष्णोवृष्णिचक्रावृतोभुवि ५०॥ ओंनमोभगवतेनमः ॥

आश्लिष्येःसमशीतोष्णंप्रसूनवनमारुतं जनाःपरिस्तापंजहुः गोप्योनकृष्णहृतचेतसः ५१
गावोमृगाःखगानार्यःपुष्पिण्यःशरदाभवन् अन्वीयमानाःस्ववृषैःफलैरीशक्रियाइव ५२
उदहृष्यन्वारिजानिसूर्योत्थानेकुमुद्विना राज्ञातुनिर्भयालोकायथादस्यून्विना नृप ५३
शोरदेःसेतुक्षिपा अमूःसान् ततःपरंसूक्ष्मनक्षात्वात् शोणितिद्वियैः तत्रियोभेनदिंद्रियप्रत्याहारेणः ४९
देहाभिमानजंवोधमिवव्रजयोषितांस्त्रकृदरवेमर्थः ५२ शारदार्बिमलःतारकायमितत्सप्तनु
व्रह्मणोवेदस्यार्थान् सर्वेमिरसीकामनिनीतान् दर्शयति इतितथातदिव ५३ ॥ कम

समीरणाधिकः शीतं वोस्नं युतं प्रसूनवनसंसर्गसंयुक्तं मारुतमाश्लिष्य जनाः तापं जहुः न तु गोप्यः यतः कृष्णाप
हृतचेतसः तेन कारणेन तासां स उत्सवस्तु इति यद्वा नकार उपमार्थः गोप्यश्च कृष्णस्मार्तचेतस इति चेतसा कृष्णसम्मा
लिंगयथा गोप्यः तापं जहुरिति अर्थः ५१ पुष्पिण्यो गर्भिण्यः अन्वीयमानाः स्ववृषैः स्वपतिभिः अनिष्टमपि
बलादनुगम्यमाना ईश्वराराधनार्थाः क्रियाः बलात् फलैरनुगम्यमानाः समस्तभोगाभागी भवति ५२ कुमु
त् कुमुदं ऋते विना तेषामनुत्थानं दस्युसाम्यं ५३ आग्रयणैर्नवान्नप्राशनार्थैर्वैदिकैः ऐन्द्रियैरिन्द्रियार्थैः लौ

आश्लिष्य समशीतोष्णं प्रसूनवनमारुतं जनास्तापं जहुर्गोप्यो न कृष्णहृतचेतसः ५१ गावो मृगाः
खगा नार्यः पुष्पिण्यः शरदाभवन् अन्वीयमानाः स्ववृषैः फलैरीशक्रिया इव ५२ उदहृष्यन्
वारिजानि सूर्योत्थाने कुमुद्विना राज्ञा तु निर्भया लोका यथा दस्यून्विना नृप ५३ पुरग्रामेष्वाग्रयणै
रिन्द्रियैश्च महोत्सवैः बभौ भूः पक्वसस्याढ्या कलाभ्यां नितरां हरेः ५४ वणिङ्मुनिनृपस्नाता
निर्गम्यार्थान्प्रपेदिरे वर्षरुद्धा यथा सिद्धाः स्वपिंडान्काल आगते ५५ इति श्रीभागवते दशमस्कं
धे विंशतितमोऽध्यायः २० ॥

किकैश्च महोत्सवैः कलाभ्यां रामकृष्णाभ्यां दर्शनादिमहोत्सवाभ्यां ५४ वणिजो यतयो नृपाः स्नातकाश्च
हृष्टा हृष्टाभ्यां वा वर्षरुद्धाः सन्तः ततो निर्गम्यार्थान् वणिजो लाभादीन् दिग्विजययात्राविद्यादीन्स्वे प्रपेदिरे प्राप्ताः
ते यथा सत्र योगादिसिद्धाः आयुषा रुद्धाः काले आगते स्वपिंडान्योगादिप्राप्यान्देवादिदेहानिति ५५ इति
श्रीभावार्थदीपिकायां दशमस्कन्धे विंशतितमोऽध्यायः २० ॥

श्री एकविंशे शरद्रूपे वृन्दावनगते हरौ । तद्वेणुरवमाकर्ण्य गोपीभिर्गीतमीर्यते ॥ इत्थमेवंभूतं वनं देवाहृशरत्स्वच्छ
भा० निर्मलानि यस्मिंस्तत् वायुना वातं मन्दं गतं तदेकवचनमविमर्शः ॥ १ ॥ ततः कुसुमितवनराजिशुष्मिभृङ्गद्विजकुलघुष्ट
टी० द्विजानां पक्षिणां कुलानि तैर्घुष्टानि सरांसि सरितो महीध्राश्च यस्मिंस्तद्वनं कुसुमितवनराजिविशेषणं समवधेयं पञ्च
८५ तदुक्तं सर्वेण गीतं सरस्य उदयो यस्मात् तत् कृष्णपरोक्षं यथा भवति व्रजे स्थितत्वात् ॥ ३ ॥ विक्षिप्तमनसो

श्रीशुक उवाच । इत्थं शरत्स्वच्छजलं पद्माकरसुगन्धिना । न्यविशद्वायुना वातं सगोगोपालकोऽच्युतः ॥ १ ॥
कुसुमितवनराजिशुष्मिभृङ्गद्विजकुलघुष्टसरःसरिन्महीध्रम् । मधुपतिरवगाह्य चारयन् गाः सहपशु
पालबलश्चुकूज वेणुम् ॥ २ ॥ तद्व्रजस्त्रिय आकर्ण्य वेणुगीतं स्मरोदयम् । काश्चित्परोक्षं कृष्णस्य स्वसखी
भ्योऽन्ववर्णयन् ॥ ३ ॥ तद्वर्णयितुमारब्धाः स्मरन्त्यः कृष्णचेष्टितम् । नाशकन् स्मरवेगेन विक्षिप्तमनसो
नृप ॥ ४ ॥ बर्हापीडं नटवरवपुः कर्णयोः कर्णिकारं बिभ्रद्वासः कनककपिशं वैजयन्तीं च मालाम् ।
रन्ध्रान्वेणोरधरसुधया पूरयन् गोपवृन्दैर्वृन्दारण्यं स्वपदरमणं प्राविशद्गीतकीर्तिः ॥ ५ ॥ राम

व्याकुलचित्ता भीता यास्ता कृष्णस्य सर्वाङ्गानामेन मनः स्तोभकं जातं तेन दारुवर्हापीडमिति ॥ ४ ॥ नटवदुरवपु
र्बिभ्रत् वृन्दावनं प्राविशत् कथंभूतं वनं स्वपदैरङ्कितेः रमणं रतिजनकं गोपैरुद्गीतकीर्तिः तत्र वर्हमेव
आपीडः शिरोभूषणं बिभ्रत् वर्हमापीडं यस्मिन् नटवरवपुषो विशेषणं वा वेणुवादनेन शब्दयन् रन्ध्रान्वेणोः
इति प्रोक्ताः नमसेरस्व सुधया पूर्णं द्वेषो कुवलनीलानि वनस्पतिसर्वाणि तानि भावः ॥ ५ ॥ रामायनमः ॥ ८५

भिरभिरेवर्णयंतः पदे पदे परमानंदस्फूर्तिः श्रीकृष्णं प्रविश्य स्वजिरभूत् वर्णितमेवास्य दित्याह अक्षिमतिद्वयोद
प्राभिः ॥ ६ ॥ अक्षिमतां च क्षणमात्रवदिदमेव फलं प्रियदर्शनं परमन्यन्न विद्मः न विमृद्धयश्चः तत्र फलं
सखिभिः सह पशूननु वनं प्रवेशयतोः रामकृष्णयोर्वक्त्रं निपीतं तैरेव सुष्ठु मुविचिन्नात्यो विस्पष्टः कथंभूतं वक्त्रं
अनुवेणु वेणुमनु वर्तमानं तेवादयत तथाऽनुरक्तकटाक्षमोक्षं तदपि स्पष्टं कटाक्षविसर्गं अपि यावन्निपी

इति वेणुरवं राजन्सर्वभूतमनोहरं ॥ श्रुत्वा व्रजस्त्रियः सर्वा वर्ण
यंत्योभिरेभिरे ॥ ६ ॥ गोप्य ऊचुः ॥ अक्षण्वतां फलमिदं न परं वि
दामः सख्यः पशूननुविवेशयतोर्वयस्यैः ॥ वक्त्रं व्रजेशसुतयो
रनुवेणुजुष्टं यैर्वा निपीतमनुरक्तकटाक्षमोक्षं ॥ ७ ॥ चू
तप्रवालबर्हस्तबकोत्पलाब्जमालानुपृक्त
परिधानविचित्रवेशौ ॥ मध्ये विरेज
तुरलं पशुपालगोष्ठ्यां रंगे य
था नटवरौ क्वच गायमानौ
॥ ८ ॥

तत्तयोर्वक्त्रं तैर्दृष्टं से तदेवाक्षिमतां अक्ष्णोः फलमिति ॥ ७ ॥ अन्याश्चाहुः चूतेति चूतप्रवालादीनां विवि
धाभिर्मालाभिरनुपृक्तं यदेतरोत्तरतः संपृक्तं परिधानं नीलपीतांबरं तौ भ्यां विचित्रौ वेशौ ययोस्तौ क्वचक
दाचित्पशुपालगोष्ठ्यां गोपालसभायां मध्ये अलमत्यर्थं विरेजतुः अहो गोपानां पुण्यमिति भावः ॥ ८ ॥

श्री
भाद
५ली.
८९

हेमोप्य अयं वेणुः किंस्मृश्रपमा चरनकृतवान् कर्त्तव्य यस्मात्. गोपिकानामेव भोग्यं सतीमधिसं मोदता।
यरसर्वोसर्वस्वामेव यत्र वेणु गतेकप्य बहुवधिपोरसंवेकेवलमविशिष्टरसमात्रपयाभविति. यतोपस्तोप्य
ष्ट्राः तामाव्रतत्वाकदिसः मृद्ध्यानवत् विकसितकमलवनमिषणरोमाश्चिता सदा ह्लेयगौ देवो जाताः तत
रवोस्यथ्यधारामिषणआनन्दाश्रुमुमुचुः यथार्याः ऊन्नस्तवाः स्वर्वशीनामीभवावनस्वकेषु हृष्टा प्रयोव्यवीसा
ग्रुञ्चतितद्वदिति ५ हे सखिस्त्रैदावनेभुवः कीर्त्तिस्वगोदप्यिपिचित्रवणमानोतिविस्तारयति कप्य श्वतयश्वा

अन्याऊचु गोप्यः किमाचरवयंकुशलेभवेणुर्दामोदरवधुवसवामविरोपिकानां भुक्तोस्वये
यदवुशिष्टरसंहृदिन्यस्वचत्वोस्कमुमुचुः तरवोयथार्याः ५. काश्चिदूचुः हेदावनेसखिभुवो
वितनोतिकीर्तियदेवकीसुतपदाम्बुजलब्धलक्ष्मि गोविंदवेणुमनुमत्तमयूरनृत्यं प्रेक्षाद्रिसा
न्वबरतान्यसमस्तसत्वे ७ अपराऊचुः धन्याः स्मरुढमतयोहरिण्यएतायानंदनंदनमुपा
त्तविचित्रवेशं आकर्ण्यवेणुरणितं सहकृष्णसाराः पूजांदधुर्विरचितां प्रणयावलोकैः ॥

वकीसुतस्यपादांबुजाभ्यांलब्धा लक्ष्मीः शोभायस्यां सा ततः किंच गोविंदस्य वेणुमनुमत्तं नितान्तं हृष्टा।
अन्येनरसदृवार्तिमनीलमेघमत्तमनुमत्तमयूराः तेषां नृत्यं प्रेक्ष्य अद्रि सानुषु अबुरतानिदुपर
तक्रिययाअन्यानिसमस्तानिमस्ति तत् नेतन्नोपुलोकेपविधेत अतोभुवः कीर्तिवितनोतीत्यर्थः ७
हे सखि मूढमतयः तिर्यग्जातयोपि एता हरिण्यः विनोमज्ञा समाने यूथपकृष्णसारैः किंवा कृष्णसारैः
स्वपतिभिः सहिता एव कारुः अलम नयक्तनेका याः सङाः समन्तंनंदसहं नेकतिभावः स्वविस्मये ॥८ ८९

हे गोप्य कथमुर्वे स्फुरत्तवनेताभा मुत्सवो यु स्मान् रूपेणी लक्ष्य स्य तं प्रीकृत्य निरीक्ष्यनेन वादितवेणो
र्यत्कर्णीतं गीतं श्रुत्वा विमाने राग कृत्वा देवानां मे केश प्रविष्टा अपि मुरणा सुराः परिच्छिन्नर्याः
मुकुन्मो देलिगमाद भूपालस्तः कवरः श्रुभ्यात् यासांताः १२ अत्र सर्वत्र मेदाज्ञाती च स्वभर्तॄणा
रणाकायेवो ऽभिलक्षणमिने कार्णपुटैः पिबंमः सन्तः तथापायावताक्ष्यस्तनपानेश्चक्षुरमने

यस्याऽकुः कृष्णं निरीक्ष्य वनितो त्सव रूपशीलं
श्रुत्वा च तत्कीर्तितवेणु विचित्रगीतं देव्यो विमान
गतयः स्मरनुन्नसारा भ्रश्यत् प्रसूनकबरा मुमुहु
र्विनीव्यः १२ गावश्च कृष्णमुखनिर्गतवेणुगीत
पीयूषमुत्तभितकर्णपुटैः पिबन्त्यः शावाः स्नुतस्त
नपयः कवलाः स्म तस्थु र्गोविन्दमात्मनि दृशाश्रु
कलाः स्पृशन्त्यः १३ ॥

तत्रैव सीतं श्रुत्वा तद्वपीयूषमुत्तभितकर्णपुटैः पिबन्त्यः स्नुतस्तनपयः कवलाः चरितत्वीश्राका
मुखं यथानेतस्थुः विस्मृतविक्रियावत्सु विमर्षः मृत्दतः गोविन्दमात्मनि सामस्पृशन्त्यः
कालिनः अतएवामृणीकेणास्तेपात्तो चनयोयस्ता गोविन्दं स्पृशन्ताः १३ ॥

श्री
भाग
टी
८१

देशवमाक्त सुभ्मिनमेसेविरमा पवित्रा स्तेप्रायेण मम पो भविलसदीतर: कुसेत्लितं कुसरशनिष्ठ
धुकल्पाश्चे तरविनाग पणाभवति मयाकथितः प्रकाल: पेण्णातमदुमभुजान हूत्वा पं शाक्तिपाकरुपा।
श्रीकृष्णेनोदितमुकुटिलेवेणुगीतके कोपिस्वासुन मीलितदृष्टा: तत्नानवाचाः सतः पप्रच्छवलीति तथा
हिनु मयः श्रीकृष्णदर्शनेन पणाभवति न पाने लोकक र्मफल मागं नेटटुमया तत्नापि विरहभावा
तम्यानीयानि की र्तितपावोपाटस्ताना: सुखिन: सतः श्रीकृष्णमेव गीतमिव प्रार्थयति तेषांसदेवरूपाभवि

मन्याकुञ्च: प्रार्थितो वा भविरुमा मनुपेणवनेसिन्कुसेत्तिके: तदहितं कलवेणुगीते शाकुप
सेंदुमभुजानकविरप्रबालान प्रारब्धानि मीलितदृशो विगतानवाचः १४ नय सारा दृष्य भ्य न
स कंदगी नभावर्त लक्षितमनोभवभग्नवेगा: कालिंग नद्यपित मूर्ति भुजमुरारेर्गृहीतपादयु
गलकमलोपहारा १५ दृष्टातपेव्रजपशूनसहरामगोपैः संचारयंतमनुवेणुमुदीरयंते प्रे
मप्रवृद्ध उदितः कुसुमावलीभिः सख्युर्व्यधात्स्ववपुषांबुदआतपत्रं १६ ॥

वमर्दतीतिभाव: १४, भा स्ता वेन गानो के कामवो पि भावतें: परिमेलक्षितेन मनोभवेन कामेभग्ना
वेगो यासांता स्पर्शालिंगनेन स्प्रयितमाक्रोहितं यणा भवति तथा ऊर्मयुः एव भुजाः तैः कमलोपहा
राः कामलत्वान्मुरारे: पादयुगलं गृहीतिधारयंति १५ लोकांतिदूरणशीलत्वाद्दिसाम्या
सखा: श्रीकृष्णप्रवृद्धः तदुपरिज्ञता पुनः प्रेम्णाप्रवृद्धः सन् उत्सवावलीभिः उत्सवमसमुदा
नतस्ये तु षारे वांबुदः स्ववपुषाकं प्रविहितवान् १६ ॥ ॥ ॥

स्ताद्दकारमाद्रः पुलिंदाः शावरीवाना ‍ः सुपर्णाः कुमार्या ‍ः कुतरसलमादः पुष्पं दशितं नोत्तानेष संरिते मनुलि
मेन पुमपुमस्य रसिकसुपउ कमा‌सस्य प्रीकृत्तास्य परा त्रयीशा गेणाकाएपेनमी ‍ः कालिः यस्पेनकृत मेन पुम
स्तस्य वनस्य ले पुत्रकमेलोननु लो पुत्रुषितेभन पापभृतस्य कृतमस्य दर्शनेनस्मरकृतमाक कृतापोयामाता ‍ः मेनकृ
कृमेनमाननेपुकृवेपुत्रकाममनमेपुलिपमः नदाकामसुयाजदुः मतस्ता ‍ः कृताद्यो धिया समातपी ‍ः यापव भूत
नदामपीमननमलमेतेः लि ॥ पुनरप्या स्वयं तति हृदिदेमाव्ये ‍ः चयमटिगोवर्धनः अनुश्रीरामसंप्रमः कृते
रम्पलमाद्रुः वस्मादामकृतस्य ‍ः च रात्रीसर्वानप्रमोदास्यमः नृणाकृहमसिधिणारोमदृष्टीदर्शनानकि

सुपर्णाः पुलिंदा उक्ता पायपराजरामाप्रीकृ कृमेनदृषिता स्तनमंडितेन तदर्शनस्तरकुजस्तण ।
शुषितेन लिपसमाननकृचेपुत्र हृस्तदार्थि ॥ २० ॥ हतायमरिवनलाद्दशिराभवर्षी प्रदामकृसचर
स्पर्शप्रमोदः सानसन्नोलिसहस्रगणाधाः नमीयमानीयमयवसकंदरकंदमूले ॥ २८ ॥ गामा
पंकेरुहवननयनाकदारदेवीसुतेन ‍ः कलपदेः तनुशुन्यसाव्यैः प्रसंदनेन रतिमंमा प्रवलकलो ।
श्यातनिर्योगपाशाकृतनलदत्तापोरि विद्धे ॥ २९ ॥

युनन्मानंननोतिसहृगोभिर्भगीनेन सविसमुद्रेन वसहवर्तमातयोः मयोः पानीयेः मयवत्सेशोमननतो ‍ः कृ
दृः कंटमूलमयपत्रावितेपनाथनभिधस्य ३ मर्थे ‍ः २५ हैसत्वा ‍ः इत्यनिर्विरुमोदः सहमा ‍ः वनेवने यादयमोः
तृधारार्भमेसप्रोमध्यदेमहादेवाभादेः हारीविरुयेणातिमेनः तेषामसंपदनेयस्याः वरधर्मः तनुरागपुत्र
कोजंगमसधर्मेरति निर्युज्य नेनाव रश्मि निरिपोगाः पादवधनरमवः प्रथुप्पगवोधर्मवार्या ‍ः पापापुनेः कृ
तेसहसाणचिकृयपोः पिरदिनिर्योगवेष्टनेनस्पष्टस्य पापोनवगोपपरित्रुकृभिधा विसज्जमानपोत्तिमर्थाः ॥

इति श्रीभावार्थदीपिकायां एकविंशोऽध्यायः ॥२१॥ द्वाविंशे गोपकन्याभ्यो वस्त्राहरणलीलया वरं दत्तवान्
कृष्णो ... गोपीनां कामनः ... कात्यायन्यर्चनाद्व्रतम्
... मार्गशीर्षे ... कात्यायनीं ... ॥

एवंविधा भगवतो या वृन्दावनचारिणः वर्णयन्त्यो मिथो गोप्यः क्रीडास्तन्मयतां ययुः ॥२०॥ इति श्रीभागवते दशमस्कन्धे पूर्वार्धे एकविंशोऽध्यायः ॥२१॥ श्रीशुक उवाच । हेमन्ते प्रथमे मासि नन्दव्रजकुमारिकाः । चेरुर्हविष्यं भुञ्जानाः कात्यायन्यर्चनव्रतम् ॥१॥ आप्लुत्याम्भसि कालिन्द्या जलान्ते चोदितेऽरुणे । कृत्वा प्रतिकृतिं देवीमानर्चुर्नृप सैकतीम् ॥२॥ गन्धैर्माल्यैः सुरभिभिर्बलिभिर्धूपदीपकैः । उच्चावचैश्चोपहारैः प्रवालफलतण्डुलैः ॥३॥ कात्यायनि महामाये महायोगिन्यधीश्वरि । नन्दगोपसुतं देवि पतिं मे कुरु ते नमः ॥४॥ इति मन्त्रं जपन्त्यस्ताः पूजां चक्रुः कुमारिकाः ॥ एवं मासं व्रतं चेरुः कुमार्यः कृष्णचेतसः ॥५॥ भद्रकालीं समानर्चुर्भूयान्नन्दसुतः पतिः । ऊषस्युत्थाय गोत्रैः स्वैरन्योन्याबद्धबाहवः ॥६॥ कृष्णमुच्चैर्जगुर्यान्त्यः कालिन्द्यां स्नातुमन्वहम् । नद्याः कदाचिदागत्य तीरे
निक्षिप्य पूर्ववत् । वासांसि कृष्णं गायन्त्यो विजह्रुः सलिले मुदा ॥७॥

... ... परस्परगृहीतपाणयः ॥४॥ ॥ ॥

यो नीचगता मीयचरत्रिपुमेकं तारङ- मनोरथ्यएरागा मम्यंदर्शयतितां माकर्मणाः सिद्धयेफलदाना
येति ८ नीयेकादर्यबालेसर ४ एकैकथीवापागमसीकृकनसंदेवदानवास्माकमागृहरमयैः ५ लेलितै

भगवान्सदभिप्रमकुलोयोगेश्वरेश्वरः वयसैशकूलमत्तगतः मक्मीसिद्धये ८ नामोवामोस्तु
पादयनीय० मारुत्सममः दसद्विः प्रकृमनातोः परिदासमकाचद ५ प्रवागतसमवलाकामे
ससवासप्रगृहत्ता सम्पकुवाणिनानमेयपूसवनकाथिताः १० नमयोदितेएवंवामनवनदि
मेविडः १० केकयः प्रमोकधमसेव वासमधमाः ११ नमनसेलिभटहारोपः प्रमविस्त
ताः श्रीडिताः प्रमुवामाजानदासाविनिर्ययुः १२ पर्यमूयतिगोविदेमर्भिता तिसृवेतसः
माकंठमग्नाः पीतांटेवपमानाससमभुवने १३ मुग्धाक्षयः मानयभोः कृष्णः मन्तु नरगोप
बालप्रियं जामीमोगाहजुमाद्यदेहिवा सन्निवेपिताः १४ श्रीकृष्णःकुः यवे ममंदरेनहास्या कु
रवामजनकादितः देहिवासाः सिपर्मजलानेद्रा तेत्रवामनः १५ श्रीकृष्णउवाच भवमोयदिदेहमया
मयोक्तमुकरिष्यथ अत्रागमसवासासि प्रतीक्ष्यपविमिताः १६ ततोजलाशयात्सर्वाः सुवि
मम्बीतकंपिताः पाणिभ्यांयोनिमाच्छाद्य प्रोत्तेरुः पीतकंपिताः १७ भगवानाहतावीक्ष्य
शुद्धभावप्रसादितः स्कंधेनिधायवासांसि प्रीतः प्रोवाचसस्मितं १८ ॥

यदिदमेपेमपरिसत्याः प्रेमरसमग्नाः २० यंयमेकुमारप्रनयममयायंमाहृष्याः २१ देहकुलेति प्रतीकसंप्
हीधं २२ प्रोवेतनिर्गताः २३ ब्रह्मताः रसस्त्रनवीनीवीक्ष्य २४ ॥

सूर्यं धृतव्रताः सत्यो विवस्वान् अपो अगात् न सूर्पा स्वात्मानं यत् इन्द्रो देवहेलनं उपगापपवे तस्य र्षः मनवेषु एप भी
तं तं प्राप्नुतमेकृदः नमस्काः पावस्यानिलीये मूर्धि अंजलिंकृत्वा यथामनः प्रातः तं कृष्णतिः १९ इति देव येन
प्रयुक्ते नाभिदिनं विवस्वान् सर्वं अन्तस्य जलिरेत मृणाल स्वप्रने स्वपतिकामाः तदेषो यत्कर्म लोम स्यधनस्या
मं वाम शोधकर्मणो वसाता कृतं फलं भूतनमेवनम् यतः स एवावयं स्तृकषाय मार्जकाः १० ह ॐ नम

सूर्यं विवस्वाय रूपो धृतव्रता अमात्ते तमद्देवहेलनं वक्षाञ्जलिं मूर्ध्न पत्तुत्ये ह सकृत्वानमो
धा व सन्ना धृतव्रता ११ वस्तर्पणि नाभिदिना त्रुना व सा म प्राविवस्वान् तव संवत्सं लि तत्र र्ति
कामाः स्वदेशव कर्मणा सात्त्वा कृतं ते स रवय मृगप नः १० ता मस्यावनतां दशा भगवान्देवकी सन
वा संमिताभ्यः श्रमणकः करण अनुवर्तिनः ११ इत्युक्त लवणाः रूपया स्वाप ताः प्रत्याभि
ताः कोऽनवद्यकामिताः स्वमिता देवापट्टताम नमस्ताभ्यः सत्ताभ्यः सत्प्रियसंगमानिर्हृताः २२॥

र्यं प्रसन्नासंविताः एवं विवस्वाद्या सिताः पालनया प्रदापिताः मासिताः तत्रागत मकामासिद्माय रे
एवं स्तोभिताः ३ पदसिताः सत्यं शुचिनो मर्म सा दिनाक्षी इत्यकारिताम्बु सुदृढं जलिमिस्थादिना प्राया
विमकलेम तानभ्यस्यन ११ नकृतः हो पट्टस्ता नापवन ११ न कृतः प्रियसंगतिहृताः श्रीकृष्णसवि
ताः १२०॥

प्रेम्णः संगमेन सज्जितावपि कृता यतो गृहीतविग्रहः तयोर्नोदेहः गृहीतविग्रहः मदाद्‌ तस्मिन्कामेनलब्धा
लाणाः सज्जाविलसितमी हसापासानाः २२ रामोदरतिभक्त्या तस्य द्रावयति प्रलयाप्रतिः २४ भोमा
धाभवतीनामदर्शनमेवसकल्पोमनोरथः स लब्धा पशुपाभिधकथितमेतिमपाविदितः प्रतः सयो भवित
मर्दनिःशतिसभावमानस्मामलेकोभविष्यतीतिसंपिते २५ तलकृतसमपादृनमधीतिकामायप्रमः का

परिधायसखावोलितिप्रेहसंगमसज्जिताः गृहीतविग्रहामोहेलस्त
स्मिंलब्धायुतेहलणाः २३ तासापृज्जायभगवेनसपादस्पर्शी कामप
य पुनश्चलानासुवात्स्यमाहृदामोदवासलाः २४ सेवल्पाविटि
ताः कथाभवतीनामदर्शने मयानुबोधितः सोसमाप्तोभवतमर्द
ति २६ नसमाविशितधियाकामः कामायकल्पते भर्जिताः क्वथिता
नाधानाः प्रायोबीजायनिष्यते २५ या तालंवसोसिद्धामयेमार
स्पष्टक्षपाः यमुद्दिश्यध्वनचीर्णोदेकरार्थमसतीः २८ ॥

मभोगापविषमहिलकामस्यापियोतिदेहमानादितिभावः कामानुबोद्धृदृष्टांतः भर्तितादस्याः क्वथिताः
पच्यताः धानायदाद्विवर्जयत्करोरसमायनभवतीतिः सकृत्याप्रुवः प्रारमपिसूचयतियाति २८ सिद्धाः
हलीमनोरथाः तदाह समाप्तायमिमीः यास्त्राभीः मयास्सप्योति आर्या
का — यगीसली समयाः २८ ॥

श्री भाग स्टी १०

विप्रभार्याणामनुग्रहाय यज्ञवाटं गच्छन् विप्राणां क्रियासु समभिप्रेमते भ्योऽपि द्रुमाः प्रेरणा इति तानभिनंदति चाभिनंदति ॥२९॥ हे स्तोककृष्णादयो गोपाः एतान्द्रुमान्पश्यत परार्थमेवैकांतेन जीवितं येषां तान् करास्तवा न वर्षादीन् सहमानाः अस्माकं वारयंति ॥३३॥ सुजनस्येव पात्रोऽर्थिनः ॥३४॥ नियोगो यमनरूः ॥

शुक उवाच । इत्यादिष्टा भगवता लब्धकामाः कुमारिकाः । ध्यायंत्यस्तत्पदांभोजं कृच्छ्रान्निर्विविशुर्व्रजे ॥२८॥ अथ गोपैः परिवृतो भगवान्देवकीसुतः । वृंदावनाद्गतो दूरं चारयन्गाः सहाग्रजः ॥२९॥ निदाघार्कातपे तिग्मे छायाभिः स्वाभिरात्मनः । आतपत्रायितान्वीक्ष्य द्रुमानाह व्रजौकसः ॥३०॥ हे स्तोककृष्ण हे अंशो श्रीदामन्सुबलार्जुन । विशाल वृषभौजस्विन्देवप्रस्थ वरूथप ॥३१॥ पश्यतैतान्महाभागान्परार्थैकांतजीवितान् । वातवर्षातपहिमान्सहंतो वारयंति नः ॥३२॥ अहो एषां वरं जन्म सर्वप्राण्युपजीवनं । सुजनस्येव येषां वै विमुखा यांति नार्थिनः ॥३३॥ पत्रपुष्पफलच्छायामूलवल्कलदारुभिः । गंधनिर्यासभस्मास्थितोक्मैः कामान्वितन्वते ॥३४॥ एतावज्जन्मसाफल्यं देहिनामिह देहिषु । प्राणैरर्थैर्धिया वाचा श्रेय एवाचरेत्सदा ॥३५॥

वक्ताः पल्लवाग्रकराः पल्लवादिसमूहैः कामान्वितन्वतेऽर्थिन इति शेषः ॥३४॥ देहिषु जन्मसाफल्यमेतावदेव न किंचिदन्यत् प्राणादिभिः देहिनां श्रेय एवाचरेत ॥३५॥ ॥

इत्यस्मिन्नर्थ्ये प्रवालादिसमृद्धैः नतशाखानां तरूणां मध्यतो यमुनां गतः आसः ३९ कृत्वा किञ्चस्य: एवमेव
तत्कर्माकृत्वैतया गृहीतमोज्यानामेवनिर्वाण तोसथा तो इत्यर्थः ३८ इति श्रीभावार्थदीपिकायां दश

इति प्रवालस्तबकफलपुष्पदलोत्करैः तरूणां नम्रशाखानां मध्येन यमुनां गतः ३६ तत्र गाः
पाययित्वापः सुमृष्टाः शीतलाः शिवाः ततो नृप स्वयं गोपाः कामं स्वादु पपुर्जलं ३७ तस्या उ
पवने कामं चारयन्तः पशून्नृप कृष्णरामावुपागम्य गोपा वचनमब्रुवन् ३८ इति श्रीभाग
वते दशमस्कन्धे द्वाविंशोऽध्यायः २२ श्रीशुक उवाच नन्दगोपविषष्ठास्ते गोपाला यमुनातटे
ऊर्ध्वमुत्सिता राजन् रामकृष्णौ जगत्पती १ गोपा ऊचुः राम राम महावीर्य कृष्ण
दुष्टनिबर्हण एषा वै बाधते क्षुन्नस्तच्छान्तिं कर्तुमर्हथः २ श्रीशुक उवाच
इति विज्ञापितो गोपैर्भगवान्देवकीसुतः भक्ताया विप्रभार्यायाः
प्रसीदन्निदमब्रवीत् ३ श्रीभगवानुवाच प्रयात देवयजनं
ब्राह्मणा ब्रह्मवादिनः सत्रमाङ्गिरसं नाम ह्यासते स्वर्ग
काम्यया ४ ॥

मध्ये दशविंशकः त्रयोविंशे तु गोपैः यज्ञपत्न्युपदेशतः तत्र वा गृह्य तान्कृष्णो दीप्तितानन्त्य
यतः भक्ताया इत्येकवचनेनाथः सायुज्याभिप्रायेणाथ ह्यत्रानावेकवचने १ । ४ ॥ राम राम के जी

देवयजनं यत्वाटं स्वस्माद्विसर्जिताः आत्ताभ्यां प्रहिताः संभोगार्थं पुनस्तर्केतातत्रस्त ज्ञानं नतयायमपावनाद स्माकं किमित्तित्यंपतीति चमनाहकीर्तयतइति प्रसन्नात्मप्रसाकेपात्रतामविष्यतीतिभावः ५८ अविरेशी कटंवत मानासेवायदेमंलयतः अभिलषतः वेदोदनश्रद्धा वयं घ्रसितर्हि यक्षतेति ८ दीक्षितावयमभो ज्ञानाइतिवदिशंनीतिस्वयमेवाविकाहः दीक्षायाआरभ्याशीयामेयाया लेभान्त्वर्वशेषः नलोत्यचसोत्रा

तपसा मौद्नेगोपायावतास्मद्विसर्जिताः कीर्तयंतो भगवत आर्यस्य मम चाभियो ५ इत्यादिप्रभ गवतावातयाचेननेनया कृतांजलिपुटाविशानदेद्वसतितम्भवि ६ हेभूमिदेवाः प्रणतेकल स्यादेशकाविताः प्रासादजानीतभद्रं वोगोपाजोसमंवोदितान ७ गाः चारयंतावविदूरओदनं रामाचार्यलयतीवुकृतिनो तयोर्द्विजोदनमथिनोयदिश्रद्धावोधर्मवित्तमाः ८ दीक्षायाः पशुसंस्थायासौत्रामन्यात्ततः अन्यत्रदीक्षितस्यापिनान्नमश्नन्हिदुष्यति ९ इतिते भगवद्याच्ञांशृण्वंतोपिनशुश्रुवुः क्षुद्राशाभूरिकर्माणोबालिशावृद्धमानिनः १० देशकाल पृथग्द्रव्यमंत्रतंत्रर्त्विजोग्नयः देवतायजमानश्चक्रतुर्धर्मश्चयन्मयः ११ ॥

मर्त्यश्चात्मन्यदा भूगीयमीयासाले भात्पूर्वसोनामएंपववः अभोम्बनत्वेनततोन्यत्रपरस्मिन्नदोषस्मर्पा: स्वदेहत्वस्यतिस्वर्गीवेषामाश्रयेयानेयद्यत्ताडापुपाः नक्षत्रतःकरणाः भूरीणिकेशाभिकानिकर्माणिये ४ यातेश्रतोवालिशाः प्रज्ञाः चप्याज्ञानहृष्टाइतिमानवंतः ७ नतुकर्मकालमुखेचादेशकालेन्याचार्यसंक्रमन्य सिकर्षदेयेनचाहदेशलिप्य कस्यपुरोडाशादिद्रव्येतनप्रयोगोयोपमीयन्मये ॥ ॥ ॥ ४१

मन्त्रघोषमिति ह्यायसर्वात्मानो बालाणां वृषंमहोत्सुनिमग्नमानाः ॥ मोकिंकी गतिमिमहिकाधीर्धिनोनिर्वि
घ्नेन कोभावापकोनवापरोभूपने इत्यादिलोकस्थितिं दर्पयन् ॥ अपघ्न कोवोधपृनकेवलेन देनगुह्येन
निधिधातमध्ये बोधिताः यन्नामधिन्निस्थमितिस्थितिस्थूलमन्त्रराजंति ॥ प्रेषिताः प्रेषितास् ॥ सकृत्सेवाः

तं कुल पर मेकसाड्गवंतमधोक्षजं मन्त्रपूर्णात्मुज्ञाम सर्वात्मा नो मे मेनिरे ॥१२॥ ननेषरोमितिमिश्रो
चुर्नमेति चपरंतप गोपा मिलापाः प्रेमेस्पवयाकुः कृष्णरामयो ॥१३॥ नड्पाकृष्णभमवन्नूहस्य
जगदीश्वरः व्याजस्य गुप्ताभिप्रायार्थलोकिकीं गतिं ॥१४॥ मोक्षापयनपत्नीभ्य सकर्षदतमा
गत दास्पतिका [illegible] ध्रुवः स्निग्धा मप्पयितधिया ॥१५॥ गम्यापय नीपालाया दृष्टासीनाः सले
कृताः नवा हिन्नसती गोपाः प्रेमितात्मभ्रमवन् ॥१६॥ नमोवो विप्रुपकीभ्यो निबोधत [illegible] वासिनः
मृताविह [illegible] प्रेषितावयं ॥१७॥ गाश्चारयन्तं गोपालैः सरामो दूरमागतः बुभुक्षितस्य
स्या [illegible] पृशीयता ॥१८॥ [illegible] मनसौ भवं
नाम संभ्रमाः ॥१९॥ यतविथं [illegible] भाजनैः प्रसिस्म [illegible] समुद्रमिवनिम्नगाः

गोपालैः सह ॥२०॥ [illegible] ॥२१॥
भक्तभोज्य [illegible]
नैरन्तर्येभक्तिः ॥२२॥ ॥ ॥

श्री० भा० टी० ५२

पात्रादिभिर्व्यं ... [illegible] ... प्रियं सर्वाः समुद्रमिव निम्नगाः । अभिसस्रुः ... [illegible] ... भगवत्युत्तमश्लोके दीर्घश्रुतधृताशयाः ... [illegible] ... श्रुतधृताशयाः ... [illegible] ... परिधाने यस्य ... वनमाल्यबर्हधातु ... [illegible] ... धातुभिः प्रवालैः ... [illegible] ... रूपे ... [illegible] ... विन्यस्तहस्तमितरेण ... [illegible]

निषिध्यमानाः पतिभिः भ्रातृभिर्बन्धुभिः सुतैः । भगवत्युत्तमश्लोके दीर्घश्रुतधृताशयाः ॥२०॥ यमुनोपवनेऽशोकनवपल्लवमण्डिते । विचरन्तं वृतं गोपैः साग्रजं ददृशुः स्त्रियः ॥२१॥ श्यामं हिरण्यपरिधिं वनमाल्यबर्हधातुप्रवालनटवेषमनुव्रतांसे । विन्यस्तहस्तमितरेण धुनानमब्जं कर्णोत्पलालककपोलमुखाब्जहासम् ॥२२॥ प्रायः श्रुतप्रियतमोदयकर्णपूरैर्यस्मिन्निमग्नमनसस्तमथाक्षिरन्ध्रैः । अन्तः प्रवेश्य सुचिरं परिरभ्य तापं प्राज्ञं यथाभिमतयो विजहुर्नरेन्द्र ॥२३॥

सं कर्णोत्पलयोः ... अलकाः कपोलयोर्यस्य मुखाब्जे हासो यस्य तं चेति च ॥२२॥ ... प्रियतमस्योदयो ... कर्णपूराः ... यस्मिन्निमग्नमनसः ... तमथाक्षिरन्ध्रैः ... अन्तः प्रवेश्य सुचिरं परिरभ्य ... तापं ... यथा प्राज्ञमभिमतयो ... [illegible]

श्रीभागवत टी० २४ ॥ ५२

अखिलजगद्गुरुः सर्वज्ञः स्वात्मतास्ताभ्यो ज्ञापितवान् अथ तद्दिदृक्षया ता मन्यमाना यथा प्रियाः सर्वा आगताः

ताः केवलमात्मनः स्वस्यैव दिदृक्षयेति २५ हे महाभागाः स्वागतं वः आस्यतां अत्र मनसा न तदेवाह अद्धा साक्षाद्यदहं नः

प्रेमेतस्माद्भवद्भिः तादृक्सालभिः संधि रहिता अत एव अव्यवहितां निरंतरमाह २६ आत्मनः सर्वेषां स्वत्वमुपपादय

ति २७ तस्मात्कृतार्थास्तद्यथा यात देवयजनं यज्ञवाटं यदृच्छेन न कृतार्थाः किमिति यास्याम इति चेत्तत्राह

५८

तास्तथा सकलसर्वाप्ताः प्राप्ता अतादिरत्तया विज्ञाता खिलदृग्द्रष्टा प्राहुः स्मितानन्तः २८ स्वागतं वो म

हाभागा आस्यतां करवाम किं यन्नो दिदृक्षया प्राप्ता उपपन्नमिदं हि वः २९ नन्वहा मयि कुर्वन्ति कु

शलाः स्वार्थदर्शिनः अहैतुक्यव्यवहितां भक्तिमात्मप्रियं यथा ३० प्राणबुद्धिमनः स्वात्मदारापत्य

धनादयः यत्संपर्कात्प्रिया आसंस्ततः को न्वपरः प्रियः ३१ तद्यात देवयजनं पतयो वो द्विजातयः

स्वसत्रं पारयिष्यन्ति युष्माभिर्गृहमेधिनः ३२ द्विजपत्न्य ऊचुः नैवं वचो ऽर्हति भवान्गदितुं नृशंसं

सत्यं कुरुष्व निगमं तव पादमूलं प्राप्ता वयं तुलसिदाम पदावसृष्टं केशैर्निवोढुमतिलङ्घ्य समस्तबं

धून् ३३ ॥

पतयस्त्विति पारयिष्यन्ति समापयिष्यन्ति यत्तां नाम तु गृहा ये स्युः ३४ न्यूनांसं परुषं निगमं श्रुति तां न मे भक्ताः

प्रणश्यन्तीति वेदं वा निगमं श्रुति फलं तव पदं पादमूलं वा न स पुनरावर्तत इति पदावसृष्टं सेवत्तयापि दत्तं

बंधुमानेन केशैर्निवोढुं दासीं सवित्तं तस्मात् श्रीवत्सरागे सबाधिका स्याम इति शेषः यद्वा तं भवतो युष्माभिः

एतयः स्वसंत्रं पारयिष्यन्तीति तत्राह गृहं प्रीताः ३४ ॥

श्री-
भाग
सुबो-
६३

किंच नोऽस्मान् न गृह्णन्ति किं त्वविद्यमकाममलोभादिभ्रमन भवतः पादाग्रयोः निपतितदेहानामस्माकं गतिं विधेहि इति ॥ ३० मयोपेताः अनुज्ञाताः अमरा देवाश्च अपीति ३१ तथापि स्वाभाविकं प्रीतये नेति ३२ प्रीतये संयोगाय अनुरागाय स्नेहवृद्ध

गृह्णन्ति नो न पतयः पितरौ सुता वा न भ्रातृबन्धुसुहृदः कुत एव चान्ये तस्माद्भवत्प्रपदयोः पतितात्मनां नो नान्या भवेद्गतिररिन्दम तद्विधेहि ३० श्रीभगवानुवाच पतयो नाभ्यसूयेरन्पितृभ्रातृसुतादयः लोकाश्च वो मयोपेता देवा अप्यनुमन्वते ३१ न प्रीतयेऽनुरागाय ह्यङ्गसङ्गो नृणामिह तन्मनो मयि युञ्जाना अचिरान्मामवाप्स्यथ ३२ श्रवणाद्दर्शनाद्ध्यानान्मयि भावोऽनुकीर्तनात् न तथा सन्निकर्षेण प्रतियात ततो गृहान् ३३ श्रीशुक उवाच इत्युक्ता द्विजपत्न्यस्ता यज्ञवाटं पुनर्गताः ते चानसूयवः स्वाभिः स्त्रीभिः सत्रमपारयन् ३४ तत्रैका विधृता भर्त्रा भगवन्तं यथाश्रुतं हृदोपगुह्य विजहौ देहं कर्मानुबन्धनम् ३५ ॥ राम

येऽङ्गसङ्गाः शरीरसंपर्काः तस्माद्गृहे स्थिताः पतिशुश्रूषणं मामेव समेष्यथेति भावः ३२ अनसूयवः असूयारहिताः सत्रं यज्ञं समापयामासुश्चक्रुः ३४ तत्रैका द्विजपत्नी भर्त्रा विधृता निरुद्धा वनिता देहं तत्रैव विहाय चेतसैव भगवन्तं प्राप इत्यर्थः ३५ राम राम ॥ ६३

प्रवत्तीलयन. प्रजर्वमगो गोपगोपीविमर्थः रूपवाक्कृतैः रूपेणवाचाचकृतैः चरितैश्चरमयनरमत्ति
तेरमेरमर्थः ३९ पुनस्स्तुतिप्रकारमाह रुचिरेव शोर्नवात्तुकरतावलोः विप्रप्रसयोर्या ब्रामहन्मरूतकेः
तत्कृतागमेवशमिति प्रन्रस्तुतेतितदासभावेर्यो ः गृहनिवमानघतोभगवद्भक्तिसहितमात्मनेय्येन

भगवानपिमोर्विटः तेनैवात्रेनमोपकात. वत्सर्विधेनाशाथिमासयंवकुभुजेषुगुः ४० एवं
लीलानववपुर्भेलोकमनुशीलयन. रेमेगोगोपगोपीनांरमयन्रूपवाक्कृतैः ४१ यथा
नुस्मृत्यविशास्तेभुवनपाकलागतः यदिदृपसुवर्धायी ब्रामहन्मनुत्रिवेरवगोः ४ दृष्ट्वा
स्त्रीणांभगवतिकृत्समतिमलौकिकी याललोचनप्राप्ता तेमंजतमीविगर्हयन. ४ विप्रा
वाच धिगसमाकीत्रिवृज्जन्मधिग्व्रतंधिग्बहुज्ञता धिक्कुलंधिक्क्रियादाक्ष्यंविमुखायेमधो
तजे ४२ नूनंभगवतोमाययोगिनामपिमोहिनी यद्वय
गुरवोनृणांस्वार्थेमुह्यामहेद्विजाः ४२ अहोपथ
नमारीणामपिकृत्स्नजगद्गुरौ दुरंतभावंयोवि
ध्यन्मृत्युपाशान्गृहाभिधान ४४

रविप्रानु ४ योगकंमाविर्वेहत्यमिति विरागिणेनंकच्चवंनमानवर्षक्रियाः कलौमिप्रान्ततंचक्रियाः
हात्यमितिकेवापेटेचिनिति अधिलेपचक्रमधोहतेविमुग्वाः नेकोत्रनादिनतवर्थधिन्यितिति च
गर्हयांत्रितपर्थः ४२ स्वार्थेहतिभक्तो ४३ योविघ्यान्. अधिकृनन. तत. ऊरंतमावेभक्तिम पयनेति ४४

श्री
भाग
हरि
५४

द्विजातिसंस्कारः उपनुपत्रेनक्रियासुयोपासनादयः आत्मनीमांसामलविचारः ५५ श्रीदोक्षंभगव
त्वेकात्मपमानयरेण प्रबोधितान्तु यामेत्यादुः नरसंक्रुभौक्रार्थीगोपासस्या पथमातमोरुपानस्मा

नास्य द्विजातिसंस्कारो नविवासोपरार्थपि नतुपोनात्मनीमांसानेपोर्वनक्रियासुमाः ४५ आया
पितानेम श्लोके क्रमे योगेश्वरे स्वरे भक्तिदक्षामचास्माकं संस्कारादि सतामपि ४८ नूनेश्वा
यौविमुक्तानां श्रमतां योगदे हयो प्रदोनस्मारयमामगोपनाकैः सतांगति ४९ समस्त्रहूत
कामस्य केवल्यायाभिधीयते ईशितवैः क्रियस्माभिरीपामेतद्धि स्वर्क५० देशकालरप्य
गुरवे मंत्रतत्वदिनामयः देवतायजमान प्रक्रमुर्धर्म प्रयस्यपः ५१ सएव भगवानित्सुःसा
त्मयोगीश्वरेश्वरः आत्मपतुरुपत्वानायेविमुक्तान विग्रहे ५२ यहोवपपरतमायेयान
स्तारपीस्त्रियः भक्तयामस्तोमतिज्ञानाप्रमक्रनिश्वनोहरो ५३ नमस्तत्से भगवते कृष्णा
यकुंठमेधसे यन्मायामोहितधियो भ्रमामः कर्मवर्त्मसु ५४ सवैनयाचपुरुकृषःसुमायाः
मोहितात्मनः मविज्ञानामप्यावानोत्सनुस्वहमतिक्रम ५४ इतिवादमनुस्मृत्य कृष्णेक्रमले
त्मनाः दिव्यवोपिनविशा केनाद्दीनमवाचलन ५५ ॥

यपितमितिचेतनाकुः ५७ सान्सरोपायवर्गीतावाचस्तागवुद्धिस्मायेन ५८ इतिप्रत्यानाएवं सर्वत्रक्रमवं
पिमथ्यापीति ५० मर्योदपनायजगमुः साल्लताःकंसादीनाःसाध्य मस्थाएवभगवेतमभमजितर्दः

इति श्रीभावार्थदीपिकायां दशमस्कंधे द्वाविंशोऽध्यायः २२ त्रयोविंशे महेंद्रस्य मखं व्याहत्य हेतुभिः कृष्णः प्रवर्तयामास
सगोवर्धनमखोत्सवं भूसुराणां क्रियायां विनिरस्य स्वः स्वपुच सप्तवत्समादेशयायत नातिसत्वा वयत त्रासुरानः
कृतोद्यमान् तान् पृच्छति भगवानिति अपितत्रैव निवसन्निंद्रयागकृतोद्यमान् गोपान् अपश्यदिति
तिसंबंधः १ तदभिज्ञोऽपि भगवान् सर्वात्मा सर्वदर्शनः किमत्र फलं कोद्देवता केनाधिकारिणा केन वा
साधनेन साध्यते ३ एतद्ब्रूहि महान् कामो मम शुश्रूषवे पितः यद्वा तव महान्कामः इत्यत इति शेषः स्थित

इति श्रीभागवते दशमस्कंधे त्रयोविंशोऽध्यायः २३ श्रीशुक उवाच भगवानपि तत्रैव बलदेवेन संयुतः
अपश्यन्निवसन् गोपानिंद्रयागकृतोद्यमान् १ तदभिज्ञोऽपि भगवान् सर्वात्मा सर्वदर्शनः प्रश्रया
वनतोऽपृच्छद्वृद्धान्नंदपुरोगमान् २ कथ्यतां मे पितः कोऽयं संभ्रमो व उपागतः किं फलं कस्य वो
द्देशः केन वा साध्यते मखः ३ एतद्ब्रूहि महान् कामो मह्यं शुश्रूषवे पितः न हि गोप्यं हि साधूनां कृ
त्यं सर्वात्मनामिह ४ अस्त्यस्वपरदृष्टीनाममित्रोदास्तविद्विषां उदासीनोऽरिवद्वर्ज्य आत्मवत्
सुहृदुच्यते ५ ॥

अस्वा सर्वात्मनो सर्वजनाम दृष्टीनो अस्वपरदृष्टीनां स्वः परइति दृष्टिर्येषां न स्वः पर इति दृष्टस्य भ
वादेव न तु उदासिनादयोऽपि येषां सतीत्यर्थः अमित्रेतिनमित्रं उदासीनः विद्विट् येषां तेषां कर्तव्यं सर्वं कथनीयं
कथनीयं किंचिदस्तीत्यर्थः सत्यपि भेददर्शने उदासीनः शत्रुवद्वर्ज्यः आत्मतुल्यत्वात् सुहृत् तेन तु नवर्जनीय
इत्यर्थः उदासीनस्तु किमस्माभिः सह विचार्यतां नवकर्म कर्तव्येन तु गतागतमेवेति मावेक्षणीयः

ज्ञात्वाज्ञात्वा चानुतिष्ठति विदुषो यथावत्तत्फलं स्यात्तथा नाविदुषः ६ भवतामयं क्रियायोगः शास्त्रतो विचारि
तः प्रवृत्तो लौकिक आचारः प्राप्तो वेति साधारणो यः पृष्टतो लौकिकत्वमिति ७ आचारप्राप्तं चेति सहेतुक
माह पर्जन्य इति आत्ममूर्तयः प्रियमूर्तयः ततः किमत आह ८ तत्सिद्धवार्त्ताचां सेवनानां न देवतात्वमिति

ज्ञात्वाज्ञात्वा च कर्माणि जनोऽयमनुतिष्ठति विदुषः कर्मसिद्धिः स्यात्तथा नाविदुषो भवेत् ६ त
त्र तावत्क्रियायोगो भवतां किं विचारितः अथ वा लौकिकस्तन्मे पृच्छतः साधु भण्यताम् ७ श्री
नन्द उवाच पर्जन्यो भगवानिन्द्रो मेघास्तस्यात्ममूर्तयः तेऽभिवर्षन्ति भूतानां प्रीणनं जीवनं पयः ८
तं तात वयमन्ये च वार्मुचां पतिमीश्वरं द्रव्यैस्तद्रेतसा सिद्धैर्यजन्ते क्रतुभिर्नराः ९ तच्छे
षेणोपजीवन्ति त्रिवर्गफलहेतवे पुंसां पुरुषकाराणां पर्जन्यः फलभावनः १०
य एनं विसृजेद्धर्मं परम्परागतं नरः कामाल्लोभाद्भयाद्द्वेषात्स वै नाप्नो
ति शोभनम् ११ श्रीशुक उवाच वचो निशम्य नन्दस्य तथान्येषां व्र
जौकसां इन्द्राय मन्युं जनयन्पितरं प्राह केशवः १२

पयसा ९ उपजीवन्ति जीविकां कल्पयन्ति त्रिवर्गफलहेतवे धर्मार्थकामसिद्धये नलुत्याहरणादिभिर्जीवितुं
किमिति इत्यत आह प्रेमासितिफलसाधकः पर्जन्यं विना कृष्यादिवैफल्यादित्यर्थः १० इन्द्राय मन्युं जनयन्नि
ति कोपं जनयन् हारागोवर्धनादिरूपमेव तात्त्विकं देवतानिराकरणं न त्वयं यज्ञमात्रापरायः इत्यर्थः १२ ॥ ५५

प्रयत्नं नावकर्मत्वादेवा क्रियाकरोति कर्मेति नजु ज्ञानकर्मणोः को यत्नात्मकयोर्विरोधः स्यात् अहो अप्रतीतिर्मीमां
सा नोऽस्मतिविलसितमज्ञानकर्मणोः कस्मात् कारणानि नवचनात्तीयवा तेऽकिनतामुपपन्नानाम् ॥१२॥ किंचित्केचि
त्पुनरतिसाहसवीताः कर्मण एव बंधमोक्षावेतस्मि नेतत्कर्मप्रसङ्ग यन्निराकरोति ॥१३॥ स्वयं कर्मभिरलिप्तोऽन्येषामी
वानां कर्मणां फलरूपी फलदाता कर्मान्तंभजनेन तत्कर्मफलेदानेन ॥१४॥ अतस्तत्कर्मणएव फलसिद्धेर्नया

श्रीभगवानुवाच · कर्मणएव जायते जंतुः कर्मणैव विलीयते सुखंदुःखं भयं चैव कर्मणेवाभिप
द्यते ॥१३॥ अस्ति चेदीश्वरः कश्चित्फलरूप्यन्यकर्मणाम् कर्तारं भजते सोऽपि नह्यकर्तुः प्र
भुर्हि सः ॥१४॥ किमिंद्रो हि भूतानां स्वस्वकर्मानुवर्तिनाम् अनीशेनाम्यथाक
र्तुं स्वभावविहितं न्रृणाम् ॥१५॥ स्वभावतं ज्ञाहिसनः स्वभावमनुवर्त
ते · स्वभावस्थमिदं सर्वं सदेवासुरमानुषं ॥१६॥ राम

रत्नेश्चच ज्ञानात् न तस्य त्वामंदवतयाः कथमिमाह किमिंद्रेणेति .. नजु कर्मणोपिप्रहितिरं तर्यामपे ।
क्षितं कथं सर्वथा देवतं य्थाऽन्ये योगाः स्वभावाद् ॥ स्वभावविहितमिति · स्वभावेन मातृनेस्संस्कारणा
विहितमयत्कर्म तदन्यथा कर्तुं समनीशेन ॥१५॥ एतद्धि होणनि स्वभावन तद्इति प्रहृतेः संस्कारायीनत्वा
त्किं तर्यामि श्येणेत्यर्थः ॥१६॥ ॥ राम ॥

तस्मात्स्वभावतो निष्पन्नस्य कर्मण एव सर्वकारणत्वात्कर्मैव संपूज्यमित्याह १७ संपूजयेत् संमानयेत् न तु देवतो
[illegible] कर्मणः कुर्यादेव तेन विना सिद्धिरिति शंक्याह कर्मैव मान्यं देवतेत्यपि [illegible]
[illegible] अंजसेति १८ [illegible] विप्रस्य दोषमाह आजीव्येति
उपजीवति सेवते [illegible] १९ ब्रह्मणा वेदाध्ययनादिना [illegible]

देहानुच्चावचान्जंतुः प्राप्योत्सृजति कर्मणा । शत्रुर्मित्रमुदासीनः कर्मैव गुरुरीश्वरः १७ तस्मात्संपूज
येत्कर्म स्वभावस्थः स्वकर्मकृत् । अंजसा येन वर्तेत तदेवास्य हि दैवतं १८ आजीव्यैकतरं भावं यस्त्व
न्यमुपजीवति । न तस्माद्विंदते क्षेमं जारान्नार्यसती यथा । १९ वर्तेत ब्रह्मणा विप्रो राजन्यो रक्षया भुवः
वैश्यस्तु वार्तया जीवेच्छूद्रस्तु द्विजसेवया । २० कृषिवाणिज्यगोरक्षा कुसीदं तुर्यमुच्यते । वार्ता चतुर्वि
धा तत्र वयं गोवृत्तयोऽनिशं २१ सत्त्वं रजस्तम इति स्थित्युत्पत्त्यंतहेतवः रजसोत्पद्यते विश्वमन्योन्यं वि
विधं जगत् २२ रजसा चोदिता मेघा वर्षंत्यंबूनि सर्वतः प्रजास्तैरेव सिद्ध्यंति महेन्द्रः किं करिष्यति २३

वार्तां चतुर्विधामाह कृषीति २० कृषिवाणिज्यसहिता गोरक्षा एवं त्रयं कुसीदं वृद्धिजीवनं चतुर्थी ननु स्वाभावि
[illegible] निरीश्वरसांख्यमतमाश्रित्य [illegible] श्लोकद्वयेन २१ अन्योन्यं
[illegible] २२ सर्वतः [illegible] भावः तेर
[illegible] देवतापेक्षितं चेत्तत्राह न नः पुर इति २३ ॥ ॥ ९८

पुरः पतनानिजमयदादेशाः अस्माकं योगदेमहेनवोवनैशेल्लादय एवेतिभावः २४ कल्पानसिंसृ
नतिगमयन्ति तस्मादिस्वयमृलेस्थितयोगप्रयोगकल्पनामाह यद्रूसात्तुसंभारानिसार्थैः पंचभिः
संभारैः साधनानि २४ सर्वमौदंपायसकेवलपयपिपकसयावादयोगोमाधूमादिविक्रियाः क्रमश

ततः पुरोऽत्तनपत्तनग्रामानगृहावधि वनौकसः नातनिर्मितवरशैलनिवासिवः २५ तस्मात्
तंबाह्लानामहेभ्यारभ्यतामसवेः यस्य यागसंभाराः तस्यसाध्यनामवेः २५ पञ्चमाबि
विधापाकाः सूपात्याः पायसादयः सेघ्यावायूपषघकुल्पः सवदोहसारत्यका २४ ह्रदनामग्र
यःसम्पन्नाभिपाद्वैत्त्वादिभिः अन्नेवहुविधैतस्माद्येवीषयुदविताः २१ ग्रन्यभोग्यायव
इलपतितेभ्योयथार्हतः यवसंवपवादमागिरयेरीयमावलिः २८ सलकालभवनस्य सतुलि
न माःसवाममसः प्रदतिणांचक्रकेगोविप्रानलपर्वतान २६ एतन्ममसतेनीतंकियमोघदिशोव
ते अयंगोब्राह्मणाद्रीणामन्हयज्ञोयतामवः ३० श्रीशुकोवाच
कालात्मनाभगवतापाकारयजितुंमया प्राक्तनिशम्यनेरा
याः साधुहन्तनन्दवः ३१

सूपपायसंयोः प्रशस्तोदरस्यार्थः यसेयोपादत्ता २८ यागस्तोभावार्थं प्राज्ञोत्पादनार्थं चाद्यः घेनुसहिताः
दक्षिणाः धेनुदक्षिणाः तासु च वादक्षिणाः योपुण्याभिः २२ यवसंनागौवलिः नैवेद्यं २८ सर्वानगिरेः कं
वनाग्नयेस्य यत्रास्र गोवालनादीनामहोत्सवः ३० ॥

श्री
भाग
दश
५०

द्रुष्टो नमेनेकमर्देन्द्रमावदच्छोत्तमगिरिं विधिप्रियघायथं २२ यथा पश्यं बलीन पहल्लमया टतः सादरः
२३ पञ्चरूप्यमानिश्रमवृषभुमानिम दिनानि पा हित्वा लीलि महितः पाति पादपदिः अस्तिमिः
तगिरिप्रदीपितावकः २४ गोपविश्रम्भनगोपानो विश्वासजन्कारूपगतः प्रामाः ममबलिमुपहमाद

तथा च व्यदधुः सर्वं यथाह मधुसूदनः वाचयित्वा स्वस्त्ययनं तद्द्रव्येण गिरिद्विजान् ३२ उपहृत्य बली
न्सर्वानादृता यवसं गवां गोधनानि पुरस्कृत्य गिरिं चक्रुः प्रदक्षिणं ३३ अनांस्यनडुद्युक्तानि ते चा
रुह्य स्वलङ्कृताः गोप्यश्च कृष्णवीर्याणि गायन्त्यः सद्विजाशिषः ३४ कृष्णस्त्वन्यतमं रूपं गो
पविश्रम्भणं गतः शैलोऽस्मीति ब्रुवन्भूरि बलिमादद्बृहद्वपुः ३५ तस्मै नमो व्रजजनैः सह च
क्रेऽत्मनात्मने अहो पश्यत शैलोऽसौ रूपी नोऽनुग्रहं व्यधात् ३६ एषोऽवजानतो मर्त्यान्कामरूपी
वनौकसः हन्ति ह्यस्मै नमस्यामः शर्मणे आत्मनो गवां ३७ इत्यद्रिगोद्विजमखं वासुदेव
प्रचोदिताः यथा विधाय ते गोपा सहकृष्णा व्रजं ययुः ३८ ॥ इति श्रीभागवते दशमस्कन्धे चतुर्विं
शः २४ ॥

नयमत्यन मक्षेप्राप्ते यालमाप्रयं वृजजनैः मदनमः मंत्र प्रदेशनिमार्गमोक्षपावृतः ३९ का
मतुर्पीमिदहिरुपः यस्मिन् प्रस्थ श्रामतात मात ४० कौर्मवानजकसभावीपुण्णाकामीभवाम इषा
वामदेवः वानाकवीरवनेमीयमक्ता देवतम्भमनानानमीहा ४८ इति श्रीमभागवते टीकायां रामे

दशमे २५

पंचविंशेस्याशकेवजन्मास्यायवर्षेति ३ कुंतिगिरिमासारादरत्नद्धोऽकुलं प्रभुः कामेनायथेषांतेभ्यः १ कु
ड्डः चसन ईदृः सांवर्तकनामसंवर्तः प्रलयः तत्कर्तारमेत्यानाप्रसिद्धं राजेशाबोदयत यथासा रुनतु कर्षके
स्तनायानां ग्रामेश्वन्नइत्याशक्यात्मसंभावनस्यानिस्तविवेकमाद्दिस्याशायेनाह कांकांचाहेत्याद्दिपंचभि
ईशसानीप्रहृमेवईश्वरइतिगर्ववान् २ देवहेलनंदेवस्यममावत्ता ३ अदृढेरसमर्थैः। कर्मभिःक्रिया
निर्वर्त्यैः अतएवनामनोनिभिः नाममात्रेणायानोविनित्यवक्रियतेतन्मष्टशेः आन्वीक्षिकीमात्मउस्तति॥

श्रीशुकः ईदृक्तदा नवः प्रज्ञोनिजायविहतांन्तप योयेभ्यः कामनायेभ्योनंदादिभ्यः शुकोपमः १
व्रणोसांवर्तकनामसेघानांचोतकारिणो ईदृः प्रबोदयन्कुद्धोवाक्यंचाहेशमासुत २ अहोश्री
मदमाहात्म्यंगोपानांकाननौकसां कृष्णंमर्त्यमुपाश्रित्यये चक्रुर्देवहेलनं ३ क्रियाशदृढैःकर्म
मयेक्रतुभिर्नाममनोनिभैः विद्यामान्वीक्षिकींहित्वातितीर्षंतिभवार्णवं ४ वाचालंबालिशं
स्तब्धमज्ञंपंडितमानिनं कृष्णंमर्त्यमुपाश्रित्यगोपामेचक्रुरप्रियम् ५ ॥ राजोवाच ॥

मी ४ तथावाचालंबहुभाषिणंबालिशंशिशुवत्स्तब्धंपंडितमानिनंपंडितंमन्ये अतःस्तब्धमविनीता
मतिंनिद्रायायोजितायीइसभारतोशोकास्तेस्तातितथाहिवाचालेशास्त्रयोनिरासिपमेव शिशुव
न्निरभिमानेस्तत्सुसुनस्यस्तब्धस्यभावादनम्रः अज्ञानादितात्पर्यमाजेसर्वेजमितिमर्षः पंडितमानिनेव
च्छविदोबहुमाननीयकर्मसदानदृप्यवद्वद्यमर्त्यंतथापिभक्तवान्तस्तेनमनुष्यतयाप्रतीयमानमि
ति ५ ॥ राम ६ ॥

श्री· भाद· पू·सी· ६८

भवन्ति मानां आध्याथिमानां मुह्वेक्तिरहो नाफनतद्युपनयत श्रीमदेनयः स्तंभोमार्वतं ८ विप्लुतस्तान्नो व्रजा।
नुयाह अहं चैतिअनुव्रजे अनंतर मेघेगसिष्यामि मरुद्गणैर्देवगणैः सह ७ मज्जवृताइंद्रणानिर्मुक्तं
बंधनं येषां ते असल्याभिप्रायेणावद्धा आसन् तदा निर्मुक्तं बंधना: संत: आसारैः धारासंपातैः गोकुलं पीडयामा।

एवं श्रियावलिमानां हसेना अर्थिनान्मनो धुन्वतश्रीमदस्तंभं पशूनयनसंदवे ८ अहं चैरावत
नागमारुह्यानुव्रजे व्रजे महद्गणैर्महावीर्यैर्नंदगोष्ठजिघांसया ७ श्रीशुक उवाच इत्थं मघवता
ज्ञप्ता मेघा निर्मुक्तबंधना: नंदगोकुलमासारैः पीडयामासुरोजसा ८ विद्योतमाना विद्युद्भिः
नंदंतः स्तनयित्नुभिः तीव्रैर्मरुद्गणैर्नुन्ना ववृषुर्जलशर्कराः ९ स्थूणास्थूला वर्षधा
राभुंचत्स्वभ्रेष्वभीक्ष्णशः जलौघैः प्लाव्यमाना भूर्नादृश्यत नतोन्नतं १०
अत्यासारातिवातेन पशवो जाः तवेपनाः गोपा गोप्यश्च शीता
र्ता गोविंदं शरणं ययुः ११ शिरः सुतांश्च कायेन प्रच्छाद्या
सारपीडिताः वेपमाना भगवतः पादमूलमुपा
ययुः १२ ॥

स्थः ८ स्तनयित्नुभिरशनिभिर्नदंतः गर्जितं कुर्वंतः मरुद्गणैः नुन्नाः प्रेरिताः जलश
र्कराः जलोपलान् ९ स्थूणास्थूलाः अभ्रेषु मेघेषु सत्सु नतोन्नतं निम्नमुन्नतं तद्विपरीतं यथा भव
ति तथा भूर्नादृश्यत १० जातवेपनजातकंपाः ११ तत्र पशूनां याने विशिनष्टि शिरइति १२ ॥ ५८

गोपगोपीनामार्पितमाह त्वमेव नाथो यस्य तद्गोकुलं त्वदीयं अतो नः अस्मान् देवादिंद्रात् त्रातुमर्ह
सि १३ विचार्य नाशं स्वयमेव कुपितेनेन्द्रेण कृतं श्रमेनेकथं मेमेतदाह १४ अपगतऋतुर्यस्य तद्वर्षमत्यु
तिशायितो वातो यस्मिन् तत् प्रतिवातं शिलामयं शिलाप्रचुरं १५ तत्र प्रतिविधिं एवं गोवर्धनोद्धरणमाह
प्रतिविधिं प्रतीकारं स्वसामर्थ्येन साधयिष्यामि तेनच मौढ्यात् लोके शमानिनो श्रीमदलक्षणं तमः हनिष्ये

कृष्ण कृष्ण महाभाग त्वन्नाथं गोकुलं प्रभो त्रातुमर्हसि देवान्नः कुपिताद्भक्तवत्सल १३ शिलाव
र्षनिपातेन हन्यमानमचेतनं निरीक्ष्य भगवान्मेने कुपितेंद्रकृतं हरिः १४ अपर्त्त्वत्युल्बणं वर्षम
तिवातं शिलामयं स्वयागे विहतेऽस्माभिरिंद्रो नाशाय वर्षति १५ तत्र प्रतिविधिं सम्यगात्मयो
गेन साधये लोकेशमानिनां मौढ्याद्धनिष्ये श्रीमदं तमः १६ नहि सद्भावयुक्तानां सुराणामी
शविस्मयः मत्तोऽसतां मानभंगः प्रशमायोपकल्पते १७ तस्मान्मच्छरणं गोष्ठं मन्नाथं मत्परिग्रहं
गोपाये स्वात्मयोगेन सोऽयं मे व्रत आहितः १८ इत्युक्त्वैकेन हस्तेन कृत्वा गोवर्धनाचलं
दधार लीलया कृष्णश्छत्राकमिव बालकः १९ ॥

ध्याभिवद्गद्वचनेन वरुणादीनभिप्रेति १६ ननु देवाः सात्विकाः त्वद्भक्ताश्च तत्तेषां न मः तत्राह नहीति
सद्भावः सत्वं मद्भक्तिर्वा तद्युक्तानां सुराणां ईशाहमिति विस्मयो गर्वो हि यस्मान्न घटते अतः असतः
तेषां किंचित् मानभंगः प्रशम एवमाह मत्त इति १७ गोपाये रक्षिष्यामि किंच सोऽयं मम व्रतो
नियमः संकल्पो वा आहितः धृतः स्वयं कृष्णः उक्त्वा ऐकेन हस्तेन तत् सिद्धं यथा १९ ॥ ॥

श्री भा. द. स्कं. ५५

यथोपजोषं यथासुखं सव्रजाः शकटमंडलीसहिताः २० सव्रजाः शकटमंडलीसहिताः सोपजीविनः भृत्य
पुरोहितादिसहिताः यथावकाशं सधनाः चैन स्थिताः २२ पदात् स्थानात् सप्तदिनानि यावत् २४ कृष्णेश

अथाह भगवान्गोपान्हेंऽब तात व्रजौकसः यथोपजोषं विशत गिरिगर्तं सगोधनाः २१ न त्रास इ-
ह वः कार्यो मद्धस्ताद्रिनिपातने वातवर्षभयेनालं तत्त्राणं विहितं हि वः २२ तथा निर्विविशुर्गर्तं कृ-
ष्णाश्वासितमानसाः यथावकाशं सधनाः सव्रजाः सोपजीविनः २३ क्षुत्तृड्व्यथां सुखापेक्षां हित्वा
तैर्व्रजवासिभिः वीक्ष्यमाणो दधाराद्रिं सप्ताहं नाचलत्पदात् २४ कृष्णयोगानुभावं तं निशम्ये-
द्रोऽतिविस्मितः निःस्तंभो भ्रष्टसंकल्पः स्वान्मेघान्संन्यवारयत् २५ खं व्यभ्रमुदिता-
दित्यं वातवर्षं च दारुणं निशम्योपरतं गोपान्गोवर्धनधरोऽब्रवीत् २६ नि-
र्यात त्यजत त्रासं गोपाः सस्त्रीधनार्भकाः उपारतं वातवर्षं व्युदप्रायाश्च
निम्नगाः २७ ततस्ते निर्ययुर्गोपाः स्वं स्वमादाय गोधनं शाक-
टोढोपकरणं स्त्रीबालस्थविराः शनैः २८ भगवानपि तं शै-
लं स्वस्थाने पूर्ववत्प्रभुः पश्यतां सर्वभूतानां स्थापया-
मास लीलया २९ राम

याः विगतोदकप्रायाः स्वल्पजला जाता इत्यर्थः २८ शकटोढोपकरणं शकटैरूढमुपकरणं भांडा-
दिकं यस्य एवं भवति तथा गोधनमादाय गोपा निर्ययुः २७ २९ ॥ राम ५५

निहताः शर्यायित्वायुद्धो चितं परिरंभणादिभिः समीयुरुपसृत्य सदाशिषः आशीर्वादान् २९ ततो गोवर्धनोत्थानात् अस्य श्रीकृष्णस्य तथाविधानि गोवर्धनोद्धरणरूपाणि कृतानि कर्माणि गायंत्यः हृष्यंत्यः कथं भूताः वेषेणाहृदि स्पृशंतीति हृदि स्पृशस्ताः यद्वा कथं भूतस्य प्रेष्ठत्वेन नात्मा हृदि स्पृशंतीति हृदि स्पृक् तस्य ३३ इति

तं प्रेमवेगान्निभृता व्रजौकसो यथा समीयुः परिरंभणादिभिः गोप्यश्च सस्नेहमपूजयन्मुदा दध्यक्षताद्भिर्युयुजुः सदाशिषः २९ यशोदा रोहिणी नंदो रामश्च बलिनां वरः कृष्णमालिंग्य युयुजुराशिषः स्नेहकातराः ३० दिवि देवगणाः साध्याः सिद्धगंधर्वचारणाः तुष्टुवुर्मुमुचुस्तुष्टाः पुष्पवर्षाणि पार्थिव ३१ लोकाश्च दुंदुभीन्नेदुर्दिवि देवप्रचोदिताः जगुर्गंधर्वपतयस्तुंबुरुप्रमुखा नृप ३२ ततोऽनुरक्तैः पशुपैः परिश्रितो राजन्स्वगोष्ठं सबलोऽव्रजद्धरिः तथाविधान्यस्य कृतानि गोपिका गायंत्य ईयुर्मुदिता हृदिस्पृशः ३३ इति श्रीभागवते दशमस्कंधे पंचविंशोऽध्यायः २५ श्रीशुकः एवंविधा नि कर्माणि गोपाः कृष्णस्य वीक्ष्य ते अतद्वीर्यविदः प्रोचुः समभ्येत्य सुविस्मिताः १

श्रीभावार्थदीपिकायां दशमस्कंधे पंचविंशः २५ षड्विंशे विस्मितान्गोपान्कृष्णस्याद्भुतकर्मभिः नंदो गर्गगिरा स्मारं श्रावयन्देवमवर्णयत् समभ्येत्य नंदं नेदमभिगम्य यद्वा तदा हद्बालकस्येति १ ॥ रामाय नमः ॥

श्री भाग द
हूसी. ३००

वयस्यास्तु बालकस्याद्भुतस्यस्य मद्भुतानि कर्माणि तस्माद् ग्रामे ऽप्यन्ये प्रकथं जनाः इति   बालस्तत्रापि तं ज्ञात्वा बहू
अद्भुतानि कर्माण्याद्भुर्विदर्भासिः यः समहायान इति   सप्तहायनः सप्तवार्षिकः कथं विभ्रन्नियत इति प्रश्नरूपम्
यशोराट्‌ सद्यो बालदेवे २   महौजसः महाबलायाः तमामर्थः आयुर्येविनिनाकालेन यथापोषितं ४ प्रथम

गोपा ऊचुः बालकस्याद्भुतानि कर्माण्य मद्भुतानि च कथमर्हस्मो जनग्रामे ह्यात्मजत्व्रुपिते ३ सः
सप्तहायनो बालः करेणैकेन लीलया कथं बिभ्रद्गिरिवरं पुष्करं गजराडिव ३ तोकेनामीलिताक्षेण
पूतनाया महौजसः पीतः स्तनः सहप्राणैः कालेनेव वयस्तनोः ४ हिन्वतोऽधः शयानस्य मास्यस्य
चरणावुदक् अनोऽपतद्विपर्यस्तं रुदतः प्रपदाहतं ५ एकहायन आसीनो ह्रियमाणो विहायसा
दैत्येन यस्तृणावर्तमहन् कण्ठग्रहातुरम् ६ क्वचिद्धैयंगवस्तैन्ये मात्रा बद्ध उदूखले गच्छन्नर्जुन
योर्मध्ये बाहुभ्यां तावपातयत् ७ [illegible] वने संचारयन्वत्सान्सरामो बालकैर्वृतः हन्तु
कामं बकं दोर्भ्यां मुखतोऽरिमपाटयत् ८ वत्सेषु वत्सरूपेण प्रविशन्तं जिघांसया हत्वान्यपातयत्तेन
कपित्थानि च लीलया ९ हत्वा रासभदैतेयं तद्बन्धूंश्च बलान्वितः चक्रे तालवनं क्षेमं परिपक्वफलान्वितं १०

यावत्सखास्ता अथ परिच्छेदकाः यस्य उदक्   ऊर्ध्वचरणो हिन्वतः चालयतः प्रपदेन पादाग्रेणाहतं विपर्य
स्तं विपरीतं सत् कथमपतत् ५ यो दैत्येन ह्रियमाणः सन् तेन तृणावर्तं दैत्यं कथमहन् इत्यर्थः ६ हैयंगव
स्तैन्ये नवनीतचौर्ये बाहुभ्यां गच्छन् विरतविमर्थः ७ दुःखतो हन्तुं कामो यस्य तं बकं वेशाथाग्निमविवाद
भ्यां मुखतः कथमपाटयत् ८   रामायनमः ॥

१००

आशीविषतमः प्रतिकूलविषः वा सौ प्रदीप्तः च आशीविषतमादीक्षतम् औत्पत्तिकः स्वाभाविकः कृ
यमिति किं सर्वं यामितिमानन्यादितिशंका उत्तम प्रतीति स्तवेमाभिनयेनवदतिसमस्तायन इति

पुलिनं वा नगिरितो गुल्मेन यमलं वा लिख्या प्रमोचयद्भुजपद्मनगोपीं श्यामरामपवदिम ११ आ
शीविषतमादीक्षतमुत्ताविषदंष्ट्रान् प्रसारितारस्यपमनावद्भ्रमोनिर्विषादकः १२ उत्सङ्ग
स्थानुरागमस्मिन्सर्वयानो अजोकस्मा नंदनेननये स्मासनवाप्योत्पत्तिकः कथं १३ कासमहा
यतो वालः कामहाद्रिविधारणा ततोनोजायते वा कावज्जनाप्यनवीभके नेदवाच प्र
यतामेव घोगोपाक्येतशोकावदोभके प्रकृतमारमुदिष्पगामीमिघडवीवद १४ तर्णास्त्वृषः
किस्मस्यामनगृह्णतोवयुगमनः प्रजोरतेत्सत्पापीनश्यामीकालतोगनः १५ प्रागयवं
सुदेवस्यवाचिज्ञानेस्तवामजः वासुदेवइतिश्रीमानभिज्ञः सम्प्रचक्षते १६ बहूनिसन्ति
नामानि रूपाणि च सुतस्य ते गुणकर्मानुरूपाणि तान्यहं वेद नो जनाः १७ एषवः श्रेयआधास्य
द्गोपगोकुलनन्दनः अनेनसर्वदुर्गाणि यूयमञ्जस्तरिष्यथ १८ पुरानेन व्रजपते साधवो दस्यु
पीडिताः अराजके रक्ष्यमाणा जिग्युर्दस्यून् समेधिताः २० ॥

१३ प्राकृतमेव गर्गाचार्यवाक्यं तच्चरितपरिशीलनेन निर्वृतसंभावः स कृतलज्जावयो मके सत्कृतो
नैनवदाक्येनवोपानपरिपानि श्रूयतामिति १४

श्री तनमस्मात्वत्स्यकर्मसुधिसयोगात्तिइतिनंरस्योक्ति: २१ २४ इत्यहुतासात्तानां प्रतिसमादिश्य मर्तेज्ञान १
भाग गृहं गर्भे सति तस्यामीमस्मा मोपि इदानीं कृत्स्नानामयमा स्वशमप्रेयइ रत्व: मत्तिष्ट कारिणामिति
टी गावर्धनोद्धरणात्परिकरम्म उ स्मारव प्रकटितचर्यस्य श्रीनिशार्थपतेरेव इति २५ यत्तविस्तवेनयारु
१०-१ इतयादेवेइ देवर्षिनिसति तत्राप्रमवर्षानिलैः प्रशान्तिजलशाकयानीचवाणुभिः मीटत्मालपण्डुरित

एवं तस्मिन्महाभागाः प्रीतिं जर्तुलिता नवा: नारयोभिमर्यमेता निरस्तएतानि वा मत्स्य: २१ त
स्मात्रहत्नीजीयतेनाभायणात्मनोभुषि: प्रिया कोत्यातु भावेनेन कमेसन विस्मय: २२ उतत्त्व
मासमाविश्यपरगीच सख्युदेगने: मन्येनानयणात्स्याशाकुलसमन्त्रिष्ट कारिणी २३ इति नरत्व
व: भत्तमागतीमीनंत्रसोकसा: दृष्ट्वा जीतभावाक्ते कुलस्यामिमने उत्सव २४ मुदिताभ
टमानचु: कुलेचगनविस्मया: २५ देववर्षातिघत्तविलवकघावृत्रा श्वलवर्षानिले: सोद
त्वालय श्रुतिसा मवावुद्धा तत्सख्येकत्तु स्मयन उत्पाद्यैककरेणशैलंवलोमैन्योतिलिन्द्र
यथाविश्रुतोहमयामस्हइमदभिर्वीयाप्रहृद्रोगवा २९ इति श्रीभागवते दशमस्कन्धे एकोनत्रिं
शोऽध्याय: २९ ॥

मीदंतिपात्मा: यथाव: स्त्रियश्चुयस्मिन्मनतपायात्मास्वयमेवशारुणायस्पनक्तोऽहं दृष्टा अनुकं
पीटयावानउत्सघनशेहिमनाविकृतवेनशालसुस्वायप्रवसो लीलार्थमभिलिहयथाएकेन
करेणविश्रुतदधत गोहमपानपालिमवान एवमहन्द्रेण गमिइरलतराणोपार्ट्स्मारयतिम
एवभूताकृतमनः श्रीकृष्णामिति २९ ॥ इति श्रीभावार्थदीपिकायां दशमस्कंधे एकोनत्रिंशोऽध्याय: २९ १०२

यदिंद्रोदयमेवाऽक्रः यदिंद्रो हरिं संस्तवन् पञ्चविंशतिश्लोकैश्चतुर्विंशत्यिंतः स्तुतः सप्तविंशे तदा लज्जा [illegible] प्रभवं प
रम् तुष्टिं [illegible] अभिषेकं [illegible] शैलेऽतिशक्रस्य [illegible] ततः तत्र इदमा
ह श्रुक्तिं कृतवान् [illegible] विविक्त उपगम्य [illegible] १ विविक्तं एकांते पादयोरस्य
[illegible] कृतहेलनः कृतवान् २ अस्य श्रीकृष्णस्य दृष्टश्रुतोऽनुभावः प्रभावो येन
[illegible] नष्टत्रिलोकेशमदः [illegible] तत्र [illegible]

शुक उवाच गोवर्धने धृते शैले आसाराद्रक्षिते व्रजे गोलोकादाव्रजत्कृष्णं सुरभिः शक्र एव च १
विविक्त उपसंगम्य व्रीडितः कृतहेलनः पस्पर्श पादयोरेनं किरीटेनार्कवर्चसा २ दृष्टश्रुतानुभा
वोऽस्य कृष्णस्यामिततेजसः नष्टत्रिलोकेशमद इदमाह कृतांजलिः ३ इंद्र उवाच विशुद्धसत्वं
तव धाम शांतं तपोमयं ध्वस्तरजस्तमस्कं मायामयोऽयं गुणसंप्रवाहो न विद्यते ते ग्रहणानुबंधः ४

त्वया अनुग्रहः कृत इत्याह विशुद्धसत्वमिति चतुर्भिः ४ विशुद्धसत्वं [illegible] तपो
मयं [illegible] ध्वस्तरजस्तमस्कं [illegible]
दादिषु [illegible] मायामयो [illegible] गुणसंप्रवाहः [illegible]
यतः [illegible] ग्रहणानुबंधः [illegible]
[illegible] ४ [illegible]

श्री॰
भाग॰
टी॰
१०२

हे ईश अज्ञतो निमित्तात्तिभेदात्तद्धेतवो लोभादयो परस्परा अयता न तत्कृता देहसंबंधकृताः न हेतवः लोभादयः लोभ
मत्सरमोहादयश्चेति ननु तर्हि नामापि तद्दर्पेन प्रत आह अबुधलिङ्गभावाः अज्ञानिनां गमकाः अज्ञानस्व
कार्यभूताः यावदज्ञानादिसत्त्वं तावदज्ञानिन्येवासिद्धमिस्थाः लोभाद्यभावेपि युष्मान भेरौ दंडं धत्से इत्याह तथा
पीति ननु त्वहेतुसमतया पालनप्रुज्ञस्यका शक्तिः किंचकारणं कोवा दंडो मयो कृत इत्यत आह पितेति जगतां
त्वं पिता जनकः गुरुरुपदेष्टा अधीशो नियंता नियंदंडधारी हितवयस कालत्वात समर्थः तस्मात् उपात्तदंडोसि

कुतो नु तद्धेतव ईश तत्कृता लोभादयो येऽबुधलिङ्गभावाः। तथापि दंडं भगवान्बिभर्ति धर्मस्य गुप्त्यै
खलनिग्रहाय ५ पिता गुरुस्त्वं जगतामधीशो दुरत्ययः काल उपात्तदंडः। हिताय चेच्छातनुभिः स
मीहसे मानं विधुन्वञ्जगदीशमानिनाम् ६ ये मद्विधाज्ञा जगदीशमानिनस्त्वां वीक्ष्य कालेऽभय
माशु तन्मदं। हित्वार्यमार्गं प्रभजन्त्यपस्मया ईहा खलानामपि तेऽनुशासनं ७ ॥ श्रीराम ॥

स्तावतोरे समीहसे तव समीहा लीलेव जगदीशमानिनामस्माकं मानं विधुन्वन् दर्पः कथमेतदित्या
हयहति ८ मद्विधा अस्मदाद्याज्ञा अज्ञा जगदीशमानिनः कालेभयकालेपिवथाग्रे वा तिष्ठंत्ता त्वामभयं
भयरहितं वीक्ष्य आशु तन्मदं जगदीशमदं हित्वा किमर्वाचः संतः आर्यमार्गं भजंति अतस्त्वदेव खला
नामनुशासनं दंडं इत्यर्थः एवं भगवत्स्वरूपमभिप्राय चानवगत्वालद्दीक्षितस्तमापयति मद्भमिति ७ ॥ राम १०२

एवंभूताभेदमतीमतिः पुनर्मत्सुत इति पार्थनानं मवं महानयमपराधः यो जातक उपः कथं त्वं तदा वदति येदशा
हतवेति ८ भुवो भवाणां पुनः चतुरूभार जन्मनो उत्तमानां हत्वा भाराणि जन्मयस्पतिमोचस्वपतीनामभवाय
देवभवाय यस्य पञ्चराणि सविनितभवाय प्रलोमसतनसके त्वाद्दमेलापराधिनोपिसं तस्यामिति भावः त्वमा
पयत्रमसकरोति नमइति त्वं भगवते हुस्तायनमः पुरुषाय सर्वांतर्यामिने महात्मने श्रेतः स्वस्य

ह

सत्यं नमे सर्यमदस्तनस्फलं हसस्ले विद्युषः प्रभावं तत्संप्रमोयादीस्तिमूढचेतसो मैवं पुनर्भूम
तिर्मामसतां ८ त्वावतार्योयमयोक्तं तेयो भुवो भराणाम्रूभावजन्मनो चसूपतीनामभवाय देवभवाय
पुष्पसुरतानुवर्तिनामस् ९ नमस्तुभ्यं भगवते पुरुषाय महात्मने वासुदेवाय कृतायसात्व
तां पतये नमः १० स्वकृतोपात्तदेहाय विशुद्धज्ञानमूर्तये सर्वस्मै सर्वबीजाय सर्वभूतात्मने न
मः ११ मयदेभवर्तान्गोष्ठ नाधाया मायवाप्रभिः चेष्टितं विहृतेयन्तमानिनानीत्रमम्नुना १२

विज्ञाय कृतः वासुदेवाय सर्वनिवासाय सात्वतांयादवानांपतये नर्हिकिं महंयादवो नेत्याह १० से
मां भक्तानां कोटे नरकस्यास्तीकान्द्र हृयाय न त्वापिविशुद्धज्ञानमेवमूर्तिर्यस्य तस्मै मायया सर्वत्र अतः सर्व
स्य बीजाय कारणाय अतएव सर्वभूतानामात्मने नमइति त्वां गोपसूतमनेनो ऽकमपराधं निवेदयति मा
यंदर्मानि ११ अमार्वायभिः गाथुनाशायेदमकृत्यं चेष्टितं कृतम् १२ ॥ ॥ ॥ ॥

तया मोऽई शात्वयानुगृहीतोस्मि अत्र ग्रहं दशायतिधृत्ततं भद्रतिहृयोयमइतिच इंद्रेशास्तामि प्राणेस्मि वेदिते
भवता रयित थेवाहमयेहि १५ इंद्र स्त्रियादेव संज्येन १७ १७ वः सुवाभिः वद्धवतेन वस्तमाया भिस्रयेत म

त्वयेशानुगृहीतोस्मि भस्त्वसंतं भोक्तुयोयमः ईश्वरं स्तुत्यमात्माने त्वामहं शरणंगतः १२ श्रीशुकः
एवं संकीर्तितः कृष्णो मघोनाभगवानमुय मेघगंभीरयावाचा प्रहसन्निदमब्रवीत १४ मयातेका
विभगावुनमख भगोनुगृहता मदनुस्मृतये नित्यं मत्तस्येंद्र श्रियाभृशम् १५ मामैश्वर्य
मदांधोहिं दंडपाणिं नपश्यति तं भ्रंशयामितत्संपद्योयस्य चेच्छाम्यनुग्रहम् १६ गम्य
तांशक्र भद्रंवः क्रियतांमेनुशासनम् स्थीयतांस्वाधिकारेषु युक्तैर्वः स्तंभ
वर्जितैः १७ अथाह सुरभिः कृष्णमभिवंद्य मनस्विनी स्वसंतानेरु
पामंत्र्य गोपरूपिणमीश्वरम् सुरभिरुवाच कृष्ण कृष्ण महायो
गिन्विश्वात्मन्विश्वभावन भवतालोकनाथेन सनाथावा
यमच्युत १९ ॥ वामं ॥

त्वं नः परमकं दैवं त्वं न इंद्रो जगत्पते भवाय भव गोविप्रदेवानां ये च साधवः इंद्रं नस्त्वाभिषेक्ष्यामो ब्रह्मणा चोदिता वयम् अवतीर्णोसि विश्वात्मन्भूमेर्भारापनुत्तये
युक्तैरप्रमत्तैः स्तंभवर्जितैर्निरहंकारैः कृष्ण कृष्ण महायोगिन्भवतालोकनाथेन सनाथावयं कृतार्थतांप्राप्ताः १८

त्वं नः परमं दैवं देवतानां जगत्पते गोविप्रदेवानां ये ह्यन्ये च साधवः तेषां भवाय चाभ्युदयाय त्वमेव नः प्रभवतीत्यभि
इंद्रोस्तीति वेद तस्मादाह इंद्रमिति २० अलं पुरंदरस्येदं नये समर्थ नत्वं देव इंद्रो भवति मत्प्रोक्तमिति इंद्रो भवेय।

त्वं नः परमकं दैवं त्वं न इंद्रो जगत्पते भवाय भव गोविप्रदेवानां ये च साधवः २१ इंद्रेण त्वाभिषिंचामो
ब्रह्मणा चोदिता वयं भवती गोसिद्धि विश्वात्मा भविता पञ्जत्वये २२ श्रीशुक उवाच एवं कृष्णमुपामं
त्र्य सुरभिः पयसात्मनः जलैराकाशगंगाया ऐरावतकरोद्धृतैः २३ इंद्रः सुरर्षिभिः साकं चोदितो दे
वमातृभिः अभ्यषिंचत दाशार्हं गोविंद इति चाभ्यधात् २३ अहं हि इंद्रो देवानां
त्वं गवामिंद्रतां गतः गोविंद इति लोके त्वां कास्पंति भुवि मानवाः २४
तत्रागतास्तुंबुरुनारदादयो गंधर्वविद्याधरसिद्धचार
णाः जगुर्यशो लोकमलापहं हरेः सुरांग
नाः संननृतुर्मुदान्विताः २५

मिति वेद तस्माद्भवती र्गोतीति २१ सुरभिरात्मनः पयसाभ्यषिंचत् इंद्रस्त्वाकाशगंगाजलैः २२ देव
मातृभिः देवैर्मातृभिरदित्यादिभिर्देवैर्मातृभिश्चेति वा गावः पशवः गोः स्वर्गो वा इंद्रत्वेन विंदते लेभिरे गोविंदेत्य
भिधानं नमस्कृतवानित्यर्थः २२ ॥

श्री· भा· टी· ७४

देवनिकाये श्रदेवसमूहेषु केनचित्प्रदर्शनीयास्सुरम्या रम्यर्थः गावः गोष्ठ्यो यद्यो भिर्तुनामनयश्च कुर्वन्ति समर्थं नानारसोद्याःत्रीणि दिवा हिन्मः श्रकृष्टपच्याः कर्माणि विनैव वन्याः श्रप्रयत्नेवीस्यादयः इत्यादीनि गर्भनाम सर्गाणि वसुञ्जमानवयद्दिः श्रकदानां अविकुण्ठविभवः २५ इतिश्रीभावार्थदीपिकायां सप्तमोर्थः २२ श्रृणुविष्णुतनो ना दानवयं वरुणालयात् वैकुण्ठदर्शनिनाथगोपानामनुवर्णितं गोवर्धनं समुद्धृत्य बोहिताश्चविद्दव नंदा २८

ते नष्टवृर्दव निकायके तयोः स्त्रवाकिरन्नाकुत प्रग्रप्रह्वपिभिः लोकाःप्रवंनिर्हृतिमासर्वस्त्रियोभाव स्तदागमनय मयोत्तुलां २५ नानानसोत्राःसरितोद्भुतान्त्रमन्मदवाहतः श्रकृष्टयच्चौषधयो गिरयोबिभ्रुरुन्मणीन् २३ हासेनिनिषिकस्तनो निसर्वाणिकैतदन निर्वैणायपभवन्मलानकुत्राराय। पिनिसर्वातः २८ इतियोगोकलपतिगोविन्दमभिषिच्यमः श्रुजुत्ताती यद्यो सकोष्ठतो देवादिभि दिवं २९ इतिश्रीभागवतेदशमस्कंधेसप्तविंशोऽध्यायः २७ श्रीशुकः एकादश्यां निराहारः समभ्यर्च्य जनार्दनं स्नातुं नंदस्तुकालिंद्या द्वादश्यां जलमाविशत् १ तं गृहीत्वानयद्भृत्यो वरुणस्यासुरोन्तिके अविज्ञायासुरीं वेलां प्रविष्टमुदकं निशि २ ॥

नयनतः कृष्णो वरुणो चव द्दोनयत कलामात्रायाशादश्यां पारणार्दीभूतिवेशेनासुरीवेलासविज्ञाये वारु णोकृष्णामूर्वमेव यामस्त्रवाने नविदप्युदकं प्रविष्टं तदन भिज्ञो वरुणस्य भृत्यो नयदिति तथा च शास्त्रं कलावाद्दा दशीद्दष्टा निशीथाह्यधर्मविहितमध्या स्नानक्रियाः सर्वाः कर्तव्याः संश्रवणसमाद्दितिवत्स्यति चवरुणः प्रमानां ७४

स्वानां भगवद्धर्मपरमाणमभयद: साक्षेप्सभक्तं स्वत तदेतिकं वरुणास्य समीपं ३ ४ सपर्ययार्हणेन ५
मयेदानीमिमया देहो निभृतो भूतः यदा तद्दर्शने जातेन देवस्य फलं प्राप्तमित्यर्थः ४ इदानिभृतः पूर्णमनोर
थ इति किं चाय वार्थोऽधिगतः सर्वं वा तत्करपतितापीत्यर्थः इतः पूर्वं नैव विधोऽर्थः प्राप्त इत्यर्थः किंच मेसा
वाधिनिहतः इत्याशयेनाह त्वत्पादभाज इति अभवनः परमोत्तम ५ भगवतेनिरतिशायैश्वर्यायब्रह्मणे

गोपालास्तमपश्यंत: कृष्णरामेति कुर्वुः भवावोक्तद्पाक्रम्य पितरं वरुणात्सुतम् २ तदेतिकं
गमोराजस्त्वानामभयदो हरि ४ आभवीलाक्ष्मीकं शंलोकपाल: सपर्यया महत्माहजचिनाह
तद्दर्शनमहोत्सवः ५ वरुण उवाच अद्य मेनिभृतो देहो अद्यार्थोधिगतः प्रभो त्वत्पादभाजो भगव
न्नवाप्नुः पारमध्वनः ५ नमस्तुभ्यं भगवते ब्रह्मणे परमात्मने न यत्र श्रूयते माया लोकसृष्टिविक
ल्पना ७ अजानता मामकेन मूढेनाकार्यवेदिना आनीतोयं तव पिता तद्भवान् क्षन्तुमर्हसि ८
गोविंदनीयतामेष पिता नेपित्ववत्सल ९ श्रीशुक उवाच एवं प्रसादितः कृष्णो भगवानखिलेश्वरः
आदायागात्स्वपितरं बन्धूनां चावहन्मुदम् ९ नंदस्त्वतीन्द्रियं दृष्ट्वा लोकपालमहोदयम् कृष्णे
च सन्नतिं तेषां ज्ञातिभ्यो विस्मितोऽब्रवीत् १० ॥

इति यपरमात्मने सर्वजीवनियंतृत्वहेतुः नयत्रेति लोकसृष्टिविकल्पयति यामाया सायत्रतस्मै
येतत्र विद्यमानत्वविहीतीत्यर्थः ७ अतीद्रियमदृष्टं सर्वलोकपालस्य महोदयमैश्वर्यम् यालोक
सृष्टिविकल्पनामायानश्रूयते इत्यर्थः १० ॥ राम ॥

...तत्र कथं तीर्थपादो ते अपि किं स्वगतिं स्वस्थाने सूक्ष्मां ब्रह्मरूपां उपाधास्यत् उपाधास्यति नोऽस्माननुप्रति
वादयिष्यतीति संकल्पितवंत इत्यर्थः ११ इति एवंभूतस्वानां स्वीयानां संकल्पं मनोरथं अखिलदृक् सर्वज्ञः
स्वयमेव विज्ञाय तेषां संकल्पसिद्धये कृपया एतदचिंतयत् १२ अविद्यातो देहात्मबुद्धिः ततः का
मः ततः कर्म तत उच्चावचासु देवतिर्यगादिषु भ्रमन् स्वीयां गतिं न वेद १३ स्वब्रह्मरूपलोकानावेऽगस्त्वत

ते चौत्सुक्यधियो राजन्मत्वा गोपास्तमीश्वरं । अपि नः स्वगतिं सूक्ष्मामुपाधास्यदधीश्वरः ११ इति
स्वानां स भगवान्विज्ञायाखिलदृक्स्वयं । संकल्पसिद्धये तेषां कृपयैतदचिंतयत् १२ जनो वै लो
क एतस्मिन्नविद्याकामकर्मभिः । उच्चावचासु गतिषु न वेद स्वां गतिं भ्रमन् १३ इति सं
चिंत्य भगवान्महाकारुणिको विभुः । दर्शयामास लोकं स्वं गोपानां तमसः
परम् १४ सत्यं ज्ञानमनंतं यद्ब्रह्म ज्योतिः सनातनम् । यद्धि पश्यं
ति मुनयो गुणापाये समाहिताः १५ राम

तमसः परं प्रकृतेः परं देहादिविविक्तानां दर्शनमशक्यमिति प्रथमं देहादिव्यतिरिक्तं ब्रह्मस्वरूपं दर्शयामा
स स्वरूपमिति १४ सत्यं अबाध्यं ज्ञानं अजडं अनंतं अपरिच्छिन्नं ज्योतिः स्वप्रकाशं सनातनं शाश्वतं सिद्धं
गुणापाये गुणापाये ज्ञानिनो यत्पश्यंति तद्रूपं दर्श
यामास १५ राम

ब्रह्महृदं ब्रह्मैव हृदः तत्र निमग्नाः सविशेषचित्ताभावात्‌ ते ब्रह्महृदं ते तु नीताः प्रापिताः तस्मिंश्च मग्नाः । श्रुतशाखोक्तविप्रोपसाद्य पुनः कृष्णेनोद्धृताः समाधेर्विबोधिताः संतो ब्रह्मणः तस्य च लोकं वैकुण्ठाख्यं ददृशुरिति नतु ब्रह्मणि निमग्नानां पुनर्लोकदर्शनमनुचितमवस्थाभेदात्‌ यत्रेति यत्र यस्मिन्लो- के निमिषेव तिष्ठद्वेदमक्रूरोऽध्यगात्‌ दृष्टवान्‌ अक्रूर इति लोकवादानुवादमात्र तन्निर्देशः नत्वेतच्च कश्चिदपि भवति किंचिदप्यसंभावितमित्यर्थः अथवा अक्रूरोऽध्यगात्‌ दृष्टवान्‌ तस्य ये ब्रह्मणो हृदस्य ब्रह्महृद इति

ते तु ब्रह्महृदं नीता मग्नाः कृष्णेन चोद्धृताः ददृशुर्ब्रह्मणो लोकं यत्राक्रूरोऽध्यगात्पुरा १६ नन्दादयस्तु तं दृष्ट्वा परमानन्दनिर्वृताः कृष्णं च तत्र छन्दोभिः स्तूयमानं सुविस्मिताः १७ इति श्रीभागवते दशमस्कन्धे अष्टाविंशोऽध्यायः २८

तान्संतेऽधृदयेऽनीताः संतो ब्रह्मणो लोकं ददृशुः पुनश्च कृष्णेनोद्धृताः एवं च तं च तान्विस्मितान्मुक्तिस्थितिहितानेयुः प्रसिद्धकस्य नावबोधयति यद्वा सत्तलोकमवस्थितिरासिद्धयति भाविविभूतस्वरूपवाराः न कृष्णः ब्रह्मणो गोपसमानिष्ठानीसत्त्वापरलोकमप्यदर्शयदिति १६ तत्र तस्मिन्हृदे कृष्णं छन्दोभिर्वेदैः स्तूयमानं दृष्ट्वा विस्मितावभूवुः १७ इति श्रीभावार्थदीपिकायां दशमस्कन्धे अष्टाविंशोऽध्यायः २८ ॥

अर्थात्तशोतुरासार्यकाविप्रस्तुतयोद्दे। गोपीभीरासमंरंभेतस्य चांतर्थि कौतुकं तस्या द्विजयामंमुद्दर्पकंदर्प
पिंड ययति सीपति गौपीरासमंडलमंडनः। तवविभरीतमिदेपस्दवविनोदनेकंवर्पविडंयस्माप्रतीतेः मेवयाम
मायाश्रयाश्रितः आ‌म्नारामेयाधनैकमतसाताभ्नमथ्यमनम्य २ आमान्यवमदसोरतड्यादि प्रस्तावेमूभिसन्नत
नस्मद्रासको डावि डवनेकामजमव्याप्तायथेयतत्नेम किंचुह्रगारकयात्पदेवविपाशुतोविनिसितयेवयेषा
चाख्यायीतुलिस्य्सीकरिष्याम तासतीविनियाताव लाख्जसिद्धामयेमारस्य यत्तपाउतियः प्रतिज्ञ गउत्या
र्थः तस्मात्तस्मिन्नेवबद्धातात्यातयेउद्दुराजः चेदउदगातउदितर्किं उर्वन दीर्घकालेनदर्शनेयस्मः स्वप्रिया

श्लोकः भगवानपिताराशीः शारदोत्फुल्लमल्लिकाः वीक्ष्यरंतुं मनश्चक्रे योगमायामुपाश्रितः १
तदोडुराजः ककुभः करैर्मुखं प्राच्या विलिंपन्नरुणेन शंतमैः स चर्षणीनामुदगाच्छुचो मृजन् प्रियः
प्रियाया इव दीर्घदर्शनः २ दृष्ट्वा कुमुद्वंतमखंडमंडलं रमाननाभं नवकुंकुमारुणं वनं च तत्कोमलगोभिरंजितं जगौ कलं वामदृशां मनोहरं ३

यासुस्तुमकरोननवङ्कुमेनयथाप्रियोविलिंपति तथा प्राच्याः ककुभो मुखं शंतमैः सुखतमैः करैः
रश्मिभिः अरुणेनोद्यरागेण विलिंपन्नरुणीकुर्वन्नित्यर्थः स प्रसिद्ध उडुराजः तथा च चर्षणीनां जनानां शु
चस्तापग्लानीतमृजन्नपनयन २ कुमुद्वंतं कमनीयंयस्य तं कुमुद्वंतं अथ अखंडमंडलं कमलया
रमायाश्चतस्य प्रभेतार्थमायस्यतम एवंविधंचोदितथा चतमकोमलेर्गोभिरंजितं च पाकल
मधुरं जगौ अगायत कथं वामदृशां कमनीयाः दृशो यासां तासां मनोहरम् ३ ॥ राम १०९

अथापरमालयवन्योन्यमसलिनः नेत्ताथिनऽघमोद्याचिः ताः सकांतोयत्र नवमीतथुनिः मार्गोगजनम्भः जवेनवेवे नवेचलाविकुंडलातिधासाताः औकमस्नूचवाशहूष्रवोग तताविरचित्राने तत्ताममेपिरेविथ्यकामीनिर त्रिंयोनयंमरवापाचिसितकमीविदायययुस्तदाह ५ ययःस्तालीचुलासथिस्त्रमतत काथमप्रती समयाताः काश्चियपः संघावेगात्रूमकगात्रेपक्रमतद्धास्य अनवतार्य ५ अन्याः प्रसज्जत्यः श्रोणावृर्त

निशास्यगीतंतदनंगवर्धनंव्रजास्त्रियःकृत्तविघक्रमानसाः आजग्मुरन्योन्यमलक्षितोद्यमाःस्य नकांताजवलोलकुंडलाः॥४॥ दुहंत्योभियुःकाश्चिद्दोहंहित्वासमुत्सुकाः पयोधिश्रित्यसंयाव मनुद्रास्यापरा ययुः॥५॥ परिवेषयंत्यस्तद्धित्वापाययंत्यःशिशून्पयः शुश्रूषंत्यःपतीन्काश्चि दश्नंत्योपास्यभोजनम्॥६॥ लिपंत्यःप्रमृजंत्योन्या अंजंत्यःकाश्चलोचने व्यत्यस्तवस्त्राभरणाः काश्चित्कृष्णांतिकंययुः॥७॥ तावार्यमाणाःपतिभिःपितृभिर्भ्रातृबंधुभिः गोविंदापहृतात्मा नो न्यवर्तंतमोहिताः॥८॥ अंतर्गृहगताःकाश्चिद्गोप्योलब्धविनिर्गमाः कृष्णंतद्भावनायुक्तादध्यु र्मीलितलोचनाः॥९॥

नदिकुर्वंत्यः काश्चकाश्चित्कृष्णं तत्सार्थमन्यथा कथमपि कर्मं न दासत्रमन संयक्षमेवेतियोतन्माह यास्यमेलिति॥ यमानतस्वतुपतस्त्रकुर्वा थोथारसोनविपर्ययपश्नामानिवस्त्राणि आभरणानि चयामानाः ववराणाभरणोकर्णेकमाकर्णाभरणाकारे कृत्वा ययुरिति व कृष्णाकालमनसोविक्षुः शुभवेलीयाह ता वाधमानाइति॥९॥ ॥ समाः॥

न लब्धो विनिर्गमोऽयाचिताः शापितं तत्राप्युपायनाप्तस्तदानिलवांद्युविमर्शः किं च तदानीमेव तेषु तस्मात्
नचीलस्मिधानतः प्राप्ताः सतोरामायद्देहजं कृतिमित्याकह्येनाह इः सुस्तेति नञ्चकथं जडः परमात्मेति
ज्ञानाभावादित्याशंक्याह आत्मवृद्धापीति नहिवस्तुवासौ दृढिमेपलते अयथा मनुष्यापीत्वान्तःवा
दितिभावः नतु मध्यापि आत्मवृक सर्वधनं सतिकथं जडलनाह सधः प्रक्षीणबंधनः इति नञ्चकथं भावः
मतरणं आत्मवृक मितीणभोगैर्न बसघाः सीतामित्याह इः सहेति इः सहोयः प्रसवि वरुः तेन तीव्रज्ञापः

पृ २

इः सह प्रेष्ठविरहतीव्रतापब्रलाश्रुभाः ध्यानप्राप्ताश्चतास्तेषु निर्दग्धालीलाबालाः ७ तमेवय
बसाभानं जातवृद्धापिसंगताः जडं रामय देहेसघः प्रक्षीणबंधनाः ८ राजोवाच कस्मिन्निदुः
परंकांतं तनवब्रह्मतयामुने गुणाप्रवाहोपरमस्तासांगुणधियांकथं ९ श्रुकउवाच उक्तं पु
रस्तादेतत्ते चैद्यः सिद्धिंयथागतः द्विषन्नपिहृषीकेशं किमुताधोक्षजप्रियः १० ॥ राम

तेनत्रतानिवानान्यपुभाक्रियासांताः अतोप्यनेन परमात्मप्राप्तिः तत्कालसंसुः इः स्वाभ्यांचलेः शोषक।
संस्थाय गुणामयं देहं तन्कृविति १५ नतुययापतिपुत्रादीनां वक्तन्वत्राते पितः जनानमोन्तः तथापि
स्वभावात् एवं कल्पतिव्रतज्जुमभावेनत्वंतानीतिः कथं मानेतत्विसाध्याकाकामात्रि इः परंकातमिति
वरिहरति १२ अयंभावः जीवेषाहतत्वमसकृत्तेतद्भषीकेशमादेनात्तत्तमं अतोनतत्वस्त्रत्र्युपे।
तत्तेतिनन्वदेहीकथमनाहतः स्यादतआह स्यादिति १३ ॥ ॥ १०२

गुणात्मकेषु गुणानिर्धत भगवत एव पवं त्वभिव्याप्तिः यतो वदेहिसादस्य मनुगुणत्वेप्रतिभावः यथो पश्यामक
यथिमदा सतिगुणिकारणानि माहकामिति एकं सर्वेषां दृष्टांतिम न च भगवतां यमभिभावस्माह न
वेनमिति ५५ यतः पौकुलात्तेतस्या वनादिकमुपने प्रस्तनेमाह ५८ तावः पशेवी निलाते: ५ सर्वाः स
संभ्रममागतविलोकाभयमिवाङ्कु मजस्येति लज्जायामहृमिनमालस्याह रजन्येति ५ किंच विवि

त्रागत्ये यथायथि व्यक्ति भगवतो नृप सर्वस्य सायमेयस्य निर्गुणस्य गुणात्मनः १४ कामं क्रोधं
भयं स्नेहमेक्यं सौहृदमेव च नित्यं हरौ विदधतो यान्ति तन्मयतां हि ते १५ न चैवं विस्मयः कार्यो भ
वता भगवत्यजे योगेश्वरेश्वरे कृष्णे यत एतद्विमुच्यते १६ ता दृष्ट्वान्तिकमायाता भगवान्व्रजयोषि
तः अवदद्वदतां श्रेष्ठो वाचः पेशैर्विमोहयन् १७ स्वागतं वो महाभागाः प्रियं किं करवाणि वः व्र
जस्यानामयं कच्चिद्ब्रूतागमनकारणम् १८ रजन्येषा घोररूपा घोरसत्त्वनिषेविता प्रतियात व्र
जं नेह स्थेयं स्त्रीभिः सुमध्यमाः १९ मातरः पितरः पुत्रा भ्रातरः पतयश्च वः विचिन्वन्ति ह्यप
श्यन्तो मा कृढ्वं बन्धुसाध्वसम् २० दृष्टं वनं कुसुमितं राकेशकररञ्जितम् यमुनानिललीलैजत्तरु
वनं पल्लवशोभितम् २१

नेति स्म गर्यमेव प्रतं स धर्मसंभयं माकुर्म्मा कुरुते माख्यः ईषत्प्रणयकोपेनात्मनो विलोकयन्तीरुवाच १५ २०
राकाशम्पूर्णचेद्रस्य करै रंजितम् यमुनास्पर्शिनानिलस्पन्दीलामारुताति ताःपापर्जतः कंपमानोत्त
रुणां पल्लवः शोभितम् । २१ ॥

श्री भाग सती १०८

सती देहसमः संरंभस्त्विलदृशीः प्रमादः २४ यं जित्वा शायावशी हृतधिया ३यप्ये प्रकं श्रीयं ते प्रीता भव
ति दृष्टादृष्टपुरुर्गाने न निवर्तयति भक्तीरस्मादि सो जयेत २५ देकल्पाद्यः फल्तु तक कुरुं ह ३ संघात्
पद सनातनसत्य यतः जलोस्तियाः सर्व यामान्म हे सदरात्मे एव वास्याके भावः तमेव प्रार्थ येसो मात्मा

मद्यान माचिरं चोपेम्यु प्रयधंय नीन सती २ केद्दे लिंवत्मा वालाध्यमान्याय यतदृस्ततः प्रपद्याम
दभिष्ठेराइवंस्यो वंत्रिताचायाः प्राप्त मद्या यथ तेवः शीघ्रं मपिअंजव २२ भर्तुम्पुष्पु घ ता मी
एतपुरो धर्मोप्रि मायया तदहं सो व कल्याणः प्रजाना वाल्मपीपता २४ दुःशीलोदुर्भगो वृ
द्धो जडो रोग्यधनोपि वा पतिः स्त्रीभिर्नहातव्यो लोकेप्सुभिरपातकी २५ अस्वर्ग्यमयशस्यं च फ
ल्गु कृच्छ्रं भयावहम् जुगुप्सितं च सर्वत्र औपपत्यं कुलस्त्रियाः २६ श्रवणाद्दर्शनाद्ध्यानान्मयि भा
वोनुकीर्तनात् न तथा सन्निकर्षेण प्रतियात ततो गृहान २७ श्रीशुकउवाच इति विप्रियमाक
र्ण्य गोप्यो गोविंदभाषितं विषण्णा भग्नसंकल्पाश्चिंतामापुर्दुरत्ययाम् २८ ॥

तिवेमयत् २४ ॥ २५ यथा श्रवणादिभिर्मस्यं प्रेममयि पुभवति सन्निकर्षेणासमीपस्थेन न तथा त
ततो गृहान्प्रतियात २७ किंच श्रवणाद ग्रीवादिनो मरेला चित्त प्राप्ता स्थितिमात्रकेति २८ १०८

मुचः शोकाद्र्द्ध तेन न मुच्यतां किं फलं सदृशा यथा वायव्यु तौ नियच्छ प्रकाकिं कृतं तथा कृष्णेन महो लिखेयः
तथा गृहीतकज सेवकाभिः ऊचे ऊ ऊस्मानि तान्यस्य स्तवं स्तरी श्रिता ऊरुऊः स्वभवो यामाताः किंच ३६ किं
चित्से व भेदाकोपावेशेन महद्दामि रोषा माता सरभकार णं प्रणमितमा दिश्रियेत व भिव प्रति भाषमाणा प्रणमाचे
तां गोमयः ३ नरा से कृत्योन्हेतरवग्रह स्वच्छेद पादस्वलभका सेवितकरी प्रसमा न जस्वमामजेति यज्ञ

कृत्वा सुखा नव प्रभुः प्रसनेन स्वयमङ्गिंवा यत्नाणि च योन भुवं लिखेयः अस्तै रूपाजन्म षिभिः ऊचऊं
ऊमानितस्य सर्वजयद्ऊरुऊः स्वभराः सतत्सी ३७ प्रेष्ट प्रियेतर सिव प्रति भाषमाणो कृत्सं तदर्थविनिव
तितसर्वकामाः नेव प्रसत्य रुद्विजो यु क्तेस्य किंचित्तीर्व भक्तकृदविरो धुवताऊरकाः ३० मेव विभो
इति भवान्न गादितेन दृश्शंसे संतत्प सर्वविषयास्तव पाद मूले भक्त्या भजन्स्व इरवगृह्य मामजास्मान्दे
वो यथादि पुरुषो भजते मुमुक्षून् ३१ यत्पत्य पत्य सुहृदामनुवृत्ति रंग स्त्रीणां स्वधर्म इति धर्मविदा त्व
याक्त अस्त्वेव मेतदुपदेश पदे त्वयीशे प्रेष्ठो भवांस्तनुभृतां किल बन्धुरात्मा ३२ ॥ यामज्यो

त्यं भर्तः सुश्रूषणं स्त्रीणामित्यादि गात्वाऊः ३३ त्वयार्थमविदेति सोपहासं एव मेतत् उपदेश उपदेशि
षयेत्व स्वेवास्तु पदेशास्ते हेतुः ईशाति विविदि षाचारो न सर्वोपदेशानां सीमा परत्वात्मयमादिति
भावः आत्मा किल भवानिति मायस्पृहि सर्वस्य भोक्ता मात्मेव सर्व इति श्रुतेः
प्रेष्ठो बन्धुः भवानिति सर्व बन्धुप्रकरणी येत्वय्येवाभिमतः
॥ २१ ॥

अपवाद्यसर्वोपदेशानामुपदेष्टानेऽउपदेशधर्मोपदेशान्तरहितत्वयि सति असाधवस्त्वधर्मविजिज्ञासमानास्समतीव
त्वयाधर्मविदायउत्तमतत्त्वस्तत्वममेयधर्मोपदेशाकिंसभवानास्तीति अपवाद्यउक्तएतन्तउपदेशपदेतद्वाव
रपुरुषाल्लनानतविर्षशस्वामितिसतिएवंकाकानेवमित्यर्थः यतस्तत्त्वभूतोत्वयात्मापूतरूपायद्वायेउ
रूपमादिश्यमुपाधोधर्मइतिएवमेतत् तथैवात्रान्तेतेउपदेशायदन्नुपपाणीयत्वनउपदिश्यमानानापल्ल
दीनापदप्रविष्टनेऽतईशोनहिईश्वरमयिष्टानविनाकोपिपतिप्रजादिनामास्ति प्रयत्नमानेफलमतिवि

ऊर्वीतिहितत्वयिरतिंकुशलाःस्वआत्मानिनित्यप्रियेपतिसुतादिभिर्
नेःकिं नः प्रसीदपरमेश्वरमास्मछिन्द्याआशांभृतांत्वयिचिरादरविन्द
विंदनेत्र २२ चित्तंसुखेनभवतापहृतंगृहेषुयन्निर्विशत्युतक
रावपिगृह्यकृत्ये पादौपदंनचलतःतवपादमूला
द्यामःकथंव्रजमथोकरवामकिंवा
२४

स्त्वेवाप्एतत्सदाचारेणाऽत्रव्ययंनःप्रार्थयंते सर्वश्लोकटीका २२ कुशलाःशास्त्रनिपुणाःरतिंकुर्वं
तितत्त्वाचशास्त्रकिंप्रजाद्याकविध्याभावेयत्नोयस्मात्मालोकइत्यादिकिंचप्रतियातइत्ययुक्तंतदशक्य
त्वियादीनाम्पहृतत्वादित्यर्थः २२ यदस्माकंचित्तमेतावंतंकालंसुखेनगृहेषुनिविशति प्रविष्टमेत
त्वयावहृतंकराववियोगुह्यकृत्येनिर्विशतस्तावपित्वयापहृतौसुखेनसखान्मनातयेतिवा २४ ॥

पुनः पुनः श्रीकृष्णस्य प्रसादकेनवायशाम्य तह स्वके नानवैवस्य स्येन हसि तेन यव लोके नकुलवीते नज्ञातोयो हृष्ट्वा
ग्रि: तो स्वच नो वेद्यं नाव देको ग्रि सि चेष्ठ रिक्षिचेन वाहः २४ रमपाल व्यादेन तगाद मो ना वंद ताव सरं वात दपि
क्वचिदे वन सर्वदा प्रव रोपअ नाभि या य प्य वात स्य तव प्रवण अन प्रिय त्वाद वोप क्वचिदपि यहिंसा न्याय माद र्श
नेत्र स्मात्स स्वत्व ह्यो व येत न व त्व पाभि रमिता प्रानर्दिताः समः तदा व स्य प्रन्य समदत स्यात स पिन पार या मः
न हृ स्तिपतेया नो राव्ये तदि तिभाव: त्वमादसो भारंधत्तति चित्रमित्याह: प्रीतिति २९ श्रील स्मीन्वक्ष सिवसाय

सिंधांश नस्त्वमध वास्त तम र के नहा स्याव लोकु कस वीत अत्र हृ ष्यो श्रिम नो चे द्द्यं विरह ज्वा ग्मु पपन्न के देहा
ध्यानि नया म पद योः पदवी सवित ३५ यर्हि बुजात तव पादतले कुमायाद त्र सागं क्वचिद रण्य जन प्रिय
स्य अस्प्रा क्ष्मत व्रतिनान्य समक्षमसः स्यात न याभि रमिता व व पार यामः ३६ श्रीर्यत्पदाम्बुज रजः
चकमे तुलस्या लब्ध्वा पि वक्षसि पदं किल भृत्य जुष्टं यस्याः स्ववीक्षण कृतेन्य सुर प्रयासः त द्द य व न
व पाद रजः प्रपन्नाः ३७ तन्नः प्रसीद वृजिनार्दन तेऽङ्घ्रिमूलं प्राप्ता विसृज्य वसतीस्त्वदुपासना शाः त्व
त्सुन्दरस्मित निरीक्षण तीव्र कामतप्तात्मनां पुरुषभूषण देहि दास्यम् ३८

व्यस्या नेल ज्ञापित सि स्या स हत व पाद ब्रजर जः काम यतेस्म अन्यैः सर्वैर्ज संसिति सौभाग्य्या ति सेव्यो क्तिः यस्मा न
स्याः सवीक्षण कृते श्री रात्म नो विलोक यं तय हसे तदर्थं सन्ये यो त्र स्मादी नो तपो भिः प्रयासः सा तद्वज: तद्वद्य सपि
प्रपन्नाः ३९ हे वृजिनार्दन दुःखहन्तास्तु उपासने तव जन एवा प्रा या सासाता: व दोच सनी शुद्धा विसृज्या सिन्स्व
ग्रामा: तव सुन्दर स्मित विहसित निरी क्षणान यः तीव्र: काम स्तन तत म चित्ता गीत: हे पुरुष रत्न दा स्यं देहि न तु गृह
मे विहाय मदा सम्भा र्थ्य ने अत आह ४० ॥

श्री भा० द० टी० ११०

अलकावृतमलकैः केशैरावृतं तथा कुंडलयोः श्रीर्ययोस्ते गंडस्थले यस्मिंस्तत अधरयोः सुधा यस्मिंस्तत्
मुखं वीक्ष्य दत्ताभयं भुजदंडयुग्मं वक्षः श्रिया एकमेव रमणं वक्षि जनकं वीक्ष्य तदास्यं एव भवाम इति तुर्थगुणि म
भावयं तं तन्वाक्रूः ३९ अंग हे कृष्ण कलानि पदानि यस्मिंस्तथा आयतं दीर्घं मूर्छितं स्वरालापभेदस्तेन संमोहितः
कलपदामृतवेणुगीतेन संमोहितार्यचरिता अर्थवरिता ब्रजतथमानसती च मां चलेत् या नो हिताः पुरु
षा अपि चलिताः किंच त्रैलोक्यसौभगमिदं रूपं निरीक्ष्य पुलकान्यबिभ्रत स्वाभावादयोपि पक्षिणोपि द्रुमाश्च

वीक्ष्यालकावृतमुखं तव कुंडलश्रीगंडस्थलाधरसुधं हसितावलोकम् दत्ताभयं च भुजदंडयुगं विलो
क्य वक्षः श्रियैकरमणं च भवाम दास्यः ३९ कास्त्र्यंग ते कलपदामृतवेणुगीतसंमोहितार्यचरिता
न चलेत् त्रिलोक्यां त्रैलोक्यसौभगमिदं च निरीक्ष्य रूपं यद्गोद्विजद्रुममृगाः पुलकान्यबिभ्रन् ४० व्यक्तं भ
वान्व्रजभयार्तिहरोभिजातो देवो यथादिपुरुषः सुरलोकगोप्ता तन्नो निधेहि करपंकजमार्तबंधो त
प्तस्तनेषु च शिरःसु च किंकरीणां ४१ शुक उवाच इति विक्लवितं तासां श्रुत्वा योगेश्वरेश्वरः प्रहस्य सद
यं गोपीरात्मारामोप्यरीरमत् ४२ ताभिः समेताभिरुदारचेष्टितः प्रियेक्षणोत्फुल्लमुखीभिरच्युतः उदा
रहासद्विजकुंददीधितिर्व्यरोचतैणांक इवोडुभिर्वृतः ४३ उपगीयमान उद्गायन्वनिताशतयूथपः
मालां बिभ्रद्वैजयंतीं व्यचरन्मंडयन्वनं ४४ नद्याः पुलिनमाविश्य गोपीभिर्हिमवालुकं रेमे तत्तरला
नंदकुमुदामोदवायुना ४५ ॥

पितृमात्रादीनपि त्यक्त्वा आगताः स्मो यत्र पितृवत् त्रिजगद्धर्मपरित्याग इति ... किंचन तदभवेनेति भावः
त्रैलोक्ये निश्चितं ४१ विक्लवितं पारवश्यं वचनपि ते गोपीरवीरमत् रमयामास ४२ प्रियस्य वक्त्राण्येव कलानि
मुखानि यासां ताभिः उदारहासः च द्विजाश्च तेषु कुंदरज्जम्मतस्वदीधितिर्यस्यसः एणांकश्चंद्रः ४३ ४५ ११०

बाहुप्रसारश्च परिरंभश्च करादीनामालभनं स्पर्शश्च नर्म परिहासश्च नखाग्रपातश्च तैः क्ष्वेल्या क्रीडया अवलोकैर्हसितैश्च [illegible]
[illegible] कामं तासां [illegible] ४६ महामनो विस्मिता [illegible] ४७ [illegible]
प्राव: [illegible] इति श्रीभागवते दशमस्कंधे एकोनत्रिंशः ॥२९॥ विप्रलंभरसं तं [illegible]
[illegible] अवतारयति [illegible] १ गत्या च अनुरागः स्मितं च विभ्रमेक्षितं च [illegible]
[illegible] विलासा [illegible] विहारा [illegible] विभ्रमाः [illegible] ॥

बाहुप्रसारपरिरंभकरालकोरुनीवीस्तनालभननर्मनखाग्रपातैः । क्ष्वेल्यावलोकहसितैर्व्रजसुंदरीणामुत्तंभयन्रतिपतिं रमयांचकार ॥४६॥ एवं भगवतः कृष्णाल्लब्धमाना महात्मनः । आत्मानं मेनिरे स्त्रीणां मानिन्योऽभ्यधिकं भुवि ॥४७॥ तासां तत्सौभगमदं वीक्ष्य मानं च केशवः । प्रशमाय प्रसादाय तत्रैवांतरधीयत ॥४८॥ इति श्रीभागवते दशमस्कंधे एकोनत्रिंशोऽध्यायः ॥२९॥ शुक उवाच । अंतर्हिते भगवति सहसैव व्रजांगनाः । अतप्यंस्तमचक्षाणाः करिण्य इव यूथपम् ॥१॥ गत्यानुरागस्मितविभ्रमेक्षितैर्मनोरमालापविहारविभ्रमैः । आक्षिप्तचित्ताः प्रमदा रमापतेस्तास्ता विचेष्टा जगृहुस्तदात्मिकाः ॥२॥ गतिस्मितप्रेक्षणभाषणादिषु प्रियाः प्रियस्य प्रतिरूढमूर्तयः । असावहं त्वित्यबलास्तदात्मिका न्यवेदिषुः कृष्णविहारविभ्रमाः ॥३॥ गायंत्य उच्चैरमुमेव संहता विचिक्युरुन्मत्तकवद्वनाद्वनम् । पप्रच्छुराकाशवदंतरं बहिर्भूतेषु संतं पुरुषं वनस्पतीन् ॥४॥ दृष्टो वः कच्चिदश्वत्थ प्लक्ष न्यग्रोध नो मनः । नंदसूनुर्गतो हृत्वा प्रेमहासावलोकनैः ॥५॥

[illegible] विज्ञानि यासां ताः अतस्ताः [illegible] ताः [illegible]
क्रीडन् ॥२॥ प्रियस्य गत्यादिषु प्रतिरूढा आविष्टा मूर्तयो यासां ताः अतः कृष्णविहारविभ्रमाः कृष्णस्येव विहारविभ्रमाः
क्रीडाविलासा यासां ताः असावहमेव कृष्ण इति परस्परं निवेदितवत्यः ॥३॥ [illegible]
[illegible]
[illegible] प्रेमहाससहितैरवलोकनैरस्माकं मनो हृत्वा [illegible]

श्री० आर्य० सप्त० ११

सखी [illegible] तः स्वपृष्ठे [illegible] प्रकाशिता [illegible] इति [illegible] दर्यहृदयस्मि [illegible] गात: क
[illegible] इति ॥ ८ ॥ [illegible] तयाति प्रियः [illegible] इति ॥ [illegible]
[illegible] कि मदर्थि [illegible] कस्य [illegible] प्रीति [illegible]
[illegible] इति [illegible] विशेषः ॥ ८ ॥ [illegible] सर्व [illegible]
[illegible]
[illegible]

॥ [illegible] कश्चित् [illegible] दर्यहृदयस्मितः ॥ ९ ॥ कश्चित् [illegible]
[illegible] तिप्रिया [illegible] ॥ २ ॥ [illegible]
[illegible] ॥ ३ ॥ [illegible]
[illegible] ॥ ४ ॥ किंते
[illegible]
[illegible] ॥ १० ॥ [illegible]

[illegible] कदर्थनी [illegible] ॥ ४ ॥ [illegible] किंतु [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ॥ ९ ॥ [illegible]
[illegible] प्रियया [illegible] इति [illegible]

फलभारेण गतोस्तनं न कुसेश्ह प्राणान्निति मत्वा प्रियपाह तस्य गतिं विलासं संभावयंत्यः एकेति वा असि तितत्वत्तसिका या अलिकुलैः प्रतः तदामोदमदोधः सुत्वी यमानः पत्रवा स्य मनइह शरक्षिति १२ ननु स्वगति गतो मत्तं गतिं दृष्ट्वा तत्कृष्णं स्मृतेः पत्रवो ह्रस्वा स्निग्धा अपि प्रह्वो भावं यच्च लेनं नेवः स्तनाभ्यां तत्कुसुमकानि बिभ्रति न हि स्वपति संगात् बाहुकृतलकं संभाव इति भावः १३ अन्यत्र वन्यप्रकृतिवत्सु पवितरट्टाना रमा। पतेः तास्ता विचेष्टा अनुचक्रुः तदात्मिका इति मउकेनात्यपेचयति इतीति उन्मत्तवचो गोप्यः उन्मत्तवचनस्थता।

मे।

बाहुं प्रियांस उपधाय गृहीतपद्मो रामानुजस्तुलसिकालिकुलैर्मदान्धैः अन्वीयमान इह वस्तरवः प्रणामं किं वाभिनन्दति चरन्प्रणयावलोकैः १२ पृच्छतेमा लता बाहूनप्याश्लिष्टा वनस्पतेः नूनं तत्करजस्पृष्टा बिभ्रत्युत्पुलकान्यहो १३ कस्याश्चित्पूतनायंत्याः कान्तायेरपिबत्स्तनं तोकायित्वा रुदत्यन्या पदाहन् शकटायतीं १४ दैत्यायित्वा जहारान्यामेका कृष्णार्भभावनां रिंगयामास काप्यंघ्री कर्षती घोषनिःस्वनैः १५ इत्युन्मत्तवचो गोप्यः कृष्णान्वेषणकातराः लीला भगवतस्तास्ता ह्यनुचक्रुस्तदात्मिकाः १६

गोप्यः कृष्णस्यान्वेषणेन कातराः अतिविह्वला अनुचक्रुः अनुकृतवत्यः १४ कस्याश्चित्पूतनायंत्याः स्तनं बकरूपाप्रपंचाते ततः चर्तुर्भिस्तनंपयत्वं पुनरेकेनानुकरणे इति विवेकः पूतनायमाः पूतनावदा चरंतीत्यस्तनमपिबत् तोकायित्वा तोकवदाचरंतीति तदात्मानेकत्वा १५ दैत्यायित्वा दैत्यवदात्मानं कृत्वा एका कृष्णार्भभावनां कृष्णस्यार्भकत्वं भावयति यातामन्या १६ ॥ रामायनमः ॥ ॥

राम राम राम

श्री-
भाग-
टी-
११२

इत्थं हरेर्वर्तमाना गोः यद्यद्यथा तथा चाकुर्य मे हस्तमत्र कुर्वतीमनुवर्तमाना अनुवर्तमीमिति वाचः प्रत्याः
साधु साध्विति प्रशंसंति १८ तस्मिन् श्रीकृष्णमनोभ्यासीता १९ येन तौ प्रयत्नं कुर्वती वध्वा गोप्या उलूखले
सत्त्रानिदधे ऊर्ध्वं धृतवती २१ पिदधे निमीलयत २२ स्पष्टक्षण यन्मास्यं पिधाय स्म स्त्रजा लीनाभी

कृष्णरामायिते द्वे तु गोपायंत्यश्च काश्चन वत्सायितीं हंति चान्या तत्रैका तु बकायितीं १७ आहूय दू
रगा यद्वत् कृष्णस्तमनुकुर्वतीं वेणुं क्वणंतीं क्रीडंतीमन्याः शंसंति साध्विति १८ कस्यांचित्स्वभुजं
न्यस्य चलंत्याहापरा ननु कृष्णोऽहं पश्यत गतिं ललितामिति तन्मनाः १९ मा भैष्ट वातवर्षाभ्यां तत्त्रा
णं विहितं मया इत्युक्त्वैकेन हस्तेन यतंत्युन्निदधेऽम्बरं २० आरुह्यैका पदाक्रम्य शिरस्याहापरां
नृप दुष्टाहे गच्छ जातोऽहं खलानां ननु दंडधृक् २१ तत्रैकाहाहे गोपा दावाग्निं पश्यतोल्बणं च
क्षूंष्याश्वपि दध्वं वो विधास्ये क्षेममंजसा २२ वद्धान्यया स्रजा काचित्तन्वी तत्र उलूखले भीता
सुदृक् पिधायास्यं भेजे भीतिविडंबनं २३ एवं कृष्णं पृच्छमाना वृंदावनलतास्तरून् व्यचक्षत वनो
देशे पदानि परमात्मनः २४ पदानि व्यक्तमेतानि नंदसूनोर्महात्मनः लक्ष्यंते हि ध्वजांभोजवज्रां
कुशयवादिभिः २५ तैस्तैः पदैस्तत्पदवीमन्विच्छंत्योऽग्रतोऽबलाः पदैर्वध्वाः सुपृक्तानि विलोक्या
र्ताः समब्रुवन् २६ ॥

तिविडंबनं भयानुकर्षो येन २४ एवं पुनरपि हे दावने लतास्तरून् पृच्छमानाः वनोद्देशे वनप्रदेशे व्य
चक्षत अपश्यत २५ स्पष्टानि सुमिलितानि २० ॥ ॐ नमो रामाय रामचंद्राय नमो नमः ॥ ॥
राम राम राम राम राम राम राम

तेनक्रान्तेन तेस्यमः प्रकोशेयस्याः करेणाहंक्लितस्या १८ रह्ः एवंभुस्यानं १९ हे क्रान्ताः हे सस्याः प्रहोधस्याश्रति श्रुतयाः गोविंदाच्युतेशवः तत्रदेतः यानितिप्रस्मानिवर्षेनदेशगर्विषकेगातथवेक्रमः मासप्रशक्तेतरतिभावः १- स्मन्याश्राहः तस्मांडिशंगोपनोथनसर्वसं प्रयंभावः भवेदेवपदितस्याः पदानिस्पष्टक्रान्तिनभवेपुः तदानानित

कस्यापदानिवितानिखातायानेदस्तुना ॥ संस्पृक्तप्रकोष्ठायाः करेणोः करिणायथा १८ अनयारा धितो नूनं भगवान्हरिरीश्वरः यन्नोविहाय गोविंदः प्रीतोयामनयद्रहः १९ धन्या अहो अमी आल्यो गोविंदांघ्र्यब्जरेणवः यान्ब्रह्मेशौ रमादेवी दधुर्मूर्ध्न्यघनुत्तये २० तस्या अमूनि नः क्षोभं कुर्वन्त्युच्चैः पदानि यत् यैकापहृत्य गोपीनां रहो भुङ्क्तेऽच्युताधरं २१ न लक्ष्यन्ते पदान्यत्र तस्या नूनं तृणाङ्कुरैः खिद्यत्सुजाताङ्घ्रितलामुन्निन्ये प्रेयसीं प्रियः २२ इमान्यधिकमग्नानि पदानि वहतो वधूं गोप्यः पश्यत कामस्य भारक्रान्तस्य कामिनः २३ अत्रावरोपिता कान्ता पुष्पहेतोर्महात्मना अत्र प्रसूनावचयः प्रियार्थे प्रेयसा कृतः २४ प्रपदाक्रमणे एते पश्यतासकले पदे केशप्रसाधनं त्वत्र कामिन्याः कामिना कृतं २५ ॥

तैः तं कुर्वती तिलकदर्शकानि केवलं कनकपदानि आदेशात् वैदिकिनी तं सः तानि दृष्ट्वा पुनरन्यतं समतमनु नदा देवसौकत्रयं यानाकल्पेन इमादिमादिना २१ एवं वती सन्नाते सङ्गमे अज्ञितले यस्याः नाडति मेस्ते दमारोप्यनीतवान् २२ तत्रहेतमाह इदमानीति भारेणानिमग्नानि २३ ॥

श्री-
भाग-
सुबो-
११३

ध्रुवस्तम्भपदाक्रमताभ्यक्रमत्सोऽपि संमर्दनेयथोरत एवासकलेयदेपयपतेतितस्याः कृतज्ञानेतरुयविसयाः
चिह्नेन तृणाङ्कुः केशप्रसाधनमिति ज्ञातात्मधिकृत्य तानि धुस्ताति चूडाकेशाग्रवबध्नाद्दहभुक्तमुपविष्टम् ३६
देवहस्तादिष्णु कोऽपि ग्राम्यरतः स्वतः तुष्टः आत्मारामः स्वक्रीडः अखण्डितः स्त्रीविभ्रमैरनाकृष्टः तथापि किमिति रे।
मेऽत्रताह 'कामिनामिति' ३७ 'स्त्रीणां दुरात्मतामाह सा चेतिद्वाभ्यां' ३८ कामोयानमामानमानसाथमेयाभ्यां

तानि धुडयतावांतास्य यद्विहमिहअनेत ३९ वेमेतया चाल्मरतआत्मारामोऽप्यखण्डितः ३० कामिनोऽद
र्शयन्त्सेऽमसीणां वेवदुरात्मतां ३१ इत्येवं दर्शयमस्ताख्यस्योपोविचेतसः ३२ कामिनोदर्शयो यो गोपी
मनयन्त्र सेपिचिहायान्याः स्त्रियोवने सा च मेनेतदात्मानं वरिष्ठं सर्वयोषितां ३३ हित्वा गोपीस्त्यो क
ना मामसोभजतेप्रियः ३४ ततो गत्वा वनोद्देशं दृप्ता केशवमब्रवीत् न पारयेऽहं चलितुं नय मां यत्र तेम
नः ३५ एवमुक्तः प्रियामाह स्कन्धमारुह्यतामिति ततश्चान्तर्दधे कृष्णः सा वधूरन्वतप्यत ३६ हे ना
थ रमण प्रेष्ठ क्वासि क्वासि महाभुज दास्यास्ते कृपणाया मे सखे दर्शय संनिधिं ३७ अन्विच्छन्त्यो भ
गवतो मार्गं गोप्योऽविदूरतः ददृशुः प्रियविश्लेषमोहितां दुःखितां सखीं ३८ तया कथितमाकर्ण्य
मानप्राप्तिं च माधवात् अवमानं च दौरात्म्याद्विस्मयं परमं ययुः ३९ ॥

ताः गोपीः हित्वा मां भजते इति हेतोः आत्मानं वरिष्ठं मेने इति ३० कामिनां दैन्यं दर्शयति एवमुक्त इति स
खण्डितत्वमाह ततश्चेति तस्याः स्कन्धारोहं यासां तर्हितः इत्यर्थः अन्वतापमाह हे नाथेति ३७ अन्विच्छन्त्यो
मार्गयन्त्यः हरतः समीपे ३८ ॥ ३९ ॥ १२३

ततस्तथा पिहिताः कृष्णेनेव यथा यथा वनमविशन् ततो हरे वने यथा विहृताः ४८ ग्रामगाश्चापरे तेनाः ग्रामासु
पिस्वगृहाविवसस्तवेत्य: तत्सालिकाः सपत्नात्माया सार्ताः तत्कथा रत्यार्थाः ४७ किं तत्सर्वं यत्र श्रीकृष्णेनसंग
तिवासीन्नदेवकालिंधाः पुलिनसागासकृष्णभावयंतिध्यायंतीतितथाः ताः कृष्णस्यागमनकृतान्ते यासां ताः
मिलिताः समं कृष्णमेव जग्मुरिति ४८ इति श्रीभावार्थदीपिकायां कृष्णविलासः २१ एकविंशो विलासः
कालिंद्याः पुलिनभावाः कृष्णमेवानुध्यायंमः श्रीयेनमदागमे हृदयितनेजन्मनाव्रजः यथाधिकं भवतित एकविं

ततो विभावनं चेदृज्योत्स्नायावृद्धिभाव्यते ततः प्रविष्टसालस्यततोनिवहृतहरैः ४९ तत्सरस्काः
तदा ता यासस्निवेष्टास्तदास्मिकाः तत्कुलानेवगायंत्योनाम्नामागतिसंस्मरुः ५० ततः पुलि
नमागमकालिंद्याः कृष्णभावनाः समेतं तज्जग्मुः कृष्णं तदागमनकांक्षिताः ५१ इति श्रीभाग
वते दशमस्कंधे एकविंशोऽध्यायः २१ गोप्य ऊचुः जयति तेऽधिकं जन्मना व्रजः श्रयत इंदि
राशश्वदत्र हि दयित दृश्यतां दिक्षु तावकास्त्वयि धृतासवस्त्वां विचिन्वते २ ॥ रासायनवः

तथा जयति इत्यार्याणां वर्ततेयस्मात्मत्र ` ` ` तस्मादिंदिरा लक्ष्मीः अत्र हि श्रयते सततं वर्तते एवं जनेस
र्वस्मिन्मोदमाने सततं तावका त्वदीयास्ता गोपीजनाः त्वयि तदर्थमेव कथंचित् धृतासवः धृतप्राणा दिशः ते
त्वां विचिन्वते अतः त्वया तत्प्रतीतास्मत्सौभाग्यतामिति यद्वा अस्माभिर्भावान्दृश्यतामिति यद्वा एवं त्वयाऽहः
प्रथतामेतत्वां विचिन्वते इति अत्र सतेज्ञा‍ वेदनांवक्तृत्वादपराधाद्विविसर्वलोके पवनागताज्ञान्यापि
गतिरुच्यते अविविन्नेतु समकिंमिति चेमध्वा ऊ: यादिति १ ॥

श्री. भाद. पुटी. ११५

शरदुदाशये शरत्कालीने सरसि साधु जातं सत्सरसिजोदरश्रीमुषा साधु जातं सम्यग् जातं यत्सरसिजं सविकसि-
तं यत्तस्योदरं गर्भस्तस्य श्रीः शोभा तां मुष्णाति तथा तया दृशा नेत्रेण हे सुरतनाथ संभोगपते तव वरद अभीष्टप्रद अ-
शुल्कदासिका अमूल्यदासीः नाति घ्नतो मारयतः तव तव वधः क्रियमाणः इह लोके एवं वधो न भवति किमपि त्व-
न्मात्र एवं भवति किं तु भवत्येव यत एवं प्रतनस्त्वं ह्यपहतप्राणानामस्माकं दृष्ट्या नास्ति नियम्या संभवेत्सर्वं
त्वत्कथायाः २ किंच बहुभोग्यमुपयुज्य तत्त्वपयावति त्वं किमिति इदानीं दृशा मन्दयसि अथ नियतसौम्यताह
विषेति हे वृषभ श्रेष्ठ विषमयाज्जलेपानात् अघपयोनाशः तस्मात् आसित्वा तस्मात् अघासुरात् वर्षमारुतात् ३

शरदुदाशये साधुजातसत्सरसिजोदरश्रीमुषा दृशा। सुरतनाथ तेऽशुल्कदासिका वरद निघ्नतो ने-
ह किं वधः २ विषजलाप्ययाद्व्यालराक्षसाद्वर्षमारुताद्वैद्युतानलात्। वृषमयात्मजाद्विश्वतोभया-
दृषभ ते वयं रक्षिता मुहुः ३ न खलु गोपिकानन्दनो भवानखिलदेहिनामन्तरात्मदृक्। विखनसा-
र्थितो विश्वगुप्तये सख उदेयिवान्सात्वतां कुले ४ ॥

हृष्यात् हतयोः वैद्युतानलात् जलपानात् दृष्टोविषः तस्मात् मयात्मजात् विश्वतोऽन्यस्मादपि सर्वतोभयात् अकालि-
यदसनात् रक्षिता किमिदानीं उपेक्षसे इति भावः ३ अपि च विश्वपालनाय यावती रक्षिता नभक्तोपेक्षा अथैतम-
नुविश्वमित्याशयेनाहुः नखल्विति हे सखे भवान् खलु निश्चितं यशोदासुतो न भवति किं तु सर्वप्राणिनां बुद्धि-
साक्षी अन्तःसन् किं दृश्यमो भवति तत्राहुः ब्रह्मणा सात्त्विका विश्वपालनाय प्रार्थितः सन् सात्वतां यादवानां कुले उ-
देयिवान् उदित इति नन्वनागमस्मीकं प्रार्थनापेक्षया सर्वदा यो मुहुः विवक्षितामयमित्यादि चतुर्भिः ४ ११५

विरचिताभयं हे हासिक र्यसंस्र ते र्भ्याते शरणामी पु यां शरणां प्राणानो विरचितं दत्तमभयं येन तत्र यादेकांत
कामदेव रदत याश्रियः करगृहणातीति तथा ननत्वकरस रो रुहनः शिरसि पुहिश्रायेयय ५ हे वृजजनार्ति
हैन हे वीरति जनानां यः स्वेयागर्वः तस्यध्वंसनेनाशकस्मितयस्यात तथाभूत हे स एव भवत्किंकरीनः भुसमान्भज
आश्रय स्वतिनिश्चित प्रथमेतावत जलरुहाननं चारुयोषितानो दर्शय ६ प्रविशाघणप्राणतानी देहिनां
पापकर्षणानां पाया पदं त्वत्पादा चरायः सूनफ्ण गांक्रातिकंपयतितत्र याभ्सा भावन श्रियो निकेतनं वीर्यातिरेकतस्य

विरचिताभयं हासियुर्यतेशरणामीपुयांसंस्र ते र्भ्याता करसरोरुहं कांतकामदं शिरसि देहि
नः श्रीकरगृहं ५ वृजजनार्तिहन्वीरयोषितांनिजजनस्मयध्वंसनस्मित भजसखेभवत्किंकरी
ः स्मनोजलरुहाननं चारुदर्शय ६ प्रणतदेहिनां पापकर्षणं तृणचरानुगं श्रीनिकेतनं फ
णिफणार्पितं तेपदांबुजं कृणुकुचेषुनःकृन्धिहृच्छयं ७ मधुरयागिरावल्गुवाक्यायाबुधम
नोज्ञयापुष्करेक्षण विधिकरीरिमावीरमुह्यतीरधरशीधुनाप्याययस्वनः ८ ॥ राम ॥

णिनः कालिपस्य फणास्वर्पितं ते पदांबुजं नः कुचेषु कृणु कृणु निमर्पी हृच्छयं कामं कृन्धि ७ हे पुष्करेक्षण
तवैव मधुरया गिरा वल्गुवाक्या निरम्याणि वाक्यानि यस्यां तया बुधानां मनोज्ञया हृद्यया अभीरयोषाः
इमा विमानः विधिकरीः अथ च पीथना वयं नाम्नैव प्राप्याय स्वसंजीवयेति किं वास्माकं वहिरहेणाश्र
ममेव मरणं किंतत्वत्कथामृते पायय यद्दिः सहृद्भिः वे वितमित्याहुः नवेति ८ ॥ रामजी ॥
॥ राम ॥ राम ॥

श्री॰ अमरु॰ टी॰ ११५

कथं वा मत्तेषु रहेतः तत्र जीवितं न स्थितं दस्ता इत्यर्थमाह । कविभिर्वृत्तमिति द्विविधं डितं त्वं तदेव भोगं पेत्वमस्तते:
तत्कीर्तितं किंचुकं त्वया पदं कामुकः सनिरसनेतत्र स्यते नैवं भूतं किंच अवणा भगालेश्रवणामाशोभामंगलप्रदेशे
तत्तुल्ये नेपसे किंच धामितं सर्वतो न तत्रु सारकं पवभूतं त्वत्कथा स्मृतेः नाहितेन यथा भवति तथा शुविशृणोतीति
भूपर्यतिप्रजनाः भूमिदाः स्वकृदानारः जीवितं दरतीत्यर्थः यद्वा एवं भूतं तत्कथा स्मृते यत्तु शुविशृणोति तत्र भूमिदाः
तेषु वर्जनमत्र वहदमवतेः सुकृतिनइत्यर्थः एतदुक्तं भवति सर्वत्र यत्केवलं कथाः स्मृते शृणोति ते पितावद् तिव
न्याः किं पुनः ये त्वां पश्यति अनः प्रार्थयामहे त्वया दृश्यतामिति ४ ननु तर्हि मत्कथाश्रवणेनैव निवृत्तिमा

तव कथास्मृते तत्र जीवितं कविभिर्वीडितं कत्वयापदं श्रवणमंगलश्री
मदाभिनवविशृणोतियेभूविदा जनाः ४ प्रहसितप्रियशेमवीक्षणविह
रणावनेय्यानमंगल रहसिसंविदोयाहृदिस्पृशः कुहकनोमनः क्षोभ
यंतिहि ९ चलसियद्व्रजाच्चारयन्पशून् नलिनसुंदरं नाथ ते पदं शिलतृ
णांकुरैः सीदतीतिनः कलिलतां मनः कांत गच्छति ११ रामजी ॥

ततः किं मद्दर्शनेन त्वत्लीलासत्तु मितवितचित्ताक्येन नाथिशांतिं न विंदामः इत्याहुः प्रहसितमिति ९ हे
प्रियहे कुहक कपट मविदः संकेतनकर्मा किं चन्वयिवयमतिप्रसादं चिता त्वं पुनः अस्मात्केन हेतुना
कपटमाचरसीत्याहुः आकद्रयेन चलसीति १० हे नाथ कांत यद्यदा व्रजाद्वनं यासि तदा तत्रलिनसुं
दरकोमलं ते पदं शिलः कठिनैः तृणांकुरैः सीदति क्लिश्यते इति नो मनः कलिलता मस्वास्थ्यं गच्छति शो
चतीति एवं वर्त्तमाने तावत् दुःखं किं तव वर्णयम ११ ॥ ११५

न्नेतद्दिनपरितापसायंकाले नीडन्ले तले राज्ञोऽयेन स्वजस्त्वलं गोरजः कुरितं वनकमलानं ग्रलिमालापरा रुद्धवितथय
नलमाननेविभ्रन तदाह्यमरुसंकुदर्शीयननोमनसिकेव लस्मरयरुद्धिग्रयेयसिननसरोदरासिकपटस्त्व
मितिभावः ग्रतोधनाकुपटं विहायैव रुद्धवितिग्राह्यं येतेऽलीकदयेन ॥ २ ॥ हे ग्राधिहन्ने हेरमा पद्मनेन ब्रह्मणाचि
तेन्नापरिधायंधानसानेणाम्रविवर्तकं यातमेचसेनासमयेचापि स्वालतसीतव चरणकमलेन कामतापशंपन
यतः स्तनघर्षयेति ॥ ३ ॥ अपिचहेवीरतेयराम्रतेनोवितरदेहिकघ्नभूतमोयरामस्तेस्वानितनना द्वितनवा।
रानास्मृष्ट्वाविनमितिनादभ्रतवासिनमितिभावः इतवरारा विस्मारांगान्तरांगादृतवेषु सार्वभौमादिराजसेव

दिनपरितयेनीलकुंतलैर्वकुलाननं विभ्रदातवं ग्रुनरजस्वलेदर्शयनुर्मनस्विनः स्मरवीरयरुद्धिः ॥ २ ॥
प्रणातकामदंपद्मजार्चितंधरणिमंडनंध्येयमापदि चरणपंकजंशंतमेचतेरमण नः स्तनेष्वर्प
याधिहन् ॥ ३ ॥ सुरतवर्धनंशोकनाशनंस्वरितवेणुनासुष्टुचुंवितं इतरसागविस्मारणं नृणां वित
रवीरनस्तेधरामृतं ॥ ४ ॥ अटतियद्भवानह्निकाननं त्रुटिर्युगायते त्वामपश्यतां कुटिलकुंतलं श्रीमु
खंचतेजडउदीक्षतांपक्ष्मकृद्दशां ॥ ५ ॥

पुरावासिकलां विस्मरयति विलोपयतीति तथा ॥ ननु किंवक्तारामपि लदर्शनेनसरवमदर्शनेनचडःखं ह्यसर्व
मार्गपरित्यागेनयुतइवत्वयन्नाश्रुपानाता: त्वकथमस्मात्स्यजसुन्महेसे इतिस्कन्मान्माह : ग्रटतीति हुयेन
ययदाभवान्माननेदेवनेप्रतिग्रटतियाकृतितदात्वामपश्यतां प्राणिनांत्रुटिः क्षणार्धमपियुगवद्भवतिय
वमहदर्शनेदुःखमुक्तंपुनःकथंचिदिनांतेतवश्रीमन्मखंतदुग्रीक्षमाणानांनेवाणांपक्ष्मकृतवस्त्राजे ॥ १५
डःमंदः निमिषमात्रमपिग्रंतरमसह्यमितिदर्शनसत्वमुक्तम ॥ ५ ॥

किं च तव कृतज्ञता इदि मे वेत्सि यमिप्रयाह. तस्मादेव अच्युत पतीन् सुतान् अन्वयान् स्वबांधवान्ससा
तिविलंघ्य तव समीपं आगता वयं कपंभूतस्य गतिविदः अस्माकं गमनेगीतमोर्वः जानतः गतिविदो वयं वातत्वा
हीतेन उद्गीतेन मोहिताः हे कितव एवं भूता योषितो निशि स्वयमेवागताः त्वां विना कः त्यजेत न कोपीत्यर्थः ५
श्रुतः त्वया सका नामस्य केमाकृतेन त्वदर्शननिदान हृद्रोगस्य तदर्शनेस रालैव चिकित्सा कुर्विन्याहुः स्वयं तदसीति
श्रियो धाम तेद्य हृदि सुता लेख स्पृहिताम् अनः श्रमितस्य स्पृहा भवति तथा वयं मृस्ती हृदयेनागुसयति ७ तव च याकृः संमितया किः
अयं तनो कमास बैवी भवति फेयाग हृगिन हृजा उः एव निरसनी विषयमे वाले सर्वमंगलतद्या याचयतः चवन्स्पृहाह

पतिसुतान्वय भ्रातृबांधवान् अतिविलंघ्य तेंऽच्युतागताः गतिविदस्तवोद्गीतमोहिताः कितव योषितः
कस्त्यजेन्निशि १६ रहसि संविदं हृच्छयोदयं प्रहसिताननं प्रेमवीक्षणं बृहदुरः श्रियो वीक्ष्य धाम
ते मुहुरतिस्पृहा मुह्यते मनः १७ व्रजवनौकसां व्यक्तिरंग ते वृजिनहंत्र्यलं विश्वमंगलं त्यज मनाक् च न
स्त्वत्स्पृहात्मनां स्वजनहृद्रुजां यन्निषूदनं १८ यत्ते सुजातचरणांबुरुहं स्तनेषु भीताः शनैः प्रिय दधी
महि कर्कशेषु तेनाटवीमटसि तद्व्यथते न किंस्वित् कूर्पादिभिर्भ्रमति धीर्भवदायुषां नः १९ ॥

२णमन्मसोंनः मनागीषत किं न यियज्ञसे बकार्यतप्मकर्वन्हेहीत्यर्थः किं तत्सहननहृद्रोगानोपदतिगो।
प्यनिसूदनेनापाकं शेषधृतन्नमेव वेत्सीति गूढाभिप्राय प्रतिश्रमर्थयिताहृदयमाहुः यदिति. १९ हेप्रियय
ते तव सुजातं मारयवाकुकठिनेषु स्तनेषु सस मर्दन शंकिताः शनैः शनैर्दधीमहि धारयेम तेन च तेनाटवीमटसि
यसीति पाषाणपूर्वक कांस्विदमोवाक्यानमे वयातवस्मि प्रापयसि तत्तेतः नस्मादावृत्तकाजयादिभिः सत्वया
भावादिभिः किंस्वित्र व्यथते कथं न नाम न व्यथदिभिः आयुजीव नेयासां तासां नो धीर्भ्रमति भ्रमतीति १९

इति श्रीभावार्थदीपिकायां एकत्रिंशः ३१ द्वात्रिंशे विरहालापविक्लिन्नहृदयो हरिः तत्राविर्भूय गोपीस्ताः सांत्वयामास सान्तयन स्वप्रेमास्तकलोल्लविह्वलीकृतचेतसः सदयेनेदयनो पीरुद्गतोनंदनंदनइति इत्येवंप्रभृति विचित्रंथा अनेकथा प्रेमयुक्तं सुस्वरं कृष्णदर्शनलालसा अनिस्तारायासा ताः साक्षान्मन्मथमन्मथः जगन्मोहनस्य कामस्यापि मनस्युत्पन्नः कामः साक्षात्स्वापि मोहक इत्यर्थः २ तन्वः करचरणादयः ३ अंज

इति श्रीभागवते दशमस्कंधे एकत्रिंशोऽध्यायः ३१ शुक उवाच इति गोप्यः प्रगायंत्यः प्रलापंत्यश्च चित्रधा रुरुदुः सुस्वरं राजन्कृष्णदर्शनलालसाः १ तासामाविरभूच्छौरिः स्मयमानमुखांबुजः पीतांबरधरः स्रग्वी साक्षान्मन्मथमन्मथः २ तं विलोक्यागतं प्रेष्ठं प्रीत्युत्फुल्लदृशोऽबलाः उत्तस्थुर्युगपत्सर्वास्तन्वः प्राणमिवागतं ३ काचित्करांबुजं शौरेर्जगृहेंऽजलिना मुदा काचिद्दधार तद्बाहुमंसे चंदनभूषितं ४ काचिदंजलिनागृह्णात्तन्वी तांबूलचर्वितं एका तदंघ्रिकमलं संतप्ता स्तनयोरधात् ५ एका भ्रुकुटिमाबध्य प्रेमसंरंभविह्वला घ्नंतीवैक्षत्कटाक्षेपैः संदष्टदशनच्छदा ६ अपरानिमिषद्दृग्भ्यां जुषाणा तन्मुखांबुजं आपीतमपि नातृप्यत्संतस्तच्चरणं यथा

लिना संहतहस्तद्वयेन ४ भ्रुकुटीमाबध्य प्रेमसंरंभेण प्रणयकोपावेशेन विह्वला इव प्रादष्टाधरोष्ठा कटाः कटाक्षाः तेषामाक्षेपाः परिक्षेपाः तैस्ताडयंतीवैक्षत ६ अनिमिषेतीदृग्भ्यां आपीतमपि सम्यग्दृष्टमपि पुनः पुनः कृष्णागमनात्तृप्यत ७

॥ ॥ ॐ ॥

इदिक्रमपदद्वयमावेशयेमर्षीः ८ प्राप्नुमीश्वरं प्राप्य यथा मुमुक्षवो जनाः यद्वा प्राज्ञं सुखं प्राप्य यथा संसारि।
णः यदा प्राज्ञं सोऽपि प्राप्य यथा विश्वं तत्साक्षात्स्पर्जीवः ९ पुरुषः परमात्मा शक्तिभिः सत्त्वादिभिर्यथा श्री
द्वादशशक्तिभिः गुरुसेवया श्रावीप्रक्रमायपाथिशिरीतोयरोचुतनदत्त १० विकसन्ति कुन्दमन्दाराः सुरभिर्यानि
लः तस्मात्सच्छदायासिस्तत ११ शरच्चन्द्रांशुभिः ध्वस्तं दोषातमः रात्रिगततमो यस्मिंस्तत् अतः शिवः

तं का विनेश्वरं प्रेम्णा इदि कृत्वा निमीलन्च पुनस्तं गुणकर्मसेनयोगीवानंदसंस्नुता ८ सर्वास्ताः के
शवालोकपरमोत्सवनिर्वृताः जहुर्विरहजं तापं प्राज्ञं प्राप्य यथा जनाः ९ ताभिर्विधुतशोकाभिर्भ
गवानच्युतो वृतः व्यरोचताधिकं तात पुरुषः शक्तिभिर्यथा १० ताः समादाय कालिन्द्या निर्विश्य
पुलिनं विभुः विकसत्कुन्दमन्दारसुरभ्यनिलषट्पदं ११ शरच्चन्द्रांशुसन्दोहध्वस्तदोषातमः शि
वं कृष्णाया हस्ततरलाचितकोमलवालुकं १२ तद्दर्शनाह्लादविधूतहृद्रुजो मनोरथान्तं
श्रुतयो यथा ययुः स्वैरुत्तरीयैः कुचकुङ्कुमाङ्कितैरचीक्लृपन्नासनमात्मबन्धवे १३ राम ॥

कृ

कृष्णायाः यमुनायाः हस्ततरलैः तरंगैः आचिता आस्तृता कोमला वालुका यस्मिन् एवंभूतं पुलिनं ताः समादाय निर्वि
श्य तत्ताभिर्वृतोऽधिकं व्यरोचतेति पूर्वेणान्वयः १२ एवं कामा वभूवुः श्रुतयो यथा यमर्थः यथा कर्मकाण्डे
श्रुतयः परमेश्वरमपश्यन्त्यः तत्कर्मोन्मुखे श्रुतिभिः रसपूर्णा इति भवति ज्ञानकाण्डे परमेश्वरे दृष्ट्वा पूर्णाः कामा
शुभे यशसहातित यदिति प्राप्तकामा अपि प्रेम्णा तमभजन्निमाह स्वैरिति अचीक्लृपन् रचयामासुः आत्मबन्धवेश्रीत।

गोपीसभायां तासां संभावितः सन् चकास त्रैलोक्ये या लक्ष्मीः शोभा तस्या एकमेव पदं स्थानं तद्वपुः द
धत् दर्शयन् ॥१४॥ ततश्च भावं तेषां कृतं तत्त्वनीतं हृच्छयेनैवापादयितुं कामा गूढाभिप्राया लोकवृत्तांतमिव पृच्छंतिभ
जत इत्याह ॥१५॥ भजत इति। प्राणिनः अनुभजंत इत्येके केचित् जनाः तत्सकाशे अभजंतिं के चिदेतद्विपर्ययं यथा अभजतोपि भजंति तथा
उभयानभजतोऽपि भजंति अन्येतन्नो अभयोर्निर्विदितो भिप्रायम् अनेन साहमिथ्येति ॥१६॥ हे सख्यः

तत्रोपविष्टो भगवान्स ईश्वरो योगीश्वरांतर्हृदि कल्पितासनः। चकास गोपीपरिषद्गतोऽर्चितस्त्रैलो-
क्यलक्ष्म्येकपदं वपुर्दधत् ॥१४॥ सभाजयित्वा तमनंगदीपनं सलीलहासेक्षणविभ्रमभ्रुवा। संस्पर्शने-
नांककृतांघ्रिहस्तयोः संस्तुत्य ईषत्कुपिता बभाषिरे ॥१५॥ गोप्य ऊचुः। भजतोऽनुभजं-
त्येक एक एतद्विपर्ययं। नोभयांश्च भजंत्येके एतन्नो ब्रूहि साधु भोः ॥१६॥ श्रीभग-
वानुवाच। मिथो भजंति ये सख्यः स्वार्थैकांतोद्यमा हि ते। न तत्र सौहृदं ध-
र्मः स्वार्थार्थं तद्धि नान्यथा ॥१७॥ भजंत्यभजतो ये वै करुणाः पितरो
यथा। धर्मो निरपवादोऽत्र सौहृदं च सुमध्यमाः ॥१८॥

एकः प्रथमप्रकारः तयोर्यथा मिथो भजंति ते अन्यो अभजंतिं किं आत्मानमेव कुर्वः हि स्यात् स्वार्थैकांतत उद्या-
मो यत्र ते तत्र न सौहृदं मनो न स्नेहेन च धर्मः हृदा देवपूजा तत् गोसहित्यादि भजनेवादित्रयीः ॥१७॥ येन प्रभजा-
तो भजंति ते द्विविधाः करुणाः स्निग्धाश्च तत्र पयोः क्रमेण धर्मकामौ भवतः इत्याह भजंत्यभजतः इत्यादि ॥१८॥

श्री०
भाग०
सुटी०
११८

तृतीयप्रश्नस्योत्तरमाह भक्ताइति प्रथमपर्यायं नेवंविधाः एकेवात्मारामाः अप्राप्तदशाः केचिदाप्तकामाः विषयद
र्शनेऽपि स्पृहारहिताः अन्ये अकृतज्ञाः मूढाः अन्ये गुरुद्रुहः अतिकठिनाः सपितायस्तेषामेकेत
तिरतायाश्च एकतोऽपरस्तस्य नमितुं येनीतितस्थाते ॥ अतः अयमस्मकोऽहं तस्मात्तानमत्वा अस्तिसंकोचः परस्पर
स्पर्शगूढस्मितस्रग्वी साक्षात्प्राह नाहमितिद्वे सख्यः अहं तेषामन्यत्मोऽपि किलपरमकारुणिकः परमस
रूपकोऽयममीषां भजतामनुवृत्तिरूपनिर्बन्धमहत्त्वार्थं न भजामि एतत्सदृष्टान्तमाह यथेति अधन

भजतोऽपि न वै केचिद्भजन्त्यभजतः कुतः। आत्मारामा ह्याप्तकामा अकृतज्ञा गुरुद्रुहः ॥ नाहं तु सख्यो
भजतोऽपि जन्तून्भजाम्यमीषामनुवृत्तिवृत्तये। यथाधनो लब्धधने विनष्टे तच्चिन्तयान्यन्निभृतो न वे
द २० एवं मदर्थोज्झितलोकवेदस्वानां हि वो मय्यनुवृत्तयेऽबलाः। मयापरोक्षं भजता तिरोहितं
मासूयितुं मार्हथ तत्प्रियं प्रियाः २१ रासपञ्चाध्यायां द्वात्रिंशोऽध्यायः ॥

सेवचिन्तया निभृतः स्यादिव्यासङ्ग इति यावत् अयं तत्तत्पिपासया यथा न वेद २० एवं मदर्थोज्झितलोकवेदस्वा
नां मदर्थमुज्झितो लोको वेदः स्वा ज्ञातयश्च याभिः ताभिः लोकः युक्तायुक्तापेक्षा वेदः धर्मापेक्षा स्वाज्ञातयश्च स्नेहप
विशेषात् ताभिः स्वामीत्युक्तकपरोक्षं मदर्शनेन यथा भवति तथा भजता मया स्वमालापेन एव
नेवतिरोहितं न पुनः परित्यक्तं तस्मात् हे अबलाः प्रियाः मा असूयितुं दोषारोपेण असूया
अर्हथ योग्याः स्थ २१ ॥ रास ॥ रास ॥ ११४

परमार्थेयं श्रावते त्याह नेति निरवद्यसंयुजां निरवद्या संयुक् यासां वो विबुधानां आयुषापि तिरिक्तकालेन स्वीयं साधुकृत्यं प्रत्युपकारकृत्यं कर्तुं न पारये न शक्नोमि यो गेह शृंखलाः संवृश्च्य निःशेषं छित्वा मामभजन् तासां मनि चित्तं तस्य प्रेमसाधुकृत्येन तथा नैव मे कर्तुं शक्तं ... तु साधुकृत्येन न यूयं मत्प्रति सात प्रतिकृतं भवतु ... ... प्रकारेणो मत्ता मयाः २२ इति श्रीभावार्थदीपिकायां द्वात्रिंशः ३२ त्रयस्त्रिंशे ततो गोपीमंडलीमध्यगो हरिः प्रियास्ता रमयामास इति नीवनकेलिभिः तदा

न पारयेऽहं निरवद्यसंयुजां स्वसाधुकृत्यं विबुधायुषापि वः याभाभजन् दुर्जरगेहशृंखलाः संवृश्च्य
तद्वः प्रतियातु साधुना २२ इति श्रीभागवते दशमस्कंधे द्वात्रिंशोऽध्यायः ३२ श्रीशुकः इत्थं भ
गवतो गोप्यः श्रुत्वा वाचः सुपेशलाः जहुर्विरहजं तापं तदंगोपचिताशिषः १ भगवांस्तत्र ।
गोविंदो रासक्रीडामनुव्रतैः स्त्रीरत्नैरन्वितः प्रीतैरन्योन्याबद्धबाहुभिः २ रासोत्सवः संप्रवृत्तो
गोपीमंडलमंडितः योगेश्वरेण कृष्णेन तासां मध्ये द्वयोर्द्वयोः ३ प्रविष्टेन गृहीतानां कंठे स्व
निकटं स्त्रियः ४

... तदंगेन तस्यांगस्पर्शेन उपचिता आशिषो यासां ताः १ रास क्रीडा रासो नाम ... नर्तकीगणकोऽन्त्र विशेषः तां क्रीडामन्योन्यमाबद्धा ... बाहवो यैः तैः सह २ तत्र ... तान् ... ताः ... मंडलं ... नाथ ... सर्व ... सिद्धि ... कृष्णः ... ... गृहीतानां ... अयं ... ... तेन यं मन्वा स्त्रियः स्वनिकटं ... ... शक्ति

श्री भाग. दू. १९९

तत्सामसेवौत्सुक्यापहृतमनसां स्त्रीकानां देवानां गानमत्तैः स्वकीर्तिनिमोदश्च ५ सप्रियाणां स्त्रीकसस्ति। नानाभूषणसंकीर्णाः ६ महामरकतो नीलमणि विव हैमानां मणीनां मध्ये ताभिः स्वर्णवर्णाभिः शुशुभे गोपीरूपाभिनायेण विनिवसमध्यपरा कृष्णसेकवचनं ८ सयथा ताभिः शुशुभे तथा ताभिः शुशुभे देवकीसुतः हृदयाद्भ्यासे विनिभुजविधुतिभिः करवालनैः भज्यन्मध्यैः चलद्भिः कुचैस्तु उत्तरीयवस्त्रैः गंडलोलैः गंडेषु क

विमानशतसंकुलं दिवौकसां सदाराणामौत्सुक्यापहृतात्मनाम् ५ ततो दुंदुभयो नेदुर्निपेतुः पुष्पवृष्टयः जगुर्गंधर्वपतयः सस्त्रीकास्तद्यशोऽमलं ६ वलयानां नूपुराणां किंकिणीनां च योषितां सप्रियाणामभूच्छब्दस्तुमुलो रासमंडले ७ तत्रातिशुशुभे ताभिर्भगवान् देवकीसुतः मध्ये मणीनां हैमानां महामरकतो यथा ८ पादन्यासैर्भुजविधुतिभिः सस्मितैर्भ्रूविलासैर्भज्यन्मध्यैश्चलकुचपटैः कुंडलैर्गंडलोलैः स्विद्यन्मुख्यः कबररशनाग्रंथयः कृष्णवध्वो गायंत्यस्तं तडित इव ता मेघचक्रे विरेजुः ९॥

पोलेषु वंचलैः स्विद्यन्मुख्यः सिंचंति स्वेदं बिंदुकं इति मुख्यानि यासां ताः कबरे धृता रशना च ग्रंथयः श्लथा वा सां ताः यद्वा तेषु रशना च ग्रंथयः शिथिलग्रंथयश्च यासां तत्तन्नामानि कृष्णकेशमेघचक्रमिव ताः स्वबद्ध विधाः तडित इव स्वेदस्फुरणात् मिव गीतगानं इति मिवेति यथा मे भ्रमसह ९ ॥ ॥ रामायनमः
राम राम राम ॥ १९९

न्यस्तमालाः न्त्यमेः रक्तकेशाः नानासमवेजितकेल्याः कृत्स्नाभिमर्शनेन संस्पर्शाणामुदिताइदं विर्यं १० कु
ञ्जेदेनसहस्वरञ्जातीः — ज्ञादिस्वरालापानागतीरसिधिताः कृत्स्नाजीनाभिः प्रसंकीर्णाः प्रीयमाणाल संमानि
ताः पूजिताततजात्मजयने केवकृतावासंतालविशेषकृत्याउनिष्पेडक्रीनवतीनसेषमाने बहूदातपवेन्दनगी
तादिनाप्रीकृत्स्नसंमानितासाप्रतिप्रीतिविलसितेहृत्स्नमाह १२ प्रधानवलयानिमलिकाचयस्याः सा १६

उच्चैर्जगुर्न्दन्त्यमानारक्तकेवोरतिप्रियाः कृत्स्नाभिमर्शमुदितायद्गीतेनेदमाहृतं १० काचित्सह
मुकुन्देनस्वरञ्जातीरमिश्रिताः उन्निन्ये पूजिताते नेनप्रीयतासाधुसाधिति तदेवध्रुवमुन्निन्येतस्ये
मानं च बहूदात ११ काचिद्रासपरिश्रान्ता पार्श्वस्थस्य गदाभृतः जग्राहबाहुनास्कंधंश्लथद्वल
यमल्लिका १२ तत्रैकांसगतं बाहुं कृत्स्नस्योत्पलसौरभं चंदनालिप्तमाघ्राय हृष्टरोमा चुचुं
बहू १४ कस्याश्चिन्नाट्यविक्षिप्तकुण्डलत्विषमण्डितं गंडं गंडे संदधत्याः प्रादात्तांबूलचर्वितं १५
नृत्यती गायती काचित्कूजन्नूपुरमेखला पार्श्वस्थाच्युतपादाब्जं श्रीतायान्तनयोः शिवं १६
गोप्यो लब्ध्वाच्युतं कान्तं श्रिय एकान्तवल्लभं गृहीतकंठ्यस्तद्दोर्भ्यां गायन्त्यस्तं विजह्रिरे १७ ॥

उत्पलस्य मौरभमिवसौरभंयस्यतं बाहुं १४ नाट्येनन्त्येन विक्षिप्तयोः चंचलयोः त्विषभ्राजनया त्विषा
मंडितं कृपोल्लनयाभूते स्वगंडे संदधत्याः संयोजयन्त्याः १५ कूजंती नूपुरे मेखला च यस्याः सा १६ एव
मन्याअपिगोप्यो यथायथं नानाविभ्रमैर्विजह्रुरित्याह गोप्य इति तत्रभगवान्नससंभ्रमं १७ ॥ रामान्वी

कर्णोत्पलैश्चालकविटंकैरलकालंकृतैः कपोलैश्च घर्मैश्च वक्त्रेषु श्रीः शोभा यासां ताः वलयनूपुरघोषैर्वाद्यैर्वादित्रैः स्वकेशेभ्यः स्रस्ताः स्रजो यासां ताः एतेन तासां गतिसत्त्वं दर्शितं केषां सन्निधौ कर्मण्याहेत्यत्राह भ्रमरा गायका यस्यां गोष्ठ्यां तस्यामिति वा कुर्वंति भ्रमरा एव गायकास्तत्र रासे सभायां १८ पृथगाप्य एवं श्री भगवान् विश्वविलासैस्ताभिः सह रेमे इत्याह एवमिति तद्विलासानभिभूतस्त्वं ह्रसो रसनः यथार्भकोऽविरस्वप्रतिस्वप्रतिबिंबैर्विभ्रमः क्रीडायस्य स इव अनेन

कर्णोत्पलालकविटंककपोलघर्मवक्त्रश्रियो वलयनूपुरघोषवाद्यैः गोप्यः समं भगवता ननृतुः स्वकेशस्रस्तस्रजो भ्रमरगायकरासगोष्ठ्यां १८ एवं परिष्वंगकराभिमर्शस्निग्धेक्षणोद्दाम-विलासहासैः रेमे रमेशो व्रजसुंदरीभिर्यथार्भकः स्वप्रतिबिंबविभ्रमः १९ तदंगसंगप्रमदाकुलेंद्रियाः केशान्दुकूलं कुचपट्टिकां वा नांजः प्रतिव्योढुमलं व्रजस्त्रियो विस्रस्तमालाभरणाः कुरूद्वह २० ॥

दर्शितं स्वयमेव सर्वकलाकौशलं तासां माधुर्यलावण्यादिप्रतासंचार्य ताभिः सह रेमे यथार्भकः स्वप्रतिबिंबैरिति १९ तासामभयावद्विलासेनाकुलत्वमुक्तं विस्मापयन् तदंगसंगेन प्रमुदा प्रमोदेन आकुलानि इंद्रियाणि यासां ताः विस्रस्तवस्त्रान्केशादीन् अंजसा प्रतिव्योढुं यथापूर्वं धर्तुं नालमसमर्था बभूवुः विस्रस्ता मालाश्चाभरणानि च यासां ताः २० ॥ ॥ ॐ रामाय नमो नमः ॥ १२०

मकेचलंतापवाकुलेंद्रियाः किंतदेव्योपीमाहकसेति किंचशाखांकसेमतेनेनस्रुचितंशाखाकेनविस्मितेनगतो
विस्मितायांततः प्रार्थनासर्वपिप्राहाः तचतरेवंतस्युः ततस्वानिदीखोमृगानिप्रयुयास्तरविज्ञद्भविति २१ प्रयेभा
वाः कान्याचुनिमहामायेमहायोगिन्यधीश्वरि नंदगोपसुतंदेवि पतिमेकुरुतेनमः इतिप्रत्येकंतापिप्रार्थना
तभगवन्तापियातात्रनेसिद्धामथेमारेस्वचत्तपादृति तस्त्रैवप्रतिज्ञातत्वात् तावेनमात्मानंकृत्वारमेइतियाव
वतीर्याचनः २२ कृपातिशायमानातासामितिहठेयाश्चात्मेनस्यत्वत्मेनततोतिहृशानागोपीनोयदिनमा

कुलविक्रीडितंवीक्ष्यमुकुन्दः स्वेचरस्त्रियः कामार्दिताः शशांकश्चसगणोविस्मितोभवत् २९ कृत्वाता
वंतमात्मानंयावतीर्गोपयोषितः रेमेसभगवांस्ताभिरात्मारामोपिलीलया ३० तासामतिविहारे
णश्रान्तानांवदनानिसः प्रामृजत्करुणःप्रेम्णाशंतमेनांगपाणिना ३१ गोप्यःस्फुरत्पुरटकुंडल
कुंतलत्विट्गंडश्रियासुधितहासनिरीक्षणेन मानंदधत्यः ऋषभस्यजगुः कृतानिपुण्यानितत्करुह
स्पर्शप्रमोदाः ३२ ताभिर्युतः श्रममपोहितुमंगसंगघृष्टस्रजः सकुचकुंकुमरंजितायाः गंधर्वपा
लिभिरनुद्रुतआविशद्वाः श्रांतोगजीभिरिभराडिवभिन्नसेतुः ३३ ॥

हृ २२ स्रस्तंकं स्रग्गीं कुंडलानांचतिसापेक्षंयाश्रीः तयासुधितेनास्मितायितनहाल्लासस्मितेननिरीक्षणेन
ऋषभस्यगुणान् श्रीकृष्णस्यमानंदधत्यः तत्करसमीक्षजराः तस्यकरकरुहेनंदिः स्पर्शेनप्रमोदोयासांताः ३४
प्रयासलोकलिसाहतांभिविनितासांसंगसंगेनसृष्टायाः स्रकुतस्याः अतएवतासांकुचकुंकुमेनरंजितायाः गंध
र्विभिर्गंधर्वपालिभिः गंथर्वयागोपर्वपतयइवगायतोऽनुपलयः नेरनुद्रुतः स्रस्तसोवाः उदकमाविशत् भि
न्नसेतुर्विदारितविप्रः ३५ ॥ राम

श्री० भाग० टी० १२७

स्वरतिरात्मारामोऽपि श्रवतीपीमंडले श्रश्रमितवान् जलक्रीडे दर्शितवान् क्रीडां दर्शयति । २३ यमुनाया उपवने जलस्थलप्रसूनानां गंधो यस्मिन् तेनानिलेन जुष्टानि दिक्तटानि यस्मिन् यद्वा दिशा तरेषु स्थलेषु यस्मिन् तस्मिन् वने भृंगाणां प्रमदानां च गणेनावृतः २४ रासक्रीडां निगमयति एवमिति । सत्यकामः अनुरागिणी कांतेवस्यः एवं सर्वा निशाः सेवितवान् शृंगाररसस्य कथा यास्ताः आश्रयः शारदीभिर्वाः काव्यप्रकथ्यमानायरसास्ते ।

सोऽम्भस्यलं युवतिभिः परिषिच्यमानः प्रेम्णेक्षितः प्रहसतीभिरितस्ततोऽङ्ग । वैमानिकैः कुसुमवर्षिभिरीड्यमानो रेमे स्वयं स्वरतिरत्र गजेन्द्रलीलः २४ ततश्च कृष्णोपवने जलस्थलप्रसूनगन्धानिलजुष्टदिक्तटे । चचार भृङ्गप्रमदागणावृतो यथा मदच्युद्द्विरदः करेणुभिः २५ एवं शशाङ्कांशुविराजिता निशाः स सत्यकामोऽनुरताबलागणः । सिषेव आत्मन्यवरुद्धसौरतः सर्वाः शरत्काव्यकथारसाश्रयाः २६ राजोवाच । संस्थापनाय धर्मस्य प्रशमायेतरस्य च । अवतीर्णो हि भगवानंशेन जगदीश्वरः २७ स कथं धर्मसेतूनां वक्ता कर्ताभिरक्षिता । प्रतीपमाचरद्ब्रह्मन् परदाराभिमर्शनं २८ आप्तकामो यदुपतिः कृतवान्वै जुगुप्सितं । किमभिप्राय एतन्नः संशयं छिन्धि सुव्रत २९ श्रीशुक उवाच । धर्मव्यतिक्रमो दृष्ट ईश्वराणां च साहसम् । तेजीयसां न दोषाय वह्नेः सर्वभुजो यथा ३० ॥

संक्षेपप्रश्नस्तावि यः यद्यानि शारद्यां तयोर्मोहितीयाः शृंगाररसाश्रयाः शारदिस्तिडाः कायेषु वचनाः कथाः ताः सिषेवे इति समशात्मनि वावरुद्धसौरतः चरमधातुर्न तस्वलितो यस्य सति कामजेयोक्तिः २५ प्रतीपं प्रतिकूलं समयधर्मविमर्शः आचरत्कृतवान् नन्वेवं धर्मस्य चफलं कस्तेऽथ त्वं रागादिवत् किंतु सात्विकमित्यह परदाराभिमर्शनमिति २८ आप्तकामस्य नायमधर्म इति चेत् यतोऽवकाशाभावात् निंदितेऽक अभिप्रायेण

टि० १२७

तर्हि यद्यदाचरति श्रेष्ठ इत्यादि न्यायेनाह नैतदिति अनीश्वरो देहादिपरतंत्रः यथा रुद्रोऽब्धिजं
विषं जगाम नन्वेवं कथं तर्हि सदाचारस्य प्रामाण्यं तत्राह ईश्वराणामिति ३२ तेषां वचः सत्यं तत्सत्यमे
वाचरेदेव आचरितं तु क्वचित्तत्र तेषां स्ववचोयुक्तं तेषां स्ववचसा यच्छास्त्रमविरुद्धं तदेवाचरेत न तु तद्विरुद्धमपि किमे
वं सामर्थ्यं समाचरेतेति तत्राह कुशलेति ३३ आत्मतृप्तानां मनसापि न ग्राह्योऽन्योऽर्थः अस्ति तेषां कि
मुतेति ३४ कुशलाकुशलान्वयो न विद्यते इति किं पुनर्वक्तव्यमित्यर्थः एवं देवस्फुटयति ३५ यस्य पादपंक
जपरागनिषेवनेन तृप्ताः यद्वा यस्य पादपंकजपरागनिषेव येषां ते तथा नह्यमाना निर्भयं चरन्तीत्यर्थः यस्य तानि

नैतत्समाचरेज्जातु मनसापि ह्यनीश्वरः विनश्यत्याचरन्मौढ्याद्यथा रुद्रोऽब्धिजं विषम् ३१ ईश्वराणां व
चः सत्यं तथैवाचरितं क्वचित् तेषां यत्स्ववचोयुक्तं बुद्धिमांस्तत्समाचरेत् ३२ कुशलाचरितेनैषामि
ह स्वार्थो न विद्यते विपर्ययेण वानर्थो निरहंकारिणां प्रभो ३३ किमुताखिलसत्त्वानां तिर्यङ्मर्त्यदि
वौकसां ईशितुश्चेशितव्यानां कुशलाकुशलान्वयः ३४ यत्पादपंकजपरागनिषेवतृप्ता योगप्रभा
वविधुताखिलकर्मबन्धाः स्वैरं चरन्ति मुनयोऽपि न नह्यमानास्तस्येच्छयात्तवपुषः कुत एव बन्धः ३५
गोपीनां तत्पतीनां च सर्वेषामेव देहिनां योऽन्तश्चरति सोऽध्यक्षः क्रीडनेनेह देहभाक् ३६ अनुग्रहाय
भक्तानां मानुषं देहमास्थितः भजते तादृशीः क्रीडा याः श्रुत्वा तत्परो भवेत् ३७ ॥

न च न तस्मात्कं वृथनेनेन मानसुवेत ३६ परदारत्वं गोपीनामङ्गीकृत्य परिहृतं इदानीं श्रीभगवतः सर्वान्तर्यामित्वः
परत्वमाह न कश्चिद्दोषः गोपीनामिति ३६ योऽन्तश्चरति अध्यक्षो बुद्ध्यादिसाक्षी स एव क्रीडनेन देहभाक् न तु
सदा हि तस्य येन दोषः स्यात् इति नन्वेवं तत् आप्तकामस्य निन्दितकृतः प्रवृत्तिरित्यत आह ३७ शृङ्गाररसाकृ
ष्टचेतसः अतिबहिर्मुखानपि स्वपरान्स्वार्थान्कर्तुमिति भावः तस्माद्देवेश्वराचाराः सत्वेदितमेव चेतियदे
ति तं तेन स्वपरिवि ३७ ॥ रामा ॥

श्री० भाग० टी० २२

एवं भूतैश्वर्यभावेन तया कृतैः पापा जेयाः इत्यर्थः ४८ असरा जेत्रा सेश्व हृतैः उपाहृतैः आसे ४९ भगवतः कामविजयं
प्रसङ्गा ओअथवा सदेः कामजयफलमाह निर्कीडितमिति प्रविरेणाथीरः मनः क्षेभांकामसमा सुख्यहितानिम
जतीति ५० स यश्रीपरमानंदसेवि श्रीभुवनिर्मिता श्रीभागवतभावार्थदीपिका सा प्राप्या इति श्रीभागवते
द्वादशस्कंधे श्रीधरस्वामिकृतभावार्थदीपिकायां अष्टमोऽध्यायः ८ चैनसिश्च हिनारायणनंदह विस्मोचयन विधातुः चोदितः पापाक्षेरत सूहे तथा कथीत ९

नाम्नय नवलक्षणायमोहितास्तस्य मायया मन्यमाना स्वपर्यंस्यानन्दावा तज्जौकसः ४८ अय
राजन्पाहतवासदेवानुमोदिताः अभिकामोयमुर्भ्यः स्वगृहा भगवति प्रियाः ४९ निर्क्रीडितेऽक्षतक्र
मिति देवचरिता अगुर्नितोत्सृष्टाध्यादयवर्णयेयुः अकिंपतसभरावतिप्रहितलभ्यकामकृत्सेगमाया
पहिकोपविरथीरं ५० इति श्रीभागवते दशमस्कंधे रासक्रीडानामत्रिंशोऽध्यायः ३३ एकदा देव
यात्रायां गोपाला जातकौतुकाः अनोभिरनड्युक्तैः प्रययुस्तेऽम्बिकावनं १ तत्र स्नात्वा स
रस्वत्यां देवं पशुपतिं विभुं आनर्चुरर्हणैर्भक्त्या देवीं च नृपतेऽम्बिकां २ गावो हिरण्यं वासांसि मधु मे
ध्वन्नमादृताः ब्राह्मणेभ्यो ददुः सर्वे देवो नः प्रीयतामिति ३ ऊषुः सरस्वतीतीरे जलं प्राश्य यतव्रताः
रजनीं तां महाभागा नन्दसुनन्दकादयः ४ कश्चिन्महानहिस्तस्मिन्विपिनेऽतिबुभुक्षितः यदृच्छया
गतो नन्दं शयानमुरगोऽग्रसीत् ५ स चुक्रोशाहिना ग्रस्तः कृष्ण कृष्ण महानयं सर्पो मां ग्रसते तात प्रपन्नं

सापदेशानः कामं किं करोत्वन्तकामतः ममयुष्मच्छ्रवणनिस्सेतुमविधायाथकीर्ति तदेवकाममाजयहसुखेनकाम
विजयप्रतिपादयतश्चैवविद्याभावविजयं प्रतिपादयितुं हर्षोद्वितिएकदेतिगावः यात्रा मथुरात्समथानमधुना सहि
तमेवं देवः पशुपतिः ३ अल्पमात्रं प्राशयभुक्त्वा ताः अशोषिताः नानिशायां जनकास्वस्य महानहिः अजगरः उरगः

विद्याधरः तात्त्वया मासः ऽलस्तुकैः ज्वलन्त्याश्रैः ३ आस्ते तत्रैव ८ विद्याधरेश्वरैर्वितसृजितं ९ यः परपाल
त्म्या शोभते सभ्या कश्चित ११ आह सम्यप्रहसितवान् सिप्रलब्धरूपहसितैः प्रदीयैमेव पापेन निमित्तेन १२ य

तस्य चाक्रंदितं श्रुत्वा गोपालाः सहसोत्थिताः ग्रस्तं च दृष्ट्वा विभ्रान्ताः सर्पं विव्यधुरुल्मुकैः ७ अलाते
दह्यमानो पि नामुंचत्तमुरंगमः तमस्पृशत्पदाभ्येत्य भगवान्सात्वतां पतिः ८ स वै भगवतः श्रीमत्पाद
स्पर्शहताशुभः भेजे सर्पवपुर्हित्वा रूपं विद्याधरार्चितं ९ तमपृच्छद्धृषीकेशः प्रणतं समवस्थितं
दीप्यमानेन वपुषा पुरुषं हेममालिनं १० को भवान्परया लक्ष्म्या रोचतेऽद्भुतदर्शनः कथं जुगुप्सितामेतां
गतिं वा प्रापितोऽवशः ११ सर्प उवाच अहं विद्याधरः कश्चित्सुदर्शन इति श्रुतः श्रिया स्वरूपसम्पत्त्या वि
मानेनाचरन् दिशः १२ ऋषीन्विरूपांगिरसः प्राहसं रूपदर्पितः तैरिमां प्रापितो योनिं प्रलब्धैः स्वेन पा
प्मना १३ शापो मेऽनुग्रहायैव कृतस्तैः करुणात्मभिः यदहं लोकगुरुणा पदा स्पृष्टो हताशुभः १४ तं त्वा
हं भवभीतानां प्रपन्नानां भयापहं आपृच्छे शापनिर्मुक्तः पादस्पर्शादमीवहन् १५ प्रपन्नोऽस्मि महायो
गिन्महापुरुष सत्पते अनुजानीहि मां देव सर्वलोकेश्वरेश्वर १६ ब्रह्मदण्डाद्विमुक्तोऽहं सद्यस्तेऽच्युत द
र्शनात् यन्नाम गृह्णन्नखिलान् श्रोतॄनात्मानमेव च १७ सद्यः पुनाति किं भूयस्तस्य स्पृष्टः पदा हि ते १८
ध इत्यनुज्ञाप्य दाशार्हं परिक्रम्याभिवन्द्य च १८ सुदर्शनो दिवं यातः कृच्छ्रान्नन्दश्च मोचितः निशाम्य कृष्णस्य
तदात्मवैभवं व्रजौकसो विस्मितचेतसस्ततः समाप्य तस्मिन्नियमं पुनर्व्रजं नृपाययुस्तत्कथयन्त आदृताः १९
वह्निदेहे निहत्यैव प्राग्यमते सदर्शने : तद्वृत्तमादितं कृत्स्नं शेषबन्धमतांडयत २० ॥ ॐ रामकृष्णौ॥

यतः प्राप्यात लोकगुरुणा वै लोकनाथेन १४ आपृच्छेऽसं लोकं मत तमनुत्तां यावेश्वमीवहन दुःस्वनाशन १५

श्री० भाग० सू० १२३

तत्प्रसंगा माहकटाक्षदिनि ॥ २७ ॥ विरजा मानिमील्ले प्रवेश्ययोस्तौ । २८ । त्रिपुरा प्रवेशमानयंतौ उदितः ३३ पुःतास्तायुय ।
सिस्तत सलिकाग्रेन मना ग्रन्ययो युक्तिस्तत । २९ । ग्रानिवद्धनाद्गयुगपत्कस्थयितमशावकमपितास्वेरमंडलम्
क्लितमुया यत्कल्यं तो मनः प्रवणायो भंगलयघाजनतः प्रगायतामिति । ३० । मूर्छिता नद्गीतलीनचित्ताः सस्त ।

कदाचिदयथो विटोराम श्रान्कृतदर्शनः । विरुद्धनुर्वनराजाम धयो नाक्रन्योषितां ॥ ३१ ॥ उपगीयमानौ ललित
तेस्त्रीजनैर्बद्धसौहृदे । स्वलंकृता उल्लिप्तांगौ स्त्रग्विणौ विरजोंबरौ । ३२ । निशामुखं मानयंता उदितोडुपतारके । म
ल्लिकागंधमत्तालिजुष्टं कुमुदवायुना । ३३ । जगतुः सर्वभूतानां मनः श्रवणमंगलं । तौ कल्पयंतौ युगप
त्स्वरमंडलमूर्छितं । ३४ । गोप्यस्तद्गीतमाकर्ण्य मूर्छिता नाविदन्नृप । स्रंसद्दुकूलमात्मानं स्रस्तकेशस
जं ततः । ३५ । एवं विक्रीडतोः स्वैरं गायतोः संप्रमत्तवत् । शंखचूड इति ख्यातो धनदानुचरोऽभ्यगात् । तयोनिर
क्षतो राजंस्तन्नाथं प्रमदाजनं । क्रोशंतं कालयामास दिश्युदीच्यामशंकितः । ३६ । क्रोशंतं कृष्ण रामेति
विलोक्य स्वपरिग्रहं । यथा गा दस्युना ग्रस्ता भ्रातरावन्वधावतां । ३७ । मा भैष्टेत्यभयारावौ शालहस्तौ तरस
विनौ । आसेदतुस्तं तरसा त्वरितं गुह्यकाधमं । ३८ । स वीक्ष्य तावनुप्राप्तौ कालमृत्यू इवोद्विजन् । विसृ
ज्य स्त्रीजनं मूढः प्राद्रवज्जीवितेच्छया । ३९ । तमन्वधावद्गोविंदो यत्र यत्र स धावति । जिहीर्षुस्तच्छिरोरत्नं
तस्थौ रक्षन्स्त्रियो बलः । ४० । अविदूर इवाभ्येत्य शिरस्तस्य दुरात्मनः । जहार मुष्टिनैवांग सहचूडामणिं
विभुः । ४१ । शंखचूडं निहत्यैवं मणिमादाय भास्वरं । अग्रजायाददात्प्रीत्या पश्यंतीनां च योषितां । ४२ ॥

भेशात कृत्स्नं यस्मान्मम त्वान्वेदेहं सस्ताः केशेभ्यः स्रजो यदेहस्यतं च ततो नाविदन् । ३५ । निरीक्षतोर्निरीक्षमा
णयोः तौ नाथोयस्य तं कालयामास हृतवान्स्वमास । ३६ । गा इव मेगतावद्धस्तुतवाद्भ्रेण । ३७ । मा भैष्टेत्यभयारा

१२४

इति श्रीभागवते दशमे चतुस्त्रिंशः ३४ अथ पञ्चत्रिंशे वनं प्राप्ते कृष्णे गोकुलयोषितः । युग्मश्लोकाभिगीतेन निन्युर्दुःखेन
वासरान् ॥ पञ्चत्रिंशे श्रीकृष्णेन स्वैरमिताः ताः दिवा तद्विरहितानां अनुगीतेन निस्तारप्रकारमाह गोप्य इति
वामबाहुकृतवामकपोल इत्यादीनि द्वन्द्वशः प्रगल्भानि १ वामे बाहौ तत्कृते न्यस्तः वामकपोलो येन सः वा
ल्गिते नर्तिते भ्रुवौ येन सः वल्गितभ्रूः मुकुन्दः अधरे अर्पितं वेणुं कोमलाङ्गुलीभिराश्रिता मार्गाः समस्तछिद्राणि येन
सः यत्र यदा ईरयति वादयति तदा २ व्योमयानानां विमानानां वनिताः सिद्धैः स्वपतिभिः सह वर्तमाना अपि तदुपधा
र्य श्रुत्वा यथा यदि एवं प्रथमं विस्मिताश्चित्ताः ततः काममार्गणेभ्यः समर्पितानि चित्तानि याभिः ताः परवशा इत्यर्थः स

इति श्रीभागवते दशमस्कन्धे शङ्खचूडवधो नाम चतुस्त्रिंशः ३४ श्रीशुकः । गोप्यः कृष्णे वनं याते तमनुद्रुत
चेतसः । कृष्णलीलाः प्रगायन्त्यो निन्युर्दुःखेन वासरान् १ गोप्य ऊचुः । वामबाहुकृतवामकपोलो वल्गि
तभ्रुरधरार्पितवेणुम् । कोमलाङ्गुलिभिराश्रितमार्गं गोप्य ईरयति यत्र मुकुन्दः २ व्योमयानवनिताः स
ह सिद्धैर्विस्मितास्तदुपधार्य सलज्जाः । काममार्गणसमर्पितचित्ताः कश्मलं ययुरपस्मृतनीव्यः ३
हन्त चित्रमबलाः शृणुतेदं हारहास उरसि स्थिरविद्युत् । नन्दसूनुरयमार्तजनानां नर्मदो यर्हि कूजितवे
णुः ४ वृन्दशो व्रजवृषा मृगगावो वेणुवाद्यहृतचेतस आरात् । दन्तदष्टकवला धृतकर्णा निद्रिता

लज्जाः सत्यः कश्मलं मोहं ययुः तत्र लिङ्गं अपस्मृता विस्रस्ता नीव्यो याभिः इति अत्रैव भूतस्य विरहकर्षस्य हानाः
देव इति सर्वत्र वाक्यशेषः ३ हन्तेति संबोधने हे अबलाः इदं चित्रम् आश्चर्यं शृणुत हारवान् हासो यस्य सः यद्वा
स्थिरत्वात् तथा कदनेन हसतः हारेषु हासो यस्य हारवत् शोभमानो वक्षसि हासो यस्य यद्वा हारा तेषां
हासो विवृद्धिर्यस्मिन् उरसि तस्मिन् स्थिरा विद्युत् इव श्रियः ताः श्रीवत्सादि लक्ष्मी यस्य सः यर्हि यदा कूजितवेणुः यदि
तवेणुः वादितवेणुर्भवति ४ तदेति तदा व्रजे ये वृषाः मृगाः गावः च वेणुवाद्येन हृतचेतसः सन्तः आरात्
दूरादेव दन्तैः दष्टाः कवलाः ग्रासाः यैः धृता ऊर्ध्वीकृताः कर्णा यैः ते निद्रिता इव लिखितचित्रमिवासन् ५ अपि इ

श्री॰
भाग॰
पू॰
१२४

हे स्त्रालि वर्हिणम मयूरस्य मेस्त वका मस्तपिंछाः धातवो गैरिकादय स्फुपल्ला शानि तैर्वद्ध स्त्रासो मल्लानां परिवर्हः परि
करः न विडंवयति अनुकरोतीति तथास मुकुंदः बाघेः सह वेणानेति ऊ यवितमभ्या याधि स्मातमुच वयः समाजः यतिन हिते
दानन यवणात ऊर्मि लेनातीत नस्य यस्त कुलवजः स्पृहयंत ऊ वनभ्रमतय सविनः वेनिक्षितेव य सपिता स्रवद्रसप
यतो नयभ्रु नेनि केव सं भ्रमा वेपिताः कंपिता भुजास्तरया या सां ता अक्लिमिता निमिश्चला श्राया या सां ताः गोपेपिलो
चनदोमिलि मिनास्त जलाभवति ७ श्यामवरस्य पिनेयपत तुमात्रः ८ अनुचरे शतिमनुचरगो पेर्दशादिभिः
वर्तिगुणधामो वाक्य आदि रस्य इत्येति प्रवलभूते निस्त्र लश्री वैरिन्नानं नज्ञा मागा नेन वलते ति तद्वप्राता आरे

वर्हिणा कवकुथात यस्य शीर्वद्ध मल्लयरि वर्हविडंवः कर्हिचित्स वल आलिसगोपैर्गाः समाहूयति यत्र मुकुंदः ९ नर्हि भग्नगतयः सरितो वियस्पदां वुजरजो निलनीत स्पृहयंतो वयमिवा वहुपुण्याः प्रेमवेपितभुजा स्तिमितापः १० अनुचरैः समनुवर्णितवीर्य आदिपुरुष इवाचल भूतिः वनचरो गिरि तटेषु चरंती वेणुना ह्वयति गाः सयदा हि ११ वनलता स्तरव आत्मनि विष्णुं व्यंजयं त्यइव पुष्पफलाढ्याः प्रणतभार विटपा मधुधाराः प्रेम हृष्टतनवः ससृजुः स्म १२ दर्शनीय तिलको वनमाला दिव्यगंध तुलसी मधुमत्तैः अलिकुलैर लघुगीत मभीष्ट माद्रियन्य हिं संधितवेणुः १३ सरसि सारस हंस विहंगाश्चा

रा वितया: श्रा एव वनल तास्त स्मिन्विष्णुं प्रकाशया मेसुचयं त्यत्र य मधुधारा: स सृजुः स्मेति विसये तु रवसत णा न
सूती ना सषिव ऐश्वा नंद इति भावः एतनिविल भक्तिलक्षणानि १२ किंच सरसि कमल चने शुचिहरताम्पदि गां सा
धाकर्ष गीतं हृत्रीति किं पुनरचेय वासि ताहुः दर्शनीय ति लक इति १३ दर्शनीय स्त्रिलको यस्य दर्शनीया नां पुरुषाणां
मध्ये तिलक इति वा वनमाला सुया दिव्यगंधा तुलसी तस्या मधुना मत्तैरलिकुलैरल घु उच्चैर्भी भीष्ट गीतं यो
दियना आदरेण गृह्णन्य यर्हि गृथर संधितवेणुर्भवति १० सरसी ति तर्हि सरसारसहंसा ऊ न्ये विहंगाः चारु
गीतेन हृत चेतसः ऐयात जगम्य हरि मुपासत उभक्ता तत्लमी फैं पविवि पुवीहत ने तिविषादे मनोस्तिहरि मेव ते

दशमेऽष्टाविंशोऽध्यायः ५

श्रीभा॰दशमस्कंधटीका॥ १२४

भोअजनदेवो गोपः सहचलः स्मरासः क्लसः स्वभिनिर्मिताभ्यां सवतेसाभ्यां करास्थितामभ्यां विलासोयस्यद्रा
सहक्लफलस्मापीडेनविलासोयस्यतिस्तिनिभृतः सानुपुवतेमानः स्वयं जातदृष्टाविषवयस्यदावाभ्रवेवा
उपरभतिनिनाद्तिनादेनाहरयतीस्पर्धः ७ सहदितितदासेवः सहतः श्रीकृष्णतिकमरणवेकितेवालो
यस्यसः नपुनरजोयातिनोद्भुगीजेतिकिंनुतवेवासितः सवेगारवउमदेवानेति किंचसरुतेविषातिंदृस्य
सास्यान्नाहत क्लसः तरुमनोभिरभ्यवर्धत अरशपदेवैः क्रियमाणोपुष्पवर्षमेघकल्पयितोतंतपरो

सहचलः स च वर्ततें सविलासः सानुभूतिविश्रुतोव्रजदेव्यः दर्पयन्मर्दिवेशारवेशाजातदर्पदर्पं
भ तिविशेषं ७२ सहृदतिक्रमम् पांकितचूर्णमेदमेदंचवर्जितमेघः सरुदमम्पवर्षसमसमो ॥ २
निक्षायया रविद्धतपयं ७२ विविधगोपवलोपकिदधोवेणवाघडरुथानिजशिक्षाः
तवसतः सवियदायरविवेदनवेणरनयतस्वरजातीः ७४ सचनशः नद्यपथार्थसवेशाः शाक
शार्वपरमे हिमहीनाः कवयश्राननकथवविज्ञाः काश्मलपमुवनिश्चितमनाः ७५ ॥ राम ॥

वाद्यसमतयाकलितः मपवदादेवतानुयोभ्यवर्षदिति ब्रतपादातपाने जायतेऊनिश्रपञ्चेश्राकाशोऊर्व
त्रितिमहदेतदाश्चर्यमित्यानुर्विविधेति हेसतियशोदेवलमस्तोनानागोपकीडास्त्रिभुपावनेणवाघेविषये
निजवाधितायासेताः स्वाभ्रिताः तत्रस्पतः श्रानंदरमर्धः स्वरजाताः निषादर्षभादिस्वरालापभेदाउदयत
उनीतवानृ ॥ ७३ ताः ताः स्वरजाः सवनशः मडमध्यतारभेदगयतोगीतम्भुनिरामतः ॥ ततश्चानेताकोश्चशालि
ते चयथोक्तउपपार्थसम्पमाकलाकवयः कोविदासपितेननिश्चितंतमेतदेदेवे ॥ तेकेवलंकसमलेमोहपञ्च

टि॰ श्रीगीतगोविन्दटीकायांरसिकप्रियायां ॥ २३

श्री·
भाग·
श्री·
१४५

निजपदाब्जदलैरिति । महतीर्विचित्राणि ललामानि चिह्नानि येषां तैर्निजपादपद्मदलैः व्रजभुवः खुरतोदं पशुखुराघातजां व्यथां शमयन् । वर्ष्मणा धुर्यो यो गजस्तद्वत् गतिर्यस्य सः । ईडितो वेणुर्येन सः । व्रजति । १६ । तेन निमित्तेन सविलासवीक्षणेनार्पितो मनोभववेगो यासां ताः वयं कुजा ... तेषां

निजपदाब्जदलैर्ध्वजवज्रनीरजाङ्कुशविचित्रललामैः व्र
जभुवः शमयन् खुरतोदं वर्ष्मधुर्यगतिरीडितवेणुः १६
व्रजति तेन वयं सविलासवीक्षणार्पितमनोभववेगाः कु
जगतिं गमिता न विदामः कश्मलेन कवरं वसनं वा । १७ ।
मणिधरः क्वचिदागणयन् गा मालया दयितगन्धतुलस्याः प्र
णयिनोऽनुचरस्य कदांसे प्रक्षिपन् भुजम
गायत यत्र
१८

गतिं गमिताः सत्यः मोहेन न विदामः कवरं वा वसनं वेति । १७ । किंच मणिधरः मणीन् ग्रथित्वा गोसङ्ख्यार्थं धरतीति मणिधरः क्वचिद्देशे तैर्मणिभिः आसमन्ताद्गा गणयन् । तथा दयितगन्धायास्तुलस्याः मालया सह वर्तमानः प्रणयिनः प्रियस्यानुचरस्यांसे भुजं प्रक्षिपन् यत्र यदा कदाचित् अगायत । १८ ॥ १४५

श्री: ८

नवनस्य कुंजित सखेरीत वेणुं वचि मानिप्रय हृतानि विभिन्यया सखेतः कृष्णस्य हरिणीकाल प्रविणां गुदितानि भार्याः गु
णानुतानि गुणान गमन सुन्दर कृष्ण सम न गमन अक्षक्रम मेवान्व मनप्रम्य प्रतन्य चर्त ते मयः कृष्ण पुना विष्णु गुरुरा यापा
भिस्ताः गोपिकाद्यवृन्दं पुरि एव सेवान्यानसतेति तर्हि वृन्दावनप्रवेशपूर्वक क्रीडितमा मध्या लं गोधनानि पराग्रमथ गु
नाथ क्रीडने सन्नम्यसा भाप्यमनु वाम्यति कुंदेति १८ गोपीनाम् तत्वाय कुंदेदामभिः कृतः कौतुक कोलाव न विस्फोलः
कारीय तसः हे अनघ यदि तवचनः पुत्र नंदसूनुः कृष्ण: यदा सह सेव वयः कृष्णं यत्र कां सिद्धं वत्सरति कुसु
बनेद नस्म सुरितिचारु जमदः हर्षय पार्हि विजहार क्रीडनिसन तदा मलयज सवेद नेमवसरभिः स्वान स्पृश: स्पर्शात नेन
कृष्णमानयन अक्षरू लयया भवति न पाश पुत्रा निवीजवति यदा मलय ओदितो वायुः यदा मनय जस्य क्रोम

मुकुलितवेणु रवं चित्तविभ्रमाः कृष्णमत्वं तनक्तगृहीताः गुणगणगमनमहवायो गोपिकाद्वयवि
ऋतुसमगृहीताः कुंददाम कृतकौतुकवेशो गोपगोधन वृतो यमुनायां नंदसूनु रनघे तव वत्सो नर्मदः
प्रणयिनां विजहार १९ मंदवायुरुपवात्यनुकूलं मानयन् मलयजस्पर्शेन वंदिनस्तमुपदेवगणा ये
वाद्यगीत बलिभिः परिवव्रुः २० वत्सलो व्रजगवां यदगध्रो वंद्यमान चरणः पथि वृद्धैः कृत्स्नगोधन मु
पोह्य दिनान्ते गीतवेणुरनुगीतकीर्तिः २१ उत्सवं श्रमरुचापि दृशीनामुन्नयन् खुररजश्छुरितस्रक् दित्स

यासोवन लिरवस्पर्शेन मानयन्निति किंचवंदिनः स्तावकाः सतः देवगणा गोपवृन्दादिनाः वाद्यगीत प्रचय बलिभि
परिवव्रुः पर्युपासत अयो नेमो लोकरूप्यमः परमसम पुः २० कृष्णस्य गवां च युद्दाञ्जलि तिवदा नामगवामुत्कर्ष
मानानामस्मात्करिष्यसं वत्सलो हितकृतज्ञतः यस्माद्वंद्य पुरो धारयति तिर्यङ् गोवदन वत्स बहुमाश्वस्ता
पल्लवा मतता सुवेजश्चादि भिः सर्वैः पथि येष्ट प्रमाणत्वरणात् सुर्यः सायंश्रुतिमाधो नेयो यशमपो सं प्रकीर्तन
गीतयकीर्ति वाद्यार्थस्य सः २१ श्रम युक्तयापि कया नेत्राणि हर्षमुन्नयन् उत्सेः प्राणपकं खुर रजो निम्नगा सनाय
स्य सः सुहृज्जनमाल्लकमाशिषोमनोर यस्य दित्सयापादात् सिद्धयार्थ वक्ता जनेरे भवतीति जयासनरुग रजेत्युदः

श्रीभागवतदशमस्कंधटीका २२ ॥

अविसंभ्रमेणाकारिनमसीयमार्योनेकपर्यति। वत्सपौत्रवत्सः स्थितक्रमथस्वयांत्रुवेकदनेयस्यसः सुरदेवः कनकाङ्‌ डलयोर्लसमाकालमर्गहयादोपवनिकामलनाडसलवाशोभयविति २२ यदुपतिविद्वितेवकीजनकभूरिविभाग्य येनुसदेवस्य कुचिज्ञातसवामस्यदविशार्यवाकप्रसिद्धोऽलेयदासस्वडदेयिवान्मानलेनकलहविचेत। त्यानाकवि हृदनीतिगनेदगतिः वत्सत्समप्रवत्सः व्रजगवामस्ताकुसमेतदिनतायंचपामयग्रुयपातीति २४ एवेविरहुक्तः रवेनाथिप्रश्नसलीलाएवगायमतस्थिक्षितेचतेनाजीवितेयासाता: तस्मिन्नेवमनः संकल्पयथासोता: महस्म हाश्वदयः उत्सवोयाथीमाः स्वहः स्वपिरसिर इतिश्रीभावार्थदीपिकायांपंचत्रिंशः ३५ मदविघूर्णितलोचनदरिष्टनास्वो

मदविघूर्णितलोचनईषन्मानदः स्वसुहृदो वनमाली बदरपाण्डुवदनो मृदुगण्डं मण्डयन् कनककुण्डललक्ष्म्या २२ यदुपतिर्द्विरदराजविहारो यामिनीपतिरिवैष दिनान्ते मुदितवक्त्र उपयाति दुरन्तं मोचयन् व्रजगवां दिनतापम् २५ श्रीशुकः एवं व्रजस्त्रियो राजन्कृष्णलीलानुगायतीः रेमिरेऽहःसु तच्चित्तास्तन्मनस्का महोदयाः २६ इति श्रीभागवते दशमस्कन्धे पंचत्रिंशः ३५ श्रीशुकः अथ तर्ह्यागतो गोष्ठमरिष्टो वृषभासुरः महीं महाककुत्कायः कम्पयन्खुरविक्षताम् १ रम्भमाणः खरतरं पदा च विलिखन्महीम् उद्यम्य पुच्छं वप्राणि विषाणाग्रेण चोद्धरन् २ किञ्चित्किञ्चिच्छकृन्मुञ्चन्मूत्रयन्स्तब्धलोचनः यस्य निर्ह्रादितेनाङ्ग निष्ठुरेण गवां नृणाम् ४

तथा बलाच्युतौ। वसुदेवसुतो नन्दगोपाकंसो हृतसमादिशत गोपीसमं तथाप्यातो शीघ्रं चर्दविहृत्यमः अहनोपीम ह्यानंदा सहरुहमरिष्टके एवंदेवरायवंदिगीतस्तवाय ज्ञत्समवमीदिषिः कृष्णप्रामेवरा व्रजस्य परमो महान् वेवर्तमाने तदिरहाणी नेत्रवाधिकाराय्यमयमये: तर्हिनदाचयभाहीस्थिरसरः तंवगायितिमार्थवियोगामहोतोक ऋत्वाथायस्यमे: यद्वैविद्य वितोमहीकंपयन १ रंभमाणः खुयभवातिपाद्वरुवेन विलिखन्विदारयन् उद्यम्य ऊर्ध्वंकृत्वा वप्राणितदाग्रेणेष्टपुरा २ किंचित्किंचित्तशकृमर्थं विसृजन् मूत्रयंश्चेत तथामूत्रमलत्सजन्स्तब्धलोच नः अनिमेषलोचनः यस्यध्वनिना नराणां गवांच ३ ॥ राम

१२९

आचतर्याउवेत्तवः पातयंचमषष्टयोः सम्फर्द्धप्रसतिः स्यादिति गर्भस्य विभागः कीर्तितइतिभवः कऊदिगलपृष्ठ
शृंगे ४ हत्तह्रत्तस्वेति ८ इत्येवंवदन्करतलेनास्फोट्य बाहुश्यामाह ततेन तलशब्देनकोपयन् भुजास्फो
टेसपदभोग सर्पदेहः तंसर्पदेहाकारं भुजगमिवमर्षः सत्त्वरं स्वस्कंधे निधायेति भयाभावोद्दर्शितः स्वयमच्यु

पतंस्कालनोवर्मः स्वर्वतिसमयेनवै निर्विशंतिद्युनायस्मकमुपचलशंकया ४ तंनीत्वाशृंग
मुष्टीत्वयोप्योगोपाश्चनतनसः यथावोरुउचुर्भीलाराजेसेतस्परोकुले ५ हतहतेतितेसर्वे गोविंद
शरीरयवुः भगवानपितद्दीत्वयेकुलंमथवितलम् ६ मासेष्टीतिगिरावास्पवृषस्वरस्रपाहृ
यन् गोपालेः प्रश्रमिर्भेदर्श्नसितेः किमसत्तम ७ मयिस्थ्तलविडहानीत्वद्द्धिपातोडरात्मना इत्यो
स्फोट्य भुजोविटपं तलशब्देनकोपयन् ८ सत्त्वरं सेभुजाभोगंप्रसार्याविस्थितोहरिः ९ सोप्येवं ज्ञा
पितो रिष्टः खुरैरागावनिमुल्लिखन् उद्यत्तकृत्वनोमनोज्ञः क्रुद्धः हमसत्पादवत १० अग्रप्रमस्तवि
षाणाग्रः स्तब्धास्य्रौचनोचुतेः कटाक्षिप्तदवज्ञार्गामिडरकृतोश्यनिर्यथा ११ गृहीत्वा शृंगयोस्तं
वैअष्टादशपदानिसः प्रत्ययोवाह भगवान्साजेश्चतिगजोयथा १२ सोयविद्धोभगवतापुनरुत्था
यसत्वरः आपतत्स्विन्नसर्वांगो निःश्वसन्क्रोधमूर्च्छितः १३ तमापततं संगृह्य शृंगयोः पदासमा
क्रम्यनिपात्यभूतले निपीडयामास यथार्द्रमेव रेकृत्वाविषाणेन जघानसोपतत् १४ ॥ राम ॥

तः हरतीति हरिः ९ उद्यत्तऊर्ध्वकृतोलांगूलेनभ्रमंतोमेघायस्मिनः १० अग्रेन्यस्तेविषाणेयेनसः असकृत्
लोचनयस्यसः कटाक्षिप्य कलाक्षिप्यतिर्यकुनिरीक्ष्य ११ प्रतिगजः प्रतिसंयसजजते १२ अपविद्धः अपवि
द्धः आपतत् आपतत् आद्रवत् स्विन्नानिस्वेदयुक्तानि सर्वांगानियस्यसः क्रोधमूर्च्छितः क्रोधेनव्याप्तः कत्वा

विषाणाग्रमाय तेनैवनग्रानसोपतत् १५

श्री·
भाग·
पूर्वा·
१०

मृत्युशङ्कुर्मत्रेशाह तत्र पत्रत्राव: तत्र भयंसमस्तत्रजन्निमर्यः यदा स्थिपनतत्तत्रमाल तथा तत्र वस्थितेत्तराः शा
लितेनेत्राकुमकमंसजाभयंतुमिर्भते स्न्यायतिवासजासमके भवतितपास्तदति १५ नयनेस्तवः कासंव्रजे
वसनेकलमतेनानावनतस्रति नारदः स्मावयासास्त्रकं सहतमीरेवत तदाहप्रविशति १९ देवदर्शनोदेवर्षिः
यदाकथितएवभविष्यमीनिमात्ताहेवदर्शनियस्यसः श्रीमेवेवना स्वदेनेनामाह १७ यशोदायाःतिदेवक्या

प्रसूतवमन्यमशाकुस्तसत्त्सजन्वलियंसुपादानवस्थितेदयाः जगामसकंस निर्भर्त्सितरणस्तयंपुष्पेः
किंवतोहरिमीडिरेसरा: १५ एवं कंसप्रिनेहत्वास्तुयमानःस्वजातिभिः विचेशगोष्ठसवलोगो पत्र
पीनांनयनोत्सवः अपिहिनिरूलेगोष्ठहा सेनानाद्भुतकर्मणा कंसाहत्य भयावाशारदोदेवदर्शनः ७
यशोदायाःसुतोकस्मादेवक्याःकुलमेवच रामवरोहिणीपुत्रे वसुदेवोपि विस्मृता १८ स्वसे
स्वभिनेदेवेयामात्तेपुरूघात्मनः १९ निवामन्तदेशजयतिवामस्तवलितेंद्रिया निशातमसि
मादत्तवसुदेवेनिचातमया २० निवावितोसारदेनतत्समनोसरमानानः शात्वासोहमयेःपाशेः
वध्यमसहभार्यया २१ प्रतियातेतदेवर्षौ कंसआभाष्यकेशिनं प्रेषयामास हन्येतांभवतासमरा
ध्येमो २२ ततोमुष्टिकचाणूरशलतोशलकादिकान् अमात्यान्हस्तिपांश्चैवसमाहूयाहभोजरा
ट् भोभोनिशाम्यतामेततवीरचाणूरमुष्टिकाः नंदव्रजेकिलासातेसुतोवानकदुंदुभेः २४

अहमेवनप्रसिद्धोकस्यांयशोदायाःसुतोमाह यशोदायाःसुतत्वेनप्रसिद्धंकंसंदेवक्याःसमसंभूतमाह य
द्यानेंदसुतत्वेनप्रसिद्धंरामंवसुदेवभार्यायांरोहिण्याःपुत्रमाह वसुदेवसंनीयेत कथंज्ञातं नारदात्व
सद्वेति १९ निवारितइति २० इतेवसुदेवपत्न्यापत्तौ अन्तौवध्येमामितिमत्वावदतानारदेननिवारितइति
मत्समनिदर्शितः विधानारदेनव्रजंतेशासदयतो मावाहमवधामिति २५ ॥ सम ॥ ५१३

गेवारुतं मर्लभाविरचितस्थानानि १६ आह्वितोप्याशु २० सोकुपेश्वरदाय १८ अर्थनेवतः अर्थसिद्धां ततेवजानाती
ति १९ दानपते हे शुक्रत्वमेवेमिचकुर्तत्वया क्रियतां त्वतोप्याज्ञातः सादरः हितनमस्तुनविद्यतविदति २० स्वा

रामकसीनतोमसंस्मरतुः किलनिदर्शितः भवज्ञामिहसंभ्रमोहन्येनोसल्लीलया २१ मेवाः किय
तो विविधामलरंगपरिमिताः यौरामनयदासर्वेपण्यतस्वैरसंश्रुते २२ महाभाग त्वयाभद्र रागहाये
पनीयता क्रियः कन्वत्वयापीडावश्चितेनसमाहितो २३ प्रारभ्यतोधनुर्यागस्तु तदर्थायैयथाविधि यर्ज
सेवपशुमेध्यानभूतरात्राश्मीक्षे २४ इमात्पार्थतंत्रशशाह्वयपञ्चपुंगव गृहीत्वाधातानापाति
२ नेताकृत्वसुवाह २५ ओभोदानपतेमह्यं क्रियतामेत्रमाहुतः नान्यत्वनेहितन्तमोविघतेभोजहमि
षु २६ अतस्त्वामाश्रितः सोस्यकार्यबोधसाधनं यथेदोविलमाश्रिमेस्वार्थमग्रगमहिभुः गाङ्ग
नेदवसेनवसतावान्कदहभेः श्रामानताविहानेवधेनानयमाचिरं २७ निरस्त्यः किलमेरमुर्दवि
वेकुंठमायुथैः तावानयसमेगोयेनंदाथैः साभ्युपायनैः २८ ज्ञातयिथेदानीनीकालकर्मेनह
स्तिनाः यदिमज्ञोनतोमलज्ञातयैवगुतोपमैः २९ तयोर्निहतयोस्तमान्वसदेवपुरोगमान् तदत्रा
न्विहनिष्यामितान्तभिभोजदयाईकान् ३० उग्रसेनचपितरंस्यविरंराज्यकामुकं तद्भ्रातरंदेवकंचये
चान्यविद्विषोमम ३१ ततश्चैषामहीमित्रभविताानष्टकंटका जरासंधोममगुरुः द्विविदोदयितःस
खाः ३२ शंबरोनरकोवाणोमय्येवकृतसौहृदाः तैरहंसुरपक्षीयान्हत्वाभोक्ष्येमहीनृपान् ३३
एतज्ज्ञात्वानयक्षिप्रंरामकृष्णावुहार्भकौ धनुर्मखनिरीक्षार्थंद्रष्टुंयदुपुरश्रियम् ३४ ॥ रामश्री

पौ उवाच यदिदंशाहिराज्ञः ३५ अनेनातिमनोहरेणामीयुगामिना ३६ तोमेस्तत्तर्जितवांस्तत्वंवेकंवंसंश्रियेक्षिमसं
अक्रूर ३७ ततः किंतवाहस्वातथ्यमाइति ३८ कालकलेनमस्त्वतसेनवैययत्नपमेरपानिनमैः ३९ उद्वयोनित

श्री· भाग· टी· ५८

मनीषितं विचारितं तस्य भक्तस्य वयं मरणं न त्वार्तिं तथा प्येतावानभिनिवेशो न कार्यः इति भवि ष्यत्कृत्यमादर्शय सिद्धाविति प्रसङ्गकारस्यस्य चापि चावितमाह मनो रथानि किं ४० इति श्रीभागवते दशमस्कन्धे टीकायां षड्विंशोऽध्यायः २६ स मुनिश्रेष्ठस्तेन के शिनं कृष्णेनाविकर्मभिः वार्यदत्तस्ततः क्रीडनं व्योमासुरमपावधीत् ततो व्योम सुरेशमन्त्रकेशिनं हृत्वा शिनेः कंसप्राणा सादेहत्वा कंसस्य प्रसिद्धाकरोत् प्रथमं प्रसिद्धाके नयएवं भूतः केशीत्यनन्दितभवतावाप्नुपाहृय

सहकृत्वाद् वाजमनीषितं स्यपकलवस्त्यावधमार्जकं सिद्धासिद्धोः समे कुर्यात् दैवं हि फलसाधनं ४०
१ मनोरथान्करोत्युच्चैर्जनो दैवहतानपि युज्यते हर्षशोकाभ्यां तथाप्याज्ञां करोमि ते ४१ एवमादिश्य
चाक्रूरं मन्त्रिणश्च विसृज्य सः प्रविवेश गृहं कंसस्तथाक्रूरः स्वमालयम् ४२ इति श्रीभागवते दशमस्कन्धे षट्त्रिंशोऽध्यायः ३६ श्रीशुकः केशी तु कंसप्रहितः खुरैर्महीं महाहयो निर्जरयन्मनोजवः स
टावधूताभ्रविमानसङ्कुलं कुर्वन्नभो हेषितभीषिताखिलः १ विशालनेत्रो विकटास्यकोटरो बृह
न्ति द्गलो नीलमहाम्बुदोपमः दुराशयः कंसहितं चिकीर्षुर्व्रजं ससन्नन्दयज्जनवासकम्पयन् २ तमायान्तं
भगवान्स्वगोकुले तद्धेषितैर्वालविघूर्णिताम्बुदं आत्मानमाजौ मृगयन्तमग्रणीरुपाह्वयन्सव्यनद
न्मृगेन्द्रवत् ३ ॥ स्वः

दितितत्तीयान्वयः महाहयः सन्महीं निर्जरयन् विदारयन् सटाभिः केशैरवधूतानि इतस्ततः क्षिप्तानि
आनि विमानानि चैतैः सङ्कुलं नभो कुर्वन् हेषितेन भीषिता अखिला येन सः १ तद्धेषितैर्
तिनिष्ठुरैः हेषितैः वालैः पुच्छलोमभिः विघूर्णिताः परिभ्रमिता अम्बुदा येन तं आत्मानं मृगयन्तमान्वेष्यमाणं
अग्रणीः स्वग्रणीः पुरतोनिर्गतः सन् उपाह्वयत समीपमाह्वयत सच केशी तेन सव्यनदन्मृगेन्द्रवत् २ रासं १२८

ततः सकेशी तेह्यसंत्रस्ता सखेन संपिबन्ति वक्त्रं विह्वलाभिमुखः सन् भ्रमितवक्त्रेणाम किंचप्रसमर्थं तोति कोपितः।
भ्रमद्भिमसह्यमानाभ्यां ग्रस्यमानः यत्नेन तत्रासकः भ्रमेण भिभवितम शोकं ग्रसन्ति तयोः सन्दशति कृमिः भृशं
तः चकम्पे ४ तद्दननेन चर्वयित्वा हन्ननाय प्रसवितयोः पादयोः हस्ताभ्यां गृहीत्वा पविनि विष्णुः ग्रासमुद्गिरन् तथैव स्थितः
तथैव स्थितो वृषभः ५ आदायग्रसनं प्रसार्य वेगेन सह विप्रसादवान् सोपि हृदि हस्तन्तु उत्तरं भुजं सर्वं निर्भयत्वेन दृष्टो
तः यथोचरोपि विलेडिति ६ ततः किंतदाहादंता इति वर्वमाणम्भवाव कुत्रस्य शंतीति तनयाख्या दाने नये विहृताः अ
सर्वं निपात्य भिक्षुः स्वेद्धरेण संपिबन्ति काभ्यां इववदसमर्थमाः अत्रान पक्षाम मर्दिविदंत्नाचर्वं तत्रासदत्तं तज्जो
उरस्यः ४ तद्दे चर्वयित्वा तनयो रुजोरुपाग्रगुरुदोर्भ्यां विविधपादयोः सावज्ञतु नरत्पयतुपालीनरे
पृथोरंशमात्रे ससत्वोप्यवस्थितः ५ सत्त्वमत्सकर्पुत्रस्थितोरुपाभ्यां दायके पीतरसापनर्दिं सोपस्य ७३
वक्रे भ्रमभ्रमरंभ्यन्प्रवेशयामास यथा भगविले ८ दंतानिपुनर्भग्नवकुत्र स्यात्तेके पिनस्तप्रमयः
स्थशोययथा वा भ्रष्टतद्देसूयातोमहान्नतोयपामयः संवत्सयेष्वुपेक्षितः ७ ससेभूमानेनसहस्त्वा
श्र कुनानिरुद्धवाक्ष्यरणो विनिपुनः प्रविशन्नाकःपुरिशन्नलोचनः पयानले डविसलमनितो भयः ८ त
देहतः कर्कटिकाफलोपमानत्वसारयाकृत्यजमहाभुजः अविमिलोयत्नेहनाविफलमयेः प्रसूनव
षैदि विजेरभिक्षुतः ९ देवर्षिरूपसंगम्यभावानतप्रवरोत्य कुस्त्वमक्लिष्टकर्मालोरहसेदमभाषत १०
यः स्तोदंससांनोतिस्पशाः महानसमयः क्षतिवक्रेस्तोहादिस्पशोनोविपेति आमयोजलोदरः ~ लेडेपुरीषं
भक्षतुं च ८ कर्कटिकाफलंहिपुत्कं भ्रमेनेविदीर्णाभिवति तद्विष्टीर्णदेतनसदेहादिगतप्राणान्त्रविसि
तोगर्वहितः भयनेरमोरानिर्यतमः कोसायुक्तःसमादिप्रपतद्वहस्पादिपक्षनेः कसत्वानायहालसका।
यमवेदयन्तुनिः तदाहादेवविधितिः नक्तापुरस्तचकः किंतपुर्वसरूदिमाहभायवतप्रवरइतित्सद्वह
स्यवेविरागकेसंसत्पितवानिर्मिमाशकीविमाहु १० ॥

श्री·
भद्र
टी·
१२५

अयं भावः त्वमीश्वरः भूभारसंहाराय अवतीर्णोसि अतस्तद्रूपां वार्तां निवेदयामो नायेति । अत एव पितावत्सेयथा केव चास्येत्याह । अप्रमेयात्मन् अपरिच्छिन्नस्वरूप योगेशाः चिन्तयन्ति अतिशयसि । अतस्त्वं जगदीश्वर विश्वनियन्ता वासुदेव सर्वभूतेषु वर्तमान अखिलस्याः सर्वस्याश्रय सुप्रतिष्ठ सात्वतां प्रवर श्रेष्ठ भगवन् ईश्वराविक यमेवंभूतो हसीति वेदत मात्वं भावति ॥ नहि तज्जीव इव परिच्छिन्नः किंतु सर्वभूतानां अन्तरे एको आत्मा अनेन प्रकारेण नरः इति तः । एध सां काष्ठानां अनतर्ज्योतिरिवेति तिर्भूतेऽपि तेन च स्वपरप्रकाशेऽस्मारु । गूढः निगूढ वृत्तिः । गुहाशयः बुद्धेरपि शोधक

नारद उवाच ॥ हृषीकेशाप्रमेयात्मन् योगीशाज्जगदीश्वर । वासुदेवाखिलावास सात्वतां प्रवर प्रभो ॥१९॥ त्वमात्मा सर्वभूतानामेको ज्योतिरिवैधसां । गूढो गुहाशयः साक्षी महापुरुष ईश्वरः ॥२०॥ आत्मनात्माश्रयः पूर्वं मायया ससृजे गुणान् । तैरिदं सत्यसंकल्पः सृजस्यत्स्यवसीश्वरः ॥२१॥ स त्वं भूधरभूतानां दैत्य
प्रमथरक्षसां । अवतीर्णो विनाशाय सेतूनां रक्षणाय च ॥२२॥

किं च साक्षी द्रष्टा तत्र सर्वः अपि च महापुरुषः अन्तर्यामी किं च मतिभिर्न दृश्यसे सर्वपारीं सर्वाविवने किं प्रमाण मत आह ईश्वरः नहीश्वरं विना परतन्त्राणां जीवानां प्रवृत्तिर्घटत इति भावः । अहमीश्वर मन्यमर्वमीशितव्य मित्यत्र दृढं नेत्याह अतश्च आत्मनेति स्वाधीनोऽनतरति परत्वेवा माया स्वतन्त्रं मायया आश्रया भावात् सस्कं सृष्टवान् तैः सत्येन् गुणैर्विद्धं विश्वं सृजसि अवसि पालयसि अत्सि संहरसि नकुत्र सादि क्रियाः वनु कारक सा धकत्वे नयन्त आह सत्यसंकल्प इति नहि संकल्पमात्रेव हि साधनान्यपेक्षन्ते भावः अतस्त्वमीश्वरो स्मपहेहा वः अ

१२५

पत्रप्रांदू निर्य्येव प्रकारण्या निस्रो परस्तोम यूरा गतार्मिषर प्रयः खाण शरीपूत्र यानिहलादत्वा मीतिसिद्ध वर्मिदृ श्रो
विज्ञान प्रकार विपुलाः १८ तस्यानुतरस्तेन वशा खादी मांशोतः येन जनः वर्धदत्वा मीतिशेषः आविनिर्देशमात्र मेना
तन्त्रानव विवक्षिते १ भार्ययाजां वत्या तद्दसु याम तः महाकालरूपान् १९ हरका यो च सवकलो कविभासि २० श्र
सु षविशत स्व भूतावस्यस्य प्रवक्षिताण्यहना भिर्वन्दनी भव वेल नमस्यति दधेन २१ विज्ञ हविलालयानेके वलत्वानेक

दिव्यते निहतो दे मो लीलया तेह या हतिः यस्ये धितसंबला सम्भेग निर्मिमीते दिवं १७ खाण रेवमुद्रिकं
चेवमसलानवांसुदकिलाय न कंसे चनि हतवदेस्य वप्रादनि नेपुणा १९ तस्यानुशीलयवनास्त्र सोनेरकस्य
च पाविज्ञानस्य हरणामिदृस्यपपुरमये १७ उक्षाहेवी च कृत्यानाकी चक्रलक्ष्मी दिलदाला व्रयास मोदासोप्या
मानदारकार्याजनयामते १८ स्यमंतकस्य हरणा स्यादोनसहभार्यया सतधनुप्रदानेन चाञ्चमनस्यस्या
मतः १९ पौण्ड्रकस्य वधो पञ्चाल्का सिधुर्याश्च दीपनं दंतवक्रस्य निधनं दैवयस्य च महाकृतो २० यानिवा
मानिवीर्याणि द्वारकायां च संभवान् कर्तीदस्यास्याननानि नेयां निकविमिर्वर्धि २१ सुखनेकाल रूपस्य
तवयि सोरस्तु यवे प्रोसोडि णी नानिधनं दस्या स्यर्जे न साप्येः २२ विप्रस्तुति नाम च नेन संस्थयासा
सामसर्वार्थमयो च वाकिते स्वतेजसा निमनिरूनमायया गुणाप्रवाहे भगवेन सो महि २३ त्वामीश्व
रस्वाश्रयमात्ममायया विनिर्मिताशेषविशेष कल्पने क्रीडार्थमप्यात्ममयाय विग्रहेनतोस्मि धर्थ यदूत्तम

मूर्तिः [illegible] संस्थ्या [illegible] नेदचूयथा [illegible] स्ते [illegible] मतो सस्य
[illegible] स्वतेजसे निविलहाला
[illegible]
[illegible]
[illegible]

प्राप्ते वृके [illegible] गोकुलं [illegible] यदा [illegible] पूर्वमेव [illegible] [illegible] एकदेति २७ [illegible] [illegible] [illegible] २८ गिरिदर्यामिति [illegible] ३० [illegible] ३४ इति श्री भागवते दशमे

शुक उवाच ॥ एवं यदुपतिं कृष्णं भागवतप्रवरो मुनिः । प्रणिपत्याभ्यनुज्ञातो ययौ तद्दर्शनोत्सवः ॥२५॥ भगवानपि गोविंदो हत्वा केशिनमाहवे । पशूनपालयत्पालैः प्रीतैर्व्रजसुखावहः ॥२६॥ एकदा ते पशून्पाला श्चारयंतोऽद्रिसानुषु । चक्रुर्निलायनक्रीडाश्चोरपालापदेशतः ॥२७॥ तत्रासन्कतिचिच्चोराः पालाश्च कतिचिन्नृप । मेषायिताश्च तत्रैके विजह्रुरकुतोभयाः ॥२८॥ मयपुत्रो महामायो व्योमो गोपालवेषधृक् । मेषायितानपोवाह प्रायश्चोरायितो बहून् ॥२९॥ गिरिदर्यां विनिक्षिप्य नीतं नीतं महासुरः । शिलया पिदधे द्वारं चतुःपंचावशेषिताः ॥३०॥ तस्य तत्कर्म विज्ञाय कृष्णः शरणदः सतां । गोपान्नयंतं जग्राह वृकं हरिरिवौजसा ॥३१॥ स निजं रूपमास्थाय गिरींद्रसदृशं बली । इच्छन्विमोक्तुमात्मानं नाशक्नोद्ग्रहणातुरः ॥३२॥ तं निगृह्याच्युतो दोर्भ्यां पातयित्वा महीतले । पश्यतां दिवि देवानां पशुमारममारयत् ॥३३॥ गुहापिधानं निर्भिद्य गोपान्निःसार्य कृच्छ्रतः । स्तूयमानः सुरैर्गोपैः प्रविवेश स्वगोकुलं ॥३४॥ इति श्रीभागवते दशमे सप्तत्रिंशः ॥ शुक उवाच ॥ अक्रूरोपि च तां रात्रिं मधुपुर्यां महामतिः । उषित्वा रथमास्थाय प्रययौ नंदगोकुलं ॥१॥

सप्तत्रिंशः ३७ अष्टात्रिंशेऽध्यायेऽक्रूरो गोकुलं ततः । तथैव रामकृष्णाभ्यां गृहे नीत्वा सत्कृतः ॥ आतः केशिवधे [illegible] दशम [illegible] तेऽसौ ॥ [illegible] सार्धं गोकुलमागतः । नंदेन श्रीभगवता [illegible] कार्यं विज्ञापित [illegible] अक्रूरोपि [illegible] गोकुले अगादित्याह । अक्रूरोपीति [illegible] भावनायां
राम ॥ राम राम ॥

प्रहतियोग्यायस्य स्वकृस्य सद्दर्शनियमसंभव साशंकप्रुनः संभावयतिसंभेनद्विनिद्वयेन ३ विषयात्मनो विषयाविष्टचित्त
स्यमूढात्मनः परस्य नसत्सु सत्कीर्तनं चेदोज्ज्वारणायचेति ४ नयथा मे वकिंतन्न भूमरसनीकस्यापि ममप्रसादेव कृतरूप
तस्माद्धे क्रियमाणः कालेन यदिस्याद्यभावः पुष्पान्तज्ञाक्रियमाणानोन्तरादीनां किंचित्कृदाचिन्नरतितथाकर्मवशान
क्रियमाणा जीवानां मध्ये कश्चिन्नरेदितिसंभावयति ५ शुनेत्यस्यामेव ममामंगलं भुवनेषु मेवेतिज्ञापयन्नेभवो
जन्मचसफलं मानमितिवेतिज्ञापयन्नेयघतः नमस्करिष्यामि ६ सुमेगलनाशे सच कोनेव माहकेसे तिचनेमस्कार्य

गत्कस्यचिन्महाभागोभवस्वतां कुमेत्तो भक्तिपरश्रुप तत एवमे तदचिंतयत् ७ किं मयाचरितं भद्रं किं
तप्तं परमं तपः किं वाप्यर्थार्हतेदत्तं यद्द्रक्ष्याम्यद्य केशवं ८ समेनदुर्लभमस्तो ऽस्य मत्कृताकृदर्शनं विषयात्म
नो यथावाकीर्तनं शूद्रजन्मनः ९ मैवं ममाधमस्यापि स्यादेवाच्युतदर्शनं ह्रियमाणः कालनद्या क्वचित्
तरति कश्चन १० ममाद्यामंगलं नष्टं फलवांश्चैव मे भवः यन्नमस्ये भगवतो योगिध्येयांघ्रिपंकजं ११ कं
सो वत्ताद्याकृत मे मत्यनुग्रहं द्रक्ष्ये ऽङ्घ्रिपद्मं प्रहितो ऽमुना हरेः कृतावतारस्य दुरत्ययं तमः पूर्वे ऽतरन् यन्नखमंडलत्विषा ७
यदर्चितं ब्रह्मभवादिभिः सुरैः श्रिया च देव्या मुनिभिः ससात्वतैः गोचारणायानुचरैश्चरद्वने यद् गोपिकानां
कुचकुंकुमांकितं १२ द्रक्ष्यामि नूनं सुकपोलनासिकं स्मितावलोकारुणकंजलोचनं मुखं मुकुंदस्य
गुडालकावृतं प्रदक्षिणं मे प्रचरंति वै मृगाः १३

अनिरसुलः कंसो विमानुग्रहं मे नं तं हतवान् यतो हरेरंघ्रिपद्मं द्रक्ष्यामीति सर्वस्यांघ्रिपद्मस्य वैभवमाह ततः संसारमा
तरन्तीर्णाः अंघ्रिपद्मं विभावयन् ब्रह्मादिभिर्वंदितमिति परमैश्वर्यमाह श्रिया चेति सौभाग्यमाह गोचारणाय इति
किं सहितैः परमसुकुमारं यो गोचारणेनेति कृपालुतयद्गोपिकानामिति परमसौलभ्यं १२ मनोरथान्तरे
तिद्रक्ष्यामीति यो ऽभिमानी कयो ऽलकासिकावयस्मिनलक्ष्मितमहितः अवलोको यस्मिन् अरुणकंजलोचनं यस्यं
गुडालकावृतं इव विमलं तस्य तस्य सुप्तपञ्चकालकाह ते वक्रकेण हलतदानीमेवशुभसूचकं दृष्ट्वा प्रतिप्रदक्षिणाह प्र

द्विमलि ४

पुनरपि विनयति ग्रथयेति रिपुयः प्राप्रवतः लावण्याधानानयः न सविलो येहा किंलो लावाघकके यदासवपुः तसो
यन्नेवनेदर्शानेभवितानभविद्यातिष्ठपियाधवं सानुविंशिं समस्त्राणो लोकनुभया नेवस्मादितिन प्रविलस्यादेवेन यः १०
युदेत विवक्षभिः उत्तकनेमेवृशंकालेन्नु मदादि वदेनुकर्त्तनभो इत्यादिधर्मैः तत्रव प्रतीय मानानस्य विलक्षमिती
माशीकाणो वयेणयाऊ वैशालयैन नमहं इत्या मोति सभैरधे करोतित यादिद्विताना केनाभिसनामाः का
वकारताणयौ विमादिनानामतोयवेश्वतिताहतिश्चहं कारहीनः तथा सया त्वनमो भिदाभ्रमः मसंस्याणसयमे
भिदाभेदः ततोभ्रमः प्रभिनिवेशादिभिस्त्रयासाश्रयाकृताः नमशादयो यस्मि न्नकृत पूर्वने चाहस्वनेजसादिति कः।

अथयविलोसंज्ञनमीपसोभाववतायस्यवो विजेकृयः स्वावायथा मेभविलो पलंभनेमसंनत या
मललमेजसाद याः।१०॥ यहं द्विताद्वहितो मसलतोः स्वतेनसायासन्तमोभिदाअनुः सयायुपलाभर।
चितेस्वदीनया प्राणास्यधीभिः सहनेपूसीयते॥११॥ यस्याविल्लाभी वहभिः समकलेवा चो विविधाय
णकर्मअनसुभिः प्राणोतिष्ठभनिभु नेति वेजगयासलिरकाः प्रावशोसना मता॥१२॥ सवाव तोमिल्ल
सात्वतान यरेस्वसेत यानानरवयं प्रागंकृताः यथोचितम्बनवृत्तमास्तस्मिरोगाय सिद्धवाय शोभमंगलं १३

तथानिमस्वहयसा साना वेगनयास्वमायया सा धीनया माययात्वदीतयानमेवेतयाप्राणत्वथोभिस्त्रद्विनैः या
नमनुत्रानानि सेविश्वेवविते जीवः सदनेपूसूरेषु दावनतरुपुगेपीणहेष्यचलीलयाकर्मणि। ऊर्वमेव दृभि
थीयते प्रतीयते ४ नमसर्वयाहेकारादिरहितस्य प्राणनाममय लीलमपि ऊनहमाणो कृपाहयगणग्रहार्थमा।
यावेनाह अविलानि ब्रह्मात्मस्य वाप्रमो विहारिप्याणा निबन्धंहं वैलीति प्रविलासीवहानि तैः तथा स्वमेत सेः यो।
भवाविमे नसालि येऽयमेः गुणकर्मणा हय। कर्माणि सन्नानि धते विविधया फलावा केजलान्तरेणाति जीवयंति प
विरयंति सविरेके ग्राहयावश्रितेनै विकाराः रहिताः तास्वलेकनापि न सायालेहानयावलकर्तृकं वदशो भमानाः साबा

त्रैलोक्ये एकाकोने हरिहर्दिश्यमानो मनोहरं अत एव श्रियं ईप्सितमास्पदं एवंभूते त्वं एव श्रीमूर्तिध्याने तस्मीश्वरेंद्रस्वामी
ति ॥ अत्र लिंगं अधमः प्रभातसमयाः सदर्शनाः स्वस्य प्रभाताविजन्या ग्रामस्य च कोऽन भुक्त विलप्यः ॥ १४ ॥ किं च अथ लिं
तरस पदितत्वा मेवनारथाद्वतीर्णाः सन् अधानयो उरुमयो रामेहोत्तयो स्वरा यो मिभिरष्यात्मना भायकेव
लीयिये च अथ ते मात्रात् देहं नमस्यामि इति ॥ आभ्यां सहानयोः सुखीनरो यो श्रुतिनमस्यामीति किं चापीतिः ॥ १५ ॥ अ
भास्यतया सौनितद्विभावयति द्राभयमिति सार्थेन ॥ १६ ॥ यल्लिनातावत्सादत्रय परिमितदानसमयस्य हस्तेऽद
के विहितेको शिकरुद्रः तेनापि गोवर्धनोद्धरणादनन्तरं तस्याभिषेकस्समये सुखो ऊर्वताय स्पाद्धकरेदनुमितिदे
तेन यन्नूनं महतां गतिः गुरुः त्रैलोक्यकोतरशिमनसानो हरे त्वयेव धानेश्रिय ईप्सितास्पदे देवेम्यासनुस्स
सदर्शनोः ॥ १७ ॥ अथ वेदरूपः सयदीयायो रयात्स्वयानं पुंसाश्चरणो स्खलवये ॥ शियाश्रितयो मिभिरण्हृय ॥ ७ ॥
वेनमसस्त्रात्म्यावसातोत्तनाकुसः ॥ १५ ॥ अथ शिशुमलयतितस्यमे विभुः शिम सा धास्य त्रिनहस्तपंकजे हन्ता
भयकालभुजंगारेरुसाधिराद्धि जितानो प्रशो रैवितान्नणां ॥ १९ ॥ समर्हणाय त्रवियाय कोशिकः तया
वलिआपकगमयेद्रतो यदा विद्यावेग तयो वितोऽभ्यस्पर्शी असौ गोधिकरा अपानुदत ॥ २० ॥ नमस्यप
धाम विशुद्धिमचुतः कंसस्य रतः प्रहितो विविसयटकः योनवहिश्चोनसपनदोहितेनोश्वरईनमले
नोयं मुकुन्द्राणां संसारभयनिवर्तकोसालामस्पृदयपद्वेचेमनकं ॥ अत्र रक्षा नामपि परमस्य चेत्यात्तृ यद्राचाश
कोविततर्कविनर्कविहारेरासकी डायां सांवाधिक संराधपर्वनापोयुस्पतत्सोगोधिकगाधि ॥ २१ ॥ पदमपरमात्र
हं संभाव्य पुनरप्यसभ्ययमाशक्य परहरति तमयोतिः ॥ यद्यपदुकैसनजहितः अतस्तस्य सहतः तथापि सथ्यिअ
रयमितिअहितद्येपशु तिनककरिष्यातीत्यर्थः ॥ २२ ॥ यतो निश्चक कर्मा [illegible]: अतो मम चेतसो नस्य बहिश्चपदीहितेचा
भितपनयः देवकः अतस्यामो लिमसाननतो ते ॥ अयं भावः चेतसो बहिर्नवकृ समं त्रवर्तते ॥ अतस्तद्दहसमेव
ग्रेरनतस्साहादिस्थितोजाता तीति ॥ यदापनजागत हृदि जनमितिः ॥ २३ ॥ ॥

अपि यदि वंशेऽत्रिम लेख्य योगापात्रे प्रवर्हितं संयतेः कृपास्तेनाईयाख्या मामीति मा इत्यतिनर्हिसपत्रे यवित्रणाति
नकामवपुः यसूदेवोऽप्राप्यामीति ॥१७॥ ज्ञाप्यमोपरि रपते अभिनिष्यति मृतदेवा मेप्रात्मादेहः नीयोकि
यते तिप्रविजीकरिष्यति कुसितिमित्रिस्थोभविष्यतीति प्रबोद्दति ॥२०॥ ननमोस्तानीतितराजन्म भुनः सफल
जन्मानः यथा यथाजन्मैव न भवतीत्यह. महीयसेति महीयसाश्रीहंसेनयो मज्ञा टनः नस्यजोन्म विजय प्रयुष्य अतोः
नतस्यदादि प्रपरित्रयसे प्रश्नयाचयो जीवधर्मः कथमीयेयसगाच्छेमनया हनयस्ये तिर्दर्शितः प्रियरसस्कृता.

अप्रयोजिमस्तेवहितं कृतोजलिमामीति त्वासमितस्माईयाश्या सप्रयपश्चात्मसमस्त कितिमिषोवोद्धास्य कि
मन्वीतमिषोऽकृज्जिति ॥२५॥ सज्जतमेतातिमनन्य देवतेदेम्याइहृज्ञापरिरक्ष्यते प्रमाः आत्मा हि तीर्थे
श्रियते मरत्वमेवपद्युकामीमनाकृसिमतः ॥२०॥ लोकुवासे गोऽग्र णानेहजलक्रलिंग्रा वसते कुरते वे स
कुसुवाः तदावयंतम्सु नेभमहीयसानेवाटनोयोधिगत्यमत्रज्ञमत ॥२८॥ नतस्य कृष्टिदयितः सस्यन
मोनचाप्रियोद्वेष्यऽपेक्ष एव वा ॥ तथापि भक्तान्भजते यथा तथा सुरद्रुमो यद्वदुपाश्रितोऽर्थदः ॥२९॥
किं तस्यग्रजोमाजेनतेयहत्तमः सत्यम्पविशुद्धसत्त्व हीनमेनलोः ॥ गृहं प्रवेष्टया मसममल सत्कृतेसप्रेक्षतेक
सकृतेसव्यधेसे ॥३१॥ श्रीशुकः ॥ इति केशिनयत्कृतमपफल्लतन यो धनिः रथेनगोकुलंप्रागमत्सूर्यग्राः
स्विधिरिः विन्दयः ॥३४॥ पादानितसाखिललोकपालकिरीटजुष्टामलपादरेणोः ॥ ददर्शगोष्ठे क्षितिकौतुकानि

मोहितः तद्विपरीतोद्वेष्यः एतत्सर्वं यतिरिक्त येषकृतितथापि ग्रहाजः श्रीमसःभक्ताः तांस्तथाभजते । योयथा
मांप्रपद्यते तांस्तथैव भजाम्यहमिति श्रीभगवद्वचनात् प्रविषमत्वेऽपि भक्तेभ्य एव फलं ददातीत्यत्र दृष्टान्तः यद्वत्
सुरद्रुमइति ॥२९॥ भक्तान्भजतेत्र च यथा प्रियो मयोऽक्रूरः कृतिष्यतीत्यस्मिन्वचः हीतमात्मानं सत्कृतात्म
निरस्तादीनि येन च तत्संसा ॥३३॥ सत्कर्मार्गमपितवेदनयापि येन सामइति ॥३४॥ अखिललोकपालैः किरीटजुष्ट

राम
१३२

दर्शनेनय ग्राहकः तेन विहद्दः संभ्रमो यस्य सः प्रेम्णाकर्धी भिरो माभिरस्य सः अस्तु णाकलोभिर्लेषीराकुलैईर्लोय ययसः
अवसकपासमेतेष्ठपदेश चेष्टन वसुवन् अहोरतिमहोअमो नाराय गास्य अमेयत्रि रजांसिइतिडलेभनांभावयनन्तु
किमन्यसेवमस्त्ववमनाक्तिप्रेमसअमेफलोहइशरमाह देहभृतामिति २९ देहभृतामेता वांनेव प्रसमार्थः कंससस
देशान्नआरस्य हरेर्लिगज्ञावस्थदर्शनादि भियोयम कुरस्यवृत्तिरितिसंदेशः याचोद्यस्यार्थस्यसः यावान हूल सजा
नेर लिवा २२ ननसुकलरामचरदर्शनावोउस्यनेत्रिमिमिबोदोहनेनल्पानेवानोप्रासो २० मनको पोत्रकंप

नहर्षयाता द विहृद्धसंभ्रमः प्रेमोर्धरीमास्तु कलाकुलेक्षणः रथादवस्कंद्य मनेषुचेष्टनप्रणोरमूलेंत्रि
रजोस्यहोइति १९ देहभृतामियानेव योहितादंभमुयंअयं संदेशायोहरेलिंगदर्शनस्य वत्तादिभिः २२
ददर्शकृस्नरामचवजेगोदोहनेगतो नीलपीताम्बरधरौ शारदेन्दुकरेक्षणो २४ कृशोरो यवमलस्तेनोनी
निकेतोवृहद्भुजौ समुखौसंदरवरी बालद्विरदविक्रमौ २५ ध्वजवज्राङ्कुशांभोजे चिह्नितैरंघ्रिभिर्व्रजं शोभ
यंतौमहात्मानौ सानुक्रोशास्मितेक्षणौ २६ उदाररुचिरक्रीडौ स्रग्विणौ वनमालिनौ पुण्यगंधानुलिप्तां
गौ स्नातौ विरजवाससौ २७ प्रधानपुरुषावाद्यौ जगद्धेतू जगत्पती अवतीर्णौ जगत्यर्थे स्वांशेन बलकेश
वौ २८ दिशो वितिमिरा राजन् कुर्वाणौ प्रभया स्वया यथा मारकतः शैलो रौप्यश्च कनकाचितौ २९
रथात्तूर्णमवप्लुत्य सोऽक्रूरः स्नेहविह्वलः पपात चरणोपांते दंडवद्रामकृष्णयोः ३० ॥ रा॥

किमासितनसितपकृमीवार्णयोः २० उदाररुचिरक्रीडा प्रययोस्तौ स्वविशीर्णवत्स्वभिरलंकृतौ २८ प्र
धानपुरुषौ प्रकृति पुरुषमानकौ कुनगोयोनदपिकृतः जगद्धेतू अतएव जगत्पती विपरीतो वन्तर्णापादनो
हेतुसे तमहार्वाः जरासर्वभूमेभीरायणयनायस्वांशेन मूर्तिभेदेनबलकेशवौ ३० स्वप्रभयाविमानमिति
यादि शिकर्वाचीकनकाचितौ सर्वर्णकामामितिसालकारयोः पौलस्तादृपथापंसृक ३४॥

श्री· भाग· ह·टी· १३२

भगवद्दर्शनाह्लादेन यद्बाष्पं तेन पर्याकुले ईक्षणे यस्य सः पुलकैराचितं व्याप्तमङ्गं यस्य स्वाख्याने अक्रूरोऽहं नमस्करोमीति कथने नाशकत्‌ ३५ अभिप्रेत्य ज्ञात्वा रथाङ्गेन चक्रेण अङ्कितेन तदर्थमावनतेति ज्ञात्वा कृपया नन्दसा सर्वांश्चित्तं नयति इव यथा योनत्वं केणाति। नीयः पाणिः तेनाभ्युपाकृष्याभिमुखमाकृष्य लिलिङ्गवान्‌ ३६ पाणी श्रेजलि ३७ पृष्ट्वा स्वागतं तस्मै वरासनं दत्वा ३८ मधुपर्कं चाहरत्‌ ईश्वरं तथा मत्वा यस्त्रं विवास्य मह्यं रामाहृतं आनीय समर्पितवान्‌ इत्यर्थः ३९ सत्कृतं सम्मानितं निरनुग्रहे स्नेहेकथं केन

भगवद्दर्शनाह्लादबाष्पपर्याकुलेक्षणः । पुलकाचिताङ्ग औत्कण्ठ्यात्स्वाख्याने नाशकन्नृप ३५ भगवांस्तमभि-
प्रेत्य रथाङ्गाङ्कितपाणिना । परिरेभेऽभ्युपाकृष्य प्रीतः प्रणतवत्सलः ३६ संकर्षणश्च प्रणतमुपगुह्य महा-
मनाः । गृहीत्वा पाणिना पाणी अनयत्सानुजो गृहम्‌ ३७ पृष्ट्वाथ स्वागतं तस्मै निवेद्य च वरासनम्‌ । प्रक्षाल्य
विधिवत्पादौ मधुपर्कार्हणमाहरत्‌ ३८ निवेद्य गां चातिथये संवाह्य श्रान्तमादृतः । अन्नं बहुगुणं मेध्यं श्रद्ध-
योपाहरद्विभुः ३९ तस्मै भुक्तवते प्रीत्या रामः परमधर्मवित्‌ । मुखवासैर्गन्धमाल्यैः परां प्रीतिं व्यधात्पुनः
पप्रच्छ सत्कृतं नन्दः कथं स्थ निरनुग्रहे । कंसे जीवति दाशार्ह सौनपाला इवावयः ४१ योऽवधीत्स्वस्वसुस्तो-
कान्क्रोशन्त्या असुतृप्खलः । किं नु स्वित्तत्प्रजानां वः कुशलं विमृशामहे ४२ इत्थं सूनृतया वाचा नन्देन सु-
सभाजितः । अक्रूरः परिपृष्टेन जहावध्वपरिश्रमम्‌ ४३ इति श्रीभागवते दशमे अक्रूरव्रजगमनं नामाष्ट-
त्रिंशोऽध्यायः ३८ ॥

प्रकारेण जीवथेत्यर्थः सौनःग्रा ... अवधीत्‌ स एव पालको येषां अवीनां मेषाणां त एव तत्तुल्या इत्यर्थः
निरनुग्रहत्वमेवाह योऽवधीदिति तोकानि अर्भकान्‌ अस्वसु तृप्यतीत्यसुतृप्‌ अत एव खलः तस्य कंस-
स्य प्रजानां वः कुशलं किं विमृशामहे ... एवं ...
... परिश्रमं ४३ इति श्रीभावार्थदीपिकायां दशमस्कन्धेऽष्टत्रिंशोऽध्यायः ३८ १३२

नवविधो पुर्वी गकृत्यचुतेगोपिकानयः अक्रूरेणाद्य कालिंद्यां विमलोकस्य दर्शनं अक्रूरमनोरथाः समभवंतीति यो तयः
ज्ञाह श्वेतद्वीपं इति रामकृष्णाभ्यां कृष्णोधिके मानिनः १ देतानसौम्यस्वाव ततप्याभवत्तितप्यानतः स्वात्ताति वेधूनो
केसरुद्रः त्वा तयः सपिंडावाथव प्रसपिंडाः सर्वे धिन तयामोपि किमनसीव मपायुनङ्ः एवमितियावत् यनासमयसो
सर्वेय ४४ एवं प्रश्नोपि समम्नातिसंघातइत्याह किं निति हुं अगाह अक्रूरः श्रीकृष्णाभिन प्रसादकेन कुलस्य भयो वो वो
नो मातुलश्च तिनी सघस्य तस्मिन् नतः स्वानो स्वालीना तस्य प्रज्ञास्तच ५ अहो अस्य विमिष्टं रुजिनेद्रः रेवार्यथा निरयस

श्रीशुक उवाच सुखोपविष्टः पर्यंके रामकृष्णोरुमानितः लेभे मनोरथान्सर्वान्पथि यान्स चकार ह १ किमलभ्यं भ
गवति प्रसन्ने श्रीनिकेतने तथापि तत्परा राजन्न हि वांछंति किंचन २ सायंतनाशनं कृत्वा भगवान्देवकीसुतः
सुहृत्सु वृत्तं कंसस्य पप्रच्छान्यच्चिकीर्षितं ३ श्रीभगवानुवाच तात सौम्यागतः कच्चित्स्वागतं भद्रमस्तु वः ४
अपि स्वज्ञातिबंधूनामनमीवमनामये ५ किं नु नः कुशलं पृच्छे एधमाने कुलामये कंसे मातुलनाम्न्यंग स्वानां
व॰ मह्यं वः सौम्य कांक्षितं संजातं वर्ण्यतां तात तवागमनकारणं ७ श्रीशुक उवाच पृष्टो भगवता सर्वं वर्ण
यामास माधवः वैरानुबंधं यदुषु वसुदेववधोद्यमं ८ यत्संदेशो यदर्थं वा दूतः संप्रेषितः स्वयं यदुक्तं
नारदेनास्य स्वजन्मानकदुंदुभेः ९ श्रुत्वाक्रूरवचः कृष्णो बलश्च परवीरहा प्रहस्य नंदं पितरं राज्ञा दिष्टं
विजज्ञतुः १० गोपान्समादिशत्सोपि गृह्यतां सर्वगोरसः उपायनानि गृह्णीध्वं युज्यंतां शकटानि च ११
यास्यामः श्वो मधुपुरीं दास्यामो नृपते रसान् द्रक्ष्यामः सुमहत्पर्व यांति जानपदाः किल १२ ॥ राम

कयो निरयणयोः यद्धेतोः यः अक्रूर एव हेतुस्तस्मात् हे सौम्य स्वानां वो दर्शनं मह्यं संजातं दिष्ट्या भद्रं भद्रं ७
माधवः सर्वार्थं वर्णितवान् ८ यो धनुर्मखः मासे देशे योग्यस्य यदर्थं चारस्तदादिभिर्ज्ञात्वा नार्थं अस्य कंसस्य स्वजन्म
स्वजन्मानकदुंदुभिः सकाशात् ९ विजज्ञतुर्विधिं योगात्पयामासतुः १० सोपि गोपान्समादिशत्तदेव
दर्शयति गृह्यतामित्यादिना गोरसः क्षीरादिकं यानान्युक्तम् वस्तूनि ११ २९४ ॥

रसान् ज्ञातादीन शत्रुकुलैर्न्वे सुयुयति । अचिकित्सापारोगस्य चिकित्माधिरसामृतास्याम इतिस्तत्राज्ञजरत्वाधिक्येनाहो
मयुत्सर्वेता चोक्षितवान । ताः कृत्स्नैकजीवना गोप्यः तमदाश्रुकृत्स्नमागतश्रयपश्चलेति । १५ सुख्यालिंगनात्यालहयेदाभिः का
स्थिदितिनभ्रवाणानकृतो याहतायः तेनचासः तेन स्त्रानोक्षुप्तैश्रीयमिताः च स्वत्तुविति उत्ती लानिचकशाग्रेयुत्से स
मुतोऽरत्नादयो यास्ता तथाभूताः कान्तनयसुत्रविति । १६ । तस्यश्रीकृत्स्नस्यानुप्यानेन निहृताश्रशेषाश्रत्तग दिश्रन
यायासो ताः इमलोकदेहमपिनज्ञानेतिस्मराक्कृत्वाइवेति । १७ अपरास्त्रियः श्रीनिगत्साःस्त्राः संयुक्ताः कथंभूता श्र

एवमाश्रयत्तत्रानंदगोपाद्याः गोकुले । १३ । गोप्यस्तास्तत्र पश्यन्त्यं तन्वीयितास्तुतम् रामकृत्स्नौपुरीते
तेमहते व्रजमागते । १४ । काश्चित्तु तत्र ता पश्चात्सन्ना न सुखक्षियः । सैसतत्पुलकवलयकेशगात्रा व्याम्ला
कान्सन । १५ अन्याश्च तदनुध्यानानि हत्ताशोषवृत्तयः । नाभ्यजानन्निमं लोकमात्मलोकंगता इव । १६ । अपरे
त्पश्रुपराणि सारुरावाश्मितेविताः इदिस्राग्रिश्रयस्त्राविरः संस्युताः स्त्रियः । १७ । गतिस्मललितं चा
स्त्रिग्धहासावलोकनं श्रीकापहानि नर्माणि श्रीदामखरितानि च । १८ । चित्रपायोरुकैदस्थभीताविर
हकातराः संभीताः संचरश्राप्रोचुर्न सकमुल्याश्रुताशयाः । १९ । गोप्य ऊचुः अहो विधातस्तव न क्वचिद्दया
संयोज्य मैत्र्याप्रणयेन देहिनः तांश्चाकृतार्थान्विनियुंक्ष्यपार्थकं विक्रीडितं तेर्भकचेष्टितं यथा । २० ॥

अत्राप्रणयमितं तेन ईरितास्तु दिस्रप्रोतीति तयाह्नु दिस्पशाः मनोत्ताः चित्राणिपश्चात्तियास्तताः । ७ विरहेणाकात
रः विकलाः अत्तुतेत्राप्रायुः चितेवासा हृदिस्पया मनोत्ताः चित्राणि पदर्त्तियास्तता । १८ कृत्स्नसंगतिं विधाय
विजदस्ती तिविधातारं प्रेमकस्राक्रोशयेस आहुः अहो इति मैत्र्या हि ताचरणेन प्रणयेन स्नेहेन च कृतार्थान्प्रासंभो
गानपिनाविप्रनेद्दिविनियोजयसि तस्मात्तवनदयावालिशास्तित्वमित्याहुः अपार्थकमिति । २० । [illegible] रामायतत्स्वं नमः
॥ ॥ ॥ ॥ ॥

विकार्हितेष्वपवेकवैभात्रं यस्यमिति [illegible] सत्यस्मितलेशस्यगूढहासः तेन स्वेदतम् सपत्नकस
[illegible] पुनरस्य [illegible] अतस्तवकलंकस्यसाधुर्यमिति मर्थः २१ किंवदन्ती [illegible]
[illegible] नन्वकल्के [illegible] स्वकर्तृसमः प्रभवति [illegible]
[illegible] एकदर्शने [illegible]
[illegible] भिन्न [illegible]
[illegible] २२ विधाताने [illegible] नन्वेदस्सु [illegible]

८ [illegible] कपोल [illegible] श्रोकाफलोदं [illegible]
[illegible] २३ [illegible] येनेकदेश [illegible]
[illegible] २४ [illegible]
[illegible] २५ [illegible]
[illegible] कपुनर्नेः प्रतिपाद्य [illegible]

दीविह्नायमुद्राप्रतात तस्यैव दासस्य [illegible] अपिनः [illegible]
[illegible] भावः २६ [illegible] इति [illegible]
[illegible] कथंभूतसर्पा [illegible]
तस्मितेन [illegible]
[illegible] तावले [illegible]
[illegible] विभ्रमे [illegible] तथा [illegible]

किंकासलउत्तमभाजोयात्मपरमभविष्यंतीत्याह। अपूति। अग्रपुरेष्टशार्ङ्गदीनांरयोरष्टेःन हाउत्सवो भविष्यति। यदेव वो मतेदवांतीति। अथायेवात्येग्रग्रधनिरास्मेइदंीतितथात्मपिदशोभविष्यतीतिपत्त्व। यथाइतिद्वितीयाा तेषांतुपुत्रैर्भ्याणि महोत्सवो भविष्यतेप्राप्स्यति। आप्तयेन्मवतेरानामेपदान्॥ २५॥ अहरेणापेमआहुःसेतद्विमस्येतिएवविधाविधानंकर्म यस्यअतएवनिकृत्यस्यमंत्रतिवोभनतास्माभन्॥ अयहेतः अतीवदानगरत्यादिग्रियान्वाणात्रपिप्रियत्र अंतिकसं प्रथनःपारअर्स्यहवाबत्वान्॥ यतिकरदेशेतप्यति॥ २६॥ अहोविनायकाजीवितमित्याहुः अन्तर्धीयिति। अनाहृतकहि नाथीर्यस्यसः नावेदयहकृस्नावथमधिहृ७ः अस्माविनयमान्त्वस्यचिरेत्र्योपदितेनेननिवारितचेतइत्यर्थः॥ किंवदेवा

अघयत्तंतशहशोभविष्यतेदाशार्हभोजांधककृष्णिसात्वताम्। महोत्सवःश्रीरमणगुणास्पदं दृक्ष्यते चाथ निदेवकीसतनम्॥ २७॥ सेतद्विधस्याकमगास्यनामभृदकूरपुत्रेतदत्तीयदाकरा! योमावनाथास्यसत्तङ्गनितअने प्रियाप्तिर्येनेप्यातिपारसयन्॥ २८॥ अनार्द्धीरेघसमस्यितोभयंतसन्नसीवत्पुवधितिपुर्यदा॥ तोपायनोभिः स्वविरेहपर्णितेदेवेनतोघमतिकूलमीहते॥ २९॥ निवारयामः सकेपेत्यमाधवकिंनोकरिष्यन्कुलदृद्दूवान्धवाः कुरुदेवाञिमिघार्हकुलजोकृवेनविभ्रमितदीनचेतसाम्॥ ३०॥ यस्यानवाग्निनकिंतवेलनमकलीलाव लोकपरिरंभराबसमोधया। नीताःस्मनःस्वामिवदत्याहाविनाणगोप्यःकथंन्वतितरेमतमोदूबेतेन॥ ३०॥

सितिअयंभावः यद्यपिदेवसमस्तकमपहलेभवेत्। नितःकश्चिदेवांसमध्येप्रतिकलेत। अकस्मादजपातोभवेत् अन्यदा। किंचिदिनिष्टस्यात्। नत्स्वलीति॥ २८॥ यत्सेरसंभेव्य माहसमयितहाकू।मिवारयामइतिअकविच्छन्तकवित्रोतितिमिपो चैकस्यात्॥ यदुदेसगातविशेसितानिविधीक्षितानिपुत्रएवदीनानिवतानियासांपरवेभुतामामस्माकेनसयोरपिभय मित्यर्थः॥ २९॥ इतोधिकावग्गादवपयमाह। सर्वबालवत्तीयमित्याहुः। हेगोप्यः यस्यलतितस्मितवल्गमेवञ्जलीलाबा लोकस्पर्शरिरंभणाचञ्चुरावेणापतानियमानासगाह्यारासक्रीडासमोबताः अस्माभिःसातादरामयः तरणमवनीताः तसमेकृलामिविनाउवतमःविरहदुःखकथंतप्रतिनरमनकथाचित्यर्थः॥ ३०॥ ॥ ॐनमोरामायनमः॥ ॥ २॥

किंवासंलमो तितवाणो जीवनमेवकथं स्यादिमाक्रूः अ३ः तामेवितावसावेखररजोभिः कुवितापुसराञ्चलकाःसमग्र
यस्य सः त्रजे खिरानस्मितेनयल्कटात निरीदर्णतेननिशिजेषितोति अशेक कलविनाकथंभवेतमति ३४ कुलेनि
मिकाविमानसातियासीनाः समरवंरतरूमरूरतः सन्तोकेसकसनिसदनः गोपीसनोरथाबाभः सरामःस्व

योकःलयेत्रजमनं तसस्वः परीतोगोपैर्विशन्खरजक्कुविताम्फसंक्रु येशक्कुणाषितकदाचिनीदा
ाेन विजनंतोतसस्थलेन्द्रकथंभवेम. ३ श्रीशुकः एवं श्रुत्वातामविरहातुरामन्याः ब्रजस्त्रियः कृतविश्वुके
मानसः विसृज्यलज्जां रुरुदुःस्मसुस्वरं गोविंद दामोदर माधवेति ३५ स्त्रीणामेवंरुदंतीनामुदितेसवि
तर्यथा अक्रूरश्चोपयाभाय कृतमैत्रादिकोरथं ३६ गोपास्तमन्वसज्जंतनंदाद्याः शकटैस्ततः आदाये
पायनं भूरिकुंभान्गोरससंभृतान् ३७ गोप्यश्चदयितंकृष्णमनुव्रज्यानुरंजिताः प्रत्यादेशंभगवतः काँ
क्षंत्यश्चावतस्थिरे ३८ तास्तथातप्यतीर्वीक्ष्यस्वप्रस्थाने यदूत्तमः सांत्वयामाससप्रेमैरायास्यइतिदौ
त्यकैः ३९ यावदालक्ष्यतेकेतुर्यावद्रेणूरथस्यच अनुप्रस्थापितात्मानो लेख्यानीवोपलक्षिरे ४० ता
निराशानिववृतुर्गोविंदविनिवर्तने विशोका अहनीनिन्युर्गायंत्यः प्रियचेष्टितं ४१ भगवानपिसंप्राप्तो रामा
क्रूरयुतोनृप रथेनवायुवेगेनकालिंदीमघनाशिनीं ४२ तत्रोपस्पृश्यपानीयं पीत्वामृष्टंमणिप्रभं वृक्षषंडमुपव्रज्य सरामोरथमाविशत् ४३ अक्रूरस्तावुपामंत्र्य निवेश्यचरथोपरि कालिंद्याह्रदमा
गत्यस्नानंविधिवदाचरत् ४४ निमज्ज्यतस्मिन्सलिलेजपन्ब्रह्मसनातनं तावेवददृशेऽक्रूरो रामकृष्णौ

समन्वितौ ४५ ... दारिकर्मणि ... तेनसः ४६ ...
... प्रत्यासन्नौ ... ४७ ... तस्मिन् ... आस्ते ...
... ४८ ...
... ४९ ...
... दर्शयन् ५२

श्री॰ भाग॰ स्कं॰ १२८

सिद्धादिभिः स्तूयमानं ॥ ४४ ॥ सहस्रशिरसं विश्वरूपं सहस्रफणोपमौलयो यस्य संनीतिनघातं नीलेशं देवसर्वविस
वतः ॥ कमलपत्रे शुनतिस्तवैः श्रुते केशं नासिकवस्थितं ॥ ४५ ॥ नमस्तस्मै कृते ले कृते वे हारविलोके येकादशा न मत्रोके
नामयुता ॥ ४६ ॥ शोभने अं कोसवदइसनानासिका यस्य कंठे शोभमेनी ... यस्य शुभगौत्रा... यस्य तको ॥ ४७ ॥ तं
नायतो यस्य उरःस्थले श्रीवत्सो यस्य तेषां च चलितस्तरवो दवे ... तिर्य कानि सुवेलाय्य सनाति हर्षेतिवन् न

तोरय यशोक पमिह स्तनावानक उंडं भेः ॥ नहिं स्मितं दवेन ला रमन्मृजयस्विहे सः ॥ ४५ ॥ तदा विवयथा
हर्ष मासीनोपुनरेवसः ॥ शिमज दर्शने रवदेस्तु शिर संदेव यनेमसाकिं सत्तिले नयोः ॥ भूयस्त माविसो
हातीन स्तुयमानम्कुलीम रसिद्धचाराणांचयवे सरवे नन कथं ॥ ४६ ॥ सहस्रशिर संदेवं सम स्तव प्राणिमो
लिनं ॥ नीलाम्बरं विसश्वेतं स्तुगैः श्रुत निवस्थितं ॥ ४७ ॥ तस्मात्ने ते चनु सवाहं मीनकोथवा ह्यसं ॥ पुरुवेव
तर्षजे पनि तु मम यापस्तत्राम ॥ ४८ ॥ चारुभसत वदने चारुहास निरो सुराँ ॥ कभूस चारु कतसु क यो
लारुणाधरं ॥ ४९ ॥ प्रलं वपीवर भुजं तेगोसो वस्यलक्ष्मिये ॥ कं कुके च निष्पना भिवलि वसन्त वादवं ॥ ५० ॥
हस्तक वितद योगिक रम्भोरु द्यावितं ॥ चारुजानुयुगं चारु जंघा युगमस्स्पर्शं प्रुते ॥ ५१ ॥ तेनप्रस्फारुणा
नवद्मानरो चिति निर्ह्र वं ॥ नवोत्र स्तुइ टदसेविलसमादयेकं ॥ ५२ ॥

वृतस्य पुनरवे ॥ अथ मादल स्पर्शं संदर्शयस्त नं ॥ ५३ ॥ कटिवर्द वक्षोविश्वकर भसर्शांकहृदयं चहृस्तु न ना
टिनदं आति भ्यो ॥ करभोरु हृदयेन चान्विते ॥ ५४ ॥ तेंगान्धेश्च इमलोयत्यो ग्रहरान स्वज्ञात स्नेत्योदोधितिभिः तथा ॥
नवाः केमलो ग्रग्रह वतात्ने वदलानि तेषु विलसत् योगमान वाद्यकेन यस्य श्री हत्स्य सत्य श्रीहृस ॥ ५५ ॥ १२९

महार्हमणिवासायेषुनेः किरीटादिभिः पृथक्पृथग् भासोभिस्वरोपदानेः तत्रपार्षदैः स्वामीनि सम्यमानेस
नकादिभिः चक्रेतिवाजाप्यमङ्गवरः तिमरीचादिभिर्द्विजेन्द्रैः परःप्रमाणप्रतिविलि ४२ [illegible]
व पृथग्वेणपाते: परदेवतमितिच [illegible] पृथग्भावैर्यचोमितितिचा ४४ विद्याविद्येतीवानमुक्ति
सत्सूक्तिरहमायानमः कारणशक्तिः क्रादिनीसंविलानत्रभिरन्याभिः [illegible] निषेवितः ४५ [illegible]
सार्वविभूतः परमेश्वरःतिळूपतेति ४६ इतिश्रीभावार्थदशमेपञ्चनवतितमः २५ चत्वारिंशतेलोकूरः

समहार्हमणिव्रातकिरीटकटकाङ्गदैः कटिसूत्रब्रह्मसूत्रहारनूपुरकुण्डलैः ४१ भ्राजमानंपसंकरपा
[illegible] श्रीवत्सवक्षसंभ्राजत्कौस्तुभवनमालिनं ४२ सुनन्दनन्दप्रमुखैः पार्षदैःसनकादि
भिः सुरेशैर्ब्रह्मरुद्राद्यैर्नवभिश्चद्विजोत्तमैः ४३ प्रह्लादनारदवसुप्रमुखैर्भागवतोत्तमैः स्तूयमा
नंपृथग्भावैर्वचोभिरमलात्मभिः ४४ श्रियापुष्ट्यागिराकान्त्याकीर्त्यातुष्ट्येलयोर्जया विद्ययावि
नि यायाशक्त्या मायया चनिषेवितं ४५ विलोक्यसुभृशंप्रीतो भक्त्यापरमयायुतः हृष्यत्तनूरुहोभा
वपरिक्लिन्नात्मलोचनः ४६ गायन्गृणन्प्राञ्जलिर्वस्मये [illegible] कृ
ताञ्जलिःपुरःस्थितः ४७ इतिश्रीभागवतेदशमस्कन्धेपञ्चनवतितमोध्यायः २५ [illegible]
[illegible] पत्नाभिनादविदकोपाद्रुह्लादिरासी
घनपद्यश्लोकः १ ॥ ॥

[illegible] श्रुतामभक्यातस्यावसगुणागुणाभेदतः डोंग्रीकामेशुणामपि नानोसीमिदकुस
[illegible] [illegible]
तपनलप्रविलइंदनोइंत श्रीनारायणोमाइंमितिच [illegible] नारायणोसा [illegible]
काञ्चवीति: सत्यमेवमाहयत्नाभिज्ञामोनिश्चितियत्नाज्ञाग्रात: १ ॥ ४ ॥

श्री
भाग
टी
१३०

प्रीणु लेदे तं न पुष्पं च यति [illegible] मादिरं कामः [illegible] प्रकृत्यः [illegible] सर्वन
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] आत्मनः [illegible]
[illegible]

[illegible] सर्वं द्विधा [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] विमूढा नानुपश्यन्ति [illegible]
[illegible] ज्ञानचक्षुषः ॥ १० ॥

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

सांख्ययोगत्रयीमार्गादिक्रमेण वशीभूतमार्गान्वा हृदयेन धर्मेणेति संस्कृतात्मानः वेदसंबन्धेन दीक्षितादीक्षितान्ता संस्कृताः तेत्वा-
याभिहितेन पंचरात्रादिविधिना त्वन्मयाः त्वन्मयत्वेनात्मानं चिन्तयन्तः त्वदेकनिष्ठा इति वा कास्तदेवसकर्मणान्य-
स्माभिरुद्दिष्टेन बहुमूर्तिं श्रीनारायणरूपेण एकमूर्तिकं नाम वयं जानीमहे इति ॥ ८ ॥ बहवः आचार्यभेदेन भिन्नाः पाशुपतादिमार्गा
॥ ९ ॥ येपि स्वस्वदेवताभक्तास्तेपि त्वामेव यजन्तीत्याह । सर्व एवेति हे सर्वदेवमय न त्वत्तः परस्परं देवताधिष्ठितकल्पितं
याकुलविभागः कथमेकमेव यजन्तीत्यत आह तथापि त्वय्येव धियस्तत्तु हि भाजको दानवस्तु भेदः इत्यर्थः ॥ १० ॥ तत्साम्ये ।

यः २

अन्ये च संस्कृतात्मानो विधिनाभिहितेन ते । यजन्ति त्वन्मयास्त्वां वै बहुमूर्त्येकमूर्तिकम् ॥ ८ ॥ त्वामेवान्ये शिवोक्ते-
न मार्गेण शिवरूपिणम् । बह्वाचार्यविभेदेन भगवन्तमुपासते ॥ ९ ॥ सर्व एव यजन्ति त्वां सर्वदेवमयेश्वरम् । ये
ऽप्यन्यदेवताभक्ता यद्यप्यन्यधियः प्रभो ॥ १० ॥ यथाद्रिप्रभवा नद्यः पर्जन्यापूरिताः प्रभो । विशन्ति सर्वतः सि-
न्धुं तद्वत्त्वां गतयोऽन्ततः ॥ ११ ॥ सत्त्वं रजस्तम इति भवतः प्रकृतेर्गुणाः । तेषु हि प्राकृताः प्रोता आब्रह्मस्थाव-
रादयः ॥ १२ ॥

वैदमार्गः त्वय्येव पर्यवस्यतीति सदृष्टान्तमाह यथेति अद्रेः सकाशात् सर्वतः प्रभवन्तीत्यानद्यः पर्जन्येनापूरिता बहवो
तमः समः सर्वतः सिन्धुमेव विशन्ति तद्वद्देवानां नानायोमार्गाः अन्ततस्त्वामेव विशन्ति ॥ ११ ॥ ततस्तत्र माह सत्त्वमिति
भवतः प्राकृतीयाप्रकृतिः तस्याः सत्त्वादयो गुणाः अतः प्राकृताः प्रकृतिकार्यो पादप्रोब्रह्मपर्यन्ताः स्थावरादयो जी
वाः स्वोपाधिद्वारा तेषु गुणेषु प्रोताः प्रविष्टाः तेषु गुणेषु कर्मात्मरूपी निरूढः क्रमेण पार्थिवसया त्वत्वेवित्वामेव
विशन्तीति यद्वा भवतः प्रकृतेर्गुणेषु प्रोताः ब्रह्मादयो भवन्तीति विकल्पः ते तत्त्वमेव देवमयइति ॥ १२ ॥

श्री-
भाद-
सु.टी.
१३८

ननु भवतः प्रकृतेर्विविदन्न सोऽपि प्रकृतिसंबंधवीचिनानुस्तेऽसंमत च को विशेषः स्यादित्यत्राह त्वयि विज्ञोय माहमन्य
मिति प्रविशाक्र दृश्ये प्रतिमवुद्धये कृतः सर्वात्मनेत्यम तिरिक्ताभवाद्धिम्र कृदृश्य यदृसर्वा किंच सर्वाधियो सा नि
त्ये सर्वेऽप्रहिसादित्वात् केऽपि प्रहिसादित्वात्कोऽपि प्रहिसाय स्वर्थः ॥ इत्येतत्सस्वत्वीमाहद्विविदन्नर्धिगात्मनेयोषा
नेप्रदेवादिशरीराभिमानिप्रवर्त्यः त्वदविषय प्रकृशय गुणाश्रवाहः प्रकृतेः अतो महान्विकार इत्यर्थः ॥१०॥ सार्वात्म
इत्येनोऽप्रसत्प्रागोऽपसर्गोऽति प्रविशद्य इति द्वाभ्यां प्राग्यादीन्मृदीपवरायवतां विधीयते सोऽयमप्रिस्तनवस्थि।

तर्थेन मस्तेत्वविषयक्रद्दश्येसर्वात्मनेसर्वधियोवन्मासिणे ॥ अथप्रवाहोयमविषयोसक्रमवर्तते देवन्
निर्गुणाद्वेप्रणतः प्रविरसैरवंतेवनिरविप्रवीचणेः सर्वांनभोनाभिरवोदिशः श्रुतिः ३॥ धीः केसरेद्रा सलवदा
हवोतौवाः ऋतिर्मे हल्वाता वलप्रकल्पितेः ४॥ नोऽप्रगाहोमथयः शिशेर सहमेघाः पवस्याः श्रिपनरो
नितंदयः निमेषणोरात्र्यहृणीप्रजापतिमेंद्रस्तोद्वैतन्यवीर्यमेघातेः ॥५॥ त्वय्ययात्मावपुदृश्ये प्रक
लितालोकाः सपालाः बहुजीवसंकुलाः ॥ यथा जले संजिहते जललोकसंभवाः तवे वामशाकामकेमये॥५॥

स्यादित्वोवचनप्रास्यालोकान्तःश्रुतिः अवलोकियोंके सर्वप्रभायाप्रवलेचतनः ॥६॥ अद्यः परस्यतेनला विभ्य न
केवलमेतावतत्किंतसर्वाण्यपवेवः तदवयवभूतप्रवेतिवरदेवंसमाविशंवसविकराः त्वयिवप्रसजोतेतस्यत्व
यिकल्पितन्वादित्याह तत्रयतिप्रवाया नक्षिप्रकृषेरोलोकादयः संजिहते प्रचलंति हे प्रच्यथा सलिलवाकणेभूः।
तेन्वयिसनोमयेमनः प्रयाने मनो हारिभिः योगेरूपेतन्वप्रणामुप्रा मरसे बाप्रः इत्यामिन्या दिश्यते ॥ जले यथा ज
लोकसः सूक्ष्माण्याःकुत्रापः यथावेते दद्वावानः केसवेप्रमथाकाः यवस्थवंतालीनभिताः एवमसंतावितेयो

१३८

तस्माद्देवेभृतं तव स्वरूपं [illegible] इति । [illegible] यानि पार्थीति [illegible]
[illegible] १७ [illegible] नमस्ते [illegible] भया [illegible] १०
[illegible] पतये [illegible] १९ [illegible] नमस्ते इति २१ [illegible]
[illegible] २२ [illegible]
[illegible] २४ [illegible] कर्म फलं [illegible]

[illegible] १६ नमः [illegible]
[illegible] १७ [illegible]
[illegible] १८ नमस्ते [illegible] नमस्ते [illegible]
[illegible] भुवनाय च १९ नमो [illegible] नमस्ते [illegible] कराय च २०
नमस्ते [illegible] नमः २१ नमो [illegible]
[illegible] नमस्ते [illegible] २२ भगवन् [illegible]
[illegible] २३ [illegible]
[illegible] २४ [illegible]
[illegible] २५ [illegible]

देहात्मेन्द्रिः [illegible] इति [illegible]
[illegible] नमो [illegible] नमस्ते [illegible]
२६ [illegible] इति [illegible]
[illegible] इति २७ नमस्ते [illegible] विषया [illegible]

[illegible] सोऽहं [illegible] पारा[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] भवतो [illegible] [illegible]
[illegible] भवति कि [illegible] इति [illegible] [illegible]
[illegible] भवति [illegible] [illegible] तथैव [illegible] [illegible]
[illegible] २७ [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] २८ [illegible] [illegible]
[illegible] २९ [illegible] सर्वभूत [illegible] ३० इति
श्रीभा[illegible] [illegible] भगवान् [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] पुरुषः [illegible] ईश्वरः कालः [illegible]
[illegible] पुरुषः परः [illegible] इति ३१
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] इति [illegible] ३२ इति श्रीभागवते [illegible] स्कन्धे
[illegible] अध्यायः [illegible]
[illegible] ॥

भूमौ भुवि वियति आकाशे जले अनुवायो यानि वस्तूनि तानि त्वयि वसंति तेषां विप्रपतो किमद्भुतं अदृष्टं अपि तु सर्वं दृष्टमेवे
त्यर्थः ४ अद्भुतमद्भुतानि सर्वमेव तो विस्मितकसमोल्लसितोसि अतो भूमौ वियति जले वा किमप्यद्भुतं दृष्टमेव निवेदनं आ
ह यत्राद्भुतानीति यत्र त्वयि अशेषाणि वसंति सर्वाण्यद्भुतानि तं पश्यतो मे अस्यत्र भूम्यादौ किमद्भुतं दृष्टं त्वां विना न तत्र किंचि

न्मया दृष्टं हृषीकेशः किं ने दृष्टमिवाद्भुतं भूमौ वियति तोये वा न पश्यामो नलक्ष्यामहे ३ अक्रूर उवाच अद्भुतानी
ह यावंति भूमौ वियति वा जले त्वयि विश्वात्मके तानि किं मेदृष्टं विपश्यतः ४ यत्राद्भुतानि सर्वाणि भूमौ विय
ति वा जले तं त्वानुपश्यतो ब्रह्मन् किं मे दृष्टमिहाद्भुतं ५ इत्युक्त्वा चोदयामास स्यंदनं गांदिनीसुतः मथुरा
मनयद्रामं कृष्णं चैव दिनात्यये ६ मार्गे ग्रामजना राजंस्तत्र तत्रोपसंगताः वसुदेवसुतौ वीक्ष्य प्रीता दृष्टिं
न चाददुः ७ तावद्व्रजौकस स्तत्र नंदगोपादयोग्रतः पुरोपवनमासाद्य प्रतीक्षंतोवतस्थिरे ८ तान्स
मेत्याह भगवानक्रूरं जगदीश्वरः गृहीत्वा पाणिना पाणिं प्रश्रितं प्रहसन्निव ९ भवान्प्रविशतामग्रे स
हयानः पुरीं गृहं वयं त्विहावमुच्याथ ततो द्रक्ष्यामहे पुरीं १० [illegible] नाहं भवद्भ्यां रहि
तः प्रवेक्ष्ये मथुरां प्रभो त्यक्तुं नार्हसि मां नाथ भक्तं ते भक्तवत्सल ११ आगच्छ याम गेहान्नः सनाथा
न्कुर्वधोक्षज सहाग्रजः सगोपालैः सुहृद्भिश्च सुहृत्तम १२ पुनीहि पादरजसा गृहान्नो गृहमेधिनां
यच्छौचेनानुतृप्यंति पितरः साग्नयः सुराः १३ अवनिज्यांघ्रियुगलमासीत्श्लोक्यो बलिर्महान् ऐश्वर्यं
मतुलं लेभे गतिं चैकांतिनां तु या १४ आपस्तेंघ्र्यवनेजन्यस्त्रींल्लोकान्शुचयोपुनन् शिरसाधत्त याः शर्वः

स्वर्यातः सगरात्मजाः [illegible] ... इत्यादि ५ इति अन्यानपि श्लोकान् [illegible] वयोः तस्थिरे इत्यर्थः ७ श्रीमा
त्परमात्मा प्रत्यन्तिरमाणः स्थिताः ८ प्रश्रितं विनीतं ९ सगृहः स्वप्रवि [illegible] त्वग्रजत्वायेति श्रमो इत्यर्थः १० सा
ग्रजः सहगोपालैरित्यर्थः १२ यत्शौचेन यस्य पादक्षालनोदकेन गृहा गतस्थितेन १३ श्लोक्यः पुण्यकी
र्तिः एकांतमनान्यागतिः स्वर्गं लेभे १४ त्रीन्लोकानपुनन् पवित्रीचक्रुः यान्मस्तके सगरात्मजाः स्वर्यातास्त्यक्ताः १५ राम ॥ राम

प्रकुरउवाच २

श्री-
भाग-
पु-टी-
१४०

प्रार्थयमानोमम स्तुयेनिदेवदेवेतिमतः पर्वं प्रमंतश्रयोनास्तीतिवक्त्वा संबोध्य यति १९ प्रादौ तावन्नगरवर्णनं करोति ४८
तिपद्वे बक्रादुक्तमे कसंहत्वा स्वस्यदास्यं प्रियं वितरिष्य दास्यामि १२ रामकृष्णावानीमाविति स्वकृतं कर्म आवेद्य सम्यं
गोयेः पतिनः प्रविपात १५ श्रीकृष्ण रस्याश्च रीमनुवर्णयति चतुर्भिः दर्शनानि निस्फटिकानि तेनग्रामि गोपुराणि श
ब्दानिगोपुरद्वाराणि यस्यां तां ह्वहाति हेसमयानि कवासमितो गण निचय स्यां तोलं अंत्तु आरकूटचपित्तलिका चतु
पापः कौ हो थान्यागाराः प्रासादवच्चाश्रितसंभोपरि रवाः पतितः रवानगर्याः नाभिउनास दोइ श्री मा ह्यानानि वनानिच

देवदेवं जगन्नाथ पुण्यश्रवणकीर्तन : यदुनन्दन कृष्णमम ज्ञोक नारायण नमोस्तुते १९ श्रीकृष्णउवाच श्राया से
भवतो गेहम् हत्या येसमत्तिताः वक्त्रचक्रहृदे हत्वा वितरिष्येत्व स्य प्रियं २० श्रीशुकउवाच. एवंशक्रो भगवा
नाम्ना सहस्रं विमना इव : प्राप्ता विनष्टे कसमा यक्र्मणा यगृहेयथा २१ श्रुत्वा परात्मोऽभगवान्कृष्णः सैकर्षण
स्थितः श्रीमस्वक्रां पाविशाब्दोपेविदिवस्तः परिवारितः २२ ददर्श तां स्फटिकतुंग गोपुरद्वारां हरेमक वाटतोर
णां ताम्रारकूटकोष्ठ शाल्मल स्वाराम पर्श्वाश्रम शोभितां २३ सौवर्णशृंगाटक हर्म्य निष्कुटैः श्रेणी
सभाभिर्भवनैरुपस्कृतां वैदूर्यवज्रामलनीलविद्रुमैर्मुक्ताहरिद्भिर्वलभीषु वेदिषु २४ ॥रामायकम

निकायानि वेश्म शोभितां २५ सैकर्षणः शृंगाटकाः चत्वराणि हर्म्याणि धनिनां गृहाणि निकेताः गृहोद्यानानि श्रा
रामास्थले: श्रेणीनामकरूप्रशालोपजीविनां सभाभिरम्यमेव शास्याने रम्य ग्रहेषु उपवनानि स्तूतः एवमलः स्व
स्फटिकसरितः हरितोमरकतः वैदूर्यस्फटिकतेजता : वलभ्यादिषु श्रावितेष्वषु विशिष्टः पाषावेने वर्दिमिश्रितवक्रा
गृह प्रावाभाषे प्रवरुदारुरुद्वनानि वेश्यावलभी नानृथो देशोक्षि किता वकुभवेदिका : जालाश्रयते श्रयमाणवल्लि
क्रिडाणिकृटिमानि मणिविद्यावतश्च रथ्या आवस्मार्गाः पत्तपरीवध्याः मार्गाश्रमे वचत्वराणि ग्राम काणि सेसिका वि

८८
१५० रत्नानि रथ्यादीनि पत्तलानि प्रकीर्णमालादयश्च सन्ताः ४

तथा सलं कृत्वा निद्रां गामि येषां ते गाढस्यमासीत् केवा सर्गै कुर्भ्रे : दक्षा कं स्नेन च ददति तैः सिकै प्रसूनानां स्यामांगवदीया
नाचाय लेपा ये पुत्रे हृदे : कल्लं कैत्पक्षसिता : रंभाकदलीकृत्वा मृगाक्षी सहितैः सके नमिः केन बाध त्वः मामहि
तैः पाहिकाः विनक्षितिविस्तारे द्वन्द्वमाणिक्य हितैः तनयश्री विःद्वारेश भयतः तद्दत्वा नाथ पवित्रभाः तमपि तैः प्रस
ना वलयः कैवेय टिकाः मुरवचूतादि पल्लवाः तत्र पवियाजानवदीपा वलयः नमस्त्रियो वेमाः कृशकाः केनचे लोशमा
निचतिः २४ वरदेव वर्मनाम ममार्गेणनाप्रवेशप्रविष्टो रति द्वितीयो न ॥ २५ ॥ श्रीस्तका मे वासुदेयेन कालिंदीति विप

नष्टेषु नाला गुरुवंश कद्रि मेघा विपणा वनवर्हिनादितोः संसिक्त रथ्यापणा मार्गवितर्थैः कीर्तिमा
स्तां कुसुमा ऊर्ध्वके ॥ २६ ॥ आसीत् केभे दधिच्छन्नो ग्निः प्रसूनदीपावलिभिः सपल्लवैः सुसुद्रदं वा कलुके
सकेवभिः स्वर्लंकृत द्वारगृहासपदिके ॥ २७ ॥ तां स प्रविष्टो वसुदेवनंदनो वृतो वधू स्वैन रहेन्द्रलीना
द्रष्टु समीपृकल्प रिताः पुरस्त्रियो ह र्म्याणि येवारुरुहुर्नृपोत्सुकाः ॥ २८ ॥ काश्चिद्विपर्यक्धृत वस्त्रभूषणा
विस्मृत्य चैकं युगलं स्वलाघयराः कृतैकपत्रांजनकैर्वदनो नाह्यितीयन्त्यपराः स्वलोचने ॥ ३० ॥ प्रभुस्य
एका सदपास्य सोत्सवा अभ्यंजमानाः यकृतो यमं जनाः स्वयं प्रतस्य यनिवारयामिः संभ्रमपायपायो
भेमपोस्य मातुराः ॥ ३१ ॥ मनो सिता सासवदिद्भा वनाः प्रगल्भलीलास्मितवाय लोकनैः अहार मत्त द्विर
हेदविक्रमो हृशोदद तृश्रीरमणात्मनो त्सवं ॥ ३२ ॥ तृष्णा महदुः कृतमनु जावेतसस्तत्रमेन्नालिसवस
यो तालोलवमानाः मानदस निर्विपगुरु रूपकालवृदयात्रालवाजक्रुरनमरिस्माधि ॥ ३३ ॥ ततः

येतं मूलानि वस्त्राभिभूषणानि च या भिक्ताः फगलेषु पार्थे पुंडरलकं कराणि दिव्य एकं विसत्य समीद्वः कृतमेकवेव
पत्नी ये पो अस्त्र वरो या सां एक मेव तु पुरं दबता भवणा या साम्यस्तुला स्वार्थीता एकस्मिं मेवलो च ने कनलेमिया येच
नृनाजनं द्विमात्र भ्यजमानाः स स्त्रीभिः क्रियमाणा नेत्राभ्यां ॥ ३४ ॥ अकृत्सा माः अपोस्य विस्मय ॥ ३५ ॥ प्रगल्भा यानीला २५
नाभिदृं शिम निरस्तगा निचतैः श्रियेषम या श्रीसिद्धीरमणाः ते नाम्ना चपूषानासो दशीकुर्वद्रत मन क्रिनरार ॥ ३६ ॥

श्री
भाद्र
टी
१५१

कुर्युः कृत्वानद्भुतचेतसः सद्यः तं दृष्ट्वा नमस्येलोचनलिमतं वनरेवसभातडतां सेवनं तेन लज्जामानो वाभिलात्यादा
दितेनं नेत्रं ह्लादवासना निसनलिलनुभासनं निवृत्य तदभासिजनितमनं तमाधुरिवद्याचाद्धः हे अविद्रुमतिर्जितकामस
तिसेवा यतेस्थायार रसेतिमग्नामा वनिति २८ सोमनसेः शोभनऊसमसमूहः शोभनमनोभवेची २९ योगाः प्रवति

प्राप्तादधिरत्वरा दृष्टाः श्रीमुकुन्दस्यसांद्रमा अपवर्गमेतोमनसेः अमदावतलेशवो ३० दयावतोः सो
दयावेः सलोधरसुवंगयेनेः लावात्वाः पुष्पदिनाः तस्वनाविभानय ३१ उत्रः योगासुंहो यो यासयः कि
मवरंनोहन यासुना बहुपथप्रति नरलोकमहोत्साहो ३१ रजकेक दिवाचानुरंगकारं गतत्रजः ३२ न
मेयावलना सासिधिमासु समानित ३३ श्रीकृष्णं वावा देशोवयाः सुद्धविता नासासो लिखाहं
नोः भवि पूतितपरसेया यानस्तेनाचसशायः ३४ सयाविनाभवनया परिहारानसर्वतः वात्सेयंस्य
नः प्राहजसारात्तः स्वधर्मवः ३५ ईदृशाम्भेदुवासोसिनिसिविनवं चरा १ परियत्तकिसहन्नाबाजद्
मारदयथाय ३६ यातामुवालिशासैवेयदिशा पंक्तिनोविधा यश्च निशामिलेपतिरसेनाकामा
निहि एवेविकसमानम्पत्रपितोदेवकीरतः रजकुरुपकरायिग्रहाः कायादयाहरत ३७ न
स्या त्रजीविनः सर्वेवासः कोशानिस्सजाने उद्धुः सर्वलोकार्गवासासिनग्रहेच्छतः ३८ वसिनाम
प्रियोवरेसकलः संवार्यमासया शेषामप्यादनुगोपेभ्यो विसृज्य अविकानिवित ३९ ततस्तुवायु
कः श्रीनस्तयोर्वेशमकल्पयन् विविधवर्णैश्चालये वाकसैरजइपुनः ४० ॥ रामायनमः ॥

यः स० रजकोत्तमस्ति शिरोभिकः सपरवनसुलाभोयेनास्मि कर्षनसंकाशः रुधिरनक्रपितः ३७ सद्वेडकुलमिति
नेवनृणोपेतदर्थमिरिधन्नरति इति भावनायाले उनाभी पण्यप्रार्थयवे ३८ रामकृत्वाभिरजको याः संपेतिनिः
स्वकर्वति ३९ यासः कोशाद्धवस्त्रप्रदान ३९ कोपुकः तेलवाय विशेषः वेशमलंकारे चोलेयेः वस्त्रमयेनाक

रामा० टी० १५१

पर्वणि कृतसवे ॥ ४१ ॥ इह लोके परमां श्रियं बले चैश्वर्यं च महतीं ददिरे तस्माद् देवप्रासादात् ॥ ४२ ॥ तेषामायुर्बलायुः
उद्भवाय ॥ ४३ ॥ नजाकवर्धेन वाग्रकाजगृहेताचयवयोर्विवस्वाष्ठितया मीश्वरनानकशोकनीयेनाह नहि वामिति
नाना सत्त्राणि वेशाभ्यां ह्रसराभौ विनेतुः । स्वनं कृतो बालनाजौ पुर्वलीव सिनेतवौ ॥ ४४ ॥ तस्य प्रसन्नोऽभवत्
वाम्रादाजातस्तपसा मनः । श्रियं वचस्यालोकय लेप्सये सत्यौडिपि ॥ ४५ ॥ ततः स्वदाभोऽभवन्नमाला कारस्य
जम्मतः । सौहृ शुभालक्षयाय नमामशिरसा भवि ॥ ४६ ॥ तयो वासनमानीय पाद्यं चाप्यर्हणादिभिः । पूजां
सानुगयोश्चक्रे स्रक्चन्दनपुष्पैः ॥ ४७ ॥ आह न साधकं जन्म पावितं च कुलं प्रभो । पितृदेव ऋषयो मह्यं न
हि सयागमनेन वा ॥ ४८ ॥ भवन्तौ किल विश्वस्य जगतः कारणं परम् । अवतीर्णाविहांशेन क्षेमाय च भवाय च ॥ ४९ ॥
न हि वां विषमा दृष्टिः सुहृदोर्जगदात्मनोः । समयोः सर्वभूतेषु भजन्तं भजतोरपि ॥ ५० ॥ तावाज्ञापयतं भृत्यं
किमहं करवाणि वाम् । पुंसोऽत्यनुग्रहो ह्येष भवद्भिर्यन्नियुज्यते ॥ ५१ ॥ इत्यभिप्रेत्य राजेन्द्र सुदामा प्रीतमानसः ।
शस्तैः सुगन्धैः कुसुमैर्माला विरचिता ददौ ॥ ५२ ॥ ताभिः स्वलंकृतौ प्रीतौ कृष्णरामौ सहानुगौ । प्र
णताय प्रपन्नाय ददतुर्वरदौ वरान् ॥ ५३ ॥ सोऽपि वव्रेऽचलां भक्तिं तस्मिन्नेवाखिलात्मनि । तद्भक्तेषु च सौ
हार्दं भूतेषु च दयां पराम् ॥ ५४ ॥ इति तस्मै वरं दत्त्वा श्रियं चान्वयवर्धिनीम् । बलमायुर्यशः कीर्तिं निर्जग
मतुः सहाग्रजः ॥ ५५ ॥ रथैरेव नगरीं कुसुमैर्वन्दिते विहरन्तौ कृष्णः । प्रदायाचरदानयोः [illegible] ॥ सा तावकृते
समजं केऽप्यवकारकुन्नामस्त्रीपद्ययासहसानमयनभेत ॥ ५६ ॥ इति श्रीभागवते दशमस्कन्धे पूर्वार्धे
नाविंशोऽध्यायः ॥ ४१ ॥ श्रीशुकः उवाच ॥ अथ व्रजन् राजपथेन माधवः स्त्रियं गृहीताङ्गविलेपभाजनाम् । विलोक्य
कुब्जां युवतीं वराननां पप्रच्छ यान्तीं प्रहसन् रसप्रदः ॥ १ ॥
अत्रहेतः समस्योऽपिति अजाघिहेतकृत्यमाह सकृदोऽपिति नगदात्मनोऽपिति ॥ ५ ॥ इत्यभिप्रेत्य तेनाप्यर्थ ॥ ४९ ॥
अन्वयवर्धिनीं विपोह हि मतीमिमाः ॥ अथार्थ्यते श्रीश्च विके चदमाललोनिर्जगामेति ॥ ५५ ॥ इति श्री दशमे एक
चत्वारिंशः ॥ ४१ ॥ द्विचत्वारिंशके कुब्जामभ्यागम्य धनुर्भिदा । यत्स्वदस्तेन कंसादि हृन्नान्सवादिष्टः प्रागविलम्बा

श्री-
भाग-
टी-
१५२

हेऽशंगनेवरोरु सोयदा मांसं बोधयन्‌ ... ति निपातो भुवि देवेफ ... विनर्के ... वासयः कलदाते ... ति ति स्तोत्री वाऽऽर ... यसो ... या के ... ... तेः यत्रि नाम मोहिनी ... ४ । सवर्णी नरशे भिना वामक ... वर्णाः ... [illegible]

को नु वेदेवं ... नेक स्वांग ... ... विलेप ... स्तन स्तेन वि नाशविष्यति । २ । ... ... ३ । ... ४ । तत्र स्नानेन ... ५ । ... ६ । ... ७ । ... ८ ॥ राम

सं यस्य तेन संज्ञाम: ... ... नो । ५ ... ९ । तस्याः ... ... उज्ज्ञानेऽन्नते यस्मिन ... ... स । १० । तदेव ... ... श्रीशुकदेवशर्मणा ॥ इति ... ८ ॥ १५२

आधिकर्षणां गमः पीडाशमनं केसवधेन साधितो वर्षः सहदोप्रयोजनं येन सः मुगुहाणामहं तदा सभांपांथां नां प्रवासिनांम
रमयत्र साश्रयस्व ॥ १२ सथारयाति बानां विसृज्य ब्रजन वरिलिकाद्येः वशिभिर्भिर्वितः ॥ १३ सेव्याः चित्र मृत्वा इवस्वर्न
योयासौ नः १४ यतुमेरुपालात्मकत्व १५ प्रसत्त्वलान १६ निमिषेणाति शीघ्रमदकरीमदहस्ती २० तदृत्ति

ततो धूम्रलोचनो दैत्यसैन्यमाज्ञापकेशवं इत्यरीयांत मा कृष्य सवर्तीजातुकृत्या ॥ ९ एहि वीर गृहं यामोन
त्वाम हं सिद्धो स्महे त्वयो न स्थितचित्ताया: प्रसीद प्रकृष्टर्षम १० एवं स्त्रियाया यमानः कुलो नाम स्वपण
नः स्रवेत्वीस्याकुणा नात्मपरायणा ११ विसृज्यमा आबाणा नाव्रजनाशिवाति का द्येः ता नो माय नतो कुल
स्वयोधे: माश्रजो र्वितः १२ न दर्शनस्य तन्त्रो भ्रमानानेनाविदनस्त्रियः विस्तारनासः कवनवल्लयोल
ल्ल मर्तयः १४ ततः पोसान्यकृसानोधतुसः स्यानमच्युतः तस्मिन्न विशेषादर्शेयते वैरमिवाकृतं १५ तु
रुधेर्देहभिर्गुमलविंतपरस्रहिंसितं वार्यमाणो न्तभिः कृत्नः प्रसस्य यत्रागादर्शी कुरेण वामेनुसलीलिदे १६
करेण वामेन सलीलमुद्धृतं सव्यं च कृत्वाभिमित्रस्य पप्लो न्याणेविकृष्य प्रवृत्तं जनमध्ये नोयपेत्क दईंम
दकर्णकृक्रमः ७ यत्रयो भज्यमानस्य शाः स्व रोदसी दिशाः स्मरयामा सयत्कृत्वा केसस्तु सभागम
न ततदिलाः सात्रचराः कुपिता ज्ञात नाधिनः शृहीत का मा आव वृ गृह तां वध्य ना मिति १९ सुघृता।
उरसिप्रियान्विलोक्य बलके पावो कृद्धोथ जनेना दाय शाकलं तां चक्र तत्रतः २० वलेचकेसप्रहिते द
त्वा पाला सुरवामतः निष्क्रम्य चेरतरस्की निरीस्य पुरसंपदः २१ तयोस्तदद्भुतं वीर्यं निशाम्य पुरवा
सिनः तेजः प्रागल्भ्यरूपं च मेनिरे विबुधोत्तमौ २२ ॥

रोशुस्यतां बध्यता मिति वदतो जिज्ज लक्ष्मः आनतवंतः १९ न केवलं कुद्धोपि किं तु भयस्य पुत्र यः कलेगृहीत्वा।
ज मंतचेति २० प्ररतः प्रातर्गत्वमिति शालास्वादेपपुनर्निष्क्रम्य २१ तेजः प्रभावप्रागल्भ्यं प्रसतो।

श्री·
भाग·
टी·
१६२

श्रुकंदस्य विरामेत्र जाग्रिर्यमनसमये या याशिषुः आशासतयुवं प्रभातात जनीश्रयश्रवेन न हशोभ विघ्नान स्यादिवह
क्वमः त्रतःसम्योवृत्तुः पुरुषभूषणस्य श्रीकृष्ण स्य गोकुल वसी देह शोभा कएठे भूत्र स्वा चरस्पदरवानत्रमादीन
दिना यदस्य नमाछ्रय श्रीः श्रामयामा सयो गा कुल त्यौ विति वा ॥ २४ ॥ अव विकं का लिनेश्रोद्वि पुगालेय यो स्तो दीव वि
क्षमसत्रेण मुक्ता ससंस्यवसता ॥ २५ ॥ परे कोवलगोविंद नामयोः विक्रीडितमनन्तपराक्रमः कश्चित ॥ २६ ॥ अथ यथा स्व
लजा गावितमेदेनप्रमे कस्मान्नोदेयकवालाचनया वर्मीनः रहाडल्लकश्रापन्नतन हि रणया दो श्रयो गुरुवः वत्सी कृत ।

तयोर्विचरतोः स्वैरमादिमोल्लत्तपेयिवान् कृष्णरामौ नुतौ लोपैः प्रगायमानौ वनी चरैः ॥ २७ ॥ गोप्योस्तु कृष्णे वनं गते
विरहाभ्रुरायया आशासता शिव कृतामपुर्य मुक्तया अथ प्रधाम्रकम्भूषणा गावः लत्यौ हिंसतरा शुभा ।
गतशङ्ककमेयनम्हीः ॥ २८ ॥ प्रव निष्क्रान्त्रिभुवनलो भुव्काली वो पसेचनं कृष्णनरली सेस्वरा विज्ञात्वाकं सचिकी
र्षितं ॥ २९ ॥ कस्सलय मुखोभं गार त्रिगोसवरव सरुपाचः पथे विश्रास्पगोविंद रामविक्रीडितं नपरं ॥ ३० ॥ दीर्घ ।
प्रजागा रो भीतो दुर्निमित्तानि दृष्टवान् ॥ ३१ ॥ तुहस्पश्चलो भय यामस्सोर्दीमकना प्रा व ॥ ३२ ॥ अदर्शनं स्वशिरसः
प्रतिरूपे च सत्यपि असत्यपि द्वितीये च द्वैरूप्यं ज्योतिषां तथा ॥ ३३ ॥ छिद्रप्रतीतिश्छायायां प्राणघोषानुप
क्षतिः स्वर्णप्रतीतिर्वृक्षेषु स्वपदानामदर्शनम् ॥ ३४ ॥

आगतद्रमादिय नेतद्भूता नि प्रस्वादि पपदेवीवार्च वदसीमा विष्णु ॥ ३५ ॥ ता नि दर्शयु निजस्तदोप्रतिरूपेदृश्य ।
माने पि स्वशिरसस्त या दर्शनं असत्यपि द्वितीये तु तस्योरेतथा वे पुरुषस्या दीज्योतिषा चंद्रादीनां द्वित्वं ॥ ३८ ॥ छा
या यां प्रतिबिंबे छिद्रप्रतीतिः पिहितकर्णपुटस्य योगः श्रूयमा णो धनिः स प्राणघोषः मस्पा शुष्मतिः श्रुव
णे हृते षु स्वर्णवर्ण प्रतीतिः रजः कर्मादि पु स्वपादा नामदर्शनं यता निजागारिता निश्चि द्विमित्तानि ॥ ३५ ॥ स

स ॥ २ ॥ ३ राम ॥ ६ ॥ ७ राम ॥ १६२

स्वमात्मानं स्वम इति प्रेते: स्वतैः परिवृत्तैः अस्वात्कस्यात्तं विषयत्वेन तदस्मात्सीजगत्कृत्स्नमस्तीत्यपादितियमद्ये केऊ
लिमिते इति स्वात्मन कदैविद्यमानावापु नः स्वयं ह्या यः संसृष्टिमत्वति तथा च श्रुतिः यदा द्वात्मस्वात्मा कृतो याति वा मः
विश्रान्तमापः स विस्मये ये: सस्मात्मये भालो हितान्तः स्वयं विपश्चि न्यम साधुनालिति ३३ पुत्रोपजोमयया मुनिः ३५
यत्तनालक्षणे स्पष्टिस्वे यथवे ये पुत्रेषु नुर्ये ३ पाध्या यामेलन लाघार्याः ३७ इयस्याः कमलरेणुः ३८ समाह्नताः सम्भ्र

स्वसे तेन परिष्वक्तः स्वरूपान्तं विभावनं तां पापात्रदन्नमले कुसेला भपक्लो दिदेवरः ३९ यस्यात्रिवेशं भूताभि
स्वमयोजारिताविः पपयमरसा से भक्तो निराले भेगमितया ४० मुखात्यो तितिकोषु कस्वयं चाषः स पुषि
ने कारयामास वैकेसोमलकी ममस्तोत्र वा नवुःपुरुषार्थं नमूयभेदाश्चतत्विवे लेवा सुले कृता स्तविः
पुनाका ये ललारगोः ४१ ने पुनो रामा नमपदा इमसदो पुत्रो रामा याचा पजो मे विविध पूता लालस्तकृतानामः
कैसा परिहृतो नमसेवा स मेव उपाविशात ४२ मंदले फ स्मय पस्पो हृदये न विह्वल यत्ना रूम त्वा धमाने तनूये
पुमल तासो लेन पुरु [illegible] तं कुता र भासोपा ध्यायैः समासत ४३ तासमाधिकः कृतः पाल सो
शान्त एव च तथा से इन्द्र पस्पात स्वयं बाध्य स्वर्षिताः ४४ ने द्रुणोपा द यो गो पा भो स राज समाकृताः
नि वे दि तो पाय ना स्ल प क सि मा च श्री विशान ४५ इति श्रीभागवते दशमस्कंधे द्विचत्वारिंशः ४६
श्रीश्रकउवाच अथ कुलम स्या सक्ताने वेरीपो यरेत पः मलतेजु भिर्नि र्दो विक त्वाऽ सुस्य ये यतः ॥ १ ॥

कृत्वा निवेदितामियत: उपायमानियेसे ४७ इति श्रीभावार्थदीपिकायां दशमस्कंधे द्विचत्वारिंशः ४२ त्रिचत्वारिंशाके हत्वाभ
ने हस्तिमकुलस्य यो: वैरो प्रवेशो सो भारवे चापरे राविंशा मार्गे ४ सर्वे यक्ते वक्र नयो चैक्र संपुटल निरपराये तया भा
ना एत दङ्भवति ५ भ उ भेषा दिना अन्या मे मिले प्रायसचिता चिपित रोत गृह च ति आ वे च म पर ति या स ति ३ अ मो
स्वमान्नेल ले भाव यो ले धिः इमं वक्र ता पा नाध्य विहारा वि ति मला नो व द्वं इ भी नो चा मि चौ सम लमल तु उ भिर्वधिंवा

स्त्रीरूपो हरिश्चकेन चोदितः ४ परिकरं युद्धोपस्थितपरिवारं कृत्वा सत्त्वरमनिवद्धः ५ बलवतो महतः कालस्त्रिनिमिषं यतः तस्मिन् जातेभयमायुस्तत् ६ विशालि तो विख्यातः ग्राहिनामिति नागमञ्जलीयन स्तुतिरूपेण चरित ९ विचक्षणा आयपश्यन्‌ ग्रामगवयूथं तेन दृष्टिदर्शनेनकस्मात् लोचनागोचरमपि प्रवर्त्तितं चित्तं नमतामेव प्रसिद्धं यस्मात्‌ प्राग्हृतवान्‌ पुत्रं रक्षा प्रद्युम्नस्सः कृत्वा प्रेमस्य वसेन ८ ततुषः यत्‌ पंच विपृशिया वनं वात ते देवा भविवकर्षा कथमतीनव।

रंगद्वारं समासाद्य तस्मिन्नागमवस्थितः ९ अथ पत्ननवतया पौरकृत्स्नोऽपश्यत्प्रचोदितः १० वृद्धीय विकलंशो किं सस्तसमकदिलासकाच इत्याद्यहि निर्णयवाचा मेघनाद गम्भीरया ११ भवती बहुमानी नो देश्यए करुणमा चिरं च नो वै कृत्वर्थं त्वा स्मसा नियमसाधु ने १२ एवं निर्भीत्सितो वाडः कुपितः कोपितराजोऽपि दया मासकृत्साय कालान्तकयमोपमे १३ करे वत्सभिक्षुस्फुरत नवसाक्षी तौ करान्द्विशालितः सो।

१३ वैनिरस्याद्विमुल्लीयत १४ स कृद्धस्तमचक्षाणो ग्राहं हस्ते सके पाव १५ पुनर्मञ्जुकरेणास्पृश

२२ हर्षनिर्यतः १६ प्रकृष्य प्रस्फुरत तिवलं यथैषः पंचविंशातिः १७ विचकर्ष यथा नागं सुपर्ण इव लीलया स पर्यावर्तमानेन सव्यदक्षिणतोऽच्युतः १८ बभ्राम भ्राम्यमाणेन गोवत्सेनेव बालकः १९ ततो भिक्षु त्वामाराममयाभि नाद्यन्यावारणः २० मादवन्याननयामासमदनाशोभनानःयदेयदे १२४

चक इव विचकर्ष यथा नागं सर्पवद्गमना नेनगजं स्व पुष्ट इव स्वयमिति ॥ आविरासीत्‌ यथा प्राग्दिशी तुरि यपुरूषलइति वल ८ स पर्यावर्तमानीविपक्राद्विधामाधीकृतं ग्राही तेयदि दक्षिणतः परिवर्तते। तत्र सहितं समां भ्रामयति अतः सव्यतः परिवर्तते न सदा दक्षिणतो भ्रामयस्तेन सहैव भ्राम ॥ गोवत्सा न भ्राम्यमाणेन तद्बालकः परक्लोष्यपा भ्रमे नैवालकाडवेन १२ वारणोऽनन्तरं प्रादवन्मकर्षणेसि ततोप्रादवत्पानयामासवधमवनतो

किंचित्तथा मत्वा निजितिमहनत् अहनदंतैः ... विद्यानिव दावीरश्चि पातमौ कथं भूतः अंसेन्यस्तविषाणोसृङ्मदतोयेस्मः मज्जाकत्कसमरक्तचिकेंदुभिः परितोंकितः विरूढः उद्गतः स्वेदकणिकाः ... तेन कृणपक्षाविष्टानतः पारुषपाक्षिकः ... नकेवलं सुपकः समाविशत् किं तर्हि पारिंते ... गोवर्धन्मवृत्त्वा... ॥ ननु कथमेतेषु ... दृष्टः ... तत्राह मल्लानामिति ... मल्लादीनां मल्ला... तत्त्वं ... तत्पश्चादिति यथायोग्यं ... रौद्राद्भुत ... समग्र ...

स धावन् क्रीडया भूमौ पतित्वा सहसोत्थितः । तं मत्वा पतितं क्रुद्धो दन्ताभ्यां सोऽहनत् क्षितिम् ॥ ७ ॥ स्वविक्रमे प्रतिहते कुञ्जरेन्द्रोऽत्यमर्षितः । चोद्यमानो महामात्रैः कृष्णमभ्यद्रवद्रुषा ॥ ८ ॥ तमापतन्तमासाद्य भगवान्मधुसूदनः । निगृह्य पाणिना हस्तं पातयामास भूतले ॥ ९ ॥ पतितस्य पदाक्रम्य मृगेन्द्र इव लीलया । दन्तमुत्पाट्य तेनेभं हस्तिपांश्चाहनद्धरिः ॥ १० ॥ मृतकं द्विपमुत्सृज्य दन्तपाणिः समाविशत् । अंसन्यस्तविषाणोऽसृङ्मदबिन्दुभिरङ्कितः ॥ ११ ॥ विरूढस्वेदकणिकावदनाम्बुरुहो बभौ । वृतो गोपैः कतिपयैर्बलदेवजनार्दनौ ॥ १२ ॥ रङ्गं विविशतू राजन्गजदन्तवरायुधौ ॥ मल्लानामशनिर्नृणां नरवरः स्त्रीणां स्मरो मूर्तिमान् गोपानां स्वजनोऽसतां क्षितिभुजां शास्ता स्वपित्रोः शिशुः । मृत्युर्भोजपतेर्विराडविदुषां तत्त्वं परं योगिनां वृष्णीनां परदेवतेति विदितो रङ्गं गतः साग्रजः ॥ १३ ॥ हतं कुवलयापीडं दृष्ट्वा तावपि दुर्जयौ । कंसो मनस्व्यपि तदा भृशमुद्विविजे नृप ॥ १४ ॥ तौ रेजतू रङ्गगतौ महाभुजौ विचित्रवेषाभरणस्रगम्बरौ । यथा नटावुत्तमवेषधारिणौ मनः क्षिपन्तौ प्रभया निरीक्षताम् ॥ १५ ॥

रेजतू रङ्गगतौ मध्ये महान्तावभिव्यक्तौ रसाः क्रमेण ... नव निवसन्ते रौद्राद्भुतशृङ्गारहास्यवीरदयाभया-
नकबीभत्साः शान्तः सप्रेमभक्तिकाः प्रसिद्धा विराड्विविक्तकल्पो ... भात्तत्र निवासमभवीभत्सकः विक-
ल्पविवेकश्च ... समस्तो ... यद्यपि ... १४ यथा ... ॥ १५
॥ ॥ ॥ ॥

श्वेदंपंचमेमोहलितांगेनरुद्धमिताद्भिर्बलाचेयेषांतेमयोभृगर्वपरंयथुः तनमोनिराकोत्वाबभुवुरिस्पर्थः २३
तदवाप्येवनपवेतिस्मितैः परिश्रेणकुर्वन्इवलीलान्ताइत्यर्थः २४ ध्वजदंहधनुभिर्गदायुधानेवुदंड
सेहुवरणादिवाप्रदर्शितोकृत्य जवदनुरूपमित्यर्थः प्रत्यक्षवलयोरूपगजदंतादिशुभवृत्तानाःपीर्यादयःसाकृत्यविनिर्मित
स्तवादिप्राप्तस्यभ्रातृभिः स्वादिनरुकमवराप्रापिताइत्यर्थः विभिन्नतामावाद्यम्भाहाष्टाभिः किलेतिमवंवा

निरीक्ष्यतानुवमप्रकृष्टोजनाभंवक्स्थितानाभास्याकृतमनुप्य प्राक्पंचमोपलिनितत्वानमुमाःपश्चवंतमान
यतेमत्सदानन्त २० पिवंतोवयपल्लवंलितकेल्तिकया जिघ्रतइवनासाभ्यामिवयतन्तुवाद्भिः
ऊर्ध्वः पुरस्त्रतेवयथाद्रष्ट्रकृते २१ तद्रूपगुणमाधुर्यप्रागल्भ्यस्मारिताइव २२ पतिभयवद्भः
साक्षात्ईश्वरःनारायणःस्ववपुः पवलीलाविप्रदीपवसुदेवविधेयमनि २३ पुष्टाबालकिसलयवर्णप्रताप
नीलस्यवीजोक्ति कालमेववसनाभावपुषेनतवसमंकि २४ एतमानेननीलामलकयानसुदानव
युर्वेमेगुरुभ्यः कंसस्यधनुर्मखमेव्यतदिधा २५ गावःस्यपालकपत्नेमहामात्रेपरिमोचिताः कालिंपो
ष्टमिनः सर्पशुद्धिविमदःकृतः २६ सप्ताहमेककरतसधृतोद्रिप्रवरोमुना वृषेणानशनिस्वविपरि
त्राणियतोकस्स २७ गोप्योस्यनित्यमुदितहसितप्रेक्षणंमुखं पश्यंत्योविविधांस्तांस्तान्स्मरस्वात्मा
श्रमंयदा २८ वदंत्यनेनवंशोयंयदोःसबहुविश्रुतः श्रियंयशोमहत्वंचलप्स्यतेपरिरक्षितः २९

नयःगुरुकःपोलवृद्धःप्रमेचास्यसायः पश्यानंदपुत्रमस्यकूलोबमंगलायेमिनिवा प्रथमंश्यपगाश्रमे
॥ तिः तद्याविनिसोमि ३० अनेनपारिरक्षितंयदोवंशः सवबहुविक्षणःसम
॥ ॥ । विभादिलमबतेति ३१ ॥ ॥ । ॥

येऽनुवत्सरं भुवि पर्यटेत् ॥ अन्वादेश निश्चयात् ३६ अनेनैवं प्रजाभोजपतेः स्यात् नाम तेनास्माकं सतत भवितव्यं तत्रास्माकं प्रियमेव कर्तव्यं नाप्रियमिति भावः ३७ यथोचितं निजतत्व भवेत् मल्लसभा पिक्षणं नाम धर्मो मास्पृशेत् ॥ नास्त शोचितमर्थः हे महोत्तिवा ३८ सहस्रद्विपानां समं बलं बिभर्तीति ३९ तथावलिभिर्महद्भिः सह

अयं चास्माग्रजः श्रीमान् रामः कमललोचनः ॥ एतौ वै निहतौ येन बलसंकोचयेऽकारस्य ३२ अनेनैवं प्रजाभोजपतेः
तत्र यत्तदन्तत्तद्व कृष्णरामौ समाभाष्य चाणूरो वाक्यमब्रवीत् ३१ ॥ हे नंदसूनो हे राम भवंतौ वीर्यसंमतौ ॥ नियुद्धकुशलौ श्रुत्वा राज्ञाहूतौ दिदृक्षुणा ॥ प्रियं राज्ञः प्रकुर्वत्यः श्रेयो विंदंति वै प्रजाः ॥ मनसा कर्मणा वाचा विपरीतमतोऽन्यथा ॥ नित्यं प्रमुदिता गोपा वत्सपाला यथास्फुटं ३४ वनेषु मल्लयुद्धेन क्रीडंतश्चारयंति गाः ३४ तस्माद्राज्ञः प्रियं यूयं वयं च करवामहे ॥ भूतानि नः प्रसीदंति सर्वभूतमयो नृपः ३५
त तन्निशम्याब्रवीत्कृष्णो देशकालोचितं वचः ॥ नियुद्धमात्मनोऽभीष्टं मन्यमानोऽभिनंद्य च ३६ प्रजा भोजपते- कृष्णउवाच
रस्य वयं चापि वनेचराः करवाम प्रियं नित्यं तन्नः परमनुग्रहः ३७ बाला वयं तुल्यबलैः क्रीडिष्यामो यथोचितं भवेन्नियुद्धं माधर्मः स्पृशेन्मल्लसभासदः ३८ चाणूर उवाच न बालो न किशोरस्त्वं बलश्च बलिनां वरः लीलयेभो हतो येन सहस्रद्विपसत्वभृत् ३९ तस्माद्भवद्भ्यां बलिभिर्योद्धव्यं नानयोऽत्र वै मयि विक्रम वार्ष्णेय बलेन सह मुष्टिकः ४० इति श्रीभागवते दशमस्कंधे त्रिचत्वारिंशोऽध्यायः ४३ श्रीशुकः एवं चर्चितसंकल्पो भगवान्मधुसूदनः आससादाथ चाणूरं मुष्टिकं रोहिणीसुतः १ ॥ राम

अनयोः धर्मः विक्रमं मुष्टिको विक्रमतामिति ॥ इति श्रीभागवतार्थदीपिकायां त्रिचत्वारिंशः ४३ चतुश्चत्वारिंशके तु मल्लकंसादिमर्दनं केशवीभित्तमाध्यासत्तास्यां प्रिया दर्शने १ चर्चितः निश्चित एव संकल्पो यस्य सः वा ॥
उत्स्वात्क निहोत्यलियातिरकोपाकुलमहिहतीवत्रैः १ ॥

श्री- भाग- टी- १६९

परिभ्रमणं हस्तादिग्रहणं नापरित्यक्तम् नेतिदोषो नो दर्शं परित्यक्तं मोदा हूर्ष्यापीडनं ग्रहयातं नेपूथ :लेपः इत्तर्पणाउक्त मपुरुतारामूने। अथसंपरिष्टतो रामनपतेः प्रत्यसंघलो मव्यान्तवत्तो। अथापन्ने पादौजानूनी चपिंडीकृत्य यत्तिरेपा ह्रा टनेउ अयनेहस्ताभ्यां हस्तनयने मा चालने नै वादिलग्रस्यनि स्मारा रणापने पादा दिपिंडीकरणं पूर्वस्य समानं देहस्याप चकारणः अपकारेकृत नेवतो। ५॥ एनपक्षे बलाबलवत। एवं तो वलग्रमं तो बलेन पक्षे द्विधमेवीत्यर्थः

हस्ताभ्यां हस्तयोर्बद्धा पद्भ्यामेव चपादयोः। विचकर्षतरन्योन्यं प्रसह्य विजिगीषया॥ २१॥ कुरुसीहे अरवि भ्यां हस्तद्वौ तु जानुभ्यां जानुनी। शिरःशीर्ष्णोरसोरस्त्वावन्योन्यमभिजघ्नतुः॥ २२॥ परिभ्रमणविक्षेप विरंभावपातनैः। उत्सर्पणापसर्पणैश्चान्योन्यं प्रत्यरुंधताम्॥ २३॥ उत्थापनैरुन्नयनैश्चालनैः स्थापनैरपि। परस्परं जिगीषन्तौ अपचक्रतुरात्मनः॥ २४॥ तद्बलावलवद्युद्धं समेताः सर्वयोषितः। ऊचुः परस्परं राजन्सानुकम्पा वरूथशः॥ २५॥ महानयं वताधर्म एषां राजसभासदाम्। ये बलाबलवद्युद्धं राज्ञोऽन्विच्छन्ति पश्यतः॥ २६॥ क्व वज्रसारसर्वाङ्गौ मल्लौ शैलेन्द्रसन्निभौ। क्व चातिसुकुमाराङ्गौ किशोरौ नाप्तयौवनौ॥ २७॥ धर्मव्यतिक्रमो ह्यस्य समाजस्य ध्रुवं भवेत्। यत्राधर्मः समुत्तिष्ठेन्न स्थेयं तत्र कर्हिचित्॥ २८॥ २९॥ सर्वयोषितः २५

विमर्दः॥ तदेवदर्शयति महानिति तद्बलाबलवद्युद्धं दृष्ट्वा महानयमधर्मः सुपरिस्फुटः॥ बालयोर्बलवतो मल्लयोश्च राज्ञा यद्युद्धं कार्यते स्वयं वा रागी यत्तैरा ज्ञः पश्यतः स्वयमपि विवेकविधया समयात इत्याह महान्यमधर्मः। उत्पत्ते ॥२६॥ ७॥ वज्रसारवत्सर्वाङ्गं वज्ररूपं पर्वतशिखरं ययोस्तौ॥ वज्रसाराविव अवत्यकिनानि सर्वाङ्गानि ययोस्तौ समाजस्य सभायाः॥२८॥ २९॥ [illegible] ॥ २८॥ ८ ॥ १६९

प्रपराक्रमः नस भामिनि यमुनानुलतापि तल्पीति प्रनविज्ञ वर प्रसो मन्तामभीनि [illegible] तोनस भाग
विशदितिः बल्लानः शानुमभिनिः तिशानु सर्वनोधानव श्रीकुलम्पु [illegible] मवारिणा भमभामव रमो [illegible] पता
प्रपरकृचः किनपश्यनेनिसा मधे संको [illegible] मेनसंभ्रमः प्राव [illegible] पायनमभि [illegible]
नमुत्पाटेहन फुलकः नुमत्या मानिचित्राणि भास्या निधमसः [illegible] लक्ष्मी [illegible] मवि ता
वेचा यमसेः मधभाक्ष निमासमाय स्यामयप नभूपनता स्तवनत्रपेधा धन्याः धनोधा सो [illegible]

नसभं प्रविशेत्याहः सुभयोधानुस्मरनः प्रभ्रुसन [illegible] नयः किलिपमस्फलोः बल्लानः श्रा
नुनभिनः कलसावदनानु नत्रीत्पना प्रमवाधुमि पयको शभिवोदुभिः किंनपश्यपतरामस्य मुखेस्मा
ता नलत्रानन मश्रिके प्रतिसामहे हाससेरे भयोभिते पुण्यप्राव [illegible] तथनलोभिमु [illegible] पुरामा
पुरुषवनविज्ञपास्य भाः पाल्लयनमहवल्लः कुणवरा [illegible] यमति गिरि [illegible] तोम्य
स्तपः किमचारादमुग्धपुपवसोतपसारसमम [illegible] नमस [illegible] पिवतिनमवाभिनवेदुरपंपको
नधमयशसः प्रिपप [illegible] याहो नवहनने [illegible] लेनाभिकदितोदाम मर्मनादो
गायतिवनमन रक्त पियोमककवोधमा [illegible] कमविनयतानाः ॥ ॥

वतीतिवाछति अदोक [illegible] पुत्पावयं घनो म्माभिरनवसरे [illegible] गोप्य स्तवकपुत्पाद्य [illegible] भिः गोप्य
भ्रत [illegible] सानुपोगइपेलावतिपनसार [illegible] किच प्रसमार्थे प्राधिकवय स्वतत [illegible] नाम्नना भ्रण
दिन [illegible] कितनसपव पश्चरस्य कार्य स्वपकानधामाभिवादिस्यानि पावानर प्रमपाध्र रसपनक पवध
नेनिस्र नवीन [illegible] पतीति [illegible] किंचयाहे [illegible] गायेति [illegible] यमाः [illegible] मदोलाहोल
नदराता मे [illegible] भूता [illegible] कमविनतने [illegible] विषयाणि तमाला पाठांतरे [illegible] र्थः

श्री
मर
पुरी
८०

जानित्ति यास्य वेदांनि शम्य पुरमूर्तौ निर्मापपश्चि सर्विसिनं मनवप संतितभूरि पुरावासीन ॥ ४९ ॥ समघमयसहि
ताः स्तोतारिवः फलातुवयाः सर्वेनपापकृतपापा सुयोवित कुलोपनुमध्यतलभजा नेतोपितवानतावामानवि
विः ॥ ५० ॥ महात्मीभावलोगावामामरित्रिजाकारीमोनिषणाः प्रहरेः वज्रनिषेपसपतीमपवायः महत्रिशुरैः भज

पार्श्वमायुजनप्रविशातस्युसायंपेभिः समेक्रमायनेष्यनि शम्यवेपां निर्मापतूर्यासवलाः पश्चिमु
विपुल [illegible] स्मितमसुवेसदावलोक ॥ ५१ ॥ एवमभामामाणभक्तां पुष्पेयमसारहितिः पातुर्दन
ममसुक्रमभावनभरवपेभा ॥ ५२ ॥ सुमपलीगिरः फलमपुत्रः सेरणुचालसः पितनावनुतप्मापुत्रयोरव
योवलय ॥ ५३ ॥ नतोमियुक्तसिद्धिविविधिप्रकृतलसेः पुरुषानापुष्पनाममेकवलमुष्टिके ॥ ५४ ॥ भगवा
मात्रसिषमनेषेनुमिषयातिहृत ॥ ५५ ॥ वापुरमभक्षमानायामवृत्तिनिःसन्नपदः ॥ ५६ ॥ समपेवेगरुत्तन्मा
गृहीकृमकरावभो ॥ ५७ ॥ भगवानेवमसुदेवकुर्वन्तं बाधतः ॥ ५८ ॥ नानाऊचरा समभूलवन्तरे विद्विषः वा
कौनिपुत्रचापरवक्त्रे वोम्रसयसद्रि ॥ ५९ ॥ भूयष्टवीपसपतमु ॥ ६० ॥ तसमाचीर्णजीवितं विस्तुसत्युकल्प
केशान्तर्गिदधवज्रापतनन ॥ ६१ ॥ तथैवयुष्टिकः पूर्वसस्थापति हतनवा वलभंगणावलितासमाजमि
हता भूप ॥ ६२ ॥ शैलोपितः सरुधिरमहमन्मवितोदिलः ॥ समस्तः पपभाक्कसुपपवामाद तइवाद्रिपः ॥ ६३ ॥
ततः कुलमनुशुभ्रराममा पुरुरतोवरः ॥ अवधी सीलयासानसासतवामभुष्टिमा ॥ ६४ ॥ नान्वेवहिवासः कु
लपनुपहृतशीर्षकः क्षिप्तविधीर्णा सलाघालोकआनवाद्रिनिपतन ॥ ६५ ॥ सायारेमुष्टिकेकूटशालेभये
नवेहतेशाघाः पुडटमुमेरसाः सर्वप्राणपरेप्सवः ॥ ६६ ॥ तावरमयस्वामाकृष्यतः समस्तवनिमहतः वा
मानोगाः कणवानुः रथसुसववगावः सुवाणरः समायतगारणत ॥ ६७ ॥ भूसदृशभुवपविवायमाभक्ष वायसकालुख
न स्पमलोपरकृपसुसादधीनानामगोडाप्रशमिहः कोऽस्मिविद्धनाविमहतन्सा भोधजपताकापलहतः पुरुषाहते
रुषूपेतमयपापनेतिमहद्भवयदिति ॥ ६८ ॥ परितः पीडितः सवुपस्थेभूतला ॥ ६९ ॥ सन्नतोसुरागेदिदन्ती ॥ ७० ॥

८०

साधकसाधितिवदेतः २० प्रथमप्रश्रमः लविगालास्वनेन २४ दुविधस्तिदग्रेते ओयसमसी कृमः २५ तिमिह
मयप्रतिशोधवगुरुः साहवान विषाभयनमुक्तितन्नहेतः प्रदूतनाभाऊनतस्यापर्यवयपालयमनामलतेः ३०

ततः प्रश्नस्तु सर्वे कर्मतारामकुलयोः सुतेकेसेविप्रमयोः साधवः साधत्साधिति २० दूतेषुम
लवुर्धषु विदुनेषु यमोजराद् मवारयुक्ततूणीतावाकौवेरमुवाचह २१ नि…सर्वतद्दर्ती वसुदेव
नजापुरात् धनस्तत गोपानानेदवधीतदुर्मति २२ तस्देवस्तदुर्मे भात्स्यता मापृसमेमः उग्रसे
नः पितावापिसानुगः पापपरवेशाः २३ एवंविकत्यमाने वे कंसे प्रकुपितोव्ययः लघिम्नोत्पत्यतरसा
मंचमुत्तुंगमारुहत् २४ तमाविशंतमालोक्य मृत्युमात्मनआसनात् मनस्वीसहसोत्थाय जगृहेसो
सिचर्मणी २५ तंखङ्गपाणिंविचरंतमाशुश्येनयथादक्षिणसव्यमंबरे समग्रहीद्दुर्विषहोग्रतेजा
यथोरगंतार्क्ष्यसुतः प्रसह्य २६ प्रगृह्यकेशेषुचलत्किरीटंनिपात्यरंगोपरितुंगमंचात् तस्योपरिष्टा
त्स्वयमब्जनाभः पपातविश्वाश्रयआत्मतंत्रः २७ तंसंपरेतंविचकर्षभूमौहरिर्यथेभंजगतोविपश्यतः
हाहेतिशब्दः सुमहांस्तदाभूदुदीरितः सर्वजनैर्नरेंद्र २८ सनित्यदोद्विग्नधियातमीश्वरंपिबन्वदन्वा
विचरन्स्वपन्श्वसन् ददर्शचक्रायुधमग्रतोयतस्तदेवरूपंदुरवापमाप २९ तस्यानुजाभ्रातरोष्टौकंक
न्यग्रोधकादयः अभ्यधावन्नतिक्रुद्धाभ्रातुर्निर्वेशकारिणः ३० तथातिरभसांस्तांस्तुसंयत्तान्रोहिणीसु
तः अहन्परिघमुद्यम्यपशूनिवमृगाधिपः ३१ नेदुर्दुंदुभयोव्योम्निब्रह्मेशाद्याविभूतयः पुष्पैःकि
रंतस्तंप्रीताः शशंसुर्ननृतुःस्त्रियः ३२ तेषांस्त्रियोमहाराजसुहृन्मरणदुःखिताः तत्राभीयुर्विनिघ्न
ंत्यः शीर्षाण्यश्रुविलोचनाः ३३ शयानान्वीरशय्यायांपतीनालिंग्यशोचतीः विलेपुः सुस्वरंनार्यो

निर्दोषानिभुक्तिः चाणूरप्रमितयः मल्लाः रिताः सेनकेभ्यधामम ४० तथातानुगनिस्तमोवगोयपोतान आकार
पाचंसोविलापाष्ठुक्षः स्फुचदसरिति ४४ धर्मज्ञस्यादीनिविलापैः प्रेमसबोधनानि ४५ ॥ ॥ ॥ २५

श्री
भाग
टी
४८

प्रमाणमसामिति तत्पुरुषार्थाभिधानं तेजस्वी यात्पाविरहिता पुरीषं न पो भ्रतेऽति [illegible]
कालः प्रभवे [illegible] प्रभवः [illegible] शीलस्य
सः [illegible] किं तव
[illegible] इति श्रीभागवते [illegible] पितृ [illegible]

[illegible] नपो भ्रते [illegible] ५९ [illegible]
भूतानां [illegible] तेन [illegible] ५८ [illegible]
[illegible] २३ [illegible]
[illegible] धर्म [illegible]
[illegible] ६४ [illegible]
[illegible] पुत्र [illegible]
[illegible] इति श्रीभागवते [illegible]
[illegible] पितरावुपलब्धार्थौ [illegible]
उवाच पितरावेत्य [illegible] ॥ ५१ ॥

[illegible] उग्रसेनाभिषेक [illegible] उपलब्धार्थौ [illegible] पुत्र
[illegible]
[illegible] इति [illegible]
[illegible] इति [illegible] श्री
॥ [illegible] ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

१५८

यस्त सः प्रसन्नमिति तन्नित्यमुक्तोऽपि तयोरपि पुत्रयोः पुत्राभ्यां माताभ्यां कृ[illegible] लयोगे उक्ते यस्य सः तत्र दशस्या नुभव सा
स्वामी यथा तेनाभवन्निति प्रसन्नाः पुत्राभ्यामिति [illegible] अधिकरणे [illegible] भावामेव देवहीन विमा[illegible] तव्य उक्तिपिर
गतस्या [illegible] मुद विद [illegible] लपवतावत [illegible] पुत्र [illegible] कामदानिर्जिते [illegible] भावेषु पुत्र
पुत्रं मरिवर्षासा पत्रधर्मस्तानिरपि मातेत्यादि सर्वार्थं तत्र भवतीति सर्वं प्राप्य धर्मोपयोगो न संभवाय [illegible] तदे दोषतः
यस्यां जनितपोषितस्य मयोः पित्रोर्निर्देशमानृण्यं मत्वा [illegible] समस्तं [illegible] प्राप्नोति ॥ ४ तयोः पित्रोः पुत्रः

१०५ मध्यमलोपुरुषोऽस्तामनियोऽकठितयोरपि वात्सल्ये गरुके योगः पुत्राभ्यां मम भवत्कथितः २ तलयोदे
वदन्तयोर्वा सा मे भवदतिके स्थाल्याः पितर्मेस्वस्य विदितं सोऽलितामुदे ३ सर्वासु भवोदेशे जनितपो
षितो यतः ननयोरपीति निवशा पित्रोर्मे तः शतायुषा ४ यस्तयोर्वा नरः कल्पयन्नात्मानं न च शक्ति
तदपाप्रं न सप्त मातामहवादवतिर्ह ५ मातरं पितरं चैव भार्यामप्यभीसृतेशिष्य गुरुविप्रप्रपन्नं च कल्प
पिधुलमन्नं नः ६ वत्रावकस्त सोकस्मान्नत्यमुद्दिग्नचेतसा मोचमतेत्यतिक्रान्तादिवसान्महो
नोः ७ तल्लतमर्हथस्तोलमानमोपरि नेजयोः प्रकृतोऽहं प्रभो जितश्च योऽनुरुणाद्धुषी ८ स्य ३
यः इति माघामनृपस्यरूविपार्थस्मापिता मोहितान्वे कर्माण्यप्यरिसञ्जायतमे दम ९ शिवतास्त
धाराभिः स्नेहप्राणेनधायुतो नकिंचिदूचतू राजमाप्य कटौ विमोहितौ १० एवमाघ्रा स्पष्टितस्तौ भग
वान्देवकीसुतः मातामहं तूग्रसेनं यदूनामकरोन्नृपं ११ पाहृत्वा मान्महाराज प्रजास्वाज्ञातमर्हक्षि

कल्पः समर्थः सन्नपि देहेन धनेन च पित्रोर्वृत्तिं जीविकां न संपादयेत् तं प्रेत्य लोकांत देयं वहतः स्वमेव मांसं खा
दयतीति ५ किंत्वमाताह पुत्रा मजर्वीनिफलं जीवितं पुत्र भवतीति मातरमिति विज्ञप्र पुत्रमतस्य
मपि पूर्तत्वमपवति ७ नतमसौ पित्रोः माधयोः मां वच्यामनर्वर्जितो रामजयतो ८ उक्तं केन ९ केनैवाह राज्ये
तिमातोर्देवभाष्य यथातिथेयापादितिमवतया दवनयादवतेऽपि मदामतयनदोषेतिभावः १५ ॥

श्री
भाग
वती
[illegible]

ममता दृष्टी [illegible] त्तीति येत ॥ [illegible] मर्थीति मन्त्र [illegible] सर्वे भविष्यतीत्यर्थः ॥ ९७ ॥ [illegible] ज्ञातीन [illegible] दिग्भ्यः
[illegible] ॥ ९८ ॥ [illegible] : [illegible] ॥ ९९ ॥ [illegible]
[illegible] ॥ १०० ॥ [illegible]

[illegible] भवतो [illegible] ॥ १०१ ॥ [illegible] : किमत्र [illegible] ॥ १०२ ॥ [illegible]
[illegible] ॥ १०३ ॥ [illegible]
[illegible] ॥ १०४ ॥ [illegible]
[illegible] ॥ १०५ ॥ [illegible] : श्री [illegible] निरप्रमटिल
श्रीमत [illegible] ॥ १०६ ॥ [illegible] विलात्मनः ॥ [illegible]
[illegible] ॥ १०७ ॥ [illegible] ॥ १०८ ॥
[illegible] ॥ १०९ ॥ [illegible]
[illegible] ॥ ११० ॥ [illegible]
[illegible] : [illegible] ॥ १११ ॥ [illegible]
[illegible] ॥ ११२ ॥ [illegible]
[illegible] ॥ ११३ ॥ [illegible] : [illegible] यतः ॥ [illegible]
[illegible] ॥ ११४ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

[illegible] ॥ ११५ ॥ [illegible] : [illegible]
[illegible] ॥ ११६ ॥ [illegible] ॥ ११७ ॥ [illegible]
[illegible] ॥ ११८ ॥ रामाय नमः ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

गा वो गाः कका स्वमा नाः विधेतेयासां माः सोपवस्त्रमालावर्ताः २८ याः पूर्वे मनोवमाः आसन्तोपवादद्तनु
नाः कैसेनाश्नाः समेराजगोप्रादाक्विाद्मः इगाहके सेनाधर्मेलो हनाः इति २७ गतुहवेले ब्रह्मचर्यं २० उपकर्ष
णं भवति आभ्यासिति भवो शूतुएवसर्वत्तासुतः सिद्धु ममलक्तान प्रकादयेनोनर चेहितेः प्रसाद्य धार्य पावतः उ
पसाद्य प्राप्येरो हविगतिदिना ग्राहयवो शिदिप्य नाशुक्रत्तुयेनैव यगानो सवितर्वेनोर माथैः २९ तयो द्विजवरश्नि

५ ५

नेभ्यो दाद्द्विजातिभ्यो गावो रुक्ममालास्वलंकृताः स्वलंकृतेभ्यः संपूज्य सवत्साः सोममालिनीः ३० याः क्र
सराभ्रजमालेममोदश्नालसहामतिः गोकोटदैवतुः संपकेसे नाथ मनोहृताः ३१ ततश्च लब्धसंस्कारौ द्वि
जत्वं प्राप्य सुव्रतौ गर्गाद्यदुकुलाचार्याद्गायत्रं व्रतमास्थितौ ३२ प्रभवौ सर्वविद्यानां सर्वज्ञौ जगदीश्वरौ
नान्यसिद्धामलज्ञानं गूहमानौ नरेहितैः ३३ अथो गुरुकुले वासमिच्छन्तावुपजग्मतुः काश्यं सांदीपा
निं नाम ह्यवन्तिपुरवासिनम् यथोपसाद्य तौ दान्तौ गुरौ वृत्तिमनिन्दितां ग्राहयन्तावुपेतौ स्म भक्त्या देव
मिवादृतौ ३४ तयोर्द्विजवरस्तुष्टः शुद्धभावानुवृत्तिभिः प्रोवाच वेदानखिलान्सांगोपनिषदो गुरुः ३५
सरहस्यं धनुर्वेदं धर्मान्न्यायपथांस्तथा तथा चान्वीक्षिकीं विद्यां राजनीतिं च षड्विधां ३६ सर्वं नरवर
श्रेष्ठौ सर्वविद्याप्रवर्तकौ सकृन्निगदमात्रेण तौ संजगृहतुर्नृप ३७ ॥

शुद्धो भावो यास्तताभिरनुवृत्तिभिः सांगोपनिषदः शेगानिशिक्षादीनि तैः उपनिषद्भिः सहितान् ३५ सरहस्यं
मंत्रदेवताज्ञानसहितं धर्मान् मन्वादिधर्मशास्त्राणि न्यायपथान् मीमांसादीन् आन्वीक्षिकीं तर्कविद्यां षड्विधां
संधिना विग्रहो यानं आसनं द्वैधमाश्रय इति एवं षड्विधां राजनीतिं ३६ सकृन्निगदमात्रेण एकवारं उ
च्चारमात्रेण ३७ जगृहतुः ॥

तावलीः चतुःषष्टिकलाः ताश्च ... लिख्यंते यथा गीतं १ वाद्यं २ नृत्यं ३ नाट्यं ४ आलेख्यं ५ विशेष- ५१
कच्छेद्यं ६ तंडुलकुसुमविकाराः ७ पुष्पास्तरणं ८ दशनवसनांगरागाः ९ मणिभूमिकाकर्म १० शयनरचनं
उदकवाद्यं उदकाघातः ११ चित्रायोगाः १२ माल्यग्रथनविकल्पाः १३ शेखरापीडयोजनं १४ नेपथ्ययोगाः १५
कर्णपत्रभंगाः १६ सुगंधयुक्तिः १७ भूषणयोजनं १८ ऐंद्रजालं १९ कौचुमारयोगाः २० हस्तलाघवं २१ चित्र-
शाकापूपभक्ष्यविकारक्रिया २२ पानकरसरागासवयोजनं २३ सूचीवायकर्म २४ सूत्रक्रीडा २५ वीणा-
डमरुकवाद्यानि २६ प्रहेलिका २७ प्रतिमाला २८ दुर्वाचकयोगाः २९ पुस्तकवाचनं ३० नाटकाख्यायि-
कादर्शनं ३१ काव्यसमस्यापूरणं ३२ पट्टिकावेत्रवानविकल्पाः ३३ तर्ककर्माणि ३४ तक्षणं ३५ वास्तु-

[illegible] चतुःषष्टिं लीलावतीः कलाः । गुरुदक्षिणया ... [illegible] ॥ ३८ ॥ [illegible]
[illegible] ... समस्ता अपि ... बालप्रभासेवया
[illegible] ॥ ३९ ॥

विद्या ३६ रूप्यरत्नपरीक्षा ३७ धातुवादः ३८ मणिरागज्ञानं ३९ आकरज्ञानं ४० वृक्षायुर्वेदयोगः ५२
मेषकुक्कुटलावकयुद्धविधिः ४१ शुकसारिकाप्रलापनं ४२ उत्सादने ४३ केशमार्जनकौशलं ४४ अ-
क्षरमुष्टिकाकथनं ४५ म्लेच्छितकविकल्पाः ४६ देशभाषाज्ञानं ४७ पुष्पशकटिका ४८ निमित्तज्ञानं
यंत्रमातृका धारणमातृका संवाच्यं ४९ मानसीकाव्यक्रिया ५० अभिधानकोशः ५१ छंदोज्ञानं ५२
क्रियाविकल्पाः ५३ छलितकयोगाः ५४ वस्त्रगोपनानि ५५ द्यूतविशेषः ५६ आकर्षक्रीडा ५७ बा-
लक्रीडनकानि ५८ वैनयिकानां ५९ वैजयिकानां ६० वैयासिकानां च विद्यानां ६४ इति चतुःषष्टिका-
लाः [illegible] ॥ ४० ॥ १४७

श्री भा टी १५२

षट्त्रयमासिं शकेचोपमदृवं प्रैषितद्दिनी यथोष्टानेरयो च के कृत्ला : पौरुकोपमोट्टे काम्यवारिद्विसातिः सर्वमित्याति संपत्तु : गुरोलीलमनप्राप्यसाधूलागायेसमाहितान् मानसमतिरहस्य सन्मात्रिकामाविनितिलदर्यो अनुवदितिनैवृद्धहस्तीमोऽतिवृह स्वसमः बुद्धाति चोद्यः गुणापानाविनीधनः संदेशाकार णामहनभतिमध्येवसंकल्पाल्क मनसि यामाला : अहमेवप्राप्तासमाः सदर्थस्यकटेहिकाः पौनिपुत्राद्यैयाभिस्ताः ततः किमतप्राद्दवासकलेकधर्मध्रतसनिमित्तन्मक्रोल्लेकेधर्मान् द्वासचस्वावितस्वाधनानिचयेस्तापिभीमिपुत्सविभूमिपुत्रलर्भमस्व

श्री: क: वा: मुखीमोप्रवेशोभेजीकृत्समस्यदर्शितः सखा : शिष्ये गृह्यस्यते : मान्तभुइवोभुद्धिसमेत: ना माहेभगवान्प्रहभक्तमेकानिनकोचित पृष्टोसापातिनापमतीप्रपन्नातिदुरादरि: ॥ प्रोक्ष्यज्ञभिन गहादद्यव अवनीसीनाप्रीतिमानकमापोनामदियोगाधिमत्तदेशीविमोचये ॥ तासमस्त मसूर्णोसदर्थामकदेहिकाः यस्मलोकधर्मस्य सदर्थमात्रिभर्मादृ ॥ अपिता: प्रेयसाप्रेष्टहृदय गोफलमित्य: समपृष्टोगाविमुक्तितिविरहोलेकब्रविकलः ॥ धारयन्तंतिकृष्णणाकृष्णाप्रणामोकण्ठ चन स्वस्य मानसेदृशवेलव्याभेमदात्मकः ॥ सोप्युक्तवान्कृत्यमाउद्वज्ञानजनेदशभर्तृवाटतः
मी मायाग्रयकत्यप्रपनैरगोकुले ॥ कृष्णोनस्थलेत्रीमनिनिस्यामतिविभावसा: छन्नुपान: प्रविश्यान्ति
मप्पूतावुरराणभि: ॥ सरोतानांभिमुखाजनाटिलत्रिपासिमिद्दृष्टे ॥ यावतीमिमुखांवाताभिद्रष्टोभ्रे: स्वव हि

धीपामीसर्थे ॥ ४ नासांवियोगादिदूर्पयतिहयेनमथुलाप्रनिविदृष्टेगोपानेयेनतनिवृत्ता: पूर्वका: गोपकात्रि गमनसमये बीतपूर्णगामिव्यासीतियमपूर्णामनसंदेशाः ते: समदीपान्वल्लभोगोष्ण्यमदीनिकापूर्ति तसामाना स्वदेहेयदिस्यात् मदितिविरहतापत्तदयतेन सन्धितलेमानत्वात्सावतीतिभयः ॥ सदेषा भवतीनांवियोगो मनसिसर्वात्मनाभावितिसादिके ॥ निम्लोचतिमस्तगच्छतिसूर्योऽछ्रेयामपश्चितिरणाभिः तदागोपीभिर दानवेनरसगलव्यवासिनिसूचयति ॥ स्वान्वरोयतिपंचभिः बोधामा: पूर्ववत्सामैवः तनिमितेश्वभिः

१०स्कं (?) अ० ४७ नव (?) १५२

हृदयवर्ति शिष्याणामुखेषु बोधयतामपि निरतिशयस्थितो (?)

पंच जनमस्त्र सुरोग्रहार्थी नमत्ववमहाद्म्म माभाव्यद्रमर्थः ॥ ४० ॥ सपर्पोद्धता ॥ ४२ ॥ सर्वेषां भूतानामभावायापतन्‌ रूप
तानि तानि प्राणपानि कर्मणोयस्थले ४४ नित्यकर्मकथनेय स्यानतवनमभूतमम पितराजापुरे कामः मम छाममनेन गुरु
तः ॥ ४५ वक्ष्येति प्रथमेनपक्ष्य समवाय नगु यानि क्रियो गुरुटचिन्ता पुष्यो हि धयो गु यो धर्म मकामानामधमे कोमकामाव

तथैव तथा कृत्य महार्थे यथ पुनास मभ्यादुर्वं तानि कर्मो ॥ सत्यानुपञ्चानि निर्धं तः हृतो ति कथित दिक्षा
हृताभाहू रक्षा ॥ ४८ ॥ तमाह मनवा गा शृणु रूपुत्रः पुष्पी पतौ । यो माद्विदम पा । स्मा मा मा कामद नर्थ ॥ ४९ ॥
ता ॥ ५० ॥ ज्ञानसुदवाव ॥ नेवाह र्यमहूदवदेमः पयजन्तो महाग । मतरज नलवरः कृमल पाष्ट्रपधाम ॥ ५१ ॥
जलमा विपदुहृता नापयय गुटरभक्ति । तदेव पुभवं पातमाध्ययरपमागमन ॥ ५२ ॥ मनः अंथममी गामथ
ममपक्षितापूर्ती । नानात्तनादेगशास्य पूर्व भासवलायुधः ॥ ५३ ॥ मा वत्तविचो वमाकावपु प्रतिस्यवममाय मः म
कः भूपर्यो महनीचके भवतु पहोहिनाम ॥ ५४ ॥ इत्याचानं नमः कृमि सर्वभूतं शयानय ॥ कौताम नु ष्य पावितो
पुवधाः कत्त्या मकि ॥ ४४ ॥ श्रीकृष्ण उवाच । गुरुपुत्र मिदानीनं तिनकी मैविकथने ॥ अनयम्नम दासजमा
ज्ञानमपुरस्तन ॥ ४५ ॥ तपोति नेमो पानीनं गुरुपुत्र वदतम ॥ तज्ञामगुरवभुष हृताखिनिमपुचत ॥
स प्रकस पवितोवत्सभवन्नागुरु निक्षि ॥ ५ ॥ किमपुप्पा हि धगुरोकामम्मावं विशिष्यते ॥ ४ ॥ प [illegible]
पृथिवीदो कीर्तिता मसत्त्वापूर्वी ॥ छेद मपामपामा निभवं विद्रुपविच ॥ ४ ॥ पुरु गुवममनु ताती रथेनानि
लरदृसः ॥ व्यामाभवपुमे नभेपजुन्यनिमहनेवः ॥ समनन्तस्त्र जः सर्वाद्रू मा जमा देमो ॥ पुप्य पपमवकूता
निवप्तलथ्य पवाहव ॥ ४८ ॥ इति श्रीभागवते दशमस्कंधे प [illegible] ॥ ४५ ॥ ० [illegible] सिकबाव ४

विष्यनेनमोपि ॥ ४९ ॥ इत्यादि ॥ ५० ॥ प्रतिलचतस्र्योयस्थनेनपत्नोम्मोमेद्यतद्रव्रुमवोमपालेन ॥ ५१ ॥ नमस्मस्तेनमन
लोक्ष्यमयम्मिमतोर्व ॥ ५२ ॥ इति श्रीभागवते पिकारोद्रशमस्कंधे वचमापिशः ॥ ४५ ॥ ॥ ॥ ॥
१२ यानपनमनमहाम्सस्यग्रं ॥ ४५ ॥ श्री २

विलेचविक मतद्भिः गोरोह शाखैः सहाभितेषवाः सु वमाकेचनवप्राहण्यञ्जाणः वेदीमारयोपसिंमनतमाए सुन्नति: स्वनेन १० गायतीति गोपीभिः गोपेषणुविराजित ११ समयाच्चमानितेः धृतेयुमनोरमेः १२ सहं स मुद्दे ११
प्रत्ययनयामास १४ साधूनामिकर्मणिगायही १५ मावोगाः गिरिंगावर्द्धने १५ पथिगायास्पति समगामिष्योति

१ इत्यस्ततो विलेचविगोवृत्ते मौलेः सिलेः गोरोह शाखाभिर्विवेप्यमोद्भिः स्वनेनच १७ गायतीभिस्तदा
२ मोपाप्पुभानिलकुसमैः १८ स्वकृताभिर्गोपीभिर्गायसाहिवाराजित ११ अन्यत्रोतिष्ठ गाविपुपि
३ त देवचमानितेः [illegible] समात्मगोपाल सेमेनाम १२ सर्वतः पुष्पितवतीं [illegible]
४ दितं देस कायड या कीर्तिपत्र धृ समदित १३ नमाश्तसमागमकुसमानवरा प्रिय नदः पीनव
५ द्विरूपकमददेवाधिपाधपन १४ ओजितपरमा नस्सविष्णु काशिपोसेव [illegible]
६ सवाहनादिभिः १५ कचिदयामहाभागः सखानः पूरनस्त्रः [illegible]
७ रुड्नः १६ दिशामोदनः पापः मानुषाः स्वनपाप्मना साधुनाथर्मशीलानां [illegible]
अपि स्मरतिनः कृष्णो मातरं सुहृदस्तथा [illegible] गोपांश्च [illegible] १८ अपा
८ यास्यतिपाविदः [illegible] तहि द्रष्याम [illegible] १९ [illegible]
नच्युतस्य [illegible] नः [illegible] २० [illegible]
दर्भूषितान [illegible] २१ [illegible]

किं १४ मीकृ [illegible] २१ [illegible]
[illegible]
[illegible]

श्री
भागु
टी०
१७२

सत्राणां मर्यायमहद्भिर्वर्गीयस्य वचनं यथा ॥ २३ ॥ न केवलं [illegible] सारेणैव [illegible] दीनाद् [illegible] ति ॥ २४ ॥ [illegible] वता [illegible] प्रमाणं [illegible] गुरु [illegible] रामो [illegible] तिमिश्रोपाटाने [illegible] पुरुषः प्रधानमिति पुरुषः प्रधानं [illegible] प्रधानपुरुषयोः [illegible] पदं न जगत्कारणत्वं [illegible]

न मे [illegible] चरामे च प्राप्ताः [illegible] सत्राणां महद् [illegible] वचनं यथा ॥ २३ ॥ [illegible]
२ रामेण [illegible] ॥ २४ ॥ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] जनः [illegible] वियोगकाले [illegible] मनोऽपि शुद्धम् [illegible]

[illegible] भवतः [illegible] पुराणं [illegible] वत [illegible]
[illegible] समन्वित [illegible]
पः स्वरूपज्ञानवान् [illegible] मूर्तिः सन् [illegible] ॥ १५ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥
॥ ॥ ॥ ॥

१५२

मद्वाचस्त्वाचरेत मिश्रकेशोत्तमन्नृपा कृतो महात्मानि यदि मतोऽभवे तो भक्तिं कृत्वा ततः प्रतः कृत कल्याविस्पर्धी।

श्रीविलसम्मानाचरेत [illegible] सितैकतोत्तमम्नृधा कृतो महात्मानि यति [illegible] वैतीनात् नानीवरोदस्त्रमि या सो विद्या

प्रस्तावनमाह। आगमिष्यतीति यि [illegible] वस्त्रोः यान मृध्यं [illegible] तवयं [illegible] विनात् [illegible]

यस्मृद्दामृतमिति यदा कुमार तल मकविवलीम सी [illegible] कालमितेन वमसहृत्वानो प्रमाहमा विधवतासिति।

ह्रेमहाभाव्येति केश दानी [illegible] समीप वाक्रमस्य तर्हि सर्व [illegible] किंचितिन दृश्यते [illegible] ज्योतिरितिन [illegible]

नविधात [illegible] भक्ति विनाश लो पीति भावः। २८ [illegible] मनेत सत्सत्विहृत्वा मनेस्वस्मातिप्रियामिथ्या

नस्मिन्नर्वा [illegible] यविलानावकेतो [illegible] कारणमर्त्यमूर्ती भावविधयो निवर्गमहालमनु किंवा वशिष्ठं

युवयोरनुकम्पा। ३३ आगमिष्यति [illegible] वनकालेन उजनमचलभ प्रियविथाप्यते प्रियो भगवान्सा [illegible]

तिः ३४ [illegible] मध्यवर्ती पसवसामनो यदा स्वः समागम [illegible] समवशेलितन ३४ मारिवध

तमहाभावोदस्याः [illegible] ३९ नह्यस्याति प्रियः को।

विश्वाप्रियो वा स्वसाक्षिनः [illegible] पित्रा ३० नमाता न पिता न स्वजना भार्या

नस्मादृश्यः [illegible] ३८ [illegible]

क्रीडार्थ [illegible] यकल्पते ३९ [illegible] गुणान् क्रीडतेति

नात्रगुणैः स्वजन [illegible] ४० यथाय [illegible] विशेष [illegible]

रीत्विहाय [illegible] समानस्येति ४१ सो

पिजन्मकर्मादिरहितो पिक्रीडः [illegible] ४२ [illegible]

यो निधुय [illegible] अविर्भवतीत्यर्थः ४३ [illegible]

नदिष्यात्माह [illegible] पि क्रीडनत्यापि [illegible] ४४ [illegible]

[illegible] तेषु [illegible] विशेषकर्मविसतिमात्र [illegible]

पिभ्राम्यतीतियथाप्रतीतियथाप्रतीयते [illegible]

श्री
षाद
टी
५५६

किं वयवयोरेव नाय मा त्मजः किं तु सर्वे षामपि तच्च ना त्मज एव किं तत्र भमिवा दिस्तु पीपी नि सर्वानि नि भु पोन मोहः।
निह्नुत्ये संबंध मे ने कांतिकी करो तिपु वयोरेव तिष्ठाभो। ५५। अजुना दिना व स्तु करो नित रां त मतो वा र्षे निर्विध ना र्दै व स्तु
नास्तीति। ५३। दीपा नि ह प्य प्र त्ना त्मका मत्न दे ह त्नासीत्। ५४। सौ ऽपि किं कोप्या दि षु स्थितैः रजनुर्नि कर्ष मग्न भुजे षु के
कला स्रजा या सा ताः च ले नो नि त्यवाः ते न प्रापा स्य या स्तां ऊं कलेः निधमः कयोऽला या सा प्ररु णा नि ऊं कृत्य भि य प्रना त्म

माता

पु वयोरेव नै वाय मा त्मजो भव या न्। वि। सर्वे षा मा त्म जो स्या त्मा बि तर्कैर्ई श्वरः। ५७। ह ई श्च नं मृ कमा न इ
विध्य मया स्तु स्वं निस्तु मे हृ द्द स्ल कंच। विना क त्न हू स्त नं व न वा चं स रा व स त्र्व पर मा र्थ भूपः। ५८। स्वं वे नि ग्रा
स्मा त्रु व नो यो मी ना नं द स क्र स्ला पु च र स्य रा ज न। गं म या सः स ज्ञ त्मा य नि कु व्य दी पा न वा स्त्व का मु ष्प नां द यी नि
मे ष न। ५४। न दीप दी प्ते मी णाभि विच्चु र नु र्विक यं तु ज के काया स्र जः। च ल मि त व स्ल न हा र ऊं इ त्ल नि भु ल
यो ला रू पा ऊं कु सा व ना श ध्य प। उ ज्ञा य तो ना मु र विस्लो च न मे ज्ञा ज्ञा ग ना न्ना दि व म स्य शा कु नि स्व थ सी ति मे
प नु श हु मि श्रि नो नि र स्य न वे न दि शा स मे व लो। ५८। भा व न दि ते स्र र्ये न द सा नि ज जो क स ष्ट त्ता र व शा
न की भ के स्या य मि नि चा त्रु व त। ५४। अ ज्ञ र भा गा तः किं वा त्यः के स स्या र्थ सा य कः॥ ने न नी नो म क प्र ती क
सः कमल सौ च न शु व। किं सा य प्रि य म स्मा नि भ त्वः प्र म स्य नि स्तृ ति॥ इ ति स्र्वो म गा व दे नी ना श्रु द्व वो ना
न्ती ना क्रिक। ५५। इति श्री द श मे च तु र्व ना रि धा। ५८।

न ज्ञा नि य सो ता एव ता स्य त स्य। ५५। त दा नु ओ क नो को प। ५५। स र्को ध मा हः। अ त्र इ ति स पि त्ता धि न वा नि मा
पी सा ध कः म दो हु र्ये न भी त इ ति। ५५। के स या त पि ना प्रमः किं स र्प स्मा ना तः हृ त्ता सा का। का र्य स भा व यी नि।
कि मि ति न दा स्त्र चि ते न कु र्या प्रा जे त स्य भ हैः पा व ले वे भ त वे भ्र न स्रा के स त्रु व नि ह ति मा र्थ दे हि क म स्मा भिः कृ न्वा
सा प यि या न कि म स्य न्ना से ऽपि प्र भु दा स्य ते म र्घ उ। ए र्वं च द ली नो सु मि णा ब नः म सि प्र च स व के न स्रा ना दि नि यं म
उ द्व वा गा न त इ ति। ५५। इ ति श्री भा वा र्थ द श म स्कं ध प ञ्च च त्वा रिं शो ऽध्यायः। ५५।

समचत्वारिंशाकेषु कृत्वा देवो गुणो पिकाः बोधयितो हवस्तत्र नमनशाप्पा गमनशीन १ अपीपयसंदेयपसप्तः प्रयकने
वदेषे भूषणानि यस्य सः कापुरुतो बाकसाचे निर्दयः तपस्विषु ४५ पार्श्वे देवो ४ पित्रोः प्रियं विकीर्षणामनु हेतुः
सेवेदानुबध्यति ५ यमयामो वजनस्य स्वदूतः अप्येषिति अर्थं कृत्वा कार्यनिमित्तात् विदवनकरणामाचनतनासिकभेदी
पुंभिरिति दशातो ८ अस्येवाप्यार्थदर्शने उपचः सिः [illegible] प्रदिष्टो विवानफलदं

मूक [illegible] वेदीरूपकामा नृपं वज्जनितुः यत्नं वचाद्भेमकके जलोचनं पीतावं पुष्करमालिनं लसन्म्यवाप
सिद्धसीमान्वहं कृत्वा १ सविस्मिताः कोपमपी यदर्शनः कनकस्य साम्रतवपभुवाः ३ तिसमवीः पवि
मुकुलकाम समुह मसो कृपदावुजा अयम ४ नेपथ्ये नावनताः ससंस्कृते सर्वीड हभोदगा सूक्ष्मादिभि
रुकस्य पुरुक नृपनिहमासे निर्जयसंदेश हरमापतेः ५ जानी म [illegible] पतः पार्श्वे [illegible] पागतम भेतृरूपे
षितः पित्रो भक्त्या सुचिकीर्षया ६ प्रमपयामोवजनस्य [illegible] चेनेत्ल्हे स्वेच्छा [illegible] नगरपिस
दुहृत्पजः ७ अवेक्ष [illegible] पुंभिः त्रिपुर [illegible] नाम नः [illegible] ८ तिस्रसंजेति
गौरिकाप्रकल्पनृपतिप्रत्ताः अधीत्य विद्या आचार्य [illegible] ९ [illegible] फल [illegible]
पयोगृह [illegible] इतिगोप्यो [illegible] १० [illegible]
[illegible] गायतः प्रियकर्मीण [illegible] यः [illegible]
[illegible] प्रियपुष्प [illegible] ११ ॥

३५

[illegible] १२ [illegible] लोकिकाः [illegible] १३ प्रियस्य कर्मीणि गायन्तः [illegible]
के [illegible] यानिक [illegible] प्रियाः [illegible] १४ प्रियाणा
[illegible]

पदे गोपकुमारकी [illegible] ॥ ३५

श्री
आदि०
हरी०
१५४

[illegible] सपत्नी: [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

सप्तम हीलं

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] १५४

पात्स्मृत्सेप्रविशंतंत्समापयितमित्रमस्मादृशिवस्मिन्संपादितविस्रब्ध तथाप्यमुंचेतमाहवेप्रीतिपूर्वकंस्वादस्येतिततः कि
त्तिनमर्थः इत्येतत्कर्मभिस्त्वाडुकाले प्रियोत्तरवचनाभिःप्रत्युनयविरुद्धः प्रार्थनावलतवस्यासमर्थमहेवेमिमुकृदवन्ना
मय्यविस्रसनीयइतिभावः नन्वेतनकिंमयपराद्धः तत्राह सकृतेनतदर्थमेवविस्रब्धा अपमानस्यहास्यलोकाः अपमानिच
पतयत्त्रदृहलोकसुत्रप्रयलोकौधर्मः सापवस्यापमिमनाः न्प्रकृतचेताः असेवनचिह्नः योविस्रब्धतप्रसिनयाकि
नोकिंमनुसेथानवाभिलाषीः १८ किंचक्षिप्तमस्पर्शनीयोकमीपिआतसंदधामोविभस्पृहमस्यादिलाहस्मरगा।

वालिन

विस्रब्धशिरसिपादंदेवप्रहृंचाङ्कारैरत्रनयविरुद्धेस्तैर्मंदोमेपर्शुंउदात सकृतरहवित्रस्यापयम
यन्तोकात्मसृजदहतवेताकिंजसंधेयमस्मिन् १९ स्वगपुरीविलकपीन्द्रविमपेलबुधमानिस्रयेमकृत
विरुपोस्त्रीजितःकामयानो वालिनमप्यविलमस्यावेप्यनयाक्षयमस्तदलमसितसालेवुत्स्वसुकृतक कानक्र
प्यार्थः २० ॥

प्रत्वेतुकद्वयः कपीन्द्रंवालिनंवधयेत्तुविधत सत्तुधर्मकार्यवानप्रलसुधर्मेतिलत्तुकोहितत्पांसमनन्तु
मोविध्यति अथेत्तत्नतथाप्रतोत्तयाकुवीनइत्यर्थः तथास्त्रियचसूर्पणखामस्त्रीजितःसीता परंतत्राःकामएवया
नोप्राभिसाथनमस्पासत्नाविनपादिक्षिनकर्णनासिकाप्रकरोद्वारापरश्चिन्दपेणतथावलिमहाभ्नल्यविन्नाभोदत्थि
त्वाभोदेवतकाकवत अवेपपत वेवेचवामनइपेणावलिनाथोलिमनुविम्पायदतिपाटेवलिन्नाअदीना।
विष्पपाव्यगोनप्रथेतपदित्यर्थः तत्रमाप्रसितस्पमस्त्यसद्योलेपवचनकिमितिनिर्वासायथनवाहदुस्त्वन
स्तत्यादिपोर्थमिति २०

श्री·
आद·
हरी·
१५५

अपि च मानीमएव नन्त्यापि विवर्षलता मूलोन्मूलनी मिलित यापिनस्मीनशाकुमः किंकुर्मश्यात् वदजवरि नेलियत्याजयवितमेव लोस्यात देककारी पीवृधनस्यविषुस्काणिकातस्याः सकृदत्तेने सेचनते तविस्मृताविरलां इदंच मर्यागाट्यायमाते। अतएव विनष्टमसन्नृत्यादी नंजः स्तिलोगुरु कुंडे केवि हायदीनाभावाहीनावि हेगाअपि भिलव यौ अगात्विमनेवति स्नेतस्य जमसत्यापि समोनशाकुमरावे निष्ठपरे सप्रेनावत् श्लोते यर्थः उपसजेनु पिपर मार्थ कोयमर्धः विभूतहंदु धर्मत्वत सम्मासः सर्वतं तेव अविनष्ट चइत देव नहंदु धर्मिणो विनष्टा एव मया। दिनत्तागाभवदीनतछेगृहमेहिं ज्हेवे विहायदीनाश्वाकिं च तायीना इतिवाचकः वह वो विहगा हेसाइव सा।

२३२
चईतुवरितलीलाकर्णापी हृषवि सुहमत्कदवनविश्रुतहंदुधर्मविनष्टाः। सपदिगृहकुटुंवे दीनेत्रासजन्दीनावहव्रदवविहंगाभित्त चर्याचरति॥ १५५॥ वयमेत्तमि वजिसमाकृतेश्वरू यानाः कृमिकुलनमिवा अकालवओहृ विरापने दरसुवेसकृदं नतनरवस्य शीतीव्रसवरकजडपमविभ्रायनामेवयाती॥ १५५॥

२३१

संसारविवेकचतराः भित्तचर्यायारमहंसी चरंति। तस्मादेवं परमपुरुषार्थरूपस्याजउ संजस्तत्कथार्थमिति [illegible] पुर्वत्वे वसाकं रति किंमेवंभवा चदिसतग्राह। वेयमितिइंउयमेभिनूहतआस्मानियेयार्तो। यतः। कुलिकस्य सहायोकुतेनीते। अत्रायथ्यजनस्यमिति। अहधानाक स्यपुवश्रभार्थाः इतिविप्रचारैः नताः सत्यारुजादृदयपुएव जिरायस्यकदिलसमादृनुजनमिव। अहेथानोः स्पृदयसोपवस्त्रे दनतादह विभक्तितश्यनत्वेः सापूः तेन नीवाः स्मरसेन रुजःयोध्यः तस्मात्। अत्मवानमायनीकथ्यानामिति॥ १५५॥ १८ १५५

यतस्तत्र गतात्प्रागतं प्रत्याह प्रियसखेति हे प्रियसख स्वप्रीयसा श्रीकृष्णेन पुनः प्रेषितः किं समागतोसि हे अङ्ग सम्माननी यः सत्त्वोसि भवान् किं मनुके विश्राम स्विकुतीत्यर्थः तदर महम्मानितं प्रत्याहनयसति इह सतीन स्मानुरूप जेहेदे मिश्रनी भावोयस्य पार्श्वसमीपं किं कथं नयसि तथा हे सोम्य श्रीनीमवद्भ्यः सार्कस्ते हे यस्त तस्मा तेन तापुर सिव त्स्यैव तेन मंके विलासनीज्ञते अपि वर्तते तिव नरो यद्धे सोम्य गुरुकुले दा गोम्य आर्यपुत्रः श्रीकृष्णः अथना किंमध्ये [illegible]

प्रियसखसुपुनरागाः प्रेयसा प्रेषितः किं वरय किंमनुरुन्धमाननीयोसि मे मे [illegible] नयसि कथमिहास्मान् दुस्त्यज द्वन्द्वपार्श्वं सततमुरसि सोम्य श्रीर्वधूः साकमास्ते २० अपि बत मधुपुर्यामार्यपुत्रोधुनास्ते स्मरति स पितृगेहान् सोम्य बन्धूंश्च गोपान् क्वचिदपि स कथा नः किंकरीणां गृणीते भुजमगुरुसुगन्धं मूर्ध्न्यधास्यत्कदा नु २१ श्रीशुकः अथोद्धवो निशम्यैवं कृष्णदर्शनलालसाः सान्त्वयन्प्रियसन्देशैर्गोपीरिदमभाषत २२ उद्धवोवाच अहो यूयं स्म पूर्णार्था भवत्यो लोकपूजिताः वासुदेवे भगवति यासामित्यर्पितं मनः २३ दानव्रततपोहोमजपस्वाध्यायसंयमैः श्रेयोभिर्विविधैश्चान्यैः कृष्णे भक्तिर्हि साध्यते २४ भगवत्युत्तमश्लोके भवतीभिरनुत्तमा भक्तिः प्रवर्तिता दिष्ट्या मुनीनामपि दुर्लभा २५ दिष्ट्या पुत्रान्पतीन्देहान्स्वजनान्भवनानि च हित्वावृणीत यूयं यत्कृष्णाख्यं पुरुषं परं २६ सर्वात्मभावोधिकृतो भवतीनामधोक्षजे विरहेण महाभागा महान्मेनुग्रहः कृतः २७ श्रूयतां प्रियसन्देशो भवतीनां सुखावहः यमादायागतो भद्रा अहं भर्तू रहस्करः २८ ॥

नाकिं समधुपुर्यां वर्तते कदाचिदपि चोस्माकं वार्तां भुजे अगुरुवत्सुगन्धं भुजं नो मूर्ध्नि कदा नु धास्यतीति २१ श्रीकृष्णदर्शनलालसा गोपीः प्रियसन्देशैः सान्त्वयन्प्रणमन्ताविदमभाषत २२ तदाहमहो इति सन्तु नः सम्पूर्णार्थाः कृतार्थाः २३ श्रेयोभिः श्रेयःसाधनैः मनुजन्मा प्रतिष्ठा २४ अनुत्तमा इत्युत्तमेति तथा २५ सर्वात्मभावः एकान्तभक्तिः अधिकृतः प्राप्तः भगवद्विरहेण सर्वस्वदर्शनेन ममैव महाननुग्रहः कृत इति २७ भद्राः श्रीकृष्णस्य रहस्यकारः रहस्यकार्यकर्ता २८

श्री० भा० टी० ५५९

भवतीनां मे मयस्सद्दवियोगो नास्ति कुतः सर्वात्मना सर्वसोपादानकारणत्वेन भूतप्रवर्तत्वं प्रभवप्रदिकार्येषु प्रहमनुगत
त्वेन स्थितत्वादिति सदृष्टान्तमाह यथेति भूतेषु चराचरेषु भूतानि यथा वायुरग्निः वायुसहितोऽग्निः वायुसहाग्निरूपमर्षाः तथा स्त्रीरिति
मन आदीनि कार्याणि गुणाः कारणानि मामाश्रयन्ते नानुमन्तव्यम् ॥ २९ ॥ ननु कारणत्वे सर्वानुगतत्वमेव कार्यकारणाभेदः
स्यात्तत्राह आत्मैवेति अनुविद्धः सिद्धस्य कुतः स्यादिरूपताऽऽह ॥ भूतेन्द्रियगुणात्मना बुद्धीन्द्रियतिनाम्ना ॥ ननु ये
तु तिन तु निर्विकारस्य कुतः तद्रूपतेति तत्राह आत्ममायानुभावेनेति ॥ ३० ॥ ननु आत्मनो भूतादिरूपत्वेऽतस्तेषां प्रसंगस्त्वस्त्व
आत्मेति विशुद्धात्मनः कुतः प्रसंगत्वं गुणमयेन तिनतया तत्कृतः व्यतिरिक्तः व्यतिरिक्तः तदतिरिक्तः ज्ञानमयः
ज्ञानस्वरूपः नन्वहं प्रतीयमानेषु भूतेषु आत्मनो नानावस्थानमिति कुतः शुद्धतेति तत्राह सुप्तेति माया कार्यमनोवृत्ति

सा ज्ञा न म न्या वैराग्य | श्रीव दि | श्रीभगवानुवाच ॥ भवतीनां वियोगो मे न हि सर्वात्मना क्वचित् यथा भूतानि भूतेषु खं वाय्वग्निर्जलं मही ॥ २९ ॥ तथाहं च मनः प्राणभूतेन्द्रियगुणाश्रयः आत्मन्येवात्मनात्मानं सृजे हन्म्यनुपालये ॥ ३० ॥ आत्ममायानुभावेन भूतेन्द्रियगुणात्मना ॥ आत्मा ज्ञानमयः शुद्धो व्यतिरिक्तोऽगुणान्वयः ॥ सुषुप्तिस्वप्नजाग्रद्भिर्मायावृत्तिभिरीयते ॥ ३१ ॥ येनेन्द्रियार्थान् ध्यायेत मृषा स्वप्नवदुत्थितः ॥ तन्निरुन्ध्यादिन्द्रियाणि विनिद्रः प्रत्यपद्यत ॥ ३२ ॥ एतदन्तः समाम्नायो योगः सांख्यं मनीषिणाम् ॥ त्यागस्तपो दमः सत्यं समुद्रान्ता इवापगाः ॥ ३३ ॥ रासपंचमः ॥

भिर्विभुतेन सुषुप्तादिरूपेणा प्रतीयते न स्वमतस्त्वर्थः ॥ कुतो मनो निरोधेन मदभावादिति व्यतिरेकदर्शयितुं मनो विरो
धे विदधयनति ॥ ३२ ॥ उत्थितः स्वप्नं यथा मिथ्याभिभूतमेव स्मरेथ्यायति ॥ एवं व्यापितानवस्थितार्थान् पाञ्चादीनि
च मनसा ध्यायेत ॥ विनयेत तस्मात् इन्द्रियाणि येन प्रतिपद्यते तथा तान्मनः विनिद्रः अनलसः सन् निरुध्यात
निरुद्धे विनि ॥ नावाचक्षमा येभिर्वतीमाह ॥ एतदन्त इति एष मनो निरोधः अंतः समाप्तिः फलं यस्य सः समाम्नायो
वेदः सतत्पर्यवसती त्वर्थः ॥ योगोष्टांगः सांख्यं ॥ आत्मानात्मविवेकः त्यागः संन्यासः तपः स्वधर्मः दमः इन्द्रिय
दमनमार्गभेदेष्येकतत्पर्यवसानेदृष्टान्तः समुद्रान्ता आपगानद्यः इवेति ॥ ३३ ॥ ॥ ओं नमो रमानाथाय नमः ॥ ५५९

न्न किं मया निवासमात् शान्तप्रियमाप्रलोभयसि नयं त्वसर्वसंदरसकलगुणालंकृतेन त्वया विरहेणैव मृत इति वेदन
यादृ यत्नयमिति ३२॥ हे वयदर्शनमदनुध्यानाय तत्तद्ध्यानेन मनसः सन्निकर्षोऽस्मीति ३४ एतदुपपादयति जेषा
तायथाहरचइति ३५ उपेक्ष्येति साकर्यमाचमिति वेदनजाद्याइति ३८ हे कल्याणपस्वभर्तृभिः प्रतिबद्धाया
वनाक्रीडनाम मया सह अलद्धक्रीडा स्तदेव मा मा माद्यः प्राद्यः प्रतिबद्धावस्थिताः तिपाद्यः नसमीक्ष्यतामन्यसंदे।

त॥

यत्त्वहं भवतीनां वेहरेववर्तीप्रियोरूपां मनसः सन्निकर्षाद्धीमदनुध्यानकाम्यया ३४ यथाहरचरेपे
मनसाविषयवर्तते सीतापीवेनतयाचेतः सन्निकृष्टलोचने ३५ मयावेश्यमनः कृत्स्नविमुक्तमीमहे। ४
नियत ग्रज्ञस्मवेत्सा सानिर्मम चिरात्मानुपेया ३९ यासन्कक्रीडितावाभ्यावनेस्मिन्नजेऽस्थिताः
अलब्धरासाः कल्याण्योमापुर्महीचर्चितया ४० एवं प्रियतमादिष्टमाकर्ण्यव्रजयो
षितः ताऊचुरुद्धवं प्रीतास्तत्संदेशागतस्मृति ४१ गोप्यऊचुः दिष्ट्याहितोहितः कंसोयदूनां
सगोयदुतत् दिष्टाप्तैर्लब्धसर्वार्थैः कुशल्यास्तेच्युतोथना ४२ कच्चिद्गदाग्रजः सौम्य करोति पुरयोषितां प्रीति
मित्र नानुबध्नेन तद्धावर्ति विभ्रमेश्चानभाजितः ४३ कच्चिदगदाग्रजः सौम्यकरोति पुरयोषितां प्रीति
तीस्निग्धसव्रीडहासोदारेक्षणार्चितः ४४ अपि स्मरति नः साधो गोविन्दः प्रस्तुते क्वचित् गोष्ठीमध्ये पुर
न।
सीणां ग्राम्याः स्वैरकथान्तरे ४५॥
प्राणानां तासः स्मृतिः स्म सांयासौ ताप्रयमार्थेक्षितीया ३८ यास्तेनास्मिक्षितः प्राद्यः अपि
आकर्तीद्रः स्वदः दिशति आनंदेशाभेः प्राप्तेः हितैर्वा सह ३४ अमाऊचुः कथमिति तान्सोपीको विचरमेस्वातुस्मा
जितः ४० अन्याऊचुः कथिदिति नोऽस्मत्कंकरणीयोप्रीतिपुरयोषितांकरोतीतिस्निग्धंच ततः सव्रीडस्मितोदारम्भी
तानीतनार्चितः नाभिः अस्माभिर्वाप्रनस्याऊचुः किमनयाचिंतयाअस्माकं विस्मरते तेस्मन्तिकिंग्राम्यात्वेहरणाः

श्री-
भाग-
वृत्ती-
१५७

अन्या कथं भ्रातः किमिति कृष्ण देहमले कं देवयाशां केन स्वप्ने हंदावने काञ्चित वराणां प्रगतिप्रयस्यां नवान्या समेतो ष्टीः अन्या
भिः प्रियाभिः इरिता मनोन्ता कथायसः तदाप्यासनियाः सर्वे मेवाः कदाचित किं न स्मरतिवानवादति ४४ सुनिभिः
मेगशाके न तमानः अस्मानगाः कारस्य धर्मादिभिः संजीवयन किं च उद्देक्ष्यतीति ४५ अन्या कथं कस्मादिति ब्रुवः न्या
यति त्वनपूर्वं माशावसन सैषु तिमहदेषवर्ष प्रामः कस्मादिहागासिष्यतीति ४६ अन्या स्तवरमा ऽर्थं मधु किं मस्मा
भिवितिवने चरीभिः अस्माभिर्वरा श्रकस्माभिः सहालानौ थीरस्य किं च श्रीपतेः तदप्यास्तां स्वतप्वास्मकामस्य प्रत

ताः किं नि[illegible]ः स्मरतिया स तदा प्रियाभिर्वृंदावने कुमुदकुंदशशांक रम्ये रेमे कणमाखराणां पुरुरास गोष्ठ्या
मस्माभिर्वीडितमनोज्वलया कदाचित ४७ अप्येष्यतीह दाशार्हस्तमा स्वकृतया शुचा संजीवयन्नु नो गात्रै
र्यथेन्द्रो वनमम्बुदैः ४८ कस्मात्कृष्ण इहायाति प्राप्तराज्यो हताहितः नरेन्द्रकन्या उद्वाह्य प्रीतः सर्वसुहृद्वृ
तः ४९ किमस्माभिर्वनौकोभिरन्याभिर्वा महात्मनः श्रीपतेराप्तकामस्य क्रियेतार्थः कृतात्मनः ५० परं
सौख्यं हि नैराश्यं स्वैरिण्यप्याह पिंगला तज्जानतीनां नः कृष्णे तथाप्याशा दुरत्यया ५१ क उत्सहेत संत्य
क्तुमुत्तमश्लोकसंविदं अनिच्छतोऽपि यस्य श्रीरंगान्न च्यवते क्वचित् ५२ सरिच्छैलवनोद्देशा गावो वेणु
रवा इमे संकर्षणसहायेन कृष्णेनाचरिताः प्रभो ५३ पुनः पुनः स्मारयन्ति नन्दगोपसुतं बत श्रीनि
केतैस्तत्पदकैर्विस्मर्तुं नैव शक्नुमः ५४ गत्या ललितयोदारहास लीलावलोकनैः माध्व्या गिरा हृत
धियः कथं तं विस्मरामहे ५५ ॥

बकुलाननः [illegible] किं करणीयं क्रियते तत्काम्यदिदमर्थः ४६ यतो यदमानश्रीकस्य संगतिः सैवास्माक
कुलमिति [illegible] अपि [illegible] सेवितापि [illegible] मित्यादि [illegible] कामचारिणी ४७ से
विद [illegible] ४८ किं च [illegible] ४९ [illegible]
[illegible] सेविताः ५० [illegible] विस्मरामीति ५१ ॥ [illegible] ॥ १५८

वृजिनार्णवात् ५२ स्त्रीकृष्णमुपेत्योद्धवेनोक्ता ५४ वितुदन्नुपनयन ५५ सरिद्वनगिरिद्रोण्यादिषु प्रदेशेषु कृष्णलीलाः
संस्मारयन्निति संस्मारयन् रेमे ५६ कृष्णस्यावेशो नात्मनो मनसो विक्लवत्वं येन गोपीः नमस्यन्नमस्कुर्वन् इदं
मत्संततो गोपस्त्रीनमस्कृतिः स्यात् भवतीति दर्शयितुं तासां महत्त्वं पुनर्विशिनष्टि तदेवाह एता इति ५७ एताः परं के
वलं तनुभृतः सफलजन्मानः रूढभावाः परमप्रेमवत्यः यदिति यं विरूढभावं भवभियो मुमुक्षवः मुनयो मुक्ता अपि
वयं च भक्ता अपि वाञ्छन्ति अनन्तकथारसस्य रसज्ञस्य जन्मभिः किं सम्यग्भिः शौक्रसावित्रयाज्ञि

हे नाथ हे रमानाथ व्रजनाथार्तिनाशन । मग्नमुद्धर गोविन्द गोकुलं वृजिनार्णवात् ५२ ततस्ताः कृष्णसन्देशैर्व्यपेतविरहज्वराः । उद्धवं पूजयाञ्चक्रुर्ज्ञात्वात्मानमधोक्षजम् ५३ उवास कतिचिन्मासान् गोपीनां विनुदन् शुचः । कृष्णलीलाकथां गायन् रमयामास गोकुलम् ५४ यावन्त्यहानि नन्दस्य व्रजेऽवात्सीत् स उद्धवः । व्रजौकसां क्षणप्रायाण्यासन् कृष्णस्य वार्तया ५५ सरिद्वनगिरिद्रोणीर्वीक्षन् कुसुमितान् द्रुमान् । कृष्णं संस्मारयन् रेमे हरिदासो व्रजौकसाम् ५६ दृष्ट्वैवमादि गोपीनां कृष्णावेशात्मविक्लवम् । उद्धवः परमप्रीतस्ता नमस्यन्निदं जगौ ५७ एताः परं तनुभृतो भुवि गोपवध्वो गोविन्द एव निखिलात्मनि रूढभावाः । वाञ्छन्ति यद्भवभियो मुनयो वयं च किं ब्रह्मजन्मभिरनन्तकथारसस्य ५८ क्वेमाः स्त्रियो वनचरीर्व्यभिचारदुष्टाः कृष्णे क्व चैष परमात्मनि रूढभावः । नन्वीश्वरोऽनुभजतोऽविदुषोऽपि साक्षाच्छ्रेयस्तनोत्यगदराज इवोपयुक्तः म२

कैश्चिज्जन्मभिः किं वा तेषाम् यत्र तत्र जातः सफल एव इति मन्तव्यः यद्वा अनन्तकथारसस्य त्वस्य
जन्मभिः किं वा पितृभिः किं च ईश्वरप्रसादो महत्त्वे कारणं न तस्य च न जातिराचारो ज्ञानं वा कार
णं किं तु केवलं भजनमित्याह ५९ साक्षाद्भजतः पुंसः अविदुषोऽपि श्रेयः सेवितः अगदराजः अमृतं यथेति
अयं नाथ श्रियो भगवतः प्रसाद इत्याह नायमिति ६० ॥

[illegible] प्रसादः [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ८१ [illegible]

[illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ८२ [illegible]
[illegible] ८३ [illegible]
[illegible]
२ [illegible] ८४ [illegible] ८४ [illegible]
[illegible] ८५ [illegible]
[illegible] ८६ [illegible]
[illegible] ८७ [illegible]
[illegible] ८८ [illegible]

[illegible] ८९ [illegible]
[illegible] ९० [illegible]
[illegible] ९१ [illegible] ९८ [illegible]

तेदासीनो प्रीकृष्णादिभ्यो भक्तादिकमाह। उपायनानि चादादिति। इति श्रीदशमस्कन्धविवरणे ॥५५॥ अथ कृष्णस्य रोशनोत्य
कोसतः ऊत्रमतेत्यमत। यस्करस्परगृहं गतात तेषु जाइयमादिशत। सेवे श्रीकासमस्य सर्वसर्वयिनामनेनप्रथम अक्रूरस्य
ततः कृतेः तेन पार्थोत्रमोत्यत। महाईर्वनवीः उपस्करेः महोपक्रतोरविं। कामोपाये तत्रद्वीपकेः सदतेसवे
यादिलेखः उपहितिने यथाय वाचिते १२ ह ५ प्रस्तावितो येरयनामाया दितः आत्मादेहो यथासर्वज्ञोदशा।

कृत्स्नाय प्रतिपत्याहृभक्तादैकं बलोकानां वसुदेवायमानायसत्तोप्युपायनान्यदात ॥५५॥ इति श्रीभागवते
दशमस्कन्धे सप्तपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ श्रीशुकः। अथ विजयुभ्रमान्तर्वोता सर्वदर्शनः। सेवेथ्या कामनेनमायः
प्रियमिच्छन्नर्हयोः १ महार्हीयस्कराद्रविकामोपाये वहीहिते। अक्रूरादमपताकाभिर्वितानस्यनासनेः
गृहं तमायान्तमवेक्ष्य सोऽसनात्सद्यः समुत्थाय हि जातसंभ्रमः। यथोपसंगम्य सखीभिरच्युतं सभाज्य यासास
सहासनादिभिः ३ तथाहवर्त्मा यतयाभिषज्य तोत्पादयुक्तोऽभिकरस्य चासनम्। हृतोपविष्टो पृथु
तेमहाय नाविवेशान्तोकाच वितायनेव्रत ४ सा सत्तनान्योपद्रकुलमूर्धगास्वयोरथ बालसत्यासवादिः
मिः प्रसादितात्मा यससारमायनसर्वा इस्तीलोनित्यसलमविमिलिते ५ आहूयकोलेनवसंगसद्भियाविप्र
कितोकका पश्चितेकरे प्रगृह्य शय्यामधिवेश्य प्राह्यनयात्मने तुलेपार्थोपपन्नशाया ६ सानेगतामजेषे
योकृरसः तयादर्पितं प्रयन्तंतच रागोनरसोऽमजेती देश्यीसुलभोतवगतं पतिरस्य कोतमानेदसु तिमेनहोद
तिदीर्घतायम ७ शक्तिकेवल्पनाथेनेप्सापदप्राप्य मीपरे। सुरासुरापीगानदोऽभगोदमया चेत ८ अहो
यातामिहप्रोऽस्टिनानि कनिविस्मया। इमस्वनोऽस्मयेषु मे मीनेवुरुहलोना ९ तवेषकासवरेदक्ष्मामाने

नसीलयोक्तं तस्मितेसितेनयेपुविभ्रमेवतनुलेवीदितेश्यलहिता ५ मनुलोपार्थगातन्यभसा पुष्पेकारसीतिद
पीयेतेपुष्पपन्नेपचम्यके नन्नपएपस्यामनुविवसस्या ६ कचादीकोकरोमदुतेनीतिजिञ्जनीवरसो ७ कामसेवा
याकृतरस्यायाचर्त तवगोपाश्रवसातमिष्टितिअभिगम्युकेलोतार्थलः तस्मानमेदंहः ८ ९ कामसेवयवरलोद

श्री॰
भाग॰
टी॰
७४

मनोग्राह्यं विषयसंबंधसत्वात् तत्स्थात् ॥ किं वितर्कितविकीर्षित[illegible] विना पुरुषप्रस्थाने कारयित सिद्धि स्पर्धः प्रकृत वि प्रकाश्यं याति ॥ १२ ॥ साध्य इति विकल्पः आसर्वतो थाव युक्तिम[illegible] ॥ १४ ॥ वायुक्षयोः उत्सिद्ध भूतेस मेधिने च ॥ ७ ॥ दकं लक्ष्मि पादि सवहार स्थाप्य परमार्थमाह ॥ पुत्रा सितिजा गतयो पुत्राः ज्ञाग्रहतुनत एपि कृतः प्रधानपुरुषो तदात्मको अतो भवज्ञा विना परकारणं कार्यं च नास्तीति ॥ १८ ॥ नन्वप्रमत्ताक्षिसिद्धं कथमसन्नौ न्यते तत्राह ॥

उं श्रुतार्थं समाराध्य विंतु सर्वेषारे सूत्रम् ॥ यो हगीतमनो ग्राह्य मसम्यात्मनी थासो ॥ १८ ॥ प्रकृतभवने कृष्णः सह राशीद्वः श्रुतः ॥ किं विशिष्टकीर्तन आगाद कृत्व प्रियकाम्यया ॥ १४ ॥ स तानरवरश्रेष्ठानां वाड्गीस्य स्वधाम्य वान् ॥ प्रममाय प्रमुदितः परिष्वज्याभिनंद्य च ॥ १३ ॥ न नामक्रमिति रामं चक्रे तेऽरपाभिवेदितः ॥ पूजया मास वि विधिवत् कृताऽसनपरिग्रहान् ॥ १४ ॥ पादावनेजनीरापो धारयेच्छिरसा स्वयम् ॥ अहो तेनो वेदवेद्यं सुप्रभु तो जनेः ॥ सर्वविद्या शिरसा नस्य पादा सके नातो स्त्र मन् ॥ प्रियम्या वन नो क्रूरः क्रममाव भामनो ॥ १५ ॥ धिप्रा पादोद्दतः ॥ कमसासा उपोचा पि देक्रलम् ॥ भवद्भ्यां गुरु नकुठाडरेता स्म समेधितम् ॥ १७ ॥ पुत्राः प्रधानपुरुषौ त्मा दुरुस्या नयेत ॥ भवद्यान विना किंचित्परमस्ति न चापरम् ॥ १८ ॥ आत्मस्वरूपमिदं विश्वं सत्त्वाद्युपसु शक्तिभिः ॥ इत्येवं कृत्वा प्रसन्न कृतु प्रमत्त गोचरम् ॥ १९ ॥ यथा हि सूते पुथग्वाचरे प्रमसादयो योनिषु भांति नाना ॥ एवं भवान्केवल आत्मयोनिष्वात्मात्मतंत्रो बहुधा विभाति ॥ २० ॥

नस्त[illegible] मिति हेतु स्त्यन्परमेश्वरत्वा

देयित्वा पाचः रजआदि शक्तिभिः आत्मनैव सृष्टमिदं विश्वमन्त्या विश्वकारणात्मनः ॥ अनु प्रविशाय गुणविशेषभेदेस्थितः ॥ कृतत्र मन्तु गोचरं यथा भवाद्विश्वया बहुधा भवाने व प्रतीयते ॥ १९ ॥ एक एव बहुधा प्रतीति स दृष्टान्तमाह ॥ यथा हो तिधोनिषु स्वस्वेषु रूपांतरेषु स्थितिस्थानेषु चराचरेषु प्रमस्य महा भुस्वा निकारणात्मेवं तानाभाति त्रोममयो नि पुरुषकारणात्प्रभु ने भाति केषु जीवो पि न रस्तत्वात्म दिग्वरी रेषु नाने पुनाचा वस्यामेव नयात्र तथा प्रतीयत इति तद्वके

श्रीमद्भागवतटीका १५५

ननु सुषुप्तादिकर्तृत्वेन मया ह्यनेन वयमक्षिकिं जीव वर्धयेऽज्ञः नहि न शीत्या इरज्जनीतिनन गर्भा कर्मभिर्वाततृष्णोः कर्तभिर्व
मयैवं यतः कश्चिकवा चिद्रूपिवेभुरेनु अविद्यानन्वने बालिकेन उत्पन्न आरुह्य वातनमरति माथ्या आश्रया वा बस्क
त्वादिति भावः ॥ किं वा सामान्यवेधनपाकायुली विद्यापादीनीवाम ये पिनव सा ते वथा स्वीति आह देशा कपाय
यदि तिभवा जन्मातन्मूलाभिवासाक्षाद्वच्छ पुत्रा नस्यादितिनन सर्वे शामबंधुदतामयाकिंमो तो गीत ३६ जो सिलि
चेतर्हि वथा भाव मोत्का से भावादापेक्षा वयोपी स्पाशेक्यारेक्षत इतिचेतो न ह्यविद्या ॥ अतोन वेधान सो ते सएव सभ्य
ह्नेन स्याता सि मर्यः ॥ नच वल एव सात्वया मत्वा वयत्त नाड्रदतत्सकर एवान सिद्धतः कथं सभयनास्य ते आह
निकाम इति श्रुतिप्राधान्यस्याभिप्रायात्र रूपः त्वयितोस्माकं ॥ अविवेकएव परमेवं भूत इति यज्ञातः अविवेकएवते
स्तजुस्यपेले पुष्पिवासिद्धिं रजस्तमः सत्वगुणैः स्वशक्तिभिः भवयसेतत्पुनाकर्मभिर्वान तुसत्तुस्ते कश्च
वधवेनः ॥ ३७ ॥ देहायुषापिरनुविना द्वानसा तात्वभिदाशदात्मनः स्यात् अतो नवेधत्तत्व न चेमाततः
म स्यातो तिकामस्त्वयिनोविवेका ॥ ३८ ॥ तथादितोयज्ञनानां हितायसदायसुवेदयथाः पुराणाः वाथतया
घरुपधुरसद्भिस्तदाशवामत्वगुणाविभर्ति ॥ ३९ ॥ सर्वेषु भोगुवसदेवशुद्धो व्रतीर्णो स्वापीनभावसपुने
तमिहासिद्धमेः अत्रोद्धिलोशातवचेन सवंतनाशारा नामग्रुण अत्रत्वस्य यथोचितन्वन ॥ ४० ॥ अद्ययोनो
वसतयः खलेभुविभावायः सर्वदेवपितृननन्त वसूर्तिः यमादद्योसचलिलेविज्ञनत्मनातिमसंगगा
कुरुष्वास्तमयाः अविष्टः ॥ ४१ ॥
वोभौनस्याताभिति ४२ ननु तर्हि कि समावतारमचविता नि चक्रिरत्वतवत अविद्या कल्पनान्यो किंमहिन हिर
येनतवुलीस्मिन्मात्स्येन मयोदितइति स्तरतवाष्यायेनज्ञानः तेषाम तो हि गीषानानो चवथभुभावसर्यरतस्या
चेनरासएणमहावतीर्णोसीति ॥ ४३ ॥ अतएवं भूतस्य तवागमनेनकृतार्थोस्मीत्याह द्वयेन ॥ अद्यनिर्वाणपयमो
वसतया गृहान्तपोवनात्पितृश्चपुण्यः ॥ कतः यावसतीत्तेसात्वाश्वविद्याः कथ भूतः यस्य भवपादसलिलसे
चनाभिविसेसत्वनातिमशिलपचयत्तदेवतामूर्तिः सगत्जगद्गुरुत्वमिति ॥ ४४ ॥ ॥ ८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ॥

श्री० भा० द० पू० १८० स्वसंतोनरक्षुः यदि यदि तदिति निमारकः यदि तः इति च तन्निर्वः सम्वाचस्स्वत्वोपरं शरणं कः समीपायकेत यमो भवान्नमितः का मा स्मरदाति प्रभावानमयीति २५ नः अविवेकिनां तमापि हस्रुहे २७ वायुपाकप्रज्ञाः स्वगः हितस्थ्यो वयमिति २९ तत्रत्वं लिः देवा सेवा इति प्रदत्तशाकृदे वा इति स्वार्थास्तत्कार्यमात्र नपरः साधवस्तु केवलं परार्थग्रहपरः परमार्थतत्त्वबोधेन एव देवा इति तत्पवित्र्याः ३० यदि तर्हि मृच्छिलामयाः किं देवा न योनैः

कः पंडितस्त्वदपरं शरणं समीयाद्भक्तप्रियादृतगिरः सुहृदः कृतज्ञात् । सर्वान्ददाति सुहृदो भजतोभिकामानात्मानमप्युपचयापचयौ न यस्य २६ दिष्ट्या जनार्दन भवानिह नः प्रतीतो योगेश्वरैरपि दुरापगतिः सुरेशैः छिंध्याशु नः सुतकलत्रधनाप्तगेहदेहादिमोहरशनां भवदीयमायां २७ इत्यर्चितः संस्तुतश्च भक्तेन भगवान्हरिः अक्रूरं सस्मितं प्राह गीर्भिः संमोहयन्निव २८ श्रीभगवानुवाच त्वं नो गुरुः पितृव्यश्च श्लाघ्यो बंधुश्च नित्यदा वयं तु रक्ष्याः पोष्याश्च अनुकंप्याः प्रजा हि वः २९ भवद्विधा महाभागा निषेव्या अर्हसत्तमाः श्रेयस्कामैर्नृभिर्नित्यं देवाः स्वार्था न साधवः ३० न ह्यम्मयानि तीर्थानि न देवा मृच्छिलामयाः ते पुनंत्युरुकालेन दर्शनादेव साधवः ३१ स भवान्सुहृदां वै नः श्रेयाञ्छ्रेयश्चिकीर्षया जिज्ञासार्थं पांडवानां गच्छस्व त्वं गजाह्वयं ३२ पितर्युपरते बालाः सह मात्रा सुदुःखिताः आनीताः स्वपुरं राज्ञा वसंत इति शुश्रुम ३३ ॥

वैसत आहन हीति ३० अम्मयानि तीर्थानि मृन्मयाः यान्देवाः न भवंति अपितु भवंत्येव तथापि साधूनां तेषां च महदंतरमित्याह ते पुनंतीति ३१ किंच चिकीर्षयत्राग्रादिति यद्वा तत्कार्यमादिशातिसइतितः स्वहृदां मध्ये श्रेयान् श्रेष्ठः अतः पांडवानां श्रेयः कौशलं गजाह्वयं हास्तिनापुरं गच्छस्व गच्छ तियज्ञस्वेति वृष्ट्या कादेहेस्त आत्मीयइत्यर्थः ३२ ॥ राम ॥ ॥ राम ॥ १८०

राज्ञा पुनराष्ट्रमावसेतीति सुक्रमः अनन्तवेनो वर्धयेयस्पुत्रा इर्येधिनाद्रुयः तद्देशनराद्धे तेतितयायतोधहकृश्रेधनेद्रः
रतिश्रीभावार्थदीपिकायांशदशमस्कंधे चत्वारिंशः ४८ अनपेक्षशास्त्रमतेशात्माकृष्णमाज्ञाइय राजा स्वआत्मप्रतप्रबुद्धोबुद्धाम्।
सामान्तपोरर्धवृत्तानयघोषिःतत्कृतदेवप्रकृत्यायवनादिभिरक्षिते १ राज्ञोकुत्र सामन्तैः भारद्वाजाद्रोणः
गौतमः कृपाचार्यः २ अक्रूरं स्वधनाद्रुपालं ३ हस्तिनस्यदृष्टासुभासेततिः प्रसादयः अस्यसम्यक्प्रलसा

नेपुराजोविकापुर्वे आत्मपौत्रप्रदीनद्यी समोन्ववर्ततेनृ नेह श्रेवशभोधरक २४ गरुत्मावीहित
हत्यम पुनोसा पत्वा विलायतद्दिया सामोपयाशीसरन्दाभवेत २५ इत्यकृतेमस्मा दिशपभगवान्द
विरीश्वरः संकर्षणोद्धवाभ्यांवेततः स्वभक्तनयो ३१ इतिश्रीभागवतेदशमस्कंधेऽष्टचत्वारिंशत्तित
मः ४८ श्रीशुकः सगत्वाहस्तिनपुरं पोरवेन्द्रयशोंकितं ददर्शतत्राविकेयेसभीष्मविदुरं पृथा १ स
हपुत्रंचवाह्लीकंभारद्वाजसगोतमं कर्णसुयोधनेद्रोणिपांडवान्सुहृदोपितान् २ यथावदुपसंगम्य
बंधुभिर्गान्दिनीसुतः संपृष्टैस्तैःसुहृद्वार्ताःस्वयंचापृच्छदव्ययं ३ उवासकतिचिन्मासानराज्ञोवृत्तवि
विदित्सया दुष्प्रजस्याल्पसारस्यखलच्छंदानुवर्तिनः ४ तेजओजोबलंवीर्यंप्रश्रयादींश्चसद्गुणान् प्र
जानुरागंपार्थेषुनसहद्भिश्चिकीर्षितं ५ कृतंचधार्तराष्ट्रैर्यद्गरदानाद्यपेशलं आचख्यौसर्वमेवास्मै
पृथाविदुरएवच ६ पृथातुभ्रातरंप्राप्तमक्रूरमुपसृत्यतं उवाचजन्मनिलयंस्मरंत्यश्रुकलेक्षणा ७ अ
पिस्मरंतिनःसौम्यपितरौभ्रातरश्चमे भगिन्यौभ्रातृपुत्राश्चजामयःसख्यएवच ८ ॥ रामश्री ॥

वस्य मंदधियेतेः खलानांकर्णादीनांछंदमिच्छामनुवर्तितुं शीलंयस्येतितथातस्य ४ तेजः प्रभावेऽजोबलः शास्त्रा
दिगे पुरांपर्थेर्षोर्येनसहद्भिरसहमानैःचिकीर्षितंदुनतुपविकर्तमिति ५ गरस्यविषस्यदानादिअपेशलम्।
न्यायेनजः इत्यादिसर्वकथयामास ६ तत्कथनानन्तरंतस्याप्तातत्माहदृष्ट्यास्वितिभ्रातृणांकलालेशपर्याया

श्री॰ भाग॰ स्कं॰ १२

अपि किं नाम यः कलिसुतः पैतृष्वसेयात मत्तकात ४ सोन्वयिष्यति किं ७ हे महायोगिन् महात्मन् उपायो नाया स्तीति हे विचार्य मनः सर्वतर्यामिन् हे विश्वभावन विश्वपालक प्रपन्नो ऽस्मि त्वां गतो ऽवसीदन्तीं किमपस्यै ॥ प्रपन्ना निकाम प्रोत्प्रदात १४ गुह्यायथ मोमिने नै सगो प्रपवि क्रियायप परमात्मने जीवका स्वायथा गोस्वसावित्ता नाहि

अत्रेयो भगवान् कुमसः शस्त्रयोभक्तवत्सलः पौत्रस्से यान्समक्षं तिशामस्तु गुरुदेवतां ४ सपत्नुमध्ये शो

का चेतीव याहं इत्युक्ति किं सोन्वयिष्यति पोत्रो पितृहीनो ऽद्यबालको न ७ कुमत्कमस महायोगिन् वि चाम विश्वभावनः प्रपन्नापन्न हितो विदिशो मुनिश्चाक्षमो ऽस्तीति ९ नाम नवपदाभो जानामपयो विश्वात्ती त्वांणौ विश्वता भक्तसासा तीर्थ स्यापत्य निकाप्त १० ओं नमः कृपालाय सुहृदाय नमो ऽस्तु परमात्मने यो गेश्वराय योगाय त्वामहं शरणं गता ११ शुक उवाच इत्यनुस्मृत्य स्वजने कृतयज्ञ उदीरितः प्राह दुःखितायत नभव तां प्रपितामहीं १४ समस्तः स्वसखो कुलो विदुरथ महायशाः सो ऽत्रमासन कृ तीनयुत्रो यद्विदितैर्भिः १५ वासुदेवार्जुन समभ्येत्य विषमं गुच्छतां अबदन्त दामयच्चेव थ भिः सो हृदाद्दितेः १६ प्रकृतवाच अर्वेत्यापान यमुनोत्सिकाखीनेन [illegible] नवर्तमानः समः स्वेषु प्रयः कीर्ति मयाप्यति १८ ॥ भाभा विश्वेषी यो विद्धति कीर्तिवाधना भ्रात पूर्वपरतोषा॥

शुकस्य स्तानाताने ॥१२॥ प्रपितामही कुन्ती रोदन १५ सथयास हसमं सत्येयस्य सः तस्याः पुत्रासा स्तवित ईतधिर्ज निकायमानि सेदादिभिः नत्वा सनैविसर्षः १५ संयंभिः नामहस्ता दिभिः सोऽयं वे नोदितं उक्कं यत ॥ १६ ॥ नदितिश्रान पुंपरते निपोडः पुश्र्पु स सरा कामनं त्वसा क्षितः इतिकटास्स भवन्तु नपापौ वेवर्तमानः श्रेयो वाप्यती स्वाहृथर्मेण॥

ति ॥ ७ ॥ ए० ॥ सम

१८१

तमो ऽनर्थकेऽस्ति समहतः स्वमितिभावः १९ नन्वात्मज्ञानामत्ता दिग्बन्धकर्मसमर्थस्यात्मनो हनने हचेति प्रश्नं
तनिरस्यन्नाह सम्यग्विद्यादिः २० नन्वनात्मज्ञस्य भिन्नमरणाद्यो सत्स्वंशः स्वयमेकेनापि साहित्येन त्सीमाह २१
कर्त्रितिकिंचिदपि सहसा तितसापि कृतयार्जितविद्यापदातितया पुनर्नाकामः स्वत एव तत्त्वाद्यानुष्ठे
यमिति २१ संभोजनीयाः योग्याः पुत्रादय इति व्यपदेशः स्वयमेवासौ अन्याश्च धर्मस्य तस्य सुखस्येति

अन्यथा मां च नरलोके मर्हितो यावत्स्वभेदसः तस्मात्स्वमतेन वर्तस्व पाण्डवेषु त्वमेव च १९ नेह च
यन्नसंवासः कर्हिचित्केनचित्सह राजन्स्वेनापि देहेन किमुतान्यैर्जनादिभिः २० एकः प्रसूयते
जन्तुरेक एव प्रलीयते एको ऽनुभुङ्क्ते सुकृतमेक एव च दुष्कृतम् २१ अधर्मोपचितं वित्तं हरन्त्यन्ये
ऽल्पमेधसः संभोजनीयापदेशैर्जलानीव जलौकसः २२ पुष्णाति यानधर्मेण स्वबुद्ध्या तमपण्डि
तं तेऽकृतार्थं प्रहिण्वन्ति प्राणा रायः सुतादयः २३ स्वयं किल्बिषमादाय तैस्त्यक्तो नार्थकोविदः
असिद्धार्थो विशत्यन्धं स्वधर्मविमुखस्तमः २४ तस्माल्लोकमिमं राजन्स्वप्नमायामनोरथम् वीक्ष्या
यम्यात्मनात्मानं समः शान्तो भव प्रभो २५

इवति अलौकस्सौ मत्स्य जीवभूतानि जलानि यथा तद्वदिति २२ २३ किंतु यानेव पुष्णाति तेभ्य एनमादा
य स्वतो जीवितो वापि तैर्विहीनो स्यादाह पुष्णातीति स्वबुद्ध्या स्वीया इत्यभिमानेन तान् अर्थाः अकृतार्थं
अप्राप्तभोगो सपुनः पापिकः पापी यो न स्वकीर्तिं पातीत्याह स्वयमिति असिद्धार्थो ऽप्राप्तमनोरथः २४ स्व
प्नमायामनोरथवत्तेन तेन तस्य अध्यात्मनियत्स्य पतः समो भवेति २५ ॥ रामायनमः ॥

श्री· भाग· पुरा· ९८२

हे दानपते अक्रूर न तृप्यामि प्रलमिति नमस्ये ॥२५॥ सूनृता प्रियवाक् चलेऽस्थिरे हृदि न स्थीयते न तिष्ठती
यः सौदामनी पर्वतः नाम तत्र भवा विपकृदिव न स्थिरस्फटिकशिलामयेऽस्थैर्यादिति ॥२६॥ तथैव
यतेन तद्दिदृश्यते ॥ यद्दृष्टा दामा माला तस्यात्रसा इयं सौदामिनी ॥२७॥ ननु एवं जानतोऽपि कथं मत्येमोहः इति
चेत्तत्राह ईश्वरस्येति विधिं विधानं मायामिति यावत् ॥२८॥ भूतस्तमेव नमस्यति य इति दुर्विमर्शपथया

धृतराष्ट्र उवाच ॥ यथा वदति कल्याणीं वाचं दानपते भवान् ॥ तथानया न तृप्यामि मर्त्यः प्राप्य
यथामृतम् ॥२६॥ तथापि सूनृता सौम्य हृदि न स्थीयते चले ॥ पुत्रानुरागविषमे विद्युत्सौदामनी य
था ॥२७॥ ईश्वरस्य विधिं को नु विधुनोत्यन्यथा पुमान् ॥ भूमेर्भारावताराय योऽवतीर्णो यदोः कुले ॥ २८
यो दुर्विमर्शपथया निजमाययेदं सृष्ट्वा गुणान्विभजते तदनुप्रविष्टः ॥ तस्मै नमो दुरवबोधविहा
रतन्त्रसंसारचक्रगतये परमेश्वराय ॥२९॥ श्रीशुक उवाच ॥ इत्यभिप्रेत्य नृपतेरभिप्रायं स यादवः ॥
सुहृद्भिः समनुज्ञातः पुनर्यदुपुरीमगात् ॥३०॥ शशंस रामकृष्णाभ्यां धृतराष्ट्रविचेष्टितम् ॥ पाण्डवा
न्प्रति कौरव्य यदर्थं प्रेषितः स्वयम् ॥३१॥ इति श्रीभागवते दशमस्कन्धे अक्रूरप्रतिस्थिना प्रवे
शनं एकोनपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥४९॥

धृतनर्कर्मसार्थयामुगा। नं कर्माणि तत्फलानि च विभजते विविच्य ददाति
दुरवबोधो विहारो यस्य तस्मै नमः प्रधाने सुखाकारायस्य संसारचक्रस्यान्तपदवी नरूपा
गतिर्यस्मात्तस्मै नम इति ॥२९॥ सुहृद्भिः चेष्टितं दुरभिप्रायं ॥३१॥ इति श्री भावार्थदीपिकायां श्री
धरस्वामीविरचितायां एकोनपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥४९॥ ॥ ॐ रामाय नमः ॥ सवाः स्वर्दः ॥ ॥ दश ९८२

नवमपत्रम्